

Helsinški odbor

za ljudska prava u Srbiji

MEDIJI KAO DEO ANTIEVROPSKOG FRONTA

ŠTAMPA: NEPROMENJENA MATRICA

Beograd, decembar 2004.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
ul. Zmaj Jovina 7, 11000 Beograd, Srbija i Crna Gora
tel. +381 11 3032408; 6371116; 637294; fax +381 11 636429
e-mail: biserkos@eunet.yu; povelja@eunet.yu; www.helsinki.org.yu

Helsinški odbor

za ljudska prava u Srbiji

MEDIJI KAO DEO ANTIEVROPSKOG FRONTA

ŠTAMPA: NEPROMENJENA MATRICA

Autori:

**Sonja Biserko
Radovan Kupres
Nemanja Stjepanović
Izabela Kisić
Obrad Savić**

Istraživanje je sprovedeno zahvaljujući pomoći Fondacije Heinrich Böll

Beograd, decembar 2004.

"U potrazi za etičkim standardima za borbu protiv moralnih šteta govora mržnje, treba da se prisetimo da je sloboda govora osnova slobodnog društva. Civilno društvo ne zavisi od državne ili društvene kontrole izražavanja, bez obzira na to koliko je ona uvredljiva. Pravi protivotrov za govor mržnje nije gušenje govora, već mnogo više govora. Ključ za civilno društvo leži, koliko u publici, toliko i u onima koji to prenose (...) Realnost je da ukoliko zaista želimo i zaslužujemo etičko društvo, onda apostoli vrlina i uljudnosti treba da se pobedonosno pojave na tržištu ideja u otvoreno sučeljavanju sa ciničnim zaštitnicima govora mržnje."

Luis Alvin DeJ, "Etika u medijima"

"Freedom of information is... the touchstone of all the freedoms."

UN, Freedom of information Conference 1948.

Sadržaj

• Zaključci i preporuke	5
• Medijska konstrukcija Srbije – Raskošni spektakl nacionalne bede	7
• Štampa – nepromenjena matrica	14
• Analiza i primeri (2004)	
• mart	22
• april	45
• maj	63
• jun	72
• jul	83
• avgust	93
• Prikaz analiziranih medija	103

Dodatak 1:

• Uloga medija u pripremi srpskog javnog mnjenja za ratove devedesetih godina XX veka	106
--	-----

Dodatak 2:

• Zakon o javnom informisanju RS	128
• Zakon o radio-difuziji RS	153
• Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja RS	196
• Izvod iz Ustava RS	209
• Izvod iz Ustavne povelje SCG	210
• Izvod iz Povelje o manjinskim i ljudskim pravima	211
• Izvod iz Krivičnog zakona RS	212
• Izvod iz Osnovnog krivičnog zakona	213

ZAKLJUČCI

- Analiza medija u Srbiji ukazuje da se nije odustalo od iluzije o ujedinjenju srpskih zemalja i koncepta sprske nacije kao "prirodne zajednice". Iako je taj projekat de facto poražen, kroz medije se sugerše da je taj cilj samo odložen tako što se opstaje na istoj političkoj propagandi, stereotipima, obrazovanju, nauci i kulturi koji interiorizuju tu ideologiju. Suočavanje s ratnom prošlošću i političkom i moralnom odgovornošću za rat, kao jedan od važnih procesa u okviru tranzicije društva, nije ozbiljna tema ni u jednom mediju. Naprotiv, preovladjuje relativizacija ili ignorisanje prošlosti. Tako mediji održavaju kontinuitet sa vremenom Slobodana Miloševića. Oni nisu faktor promena, već samo teren za rehabilitaciju starog režima i njegovu normalizaciju.

- Uticaj lobija antihaškog i mafijaškog, kao i ljudi iz Miloševićevog okruženja na medije i dalje je veoma snažan što se vidi u uređivačkim konceptima. U tom smislu treba posmatrati i netransparentnost vlasničke strukture većine štampanih medija u Srbiji. Neki mediji su samo produžena ruka, ili neka vrsta biltena pojedinih službi koji preko njih šire glasine i prave afere.

- Nakon 5. oktobra nije bilo pokušaja preoblikovanja javnog mnjenja. Javno mnjenje kreirano kroz nacionalističku propagandu još krajem osamdesetih i početkom devedestih pertificirano je. Stoga su dovoljne vrlo kratkotrajne nacionalističke kampanje da ožive stari animoziteti prema susedima i prema manjinama u Srbiji, kao i prema političkim neistomišljenicima.

- U medijima je registrovan veoma nizak profesionalni nivo novinara i opšta neinformisanost o pojedinim temama o kojima izveštavaju, što značajno otupljuje kritičku sposobnost prema sagovorniku, neinvetivnost u izboru tema i fokusiranje na odredjenje događaje i procese. Mediji nemaju kritičku funkciju i ne otvaraju važna pitanja koja se tiču reforme društva, a populizam dominira i u formi i u sadržaju poruke.

- Štampa često najavljuje političke događaje i praktično priprema javno mnjenje i za najretrogradnije odluke političara i direktno učestvuje u radikalizaciji društva.

- Na medijskoj sceni ne postoji dovoljno snažan i uticajan alternativni medij koji bi se suprotstavio dominantnom medijskom ponašanju, čime je društvo lišeno drugačijeg pogleda na događaje i na procese u društvu. U gotovo svim medijima postoji konsenzus o glavnim političkim i društvenim pitanjima. Glavni nosilac nacionalističke i konzervativne orijentacije su "Večernje novosti", list sa više od 200.000 tiraža, dok se ostali mediji mogu posmatrati na lestvici: s jedne strane - radikalnije od "Novosti" (po načinu izražavanja) i, s druge strane lestvice – (prenošenje iste poruke samo na suptilniji način). Mediji koji bi mogli da se izdvoje iz te ideološke matrice, nisu uspjeli da nametnu radikalno drugačiji uređivački koncept i često i sami povladjuju konzervativnom i nacionalističkom javnom mnjenju i prave izlete u senzacionalizam karakterističan za "žutu štampu".

- Laž koju širi najveći broj medija deformisala je društvo koje živi u dubokoj zabludi. Konstantna propaganda najviše služi da se spreči bilo kakvo osećanje odgovornosti i kajanja. Promoviše se samosaželjenje i osećanje stalne ugroženosti zbog navodne nepravde međunarodne zajednice prema srpskom narodu.

PREPORUKE

- Neophodna je profesionalizacija medija kroz stalne seminare i škole sa naglaskom na višim profesionalno-etičkim standardima, a ne samo zanatskim, kao i kroz edukaciju o odredjenim temama koje su ključne za reformske procese u Srbiji.
- Komercijalizacija pojedinih medija koji bi mogli da funkcionišu u drugačijem vrednosnom okviru u odnosu na dominantni, imala bi negativne posledice jer bi ih vodila prilagođavanju konzervativnom i nacionalističkom javnom mnjenju. Stoga je podrška ovim medijima i dalje potrebna kako bi se u Srbiji stovrili uslovi za preoblikovanje javnog mnjenja i građanima ponudila i drugačija opcija. U ove procese, međjutim, neophodno je uključiti i Radio-televiziju Srbije koja bi se što pre morala transformisati u javni servis sa potpuno drugačijom uređivačkom politikom od sadašnj, usmerenom na ozbiljno suočavanje sa prošlošću a ne njenu "normalizaciju".
- Neophodna je primena i usavršavanje postojeće zakonske regulative koja bi efikasno štitila građane, pa i javne ličnosti, od manipulacija i ucena, kao i obuzdala širenje govora mržnje.
- U cilju što brže unutrašnje integracije regiona poželjno je početi rad na stvaranju regionalnih medija koji bi izražavali zajednički interes građana u zemljama regiona, a posebno postjugolsovenskih zemalja. Jedan od tih interesa je svakako i ulazak u Evropsku uniju.
- Polazeći od osnovnih etičkih principa, mediji imaju moralnu obavezu da prpoznaju govor mržnje i da snažno prezetnuju stavove koji se tom govoru suprotstavljaju.

MEDIJSKA KONSTRUKCIJA SRBIJE RASKOŠNI SPEKTAKL NACIONALNE BEDE

“No matter how paranoid you are,
you can never be paranoid enough.”

Peter Knight , *Conspiracy Culture*, 2001.

Pred čitaocima se nalaze arhivirani novinarski sadržaji koji su u periodu od marta do septembra 2004. godine obeležili dnevnu i nedeljnu štampu Srbije. Mada se izveštaj *Helsinškog odbora za ljudska prava* odnosi na relativno kratak vremenski period, on predstavlja značajan prikaz najnovijih prilika u srpskoj štampi. Skupljena novinska građa upućuje na semantički okvir koji stoji u osnovi *Medijske konstrukcije Srbije*. U tom okviru je nastala novinarska proizvodnje one realnosti u kojoj su ‘oslobođene’ etničke i simboličke strasti dovedene do svojih krajnosti. Radi se o stvarnosti neodmerenog preplitanja nacionalizma i bestijalnosti koja je godinama oblikovana u *medijskoj džungli Srbije*. Nacionalni mediji su stupili u poslednju fazu egzaltirane promocije ‘oslobađanja’ na svim poljima: političko i tržišno oslobađanje, medijsko i seksualno oslobađanje, oslobađanje žene i dece, oslobađanje proizvodnih i destruktivnih snaga, religijsko i nacionalno oslobađanje. Problem je u tome što egzaltirana promocija ‘oslobađanja’ dolazi u trenutku u kojem su glavne društvene, političke i nacionalne igre već odigrane. Medijima je preostalo da parazitski retuširaju i *recikliraju spornu sliku prošlosti*. Oslobađeno novinarstvo nastavlja da *medijski simulira* eruptivan nacionalni zanos, praveći se da srpska država i društvo užurbano hitaju u istom, homogenom pravcu, mada dobro znaju da je na delu ubrzavanje u prazninu. Srbija se doista medijski nalazi u hipertrofiranom stanju totalne simulacije, i dakako neutralizacije, onog destruktivnog scenarija koji se stvarno desio. Valja i dalje živeti kao da se nacionalističko zlo nije dogodilo: ‘oslobođeni’ mediji su preuzeli zadatak da i dalje recikliraju ‘herojsku borbu’ (nostalgija za frontom) koja je, zahvaljujući međunarodnoj intervenciji, neopozivo *iza* nas. Usled inercije čistog kruženja već odigrane nacionalne priče, domaći mediji su postali veliko utočište nacionalne nade, sabirno mesto svih srpskih iluzija. Današnje novinarstvo u Srbiji ne predstavlja uzoran korektiv poražavajuće javnosti, primitivne i neobrazovane publike, već obrnuto, njen autentičan medijski i politički koncentrat. Žurnalisitičku popularnost crpi iz prisilnog umnožavanja i kruženja istrošenog nacionalističkog diskursa koga obnavljaju posredstvom vlastite proizvodnje i potrošnje. Današnja medija u Srbiji žive od unutrašnje metastaze, jedne grozničave nacionalističke samozatrovanosti koja se ispoljava u dizajniranom poigravanju s nacionalnom katastrofom. Neophodno je rekonstruisati uslove i posledice medijske konstrukcije Srbije koja živi od zaraćene logike istine i laži, od istrebljenja očiglednosti i ‘ubistva realnosti’.

Medijska konstrukcija Srbije

Tokom raspada makluanovske paradigme ('Medij je poruka'), demontirana je naivna, zdravorazumska predstava prema kojoj reči, tekstovi i slike izražavaju takozvanu spoljnu realnost. Sveopšta vera u puko poklopanje označitelja i označenog, reči i stvari, odavno je poljuljana: danas bi retko ko potpisao stav prema kojem je simbolički poredak reči puka transkripcija realnosti, izravno 'ogledalo prirode'. Danas je na delu svojervstan konzenzus prema kome jezik i pismo (tekst) ne pokazuju smisao realnosti, oni su tu *umesto* smisla same realnosti. Suočeni smo sa novom i veoma osobenom metafizikom prisustva: prema ovoj filozofskoj hipotezi, medijski omotač proizvodi vlastitu, medijsku realnost (recimo, virtuelnu, digitalnu, ili «sajber» realnost), koja je realnija od same stvarnosti. Nalazimo se usred sloma referencijalne slike sveta i trijumfa hiperrealnosti u kojoj vlada zakon *simulacije* ili zakon *inscenacije*. Zahvaljujući novim medijima i tehnologijama, režimi disciplinovanja i sistemi prisile dejuju iz, a ne *iznad* ili *izvan* društvenog tela. Da skratim, globalna ekspanzija medija i u vezi sa njima, promiskuitetna cirkulacija reči i slika, upućuje na umnožavanje i nasumično raspršivanje simboličkih poruka koje su lišene realnog smisla. Kada se stvari, događaji i znaci oslobode svoje suštine i pojma, od svog porekla i svrhe, tada ulaze u ritualno samoreprodukovanje hiperrealnosti.

Drugim rečima, pokretna vojska nacionalističkih znakova može medijski da dejuju uprkos realnom porazu nacionalnog projeta. Štaviše, rasterećen svoje stvarne osnove, nacionalni diskurs može da funkcioniše sasvim nezavisno od 'principa realnosti', u potpunoj pomami ili, pak, ranvnodušnosti spram svog istorijskog nasleđa. Sama operacija 'neutralisanja' sramne i poražavajuće realnosti i proizvodnja sekundarne, dizajnirane realnosti stoji u osnovi Medijske konstrukcije današnje Srbije. Ona se napaja nacionalističkim ludilom tako što uspeva da sa ulice otme veliki deo političke energije i etničke strasti. Srbija je medijski transformisana u veliki označitelj, u reklamnu agenciju koja nije ništa drugo do *raskošni spektakl nacionalne bede*.

Iz metodoloških razloga je poučno naglasiti da se srpski mediji ovde ne posmatraju kao nekakva ideološka mašina (razgranata instanca posredovanja) koja treba da jednu problematičnu i spornu realnost dovede u etnički red, da je uskladi sa nacionalnim interesom, da je podredi državnim ambicijama koje su već suočene sa poslednjim trenucima svog krhkog suvereniteta. Upravo obrnuto, ovde se medijski pogon razumeva kao momenat one specifične, etničke ideologije koja tvori, proizvodi, i konstruiše nacionalističku realnost Srbije. Tu se zapravo radi o proizvodnji one političke realnosti koja se zasniva na *vladavini reči* i slika a ne na *vladavini prava*. U medijskoj slici Srbije se ne radi o tome da vladajući nacionalni diskurs homogenizuje našu političku zajednicu, da ima preovlađujući uticaj na sve oblasti individualnog, socijalnog i političkog života. Vladavina reči označava onaj medijski i politički poredak u kome se realnost tretira kao nužan odraz vladajuće, i jedino dozvoljene ideje. Stvar je naprosto u tome što je *nacionalna ideja postala konstitutivni činilac realnosti*. Doista, u bivšoj Jugoslaviji, i u današnjoj Srbiji i Crnoj Gori, dakle, tokom komunizma i nacionalizma, reči su proizvodile zbilju, a mediji su konstruisali obavezujuću stvarnost. Pritom je potpuno jasno da dalekosežna ideološka promena legitimacijskog osnova Titovog i Miloševićevog režima nije ugrozila reproduktivnu matricu samog političkog režima. Možda je jedina razlika u tome što je tokom medijske *ritualizacije stvarnosti* kao obavezujuće merilo razlikovanja dozvoljenog i zabranjenog u komunizmu bila unifikovana budućnost a u nacionalizmu homogenizovana prošlost! Mada zajedničko normativno jezgro ne postoji jer se u socijalizmu radilo o 'autolegitimiziranju partijskog monopola' a u nacionalizmu o etničkom legitimiranju uzurpirane vlasti, može se tvrditi da se oba sistema nisu zasnivala na proizvodnji viška vrednosti nego na proizvodnji viška moći. U svakom pogledu, mediji su bili odlučujući činilac koji je očuvao *vladavinu reči*, s tim 'što je proizvodni kapacitet socijalističkog ideala uklonjen a na upražnjeno

sistemska mesto... dovedena je – kao ekskluzivna ideološka matrica – ideja etničkog nacionalizma'. Konačno, temeljnu razliku između socijalističke i nacionalističke konstrukcije realnosti 'ne treba tražiti u *fasadnoj demokratiji* iza koje se nacionalizam skriva već njegovoj sposobnosti da proizvede ratnu tragediju'.

Čak i površan uvid u ideološku sliku Srbije danas upućuje na zaključak da je ona trajno opterećena pretežno onim idejama, snovima i slikama koje su bile u stanju da pripreme razaranje bivše Jugoslaviju. Naravno, radi se o šovinističkoj *ideologiji mržnje* koja nije bila u funkciji naknadnog opravdanja ratne avanture već je stajala u osnovi i tvorila je samu realnost rata. Mada je pod pritiskom i intervencijom međunarodne zajednice rat okončan, ideološka samo-reprodukcija poretka mržnje ('*nasilna delegitimizacija razlika*') i nadalje predstavlja bitan uslov funkcionisanja nacionalističkog sistema Srbije. Ova tvrdnja se može dokazati, između ostalog, i dokumentima koji su arhivirani u ovom zborniku; većina navoda iz dnevne i sedmične štampe upućuje na zaključak da se medijska konstrukcija Srbije uporno oslanja na ideju nacije kao prirodne zajednice! To jednostavno znači da živimo u medijskom i političkom poretku koji se još uvek temelji na 'normativnim instancama' supstancijalnog, etničkog kolektiviteta koji može da funkcioniše samo tako što se figura Drugog i Različitog neizbežno svodi na Stranca, i potom, na Neprijatelja kojeg valja ukloniti! Pre svega zahvaljujući čudovišnoj *nacionalističkoj retorici* - koju sinhronizovano promovisu radija u Srbiji, srpska televizija i, naravno, srpsko novinarstvo – može se videti kako su mašine Medijske konstrukcije Srbije na odlučujući način učestvovala u velikom procesu pretvaranja društva u jedan osoben, militaristički scenario unutar koga su građani osuđeni da budu izmanipulisana publika. Građani su odavno postali žrtve medijskog kanibalizma koji u ime šovinističke slike nacije proždire poslednje ostatke budućnosti.

Da bi se uopšte shvatila geneza *medijske konstrukcije Srbije* kao istorija *bujanja klaustrofobičnog etničkog identiteta*, mora se razumeti veza između sloma 'realnog socijalizma' i uspona 'resantimanskog nacionalizma'. Naime, u trenutku kada je u ime specifično shvaćenog 'srpskog nacionalnog interesa' postavljen odlučujući zahtev za radikalnim redefinisanjem političkog karaktera jugoslovenske zajednice, nastala je šovinistička slika ugrožene srpske nacije. Srbiju su počeli da prikazuju u samostilizovanoj figuri nedužne žrtve: srpski narod je predstavljan kao objekt navodne zavere koju su inspirisali, pažljivo planirali i sprovodili neprijatelji skriveni iza različitih maski. Konstruisana i medijski izmanipulisana slika srpske nacije kao nevine žrtve okružene neprijateljima bila je *predstavljena kao realnost* kako bi se *proizvela nova stvarnost*. Medijsko širenje osećanja ugroženosti rezultiralo je u realnim pripremama za odbranu; namerno je dozirano osećanje straha i neizvesnosti kako bi se opravdala ekspanzivna mržnja i neuspešan vojni pohod na ostatak bivše Jugoslavije. Da bi se proizveo homogenizirajući efekat neupitne pokornosti etniji i da bi se zaštitila tobože ugrožena sigurnost i dostojanstvo srpskog naroda, pokrenut je širok talas populističke demagogije i masovne mobilizacije zvanično nazvane 'događanje naroda' i 'antibirokratska revolucija'. U ovakvom kontekstu, uloga kreatora ksenofobičnog nacionalizma kao srpskog političkog programa dodeljena je intelektualcima. Srpski mandarinu su preuzeli obavezu da uz svesrdnu pomoć medija kreiraju sliku stvarnosti koju će režim po svaku cenu realizovati. Stoga ne čudi da su krvavi sukobi na prostoru bivše Jugoslavije otpočeli u formi televizijskog i medijskog rata.

Ne bi trebalo da nas čudi što je srpska elita upravo pred rat obnovila omiljenu temu svetske zavere. Paranoična priča o zaveri protiv srpskog naroda još uvek se *medijski stilizuje* u dosluhu sa najmračnijim nacionalističkim strastima. Medijska stilizacija svetske zavere imala je za cilj da aktivira žestoku osvetu, da mobiliše populistički revanšizam, kako bi se nepravedan odnos snaga u Jugoslaviji preokrenuo u srpsku korist. Podmukli diskurs gneva i osвете funkcionisao je kao oružje pristrasne i sve nemilosrdnije startegije isključivanja/homogeniziranja. Neuračunljiva ksenofobična lista neprijatelja koji su se navodno okomili na nedužnu

Srbiju postala je trajno obeležje medijske reprezentacije Srbije. Današnji mediji se još uvek nalaze unutar zatvorenog kola užarenog i omamljujućeg nacionalističkog diskursa koji još uvek teroriše javno mnjenje Srbije.

Uprkos vojnom porazu i moralnom slomu srpske nacije, beogradski mediji nastavljaju da vode *publicistički rat* u nameri da dokinu jasnu razliku između smrti i života, istine i laži, mira i rata. Intelktualna elita Srbije samovoljno je kreirala i, preko kulturnog sektora i medijskog pogona agresivno promovisala 'ksenofobičnu sliku' Srbije. Medijska reanimacija sektaškog parohijalizma izraz je emocionalne ranjivosti one političke zajednice koja nije uspela da se obračuna sa svojom prošlošću. Srpski mandarin (simbolički bogalji nacionalnog identiteta) i dalje nastoje da preko medija ožive onaj osobeni kulturni i politički ambijent koji treba da rasplamsa istrošenu nacionalističku strast. Još uvek se igra na medijsku kartu povređenog nacionalnog ponosa: javne poruke se slivaju u jedinstven zahtev prema kome rasut i desintegrisan srpski narod mora da promeni agregatno političko stanje, treba da se zgusne u jedinstvenu masu, da se sabere u etničko telo iz kojeg treba da nastane preporođena i jedinstvena srpska nacija. Stoga ne čudi da je javni i politički diskurs još uvek natopljen medijskom mržnjom koja sistemski podriva zvanične nacionalne napore da se u međunarodnim razmerama 'popravi imidž' Srbije.

Trikovi nacionalnog sećanja

*"The struggle of man against power
is the struggle of Memory against Forgetting"*

Milan Kundera, *The Book of Laughter and Forgetting*

Kakav je informativni kapacitet arhivirane novinarske građe koja se nalazi u izveštaju Helsinčkog odbora za ljudska prava? Skraćena analiza preovlađujućih poruka koje su obeležile dnevnu štampu Srbije nedvosmisleno upućuje na zaključak da je javni i politički diskurs kontinuirano opterećen nacionalizmom i ksenofobičnom projekcijom 'drugosti'. Stoga, izveštaj Helsinčkog odbora za ljudska prava upućuje na medijsku proizvodnju *ksenofobičnih narativa* koji se hronično upisuju u društvenu imaginaciju. Kako inače razumeti neospornu činjenicu da se udarni novinarski tekstovi, prilozi, komentari i feljtoni po pravilu odnose na osvetničke napade na susede, pretežno kosovske Albance, kao i na međunarodnu zajednicu i Haški tribunal. U čuvenom tekstu *Hitlerov duh* Hans Magnus Encesberger je opisao revanšističku aroganciju ponižene nacije: "Kad jedan kolektiv više ne vidi šansu da sviju realnu ili umišljenu poniženost prevaziđe sopstvenim naporom, on napreže svu svoju nacionalnu energiju kako bi stvorio neizmerne zalihe mržnje i zavisti, resantimana i žudnje za osvetom. On se oseća kao žrtva postojećih odnosa i poriče svaku suodgovornost za poražavajući položaj u kojem se našao. Traganje za tuđom krivicom tako može da počne". Umesto da u svojstvu razložnog kritičara šovinističkih strasti ustane u odbranu reformske budućnosti, nacionalna štampa se upustila u (ne)uračunljivo prekrajanje frustrirajuće prošlosti. Kao da opustošena i poražena Srbija nije u stanju da izađe na kraj s destruktivnim medijskim silama koje je sama oslobodila.

Poražavajuća slika srpskih medija posebno se odnosi na praksu prkosnog osporavanje zločinačke prošlosti. U stvari, retorički kontinuitet sa predhodnom političkom opcijom koja je dovela do raspada bivše Jugoslavije, ratova, razaranja i zločina predstavlja *mainstream* srpske medijske scene. Pritom, treba dodati, da su medija Srbije ovladala tehnikom *prikriivanja* koja se smatra ekstremnom formom poricanja prošlosti. Nacionalnu sramotu treba prikriivati i ne treba je dalje prenositi:

samo čutanjem nacionalnu tajnu možemo da usadimo u dubinu kolektivne amnezije, u samo središte našeg nacionalnog identiteta. Opscenarske veštine se hrane samoobmanjujućom retorikom da niko nije spreman da preuzme rizičnu odgovornost za neizgovorena, neimenovana zla prošlosti. Čak ni uzvišenoj drami života i smrti srpska medija još uvek nisu dorasla! U stvari, *mučno et(n)ičko repozicioniranje* obrazuje temeljnu strategiju medijskog odnosa spram zločinačke prošlosti. *Izmeštanje sećanja* koje nas opseđa poput neumitne smrti treba da obrazuje naš lokalni režim istine. Razapeta između profesionalne neodgovornosti, nacionalne sramote i političke lojalnosti, srpska medija istrajavaju na strategiji *oholog samoopravljanja*. U osnovi privremenog uspeha ove strategije ne nalazi se jednostran zahtev da se sebe zbaci teret kolektivne odgovornosti kako bi ostala pošteđena neprijatnih priznanja. Strategija nadmenog samoopravljanja prvenstveno se svodi na novinarsko relativiziranje prošlosti, na medijsko manevrisanje sa beskonačnom igrom 'istine' i 'laži'. Lišena realne referencijalnosti, prošlost je prepuštena novinarskim podvalama, proizvoljnim redakcijskim tumačenjima koji obrazuju mrežu navodno verodostojnih medijskih priča. Pošto je poništena razlika između istine i fikcije, realnosti i iluzije, svaka žurnalistička verzija, recimo o zastrašujućim događajima u Srebrenici, se preuzima kao oslobađajući narativ! Poricanje postojanja Holokausta ili Srebrenice se pripisuje učinku demokratizovanih medija koja su spremna da pluralistički plasiraju takozvanu 'drugu, recimo srpsku, stranu priče'. Naravno, ovom relativističkom ulančavanju egzaltiranih medijskih improvizacija nema kraja: ko uopšte može da zabrani tiranim, kriminalcima i zločincima da javno nastupaju u skladu sa pravilima post-moderne refleksivnosti. Na osnovu zloupotrebe metanarativnih modela medija su uspela da dopune onaj *inventar poricanja prošlosti* koji je tradicionalno stajao na raspolaganju političkim moćnicima, diplomatama, vojsci, policiji, mafiji i intelektualcima.

U sveopštoj zaveri protiv svuda-poreknute-očiglednosti često stoje i svedoci koji naivni veruju da se autobiografska svedočanstva automatski upisiju u nepristrasnu sliku prošlosti. Ovi zastupnici intimnih i uglavnom dramatičnih pamćenja ne uviđaju da se *kolektivno sećanje konstruiše* – i to kako u privatnom tako i u javnom životu. Sadržaj i intezitet kolektivnog pamćenja u značajnoj meri je određen prilikama u sadašnjosti kao i očekivanjima od budućnosti. Lišeni perspektive i budućnosti, medijski znaci Srbije se *prisilno mobilisani* kako bi naciju priveli *despotskoj sadašnjici*. Novinarski diskursi se strateški razvrstavaju i sveopštem bujanju umnožavaju kako bi *trikovima nacionanog sećanja* obezbedili javni prostor i medijsku promociju. Na tom halucinatornom medijskom depou načelno ima mesta za sve jerušnike javne reči, posebno za rasno emancipovane koji još uvek veruju da se 'ispod crne kože krije džungla' i da su Albanci naši domaći Crnici! U naraslom žurnalističkom kovitlacu podjednako dobro manevrišu kako veliki nacionalni lupeži tako i sitni nacionalistički prevaranti. Oni predstavljaju žurnalistilku avangardu *prvobitne akumulacije medijskih znakova* Srbije.

Beogradska medija su doživela neizbežan brodolom tokom razdragane kampanje za ratnu opciju i etničko čišćenje: od trenutka kada su novinarska pera saveznički zaronila u krvavu politiku bilo je jasno da će većina srpskih medija biti stilizovana po uzoru na 'obrađene' policijske fajlove. Pritom je egzaltirana javnost Srbije, koja je istovremeno bila dobrovoljni subjekt i objekt medijske militarizacije, postala zatočenik *prkosnog revanšizma*. Stoga se mora odbaciti popularno i veomo raspostranjeno medijska formula koja upućuje na skraćen odnos između manipulatora - izmanipulisanih! Plebiscitarna podrška ratnoj opciji se ne može tumači medijskom manipulacijom nedužnih i navodno neobaveštenih građana. Upravo obrnuto, naoružana osvetničkom narodnom retorikom, kriminalizovana i korumpirana štampa se upustila u konjunktorno (tiražno) osporavanje, i istovremeno, obnavljanje zločinačke prošlosti. Organizovana strategija poricanja je imale jedinstven cilj da dokažu kako je prisilno zaboravljanje prošlosti konstitutivno za kolektivno sećanje i nacionalnu pamćenje. Medija su preuzela obavezu da sa Srbije

skinu teret odgovornosti za poražavajuću nacionalističku prošlost. Štaviše, njima je pripala nacionalna čast da javno ometaju, i po mogućstvu obustave, započet proces dalokosežnog preispitivanja ulančane veze između državne politike, kriminala i ratnih zločinaca. Umesto da bude medijski vesnik odvažnog oslobađanja od straha, bede i stida, dakle glasilo novih građanskih vrlina, beogradska štampa je postala javno utočište najsramnijih laži, prevare i skandale. Pritom je *tabloizirana medijska histerija* postala idealna forma srpskog 'Unheimlich', dakle melodramsko suočavanje sa onim što je trebalo da ostane skriveno ali je greškom dospelo u javnost! Ogoljena (samo)banalizacija političke i estradne elite Srbije upućuje na onu vrstu javne ispovesti koja je izgubila svaku moć da nas pogodi, uznemri, pa čak i razočara. Celokupna javna i medijska sfera Srbije je brutalno tabloizirana fetišima onog drugog, stranog koji nas neumoljivo proganja. Euforična medijska galama se hrani uskrnućem drugog, medijskom reciklažom uveženih ikona, znakova, mode i rituala. Infantilna marketinška parola 'Naše, a Evropsko!' poziva na vulgarnu tabloizaciju Drugog, i još gore, budi histeričnu političku iluzije da se budućnost može dodirnuti iznutra, s ove strane. Onima koji još uvek veruje da mogu da žive drugačije od Modernosti, pa čak i protiv, izvan Modernosti jedino preostaje da marketinški proizvode drugost kao razliku kad već nisu u stanju da živi drugost kao vlastitu budućnost.

Imidž Srbije

Ogorćenim masama koje se teturaju pred razvalinama svojih nacionalnih iluzija medijske mašine Srbije darežljivo ponudile jeftinu sliku 'ispolirane' realnosti. Radi se o medijskoj podvali koja ima za cilj da realnost privede čistom prividu, o razmetljivoj marketinškoj samoobmani koja će navodno obezhrabrenim građanima ponovo uliti nadu. Bahato obnavljanje patriotske retorike prepune krivice, laži i nepravdi, privremeno je potisnuto u stranu: javnu scenu je uzurpirala impresivna armija *egzaltiranih dizajnera realnosti*. Oni imaju zadatak da medijsku sliku Srbije doteraju, da dizajniraju imidž razdragane nacije. Surova realnost je ograđena medijskim kulisama, i upakovana je u marketinški omotač u kojem su smeštene sve naše iluzije. Čini se da je u *semiološkoj slici Srbije* realnost svedena na političku funkciju znaka, na produkciju i reprodukciju simbolizovanog nacionalnog poretka. Kao da celo društvo živi od medijske proizvodnje i potrošnje znakova (o) realnosti a ne od same realnosti: u nekoj vrsti uspojene inercije fascinirani građani opsedaju nacionalan ekran na kojem još jedino mogu da se samodopadljivo ogledaju. Društvo depresivnog spektakla je postalo posledica *kreativnog znaka*, a ne njegov uzrok ili povod; to znači da su medijski znaci, slike i diskursi u stanju da *realnost konstruišu* kao *vlastit simulaciju*. Javna i politička scena Srbije sve više postaje povlašćen prostor u kojem marketinški upakovana laž može da dosegne najviši sjaj (rejting) medijske istine. Dokinuta su sva intersubjektivna sredstva koja omogućavaju da se brutalna politička prevara razgraniči od šarmantne medijske simulacije. Tržišna veza između marketinških timova, medijskih štabova i političkih lidera posebno je značajna za razumevanje odlučujućeg efekata *imunizovanja* srpske realnosti. Javni manekeni vlasti funkcionišu u skladu sa rigidnim nalogom vlastitog medijskog samoekspoziranja: opsesivno upražnjavanje *strategije bele društvenost* zasniva se na ispiranju mozga, potiranju pamćenja, i naravno, uklanjanju tragova. Sve treba da bude čisto, belo, i naravno, bez ikakvih mrlja iz prošlosti.

Kako se suprostaviti medijskim mašinama Srbije, kako se odupreti masovnim ritualima autoreferencijalnosti kada se svaka simulacija ispostavlja kao udvostručena manipulacija? Šta raditi u iskrivljenom javnom prostoru u kojem je nasleđe sramne prošlosti izolovano čutanjem? Zar idilični nacionalni autizam ne upućuje na indiferentno društvo koje živi od manjka vlastite realnosti? Kako izaći na kraj s masovnim ogorćenjem onih koji s drugima, posebno strancima, stupaju u fobične

odnose? Da li ovde radi o o *novom žrtvenom poretku* koji je izložen ravnodušnom zaboravu, ako ne i preziru, novog svetskog poretka?

Pojačana provincijalizacija srpske javnosti, koja je u prekomernoj banalnosti sve više opsudneuta samim sobom, izraz je paničnog straha od nepredvidljivih poteza međunarodne zajednice. Svima je jasno da vlastitom krivicom neumitno klizimo ka novoj (samo)izolaciji, i što je gore, opštem uverenju da se ponovo nalazimo izvan kontrole, mada ne i domašaja, svetske zajednice. Verovatno ćemo ponovo biti svrstani na listu *rizičnih društava* koje uprkos ritualnom izjašnjavanju za Evropske okvire nastoje da žive drugačije od Modernosti, ako ne i protiv, izvan same Modernosti. U paničnom strahu od neizvesne budućnosti, figure *nacionalnog samosažaljenja* su poprimile nakazne forme. Da li je uopšte prikladno da se navede izveštaj o vešanju srpskih svinja na Kosovu za koje je, prema *Večernjim novostima* i *Inter-Nacionalu*, odgovorna međunarodna zajednica! Kako uopšte razumeti ovaj novinarski prilog koji poziva u odbranu etničkih svinja, kokošaka, i ostalih domaćih životinja. Ovaj novinarska lakrdija, skanadal srpske javne scene, upućuje na zaključak da živimo usred regresivnog izobličenja realnosti koju više niko razuman ne može da prepozna.

Sve edukativne priče o etici u medijima, slobodnom pristupu informacijama, moralnom stavu novinara, ekonomskim interesima vlasnika, marketingu i informativnom tržištu deluju neubedljivo pred činjenicom da medijska konstrukcija Srbije funkcioniše zahvaljujući dobrovoljnom činu kolektivne lakovernosti. Na delu je urušavanje srpske javne i političke sfere koja je spremna da u ime nacionalne lojalnosti prihvati, i povratno resorbuje, sve prevare, skandale, obmane i laži. Tu se radi o jednoj zaraznoj medijskoj metastabilnosti koja se hrani energijom zaplašanih, odsutnih, rasejanih, apatičnih, neodgovornih i nekompetentnih građana. Možda je ova neuverljiva publika odogovorna za tvrdnju po kojoj su divljaci imali maske, građanstvo ogledala, a mi svoje ekrane ravnodušnosti!? Napadni marketing, advertajzing, i reklamni trikovi obelodanjuju neobičnu činjenicu da tržište robâ, infomacija, uostalom kao i celo društvo, živi od 'medijske komemoracije'. Njihove žrtve su anemični građani i rezignirani potrošači koji ne mogu ravnopravno da učestvuju u teatralnoj društvenosti koja ugađa samoj sebi. Pa ipak, ogoljena inercija medijskog pretvaranja se i dalje odvija u apsolutnom dekoru cele nacije! Jedno od mogućih objašnjenja ovu prekomernu nacionalnu osetljivost se sastoji u tvrdnji da u opustošenoj Srbiji više nije na delu produkcija rada već reprodukcija poziva na rad, reprodukcija *džinovskih rituala znakova rada* (brendovi) koji se nemoljivo šire nad celim društvom. Od građana se ne traži da stvarno proizvode, već da se socijalizuju, da aktivno učestvuju u ritualnim vrednostima društva, i da poput simbola i znaka funkcinišu u *opštem scenariju produkcije i reprodukcije nacionalne zajednice*. Milosrdna fabulacija odgođenog pregalaštva ne prestaje čak ni u potpuno apsurdnim okolnostima kao što je slučaj ekcentričnog vlasnika jedne privatizovane fabrike koji otpuštenom, i potom preminulom radniku, uručuje prinudan otkaz! Doista, za razliku od zapadnih modela simulacije, naši simulacioni modeli dejstvuju u opasnoj blizini stvarne a ne samo simboličke smrti. Oni su dokaz da realnost ne nestaje u iluziji, već obrnuto da svaka iluzija nestaje u realnosti.

Ovom prilikom bih pozvao na dodatnu opreznost posebno prema političkim implikacijama medijskog manevrisanja. Delim zabrinutost sa onim autorima koji ukazuju na poražavajuće posledice nerealnog i neodgovornog *samopredstavljanja* medijske slike Srbije. Međutim, moja slutnje idu mnogo dalje: zabrinjava me do kog stepena je nacionalistička simulacija uspela da uništi svaku političku i moralnu osetljivost za pitanja stvarnog života. Verovatno je servilni odraz naše slike u nacionalnom ekranu sprečio da se odlučno suočimo s poražavajućom realnošću. Možda će se jednog dana građani Srbije ipak probuditi iz medijske začaranosti: ukoliko se trgnu postoji šansa da razbiju veliki nacionalni ekran, i da se poput Borhesovih likova iz *'Osvete naroda ogledala'* oslobođeni vrata raščaranom svetu.

ŠTAMPA: NEPROMENJENA MATRICA

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji pratio je svakodnevno nekoliko dnevnih i nedejnih listova u periodu od 1. marta do 31. avgusta 2004. godine u cilju uočavanja dominantnog pristupa određenim temama i glavnih ideoloških opredeljenja. Helsinški odbor se opredelio za ovu analizu iz još jednog razloga: s obzirom na propagandnu ulogu koju su mediji imali u predvečerje ratova i tokom Miloševićevog vremena, i njihov generalni uticaj na javno mnjenje, oni mogu imati jednu od ključnih uloga u reformi srbijanskog društva i države. Helsinški odbor smatra da bez uvida u njihov dosadašnji sadržaj nije moguće napraviti novi koncept i promeniti medijsku scenu.

Za utvrđivanje dominantnog medijskog diskursa odabrano je nekoliko tema, koje su prema istraživanjima i analizama Helsinškog odbora od ključnog značaja za period tranzicije i transformaciju društva iz konzervativnog - ratničko i nacionalistički opredeljenog, u moderno liberalno i tržišno orjentisano društvo i državu koja bi pružila snažan okvir i bila garant poštovanja ljudskih prava¹. Tako je sa stanovišta suštinskih reformi, posebna pažnja posvećena sledećim temama: odnos prema susedima (pre svega Bosni i Hercegovini), Kosovo, Vojvodina, manjine, Haški tribunal, sudjenje optuženima za ubistvo premijera Zorana Djindjića, govor mržnje i odnos prema nevladinim organizacijama i civilnom društvu.

Za istraživanje su odabrani štampani mediji, jer se kroz njih najbolje razotkriva vladajući javni diskurs o ključnim temama obuhvaćenih ovom studijom. S druge strane, pošlo se od pretpostavke da radio i televizija samo prate diskurs koji diktiraju štampani mediji. Za razliku od štampanih medija koji su od ogromnog uticaja na kretore javnog mnjenja (pre svega dnevници i nedeljници koji pretenduju da budu i analitički, a ne samo informativni), elektronski imaju više populistički karakter i time uti;u na šire slojeve stanovništva.

Za posmatrani period važna je činjenica da su to i prvi meseci rada vlade Vojislava Koštunice koja je izabrana zahvaljujući podršci Socijalističke partije Srbije. U tom periodu obustavljena je većina reformi - gotovo potpuno je zaustavljena privatizacija, a reforma školstva (u kojoj je postignuto najviše uspeha nakon 5. oktobra) krenula je u obrnutom smeru. Svoj mandat započele su snage koje su bile protiv izručenja Slobodana Miloševića Haškom tribunalu i koje su gotovo potpuno obustavile izručenja optuženih Medjunarodnom sudu za ratne zločine. Održani su i predsednički izbori, na kojima su se u drugom krugu nadmetali predstavnik Demokratske stranke Boris Tadić i Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj. Razlika između pobednika Tadića i radikala Nikolića bila je izuztno mala.

Počela je kampanja za lokalne izbore na kojima je takodje ekstremno desničarska SRS osvojila veliki broj odborničkih mesta, kao i poziciju gradonačelnika glavnog grada Vojvodine Novog Sada. Odgovornost za takav uspeh desničarske opcije snose i mediji zbog svog celokupnog odnosa prema temama ključnim za reformske procese i tranziciju. Odnos medija prema izborima, ne može se posmatrati samo kroz praćenje predizborne kampanje. U tom smislu može se reći da je

¹ Videti godišnji izveštaj Helsinškog odbora za 2003. godinu

kampanja protiv reformske struje okupljene oko ubijenog premijera Zorana Djindjića, Demokratske stranke i delova DOS, trajala praktično više od dve godine. Ovaj period karakteriše i približavanje Demokratske stranke – Demokratskoj stranci Srbije, najpre kroz pobedu Borisa Tadića unutar stranke, a potom nakon njegovog izbora za predsednika Srbije. Na taj način, razlika između vlasti i opozicije je praktično izbrisana što je pogubno za srbijansko društvo. S druge strane, najveći deo političke scene zauzimaju desničarske, populističke i antireformski orijentisane stranke, od Demokratske stranke Srbije, do ekstremne Srpske radikalne stranke. Demokratska stranka koja je u vreme premijera Zorana Živkovića primljena u Socijalističku internacionalu, nakon izmena u njenom vrhu, počela je da skreće ka populizmu.

Ta politička scena ima svoj odraz i u medijima, te je većina striktno opredeljena za određene političke koncepte koji prevazilaze stranačku podeljenost. U tim uslovima, i pored obilja listova, na medijskoj sceni nedostaje alternativni medij koji bi ponudio drugačiji proreformski diskurs i snažno se nametnuo svojim uredjivačkim konceptom. Oni za koje se smatralo da bi mogli da odigraju takvu ulogu, još tragaju za svojim identitetom, zbog čega su i ostali bezuspešni u pokušajima da nametnu nove vrednosti građanskog društva orijentisanog ka Zapadu. Tako, nekada[nja] podela iz Miloševićevog vremena, na prorežimske i nezavisne medije, sada gotovo je izbrisana, pre svega zbog toga što su oni koji su bili simbol nezavisnog i antiratnog novinarstva nakon Miloševićevog pada nisu izašli sa konceptom prilagodjenim novim uslovima. U pokušajima komercijalizacije gube prosvetiteljsku ulogu koju su imali u vreme ratova na prostoru bivše Jugoslavije i Miloševićevog režima. S obzirom da je srpsko društvo izrazito konzervativno i antireformsko, isticanje neophodnosti komercijalizacije "nezavisnih" medija zapalo bi u brojne zamke, jer bi to pre svega značilo njihovo prilagođavanje konzervativnom javnom mnjenju umesto njegovoj promeni².

Nakon petooktobarskih promena, Srbija je poplavljena brojnim tabloidima, koji nastaju i nestaju, a ono što zabrinjava jeste njihova direktna veza sa politikom i političkim sadržajima. Vlasnička struktura tabloida je veoma zamagljena, pa je, na primer, iz impresuma nemoguće otkriti ko je vlasnik tih medija. Osim te, i neke druge činjenice ukazuju na zaključak da iza tih listova stoje određene ekonomske i političke strukture koje diktiraju uredjivačku politiku. Tako, na primer, neki od ovih listova imaju izuzetno male tiraže sa kojima je nemoguće reprodukovati novinu, što upućuje na zaključak da osnov njihovog postojanja nije profit. Tabloidi u Srbiji bave se pre svega političkim temama (što dominira i na njihovim naslovnim stranama), a suštinski tabloidni sadržaj (privatni život javnih ličnosti, pre svega estradnih zvezda) je često samo dodatni mamac za privlačenje čitalaca. Posebno zabrinjava to što pojedini tabloidi i visoko tiražni populistički listovi plasiraju i laži koje imaju ogroman uticaj u javnom mnjenju, na koje niko ne reaguje, pa čak ni oni koji su direktno pogodjeni.

Tabloidni karakter, međutim, počeli su da dobijaju i ozbiljni dnevni i nedeljni listovi, pre svega u izboru sagovornika i tema i osnovnoj orijentaciji prema određenim događajima, procesima i pitanjima, a jedina razlika je obično samo u stilu pisanja i rečnika. Odgovornost ovih ozbiljnih dnevnika i nedeljnika je daleko veća od tabloida, s obzirom na uticaj koji imaju na formiranje moralnih i društvenih vrednosti.

U medijima, posebno elektronskim, iako ima sve više novinara, primetan je ozbiljan nedostatak profesionalaca, i to ne samo sa znanjem iz oblasti žurnalizma već i opšteg obrazovanja. Novinarska profesija svodi se na kliše: da budu zastupljene obe strane. Pri tome se uopšte ne vodi računa o informaciji i o tome da li sagovornici

² Vidi izveštaj Helsinškog odbora za 2003.

govore istinu, a obe strane se tretiraju podjednako, pri čemu se uloga novinara svodi gotovo na automatsko beleženje izjave i njeno skidanje sa trake ili iz beležnice, te njenu jednostavniju transformaciju u medij. Ukoliko medijski vlasnici onih glasila koja pretenduju da imaju značajnu ulogu u regionu ne povedu računa o obrazovnoj strukturi i opštem obrazovanju novinara i urednika, njihovi pokušaji biće bezuspešni. Agencije za odnose sa javnošću daleko su jače od pojedinih medija, a osobe zadužene za odnose sa javnošću postaju moćniji i od pojedinih glavnih i odgovornih urednika, namećući svoje frizirane "informacije".

Analiza medija na kojoj je radio Helsinški odbor pokazuje da se sloboda govora u gotovo svim listovima i većem delu javnosti definiše kao objavljivanje bilo čega i bez ikakve odgovornosti novinara i urednika. Postavljanjem iznad svih drugih društvenih vrednosti, princip slobode govora se zloupotrebljava. To se vidi ne samo kroz niz tabloida, već često i u listovima sa dugom tradicijom i uticajem među intelektualnim krugovima i političkim i ekonomskim elitama.

Kritički odnos prema medijima u Srbiji neophodan je i s obzirom na snažne kočnice tranzicionih procesa i na to da je stepen razvijenosti civilnog društva daleko ispod onog što postoji u zapadnim društvima. Sprečavanje slobode informisanja u Srbiji je niz godina bila državna politika, a javno mnjenje, što, posebno važi za mlade, formirano je u uslovima lažnih informacija, uskraćivanja vesti, širenja govora mržnje i stereotipa. Takva politika prethodnih godina, uz dugogodišni obrazovni sistem baziran na anticivilizacijskim vrednostima i takodje pogrešnim učenjima iz društvenih nauka i na literarnim stereotipima, stvorila je osnovu za ogroman uticaj medija. Stoga je neophodno preoblikovanje javnosti, za šta su mediji jedan od ključnih kanala, a s druge strane, neophodan je kritički odnos prema glasilima, koji mora biti podstaknut i iz samih medijskih krugova, što podrazumeva i odbacivanje principa po kome je svaka kritika medija napad na slobodu govora.

Medijska matrica koju su osmislili srpski intelektualni i politički krugovi uoči raspada bivše Jugoslavije ujedinjeni oko projekta "velike Srbije" i sada je u različitim formama prisutna. Produkcija laži, govora mržnje i stereotipa i dalje je snažno prisutna u većini medija.

Odnos prema manjinama i vojvodjansko pitanje

Posebna pažnja u našem istraživanju posvećena je medjunacionalnim odnosima i pitanju manjina. Najnoviji događaji i procesi u srbijanskom društvu, usmereni protiv manjinskog stanovništva, potvrdili su da pitanje manjina³ nije suštinski rešeno posle 5. oktobra 2000. i da ono tek dolazi na dnevni red. Mediji, međutim, nisu uspeli da prepoznaju te procese i alarmiraju javnost koja je već više od dve decenije usmerena na netrpeljivost ili lažnu toleranciju prema manjinama koja se manifestuje kroz matricu "svi ne-srpski entiteti i ne-pravoslavni vernici mogu u srpskoj državi uživati sva ljudska i manjinska prava u meri i u sadržini koja će im biti određena od strane predstavničkog tela srpskog naroda, pošto im se negira izvorno pravo na bilo koji oblik samouprave ili autonomije"⁴. Iz analize medija moglo bi se zaključiti da između svih krivičnih dela počinjenih prema manjinama u prvih šest meseci 2004, (a prema zvaničnim podacima bilo ih je oko tristo) ne postoji nikakva veza, već da je reč o izolovanim incidentima. Tako zvanična politika nijednom rečju u medijima nije problematizovana i dovodjena u pitanje.

³ "U sukobu sa etničkim identitetom države; Nacionalne manjine u Srbiji", Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, oktobar 2004.

⁴ "Govor mržnje kao sloboda govora", Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 1994.

Analiza medjunacionalnih odnosa u Srbiji za 2004. koju je sačinio Helsinški odbor pokazala je da je "zagovaranje multikulturalizma u sferi javnog mnjenja više stvar ideološke konjunktura, nego principijelnog opredeljenja". "Kontekst u kome se manjine pojavljuju u medijima krajnje je politizovan i redukovana na sukobe i konfliktne situacije. (Javno mnjenje pre reaguje na postavljanje spomen ploče ustašama u *susednoj* Hrvatskoj, nego na nasilje nad manjinama u Vojvodini.) Nediferenciran pristup pothranjuje predrasudu da su manjine 'za razliku od nas', ne samo homogene, nego i 'da su sve iste'. Pokušaj da se različitost eksponira na drugačiji, društveno prihvatljiv način, najčešće završava u predmodernoj recepciji manjina kao egzotičnih, folklornih grupa; ovakva recepcija služi asimilaciji, a ne afirmaciji kulturnog identiteta."⁵

Iako su incidenti i napadi na Madjare i druge manjine u Vojvodini intenzivirani još od marta 2004, u beogradskoj štampi počelo je da se više piše o njima tek u septembru, kada je to pitanje internacionalizovano; tako su prikrivani slučajevi kršenja ljudskih i manjinskih prava. Pokušano je, na primer, da se od jednog slučaja u Vojvodini napravi medijska kampanja kakvu je u pripremi ukidanja autonomije Kosova imao jedan drugi slučaj s kraja osamdesetih. Naime, povodom jedne kafanske tuče u kojoj je žrtva huligana madjarske nacionalnosti bio Srbin, pojedini listovi su pisali kao da je reč o medjunacionalnom incidentu što je i sama žrtva veoma brzo demantovala. Medjutim, neki visokotiražni listovi su potpuno neosnovano u prvi plan isticali etničku pripadnost počinitelja. Ovaj događaj, takodje su pratili podnaslovi, poput: "Vaskrsnuće Madjarske", kao i napisi da taj događaj "po monstruoznosti podseća na onaj koji se osamdesetih dogodio na Kosovu kada je teško povredjen Djordje Martinović". U to vreme, u junu, kada se pisalo o ovom događaju, mada i kasnije, u istim medijima gotovo da nije bilo ni jedne vesti, a kamoli ozbiljnijeg članka, o čestim napadima na Madjare i druge manjine.

Pojačana antikapmanja protiv pokrajine Vojvodine i onih koji se zalažu za njenu veću autonomiju unutar Srbije takodje je recidiv prošlosti. Pojedini vojvodjanski politički lideri u medijima su kroz naslove i izjave pojedinih analitičara i političara ocenjivani kao separatisti, pa, recimo "Nacional" sprovodi anketu sa pitanjem - "da li Kasa (jedan od lidera vojvodjanskih madjara) otcepljuje Vojvodinu". Kao što su krajem osamdesetih i početkom devedestih širili teorije o medjunarodnoj zaveri protiv bivše Jugoslavije, srpski mediji danas govore o svetskim zaverama za otcepljenje Vojvodine.

Kosovo

Tokom posmatranog perioda u fokusu je bilo i Kosovo. Premijer Vojislav Koštunica počeo je svoj mandat otvarajući pitanje Kosova na način na koji se region najviše destabilizuje. U ekspozeu 2. marta, najavio je da će se Vlada zalagati za kantonizaciju Kosova, ili za podelu na entitete. Sledeći tu ideju, Skupština Srbije je u aprilu usvojila "Plan za rešenje sadašnje situacije na Kosovu i Metohiji". Planom se predviđa teritorijalna reorganizacija Kosova i njegova podela na regione. Srbi bi, prema Planu, imali pravo na delove teritorije koja prirodno povezuje srpska većinska naselja, u kojima oni nisu prethodno bili u većini, ali na koje se "vraća stanovništvo prognano prilikom etničkog čišćenja". Ti regioni trebalo bi da predstavljaju "zaokružene teritorijalne celine". Na Kosovu su 17. marta izbili nemiri u kojima je, prema podacima UN poginulo 19 ljudi (11 Albanaca i 8 Srba), dok je više od 900

⁵ "U sukobu sa etničkim identitetom države; Nacionalne manjine u Srbiji", Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, oktobar 2004.

osoba povredjeno, uključujući i 65 međunarodnih i 58 kosovskih policajaca⁶. Istovremeno s napadima na Srbe na Kosovu, na ulicama Beograda i drugih gradova u Srbiji napadani su pripadnici manjina, pre svega Albanci i Aškalije, uništavani islamski sakralni objekti i imovina u vlasništvu manjina.

U vreme martovskih dešavanja na Kosovu beogradski mediji su više podgrevali atmosferu i mržnju nego što su uticali na smirivanje situacije i objektivno izveštavali. Skoro sve televizije su imale gotovo identične vanredne programe u kojima su dominirale emocije, što je doprinosilo atmosferi u kojoj su, u cilju osvete, paljene džamije po Srbiji i uništavani objekti u vlasništvu Albanaca i Goranaca. U većini medija dominirala je ista ratnohuškačka matrica kao devedesetih u vreme ratova u Bosni i Hrvatskoj, sa istim uvredljivim tonovima. Neki od naslova su bili: "Šiptari počeli novi rat", "Vojska kreće ka Kosmetu", "Rat na Kosovu", "Srbi na nogama – Kosmet u krvi", "6000 terorista preti Srbima"... ili potpis za fotografiju vojnika u maskirnoj uniformi sa srpskim obeležjima koji kaže "ostajemo do smrti"... S druge strane, izveštaji o spaljenim džamijama bili su gotovo nevidljivi u štampanim medijima.

Tokom leta mediji su baratali takozvanim obaveštajnim podacima, nagoveštavajući nove nemire, odnosno "nove talase nasilja nad Srbima" što bi bilo u funkciji pripreme eventualne odbrane. Uz takve "obaveštajne podatke" obično su išle teze srpskih političkih i kulturnih elita da se situacija na Kosovu nikad ne može stabilizovati i nesposobnosti albanskog stanovništva da razvije moderno društvo. Kad se piše o Albancima i dalje vladaju *negativni etnički stereotipi* koji su decenijama bili u funkciji držanja Kosova pod represijom. Ti stereotipi su duboko ukorenjeni u narodu. Novinari, sa veoma malim brojem izuzetaka, na Kosovo odlaze uglavnom sa tim negativnim predznanjem i emotivnim nabojem, što se oziljno odražava na njihovo izveštavanje o Kosovu. Pod uticajem tih stereotipa i negativnih osećanja, oni u kosovskom društvu traže isključivo negativne elemente i to prenose srpskom auditorijumu. Indikativan je sledeći primer. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji pre godinu ipo dana, obezbedio je novinaru Radio-televizije Srbije sve kontakte na Kosovu, kako bi napravio dokumentarni film o kosovskom društvu upravo dajući mu jednu novu dimenziju koja bi se razlikovala od jedinog modela prisutnog u srpskom medijskom prostoru. Prema tvrdnjama novinara, RTS je odbio da taj film prikaže, bez obzira na ekskluzivnost i sagovornika i teme.

Stalni komentator tradicionalnog i uticajnog srpskog dnevnika "Politika", Ljubodrag Stojadinović između ostalog tvrdi: "Albanci ne veruju ništa drugo toliko fanatično kao u delotvornost nasilja. Za njih ne postoje nagrada i kazna u političkom i civilizacijskom smislu". Uvredljivi nazivi za kosovske Albance nisu nestali ne samo sa stranica tabloida već i iz nekih medija koji imaju uticaj u intelektualnim i političkim krugovima.

O omalovažavajućem odnosu prema Kosovu i Albancima govori i izjava vd glavnog i odgovornog urednika Radio televizije Srbije Nenada Stefanovića data u "Utisku nedelje" na TV B92 (21. novembra), več uoči njegovog prvog radnog dana na nacionalnoj televiziji. Povodom mogućnosti da Haradinaj bude izabran za kosovskog premijera, Stefanović je zlorado izjavio kako se čak "raduje tome što se neko opredeljuje za nerazumno rešenja" i da je Haradinaj "čovek sa krvavim rukama" što umanjuje pregovaračku poziciju kosovskih Albanaca. Pre toga, mediji su danima, plasirali informacije o Haradinaju kao zločincu, a sve se temeljilo na činjenici da je dobio poziv glavnog tužioca Haškog tribunala Karle del Ponte da da izjavu, što je on prihvatio i na 108 tužbi protiv Haradinaja koje su podignute pred srpskim sudovima. Bez ikakvih dodatnih objašnjenja o razgovoru sa tužiocem Haškog tribunala i

⁶ Citirano prema izjavi portparola UNMIK u Prištini Niradža Singa, www.b92.net

njegovim posledicama, kao i bez dovodjenja u pitanje pomenutih 108 tužbi, mediji su zaključili da je Haradinaj zločinac.

Luis Alvni Dej u knjizi "Etika u medijima" zaključuje da predstavnici medija zbog svog uticaja na kulturu imaju moralnu odgovornost da shvate razlike između stereotipa i stvarnosti i spreče da stereotipno prikazivanje dovede do diskriminacije u stvarnom svetu.

Odnos prema susedima i Crnoj Gori

Posebna pažnja u medijskoj analizi posvećena je odnosu prema susedima, pre svega prema Bosni i Hercegovini, kao i Crnoj Gori s obzirom da se još ne zna budućnost Državne zajednice Srbija - Crna Gora; takodje nije rešen status Kosova, kao i da nije jasan odnos srpskih političara prema Republici Srpskoj. U tom smislu, i dalje je veoma prisutan duh osamdesetih i devedesetih godina prošlog veka, o "jednistvu srpskog kulturnog i duhovnog prostora", što je pokušano da se postigne u ratu. S obzirom, na novu relanost, odnosno prisustvo međunarodnih snaga u okruženju Srbije, otpočinjanje novog rata nije opcija dok god su one u regionu. Zabranjiva medjutim, to što je na medijskoj sceni dominantna samo jedna interpretacija rata na prostoru bivše Jugoslavije po kojoj se ugroženi srpski narod branio. To koči razvijanje saradnje sa najbližim susedima, bez obzira na sve napore koji se čine pod pritiskom međunarodne zajednice za normalizaciju odnosa u regionu.

Nedavni incident (novembar 2004), koji su prouzrokovali beogradski studenti u Zagrebu, paradirajući sa slikom četničkog vodje iz Drugog svetskog rata Draže Mihajlovića, koji je zagovarao ideju Velike Srbije, samo je jedan od primera o odsustvu bilo kakve svesti većinskog stanovništva Srbije o posledicama rata, za šta su velikim delom odgovorni i mediji. Saosećanje sa žrtvom potpuno je odsutno iz medija, i to ne samo sa žrtvom druge nacionalnosti već i iz sopstvenog naroda, te mlade generacije veoma olako koriste simbole koji bude ratna sećanja i vredjaju dostojanstvo onih koji su preživeli ratne patnje. Svako kažnjavanje onih koji paradiraju sa tim simbolima doživljava se kao ugrožavanje osnovnih ljudskih sloboda i prava na izražavanje.

Haški tribunal

Osim gore navedenog priloga, jedan od najznačajnijih aspekata, kada je reč o pridobijanju gradjana za nove vrednosti i preoblikovanja javnog mnjenja, s obzirom da su sad već generacije odrasle na međunarodnoj mržnji i na ratovima, jeste medijska prezentacija rada Haškog tribunala i osumnjičenih za ratne zločine. Mediji su i dalje usmereni na Miloševićeve iskaze i njegove svedoke, dok potpuno izostaje priča o onima koji su stradali. Žrtve se uglavnom ne pominju dok su mediji puni blagonaklonih ljudskih priča o osumnjičenima za zločine kroz izjave njihovih rodjaka, prijatelja ili intervju sa njima lično. Intervjui sa optuženima za ratne zločine, svode na njihovo pravdanje i poricanje zločina bez argumenata, te tako ne donose nikakav bitan informativni sadržaj. Informacije o počinjenim zločinima za koje se terete ne izostaju samo iz odgovora intervjuisanih već i iz novinarskih pitanja. Tako se pitanja svode uglavnom na opšta mesta. Isti model primenjuje se i u intervjuima sa visokim funkcionerima SPS i ljudima iz Miloševićevog režima. Nakon 5. oktobra, oni su postali dostupni za medije, ali su novinari tu situaciju dočekali

nespremni, ne pripremajući se ozbiljno za te razgovore. Stoga, na neki način, u pojedinim medijima postoji hiperinflacija likova iz Miloševićevih vremena, posebno iz SPS i Srpske radikalne stranke. Neki od njih su i stalni gosti pojedinih gledanih tv programa. Ovo je posebno značajno s aspekta procesa lustracije o kome se često govori.

Nakon okončanja dela procesa protiv Miloševića u kome je Tužilaštvo završilo sa izvođenjem svedoka, nijedan medij nije posvetio više pažnje analizi dela procesa koji je trajao više od godinu dana i onog što je izrečeno u tom periodu. Bez ukazivanja na ono što se desilo u prošlosti i prestanka glorifikacije takozvanih "patriota", nemoguća je promocija novog sistema vrednosti.

Sudjenje optuženima za ubistvo premijera

Identičan odnos kao prema procesima pred Haškim tribunalom, mediji imaju i prema sudjenju optuženima za ubistvo premijera Zorana Djindjića. I u tom slučaju postoji potpuni konsenzus izmedju većine medija i vladajućih struktura, sa ciljem obaranja navoda optužnice. Preko sudjenja optuženima za ubistvo velikim delom prelama se i medijska slika o Zoranu Djindjiću. Sledi se matrica po kojoj su ubijeni premijer i ljudi iz njegovog najbližeg okruženja bili u bliskoj vezi sa svojim ubicama i organizovanim kriminalom. Od ovakve matrice odstupa izuzetno mali broj novinara i čak, u nekim slučajevima, je više reč o profesionalnoj hrabrosti autora teksta nego o uredjivačkom konceptu medija za koji radi.

Prvooptuženi za ubistvo premijera, Milorad Ulemek Legija, uhapšen je 2. maja, odnosno dobrovoljno se predao policiji. S medijskog aspekta, u ovom slučaju značajna su dva procesa: Ulemekovo hapšenje bilo je medijski pripremano ranije, a sudjenje je odlagano do poslednjeg dana uoči predsedničkih izbora u Srbiji, što su mediji zloupotrebili.

Indikativna je izjava izvesnog Džoa Beretke s kojim je "Nacional" napravio intervju još krajem marta i koji je tad izjavio o Legiji: **"Mogu da ga prikazuju kako hoće, da laju i pljuju na njega, ali on će se vrlo brzo pojaviti i ispričati šta je i kako bilo. On je patriota i to će se pokazati."** Džoa Beretka, čiji lik naravno nije otkriven na fotografiji u "Nacionalu", navodno je pripadnik *Crvenih beretki*, rasformiranih specijalnih jedinica osumnjičenih za učešće u etničkom čišćenju i drugim zločinima na prostoru bivše Jugoslavije. Zanimljivo je da su Džoa Beretku u nekim drugim prilikama "koristili" i drugi mediji, poput "Kurira". Inače, često se događa da se u različitim medijima, pojave iste ekskluzivne informacije, ili identične "ekskluzivne izjave" istih sagovornika, što ukazuje na zaključak da se radi o kampanji i o činjenici da "neko" distribuira tekstove i informacije, a ne o ekskluzivnosti informacija i profesionalnosti novinara u njihovom otkrivanju. U svemu tome sporan je nekritički odnos uredništva i novinara prema toj vrsti informacija.

S druge strane, mediji su zloupotrebili činjenicu da je sud saslušanje optuženog Ulemeka odlagao sve do poslednjeg dana uoči drugog kruga predsedničkih izbora. Mediji su sve vreme spekulisali informacijama o tome šta će optuženi reći o vezama Djindjića sa organizovanim kriminalom. Medijska analiza pokazala je da je da je to bilo u funkciji predizborne kampanje i potpune diskreditacije Demokratske stranke čiji se kandidat Boris Tadić nadmetao u drugom krugu sa kandidatom ekstremno desničarske Srpske radikalne stranke, Tomislavom Nikolićem.

Govor mržnje

Govor mržnje (verbalni i pisani napadi na pojedince ili različite grupe), koji destruktivno deluje na civilno društvo, i dalje je pre stalna pojava, u Srbiji, nego incident. O velikoj rasprostranjenosti govora mržnje svedoči i to što se javlja u pojedinim nedeljnicima koji imaju intelektualnu publiku i to kroz tekstove uglednih kolumnista u kojima se ponekad poziva i na linč pojedinih javnih ličnosti. Jedan od njih je i Aleksandar Tijanić, direktor Radio televizije Srbije i ministar informisanja u vreme Miloševića, koji je u svojim kolumnama čak zahtevao hapšenje nekih osoba, iako protiv njih nije čak ni pokrenuta istraga. Na meti su posebno najbliži saradnici ubijenog poremičara Zorana Djindjića. Osim prema političkoj manjini, govor mržnje usmeren je i protiv pojedinih nevladinih organizacija, nacionalnih i verskih manjina, kao i protiv homoseksualaca.

Istraživanje Helsinškog odbora o štampanim medijima pokazuje i da je kleronacionalizam jedno od ključnih opredeljenja većeg broja medija. Srpska pravoslavna crkva i dalje je jedan od centara homogenizacije nacije i u tom smislu, većina drugih verskih zajednica u medijima je predstavljena kao sekte, što na kraju rezultira u negativnom odnosu javnosti prema gotovo svemu što nije pravoslavno.

Profesor Luis Alvin Dej upozorava da je "neuljudan govor sam po sebi štetan". "Ali izazivačka i zajedljiva retorika i veličanje nasilja mogu takodje proizvesti antisocijalne stavove i ponašanje. Kod ekstremističkih grupa ona takodje može podstaći nasilje. Čak i u najvećem delu društva, takav uvredljiv govor i ponašanje mogu stvoriti kulturu neuljudnosti u kojoj se neprikriveno neprijateljstvo iskazuje pred milionima oduševljenih gledalaca, a 'vredjaj svog suseda' postaje masovni sport"⁷.

Kampanja protiv pojedinih nevladinih organizacija i ličnosti koje ih vode, pre svega onih koje se zalažu za kažnjavanje ratnih zločina i rade na projektima suočavanja ne prestaje, s tim što se u nekim ključnim političkim periodima snažno intenzivira. Takvi članci nisu karakteristični samo za tzv. žutu štampu, već i za pojedine ozbiljne nedeljike sa dugom tradicijom i uglednim novinarima.

Domaćim zakonodavstvom sankcionisano je raspirivanje nacionalne i verske mržnje (član 134 Osnovnog krivičnog zakona Državne zajednice SCG i član 51 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama). Zakonska odredba kojom se zabranjuje raspirivanje nacionalne mržnje postojala je, međutim, i u vreme Miloševića i ratova na prostoru bivše Jugoslavije, a govor mržnje bio je i državna politika i uređivački koncept većine medija. U zemlji gde je nacionalna mržnja duboko ukorenjena i s obzirom na ratove koji su vođeni u regionu, neophodno je postojanje i zakonodavstva koje podrazumeva određene sankcije, posebno imajući u vidu niz incidenata protiv manjina koji se i danas dešavaju. Međutim, ovo ne sme ostati samo zakonska obaveza. Mediji imaju moralnu obavezu da prepoznaju govor mržnje i da iznesu suprotne stavove.

Civilno društvo, piše profesor Dej, ne zavisi od državne ili društvene kontrole izražavanja. Ističući da se ovom pitanju mora prići pre svega sa etičke strane, profesor Dej, piše: "Čak i oni koji preziru uljudnost imaju pravo da traže gostoljubivu govornicu sa koje će širiti svoje poruke. Ali, zaposleni u medijima, osim u slučajevima u kojima zakon nalaže slobodu pristupa, nemaju moralnu obavezu da se prilagođavaju snabdevačima govora mržnje". U Srbiji, međutim, još dominira "preterana tolerancija" prema sejačima govora mržnje i olako se prilagođavaju željama najkonzervativnijih konzumenata na medijskom tržištu.

⁷ "Etika u medijima", str. 333, Luis Alvin Dej, Beograd, 2004.

UVOD

Ulazak Srbije u novu eru populizma i nacionalne homogenizacije najjasnije se odslikava na sadržaju medija, koji kao gotovo nikad ranije, funkcionišu u jednoglasju u tretiranju problema od tzv. nacionalnog značaja, uz skoro neprimetne disonantne tonove. Štaviše, većina štampanih medija postavlja se kao svojevrsna avangarda ponovne nacionalističke radikalizacije Srbije, skoro po pravilu idući nekoliko koraka ispred političke elite u zacrtavanju "čvrstorukaških" smernica za rešavanje problema nacije poput: saradnje sa Haškim tribunalom, hapšenja i isporučivanja glavnih haških begunaca Karadžića i Mladića, vojvođanskog pitanja, raskida s nasleđem dosovske vlasti i obračuna s njenim "korumpiranim" eksponentima. Ovom spisku stavki svakako valja dodati i ekstremno kritizerski i subverzivan odnos prema radu tzv. Specijalnog suda sto otvara ozbiljne sumnje u vezi sa izvorima finansijskih i inih uticaja na uređivačke politike većine štampanih medija, imajući, naravno, u vidu, već tokom akcije "Sablja" potvrđeno prisustvo kapitala organizovanog kriminala u vlasničkim strukturama određenih listova. Izbijanjem nemira polovinom marta, Kosovo je, naravno, postalo dominantna medijska tema na kojoj je koncept "srpske medijske sloge" dosegao i svoj vrhunac.

Kosovski problem poslužio je i kao povod za novi snažan talas napada na nevladine organizacije koje se bave ljudskim pravima. Obrazac tih napada je stari: aktivisti (uglavnom aktivistkinje) koji su neprestano ukazivali i na "najsitnije povrede interesa nacionalnih manjina", ne angažuju se u zaštiti kosovskih Srba. Istovremeno, klerikalizacija političkog života dobila je novi zamajac a mediji su naročito doprineli tome da se crkva kristališe kao ključni katalizator rešavanja gorućih političkih ("nacionalnih") problema. Gotovo ni u jednom uticajnijem glasilu nije se pojavio glas koji bi kritički postavio pitanje smislenosti i prihvatljivosti tolike involviranosti crkve u politici i državnim poslovima.

Ta snazna ideologizovanost medija praćena je strmoglavo srozanim profesionalnim (zanatskim, praktično) nivoom stampe. Principi tabloidnog novinarstva apsolutno vladaju štampom u Srbiji i to je, paradoksalno, najočiglednije u tzv. političkom novinarstvu; politika je sve više obojena u žuto. Senzacionalizam i primitivni populistički diskurs glavna su obeležja političkog dijaloga u Srbiji, odnosno onoga kako se dijalog prelama kroz medije kao, praktično osnovnu sferu političke komunikacije. Dijaloga, zapravo, i nema; nema sučeljavanja suprotstavljenih koncepata niti iniciranja ozbiljne i odgovorne debate o najkrupnijim problemima društva.

U medijskom prostoru Srbije, naročito u štampi, govor mržnje i dalje je manje incident, a više regularna pojava. Redovna ispoljavanja verske, nacionalne i rasne netrpeljivosti i sličnih socijalnih devijacija gotovo da i ne izazivaju javnu reakciju, a u čestim slučajevima morali bi biti i predmet interesovanja javnog pravobranilaštva.

Da je na delu reaktiviranje obrazaca mobilizacije nacije u cilju ostvarenja nacionalno-populističkog projekta potvrđuje i činjenica da se u pojedinim listovima

najvatreniji radikalizam promoviše upravo preko rubrika posvećenih reakcijama i mišljenjima čitalacke publike, kao nekad u vreme "Odjeka i reagovanja".

KOSOVO

Reakcija dobrog dela medija na izbijanje nemira na Kosovu bila je u otvorenoj ratnohuškačkoj gorljivosti i forsiranju tzv. radikalnih poteza i rešenja. Takav zaključak proizilazi već i iz samog pogleda na naslovne strane dnevnih novina od 18. marta:

"Nacional": Naslovna strana asocira na, situaciju u kojoj je u zemlji objavljeno ratno stanje. Dominira rec rat, uz dva prateća naslova: "Šiptari počeli novi rat" i "Vojska kreće ka Kosmetu", uz fotografije povredjenih žrtava, ali i vojničkih strojeva.

"Centar": Cela naslovna strana takodje je rezervisana za naslov: "Rat na Kosovu".

"Glas javnosti": Identičan dominirajući naslov kao i u "Centru": "Rat na Kosovu".

"Kurir": Naslovnom stranom takodje dominira reč "Rat", s podnaslovom u kojem se kaže: "U organizovanim napadima Albanaca na Srbe širom Kosova poginulo više od deset, a ranjeno skoro 300 ljudi."

"Balkan": "Rat". Podnaslovi: "Albanci upali u srpska sela", "UNMIK" izdao Srbe".

"Blic": "Teror nad Srbima". Podnaslovi: "Devetoro mrtvih", "Širom Kosova gore srpske kuće i crkve".

"Večernje novosti": "Srbi na nogama – Kosmet u krvi".

Činjenica da su u Beogradu i Nišu prethodne noći zapaljene džamije stidljivo se, u sitnim podnaslovima, navodi na naslovnicama "Centra" i "Vecernjih novosti". Na prvim stranama "Blica", "Nacionala", "Kurira", "Balkana", "Glasa javnosti" i "Politike" uopšte se i ne pominje ta pojedinost.

Dobar deo štampe nema minimum profesionalne distance prema događaju o kojem izveštava, prepuštajući se zakonitostima ratne propagande, koja podrazumeva i diskvalifikatorski rečnik najnižeg nivoa kada se govori o "neprijatelju".

U "Nacionalu" od 19. marta, redakcijska oprema "Tanjugove" informacije o izjavi koju je Ibrahim Rugova dao BBC-u je sledeća - Albanski lideri opet **kukumavče** na krilu svojih mentora: Rugova traži nezavisno Kosovo.

U upotrebi je i poznati obrazac podgrevanja negativnih etničkih stereotipa – **Po ugledu na Račak, kao povod NATO agresije na SRJ, Šiptari spremili novi scenario za nezavisno Kosovo: Kad treba žrtvuju i svoju decu.** ("Nacional", 19. mart) Tekst govori o navodnoj zaveri albanskih lidera i najuticajnijih (antisrpskih) svetskih medija, prvenstveno CNN-a, čiji je cilj usmeravanje svetskog javnog mnjenja protiv Srba u cilju sticanja nezavisnosti Kosova. Jezik apsolutno podseća na komentare u Dnevniku RTS iz vremena ratova u Bosni i Hrvatskoj. **"Treba podsetiti da ažurne američke TV prekjuče nisu imale direktnih uključenja sa krvavog Kosmeta. Ali su pokazivale stravične posledice od eksplozije jedne bombe u bagdaskom hotelu. Naravno, bombe od koje je poginulo dvadesetak muslimana, sto Srbe sigurno ne raduje, ali je pitanje da li su zbog toga tužni kosmetski Šiptari? Za Tačija i njegovog pajtaša Rugovu, koji daju sinhronizovane izjave hrvatskoj redakciji BBC u Londonu, više nego odličan ambijent..."**

Kosovo je i povod da se dodatno deluje na medijskoj rehabilitaciji najozloglašnijih poluga Miloševićevog aparata - **Bivši pripadnici crvenih beretki odlučili da zaštite Srbe na Kosovu i Metohiji: Vukovi stižu u pomoć braći.**

("Nacional", 19. mart) U tekstu pod navedenim naslovom reč je o izvesnom Džou, bivšem pripadniku "crvenih beretki" i članu grupe **"momaka iz Brazila"**, koji se, kako piše, javio novinaru "Nacionala" i obavestio ga da se samoinicijativno organizovala grupa specijalaca koja kreće odmah na **KiM – Ovde "brazilac"**. **Objavite da smo krenuli dole, da se narod ne plaši!**

"Saznajemo" i da je glavni komandant tih momaka izvesni Šareni, a objašnjava se i da taj nadimak jasno asocira na Milorada Lukovića, do sada poznatijeg kao Legija, s obzirom na **"brojne tetovaže koje bivši komandant ima po telu"**. Dalje, citiran je Džo Beretka: **"Mogu da ga prikazuju kako hoće, da laju i pljuju na njega, ali on će se vrlo brzo pojaviti i ispričati šta je i kako bilo. On je patriota i to će se pokazati."** List je preneo i ogorčenost pripadnika JSO na "Svilanovića, Batića, Tadića i ostale koji su drмали poslednje tri godine", kao i "bes prema Kandički, Vučo i debeloj Pavićevići".

U stilu svojevrsnog ratnohušakačkog senzacionalizma, preko cele naslovne strane "Centra" od 19. marta proteže se crveno beli naslov: **"6000 TERORISTA PRETI SRBIMA"**. Naslovnom stranom "Centra" od narednog dana dominira velika fotografija vojnika u maskirnoj uniformi, dugačke neuredne brade, sa crnom kokardom okićenom, šubarom na glavi i srpskom zastavom u rukama, uz naslov: **"OSTAJEMO DO SMRTI"**. Fotografija je takva da je sasvim moguće i da je zapravo nastala dosta ranije, među srpskim paramilitarcima u Hrvatskoj i Bosni.

Jasno se pokazuje i činjenica da je štampa u Srbiji nemire na Kosovu dočekala sa slabom novinarskom profesionalnom spremnošću, ali velikim propagandističkim elanom. Naime, tekstovi su, uglavnom, kompilirane informacije domaćih i stranih novinskih agencija u kojima dominira šturi agencijski faktografski stil. Osobena redakcijska kreativnost zato se iskazuje bombastičnim i ekstremno tendencioznim opremama tekstova (nadaslovi, naslovi, podnaslovi, glose...).

Očigledno je i insistiranje na izričito negativnoj ili, u najboljem slučaju, nespretnoj ulozi KFOR i UNMIK čime se direktno i indirektno implicira nužnost angažovanja snaga bezbednosti Srbije na Kosovu budući da tamošnje Srbe nema ko drugi da zaštititi.

"Pod firmom evakuacije KFOR učestvuje u etničkom čišćenju" ("Balkan", 20. mart). U clanku se navode misljenja "analitičara" Milovana Drecuna i Zorana Dragišića, koji tvrde da **"pod izgovorom nemogućnosti pružanja zaštite manjinskom srpskom stanovništvu, KFOR i Kosovska policijska služba vrše etničko čišćenje koje krste kao evakuaciju"**. Kao primer, navodi se selo Ugljare **"odakle su KFOR i KPS evakuisali stanovništvo, a za njima su poput zapetih pušaka stigli teroristi i odmah počeli da pale"**.

U istom maniru nastavlja "Balkan" 22. marta – **KFOR Srbima uzeo oružje, a onda im rekli da ne mogu da ih brane**. U tekstu je citiran neimenovani Srbin iz sela Svinjare: **"Mi zapucali, oni se odmah povukli, a onda nam Kfor i Unmik oduzeli oružje i rekli da se selimo jer ne mogu da nas brane. Mogli smo sami da se branimo samo da su nam dozvolili."**

Na istoj strani, iznad pomenutog teksta je izjava Branka Krge, načelnika Generalštaba Vojske Srbije i Crne Gore, data BK televiziji, čiji je smisao nužnost dopune Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN dokumentom **"koji bi definisao okvir za delovanje Vojske SCG na Kosovu i Metohiji"**. Sasvim su jasne i namere zbog kojih je u naslov izvuceno – **Krga: Omogućiti povratak Vojske SCG na Kosovo**.

"Večernje novosti" (20. mart), na primer, daju prostor generalu Nebojsi Pavkoviću da komentariše nemoć KFOR-a da reši probleme na Kosmetu i uputi nedvosmislenu poruku: **"Naša vojska bi to brzo uradila!"** Pavković objašnjava: **"Vojska Srbije i Crne Gore ima velikog iskustva u borbi s njima, to pamte i**

teroristi." Bila je ovo prilika i za Pavkovićevo nostalgično prisećanje na "pobedu" nad NATO i podvige koji su joj prethodili. **"Najteže je bilo 1998,"** priseća se Pavković, dodajući: **"Planovi NATO propali, jer smo nadmudrili i Vilijema Vokera i teroriste."**

U istom broju "Večernjih novosti" je i tekst pod naslovom **"VOJSKA NE ODUSTAJE"**, u kojem se prenosi stav ministra odbrane Borisa Tadića da Srbija i Crna Gora "zadržava pravo da, u slučaju da Kfor ne ispuni obaveze iz Rezolucije 1244 i Vojnotehničkog sporazuma iz Kumanova, preispita politiku pema Kosovu i Metohiji."

Dok je u "Večernjim novostima" Nebojsa Pavković, drugi haški optuženik, general Vladimir Lazarević javlja se u "Kuriru" (19. mart) – **Lazarević: Oruzjem na oruzje! "Medjunarodna zajednica je pet godina na tim prostorima a nista nije postigla i Srbija sada mora da postavi ultimatum mirovnim snagama. Ako do određenog roka ne zaustave nasilje, treba pokrenuti našu vojsku da zaštiti srpski narod. Na Kosovu se gine od vatrenog oružja i jedino se pomoću takvog oružja može zaustaviti nasilje,"** prenosi "Kurir" Lazarevićevo mišljenje.

Orkestrirano se insistira na posebno negativnoj ulozi Ričarda Holbruka. "Blic" od 25. marta donosi tekst, pod nadnaslovom **"Tajna vecera u Vašingtonu"** i naslovom **"Holbruk i Tači isplanirali teror"**, uz, naravno, famoznu fotografiju izuvenog Holbruka koji sedi pored vojnika OVK. Iz dobro obavještenih, neimenovanih izvora iz Amerike, "Blic" saznaje da je nedelju dana pre izbijanja nereda na Kosovu Dejvid Filips u svom stanu organizovao sastanak "uz laganu večeru" kojem su prisustvovali brojni ljudi iz nekadašnje Klintonove administracije, među kojima je bio i Holbruk, ali i Džon Keri, demokratski kandidat za predsednika SAD. Počasni gost bio je, kako se navodi, Hašim Tači. **"Izvor Blica kaže da je dogovoreno da se sačeka prva dobra prilika da se krene u ofanzivu. Takva prilika je usledila nekoliko dana kasnije kada su Albanci iskoristili davljenje troje dece u Ibru da otpočnu kampanju terora nad Srbima."**

Znatno uzdržanija "Politika" pronalazila je suptilnije načine da se priključi kampanji protiv prisustva medjunarodne zajednice na Kosovu, recimo, pažljivom selekcijom izveštaja stranih medija. Tako je 20. marta štampan transkript priloga BBC, u kojem je citiran Miša Gleni: "Medjunarodna zajednica može da prestane da radi ono sto trenutno radi, a to je ništa...Sudeći po događajima, UNMIK ne obavlja baš najuspešnije svoj posao."

"Blic" od 21. marta piše kako je **"manastir Svetih Arhangela, na tri kilometra od Prizrena, nemački Kfor prepustio razularenoj masi mladih Albanaca bez ijednog opaljenog metka ili ispaljenog suzavca. Kako svedoče srpski izvori, u zadužbinu cara Dušana Albanci su bukvalno ušetali, dok je sa malog mosta, nadomak dveri Svetih Arhangela, petnaestak pripadnika nemačkog Kfora stajalo i nemo posmatralo vandale."** U naslov citiranog teksta izvučeno je sasvim eksplicitno: **"Svavnili manastir naočigled Kfora".**

Jedinstveni ton u uredjivačkoj politici štampanih medija ukazuje na određeni prećutni nacionalni konsenzus, sadržan u namerama za podelu Kosova, kako je svojevremeno artikulisao "otac nacije" Dobrica Ćosić. "Kurir" od 23. marta piše da "podela Kosmeta nije idealno rešenje, ali je to maksimum koji se može dobiti u ovom trenutku."

Sam Ćosić nije želeo da za "Kurir" pojašnjava svoje ideje o podeli Kosova pošto, kako je preneto, "smatra da ovoj osetljivoj temi može da govori samo u SANU". Dao je, međjutim, tom dnevniku odobrenje da se posluži delovima njegovog pisma koje je u maju 1999. godine uputio vladi Francuske. U pismu, između ostalog, stoji: **"Ako nije mogla da opstane Titova Jugoslavija, ako nije uspeo eksperiment s multietničkom dejtonskom Bosnom i Hercegovinom, sasvim je izvesno da posle**

gradjanskog i etničkog rata ne može opstati ni multietničko Kosovo. Posle albanskog ustanka za otcepljenje i rata Amerike i Evropske Unije protiv Srbije, Albanci i Srbi ne mogu da žive zajedno na Kosovu...Sa apsolutnim respektom "Kurir" dalje prenosi plodove maštanja čuvenog akademika i nekadašnjeg predsednika SR Jugoslavije: "Na Kosovu i Metohiji, oko velikih srpskih manastira i etničkih enklava, treba formirati samostalne državnice, poput San Marina, Andore, Vatikana, Lihtenštajna i sličnih državno-pravnih suverenih zajednica u Evropi, kakva je i Aland u Finskoj. Srpske predele na severu Kosova, koji su joj pripadali od oslobođenja od Turaka do 1958, pridružiti Srbiji, a južne predele Kosova i deo Metohije, gde živi albanska većina, priključiti Albaniji ili samostalnoj albanskoj državi ako to žele kosovski Albanci."

Imajući srpsku štampu kao izvor, teško je steći precizno saznanje o broju žrtava i, posebno, koje su one etničke pripadnosti. U pitanju, svakako, nije naprasni humanizam srpskog žurnalizma i pijetizma prema žrtvi kao takvoj, bez obzira na to kojem narodu pripada, već se očigledno manipuliše podacima s namerom da se apsolutno i isključivo naglasi stradanje Srba i zamagli činjenica da je među poginulim zapravo veći broj Albanaca, kao i to da međunarodne snage nisu samo posmatrale nered. Koordinacioni centar objavio je 21. marta da su, prema podacima kojima raspolaže, ubijena 32 lica, od kojih je sedmoro srpske nacionalnosti. Zvanična verzija Koordinacionog centra jeste da nema podataka o nacionalnosti ostalih (znači, znatno većeg broja) ubijenih.

Verovatno "nezadovoljan" zvaničnom verzijom iz koje bi se moglo naslutiti da je veći broj stradalih Albanaca nego Srba, "Glas javnosti" (22. mart) daje naslov "Ubijeno sedmoro Srba, ostali nepoznati".

Tekst u "Blicu" (21. mart), koji zauzima cele tri četvrtine strane, iako nosi naslov "Sabiranje žrtava i borba za pomoć" nigde ne pominje broj ubijenih, kao da oni koji su ostali bez života ne predstavljaju najveće žrtve. U lidu teksta navodi se, međutim, da je 3600 Srba i ostalih nealbanaca raseljeno. Srpske žrtve, pak, su najčešće individualizovane, tj. imaju ime i prezime, lik objavljen u novinama. Broj "Blica" o kojem je reč na naslovnoj je strani objavio fotografije devetoro ranjenih Srba, najavljujući članak sa njihovim isповestima o načinima na koje su bili zlostavljani.

"Politika" 19. marta na prvoj strani ima tekst pod naslovom "Srbi u zebnji i strahu" u kom se kaže da je ubijena 31 osoba 500 je povredjenih, bez navodjenja nacionalnosti žrtava, ali uz anticipativnu novinarsku dopunu: "Opravdano se medjutim strahuje da će broj žrtava biti znatno veći, jer međunarodne snage još nisu stigle do svih sela koja su bila na meti albanskih ekstremista."

Mediji su se zdušno trudili da doprinesu novom "dogadjanju naroda" u Srbiji načinom na koje su izveštavali o protestnim okupljanjima u Beogradu i u drugim gradovima, u cilju podrške Srbima na Kosovu.

O divljanju na ulicama Beograda u kojem je zapaljena i Bajrakli džamija, "Nacional" (19. mart) piše – nadnaslov: **U Beogradu je preksinoć bila najžesća reakcija spontano okupljenih gradjana zbog najnovijeg organizovanog ubijanja Srba na Kosmetu; naslov: Mladi Kosovo ne daju!** U tekstu je čak i citiran jedan od izgednika, ovde, doduše, nazvan demonstrantom: **"Ovim vam ne vraćamo sve srpske žrtve i paljenje svih srpskih svetinja. Ovo je mala cena**

koju plaćate – rekao je u besu jedan od demonstiranata."

U istom broju "Nacionala" izveštaj o protestima u Novom Sadu nosi naslov: **"Čanak ustaša"**.

"Centar" (19. mart) donosi naslov "Tamo Albance uče da pale a nas niko ne uči da gasimo". Naslov je izvučen iz izjave jednog od demonstiranata okupljenih ispred Vlade Srbije, Dragana Pavlovića koji kaže: **"Iz Gnjlana sam kao i Goran**

Svilanović. Njegovi svi ovde imaju stanove, a ja sam im kuće čuvao. Ne bi nama izgoreo Hilandar da smo Kosovo sačuvali. Tamo Albance uče da pale a nas niko ne uči kako da gasimo.”

Isti tekst sadrži i informaciju da je oduševljenje među okupljenim građanima izazvalo obraćanje “francuskog publiciste” Iva Patjea. **“Tečno je izgovorio – Braćo i sestre Srbi, bio sam uz vas kad su vas bombardovali američki kriminalci, a zeleo bih da se nijedan Amerikanac ne oseća sigurnim u Srbiji i Evropi. – On je pozvao Srbiju i Evropu na marš prema Kosovu.”** Navedeni primer ilustruje činjenicu da se obnavlja upotreba propagandističkih šablona Miloševićeve medijske mašinerije, koja je štancovala velike prijatelje srpskog naroda među opskurnim individuama poput “filozofa i humaniste” Daniela Šifera.

U zanosu patriotskog agitpropa ne preza se ni od plasiranja potpunih dezinformacija. Odmah posle citata Iva Patjea, “Centar” nastavlja: **“Iznenadjenje je izazvalo obraćanje hrvatskog ambasodara Davora Božinovica koji je rekao da je danas fašizam na Kosovu, a juče je bio u Hrvatskoj i Bosni. – Zna se ko je za to kriv, NATO i međunarodna zajednica”** Istina je, međutim, da ambasadora Božinovica uopšte nije bilo među demonstrantima ispred Vlade Srbije.

Kao zaštitnike Srba na Kosovu, mediji sada opet promovišu dežurne patriote iz Miloševićevog vremena. **“Okupljenima se obratila glumica Ivana Žigon, koja ih je pozvala da ostanu celu noć pred Vladom Srbije kako bi pokazali da Beograd ima srce – Ovo je verovatno najteža noć u istoriji Kosova i Srbije i zato vas molim da u sto većem broju mirno podržimo nezaštićenu decu i žene na Kosovu.”**

“Masu je najviše obradovao dolazak Cece Ražnatović koja je iz crnog džipa izašla u pratnji sestre Lidije. Neka žena joj je pritrčala i uzbuđeno dohvatila za ruku s rečima “Ceco, Srpkinja”. Ceca je pozvala narod na mirne demonstracije, bez skandala “da ne bismo bili municija CNN, stranim medijima koji uvek dobiju rat protiv nas.” (“Centar”, 19. marta)

“Ceca kaze da je prekinula snimanje novog albuma, jer joj sada nije do pesme i veselja – Stoji mi knedla u grlu i suza u oku. Nadam se da će ovo zlo ubrzo nestati, a nameravam da ostanem na ulici i u kordonu podrške dok god bude trebalo.” (“Kurir”, 19. mart)

“Medju okupljenima su od poznatih ličnosti primećene glumica Ivana Žigon i folk pevačica Svetlana-Ceca Ražnatović, koja je pozvala elektronske medije u Srbiji da u znak žalosti prekinu emitovanje muzike, posle čega je pročitala Očenaš” (“Blic”, 19. mart)

“Politika” od 18. marta u tekstu o “spontanim protestima građana” kaže da su medju okupljenima bili i predstavnici političkog, javnog i kulturnog života, pa nabraja: Dragan Kojadinović, Milorad Vučelić, Ivana Žigon, Svetlana Ceca Ražnatović i Kristijan Golubović (za koga se, doduše, kaže da je “nedavno pušten iz zatvora”).

Izostao je kritički odnos u izveštavanju o protestima protiv situacije na Kosovu iako su obilovali negativnim pojavama i generalno predstavljali sredstvo radikalizacije političkih prilika u Srbiji. Informacije o pojedinostima kao što je rušenje nedavno postavljene table koja obeležava *Plato Zorana Djindjića* plasirane su krajnje diskretno, kao da je reč o marginalnim nusefektima masovnih skupova. O incidentu na Djindjićevom platou javnost je obavestena isključivo kroz kratke citate iz saopštenja koje je tim povodom uputila Demokratska stranka, kao da za same novine taj događaj i nije bio vest.

Uloga Srpske pravoslavne crkve kao žrtve, usled uništavanja sakralnih objekata na Kosovu, medijski je iskoriscena za otvaranje ogromnog prostora za politički uticaj Srpske pravoslavne crkve. Glas Crkve profilisao se kao neka vrsta politickog imperativa od kojeg nijedan politicki subjekt, a narocito sam državni vrh,

ne sme da se ogлуši. Vlada i Crkva simultano su delovale u organizaciji protestnih okupljanja, s tim što su se Vladini zvaničnici na izvestan način "zadovoljili" pozicijom minornijeg u tom dvojcu, o čemu ilustrativno govori i podnaslov teksta "Molitva za spas Srba na Kosovu i Metohiji" ("Balkan", 19. mart): **"Pored arhijereja i sveštenstva SPC, u molitvi pred zapadnim ulazom u viračarski hram učestvovali su i članovi Vlade Srbije, kao i visoki predstavnici Srbije i Crne Gore."** Dakle i bukvalno, crkveni velikodostojnici na prvom mestu, a državno rukovodstvo pored njih. Štampa je listom bila prepuna fotografija državnih zvaničnika u molitvi, skrušenih pred službujućim duhovnicima, sa svećama u rukama, tako da tih dana Srbija ni vizuelno nije odavala utisak sekularne države.

Izveštavanje o protestima uglavnom je bilo prožeto naročitim verskim nadahnućem i приметna je matrica po kojoj su upravo predstavnici Crkve vršili presudan pozitivan uticaj na mase i kontrolisali moguće masovne izlive besa, od vladike Amfilohija u noći paljenja džamije do studenata Bogoslovije na protestima. **"Goran Grubić iz humanitarne organizacije Branioci otadžbine 1998-99 iskoristio je priliku da uputi poziv da se u toku noći skupe muškarci i organizovano krenu na Kosovo...Njegove reči sve vreme su prekidane povcima – Idemo na Kosovo – Kosovo je srce Srbije – Ubij, zakolji, da Šiptar ne postoji – uglavnom iz grla okupljenih srednjoskolaca. Ovaj ton bitno je promenjen kada su pred Vladu došli studenti Bogoslovije, sa visoko podignutim ikonama, sve vreme pojući molitvene pesme."** ("Kurir", 20. mart)

Visoki crkveni predstavnici više i ne pokušavaju da kamufliraju ambicije Crkve da bude dominantan politički subjekt, a mediji svojom potpunom servilnošću prema SPC značajno doprinose ostvarenju tih ambicija. "Glas javnosti" (20. mart), na primer, na naslovnoj strani daje delove izjava vladike Amfilohija (**"Na Kosovu se dogodila Vartolomejska noc i pogrom nad celim jednim narodom"**) i vladike Artemija (**Ostanimo na Kosovu, imamo saveznika Boga koji je najmoćniji, najjači, koji će nam pomoći**).

Tekst u unutrašnjosti novina mnogo jasnije izražava stavove vladike Amfilohija: **"Očekujemo od međunarodne zajednice da nazovu stvar pravim imenom i pomognu da zavlada pravda – kazao je mitropolit SPC. On je dodao da će, ukoliko međunarodna zajednica ne bude stitila srpski narod i srpske svetinje na Kosovu i Metohiji, kao što to, po njegovim rečima, nije ni radila u poslednjih 4-5 godina, ona biti ta koja će primorati ovaj narod da brani sebe, svoje biće i svoje dostojanstvo."**

U versko-nacionalističkom patosu ne zazire se ni od klasične zloupotrebe dece u štampi. U već citiranom broju "Glasa javnosti" objavljena je fotografija na kojoj se vidi troje dece predškolskog uzrasta od kojih jedno drži visoko podignut krst, drugo tri prsta a treće crtež neke crkve. Zanimljivo je i da je tom fotografijom ilustrovan upravo kratak tekst protestnom okupljanju muslimanskih vernika u spaljenoj džamiji.

Nepisani zakon o apsolutnoj nepogrešivosti crkve važi i za materiju materiju koja nema veze sa tako krupnim pitanjima nacije kao što je Kosovo; na primer, tužba za seksualno zlostavljanje maloletnika protiv vladike Pahomija. "Nacional" od 29. marta "otkriva", i to "otkriće" na naslovnoj strani plasira, da je ceo slučaj zapravo deo tajne operacije DB Makedonije čiji je cilj blaćenje čelnika SPC – **Pahomijev "blud" kupili sa 30.000 evra**. Razradjuje se teza da će se "preko Pahomija doći do nezavisnosti Makedonske pravoslavne crkve". **"Pitanje je iz kojih razloga su makedonski MIP i obaveštajci pokrenuli hajku na vladiku Pahomija i SPC. Da li iza svega stoji želja da takozvana MPC konacno dobije nezavisnost, pa je preko državnih organa udarila na SPC, jedinu neukaljanu instituciju srpskog naroda koju, za razliku od Katoličke crkve, nisu drmale seksualne afere. Ili, možda iza**

stoji i albanski lobi, finansijski jak, koji želi da na jugu Srbije oslabi uticaj Crkve i jačanjem svog uticaja olakša ostvarenje želje – pripajanje ovog dela Kosmeta.“ Dakle, pitanje svih pitanja – Kosovo, povezano je i sa tako profanom i devijantnom pojavom kao što je pedofilija i to dosta govori o pervertiranim standardima koji određuju klimu u javnosti Srbije. Bukvalno, od pedofilskog skandala do požara na Svetoj Gori, sve se koristi za podizanje intenziteta nacionalističke euforije i mržnje prema drugome.

“Nacional” od 27. marta objavljuje preko polovine naslovne strane: **“Hilandar potpalili Albanci”**. U tekstu koji na trećoj strani sledi za navedenom najavom jedan bivši iskušenik manastira Hilandar otkriva kako požar nije izbio zbog nemara monaškog bratstva, već ga je podmetnulo nekoliko albanskih kriminalaca u akciji pljačke čiji je plen trebalo da bude jedna srpska relikvija.

HAG

Može se reći da je jedinstveni ton koji je imala u odnosu prema nemirima na Kosovu štampa u Srbiji dugo uvežbavala na Haškom tribunalu. Negativne konotacije i neskriveni cinizam se gotovo podrazumevaju u pominjanju Haga, koji je jedan od najnegativnije vrednovanih pojmova u srpskoj javnosti. Najveći deo frustracija i animoziteta prema Medjunarodnom sudu za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, kreatori javnog mnjenja u Srbiji projektovali su u ličnost glavne tužiteljice Karle del Ponte, prema kojoj se dobar deo štampe odnosi kao prema personifikaciji najvećeg zla koje pretili Srbiji i srpskom narodu.

Istovremeno je sve izrazitija tendencija podsticanja “solidarnosti”, odnosno manje ili više očiglednog navijačkog tona prema najpoznatijem haškom pritvoreniku – Slobodanu Miloševiću, kao i prema njegovim aktuelnim ili potencijalnim susedima u pritvorskoj jedinici kao što su: Šešelj, Karadžić, Mladić, Pavković...Praktično, podela uloga na negativce i pozitivce koja je načinjena još dok je Milošević bio na vlasti, a naročito u periodu nakon što je protiv njega kao još službujućeg predsednika SR Jugoslavije podignuta optužnica u Hagu, i sada je važeća na javnoj sceni.

Možda je čak i uočljivija buduća da su nezavisni mediji u ono vreme bili hrabriji i glasniji u distanciranju od Miloševićeve ratne politike. Homogenizacija u nacionalističkom ključu sada je još delotvornija. U medijskom haosu Srbije danas se prepoznaje trend neke vrste pokajanja zbog izručenja Miloševića Tribunalu, a najagilniji u nametanju tog trenda upravo su petparački štampani mediji. Snaga i dejstvo onoga što se obično naziva antihaški lobi, u kojem se prepliću interesi vladajućih struktura iz Miloševićevog doba i organizovanog kriminala, veoma su vidljivi u srpskoj tiražnoj štampi.

U radikalnoj reviziji reformskih poteza načinjenih u vreme Djindjićeve vlade, kao ključni argument za diskvalifikaciju koristi se upravo faktor navodne preterane kooperativnosti ondašnjeg establišmenta prema Hagu. Kada se na naslovnoj strani “Balkana” (1. mart) pojavi naslov: **“Beba dva puta dovodio Karlu u Generalštab”** jasno je da je to pokušaj iniciranja još jedne afere protiv dežurnih krivaca iz reformskog bloka, ovog puta, Vladimira Popovića, Djindjićevog saradnika i bivšeg sekretara Biroa za informisanje Vlade Srbije. Njegova krivica ili greh sadržan je u samoj mogućnosti da je nešto “petljao” s Karlom del Ponte (s kojom se “Balkan” i drugi listovi često intimiziraju, nazivajući je samo Karlom, što dovoljno govori o narodnjačkom primitivizmu koji vlada javnim govorom u današnjoj Srbiji).

Indikativno je i to što je izvor za pomenutu invektivu Nebojša Pavković, kome “Balkan” neskriveno pruža podršku u nevoljama koje ima s Haškim

tribunalom. "Pavković je, pored Popovića, za vezu sa haškim istražiteljima optužio i Čedomira Jovanovića, odlazećeg potpredsednika srpske vlade, Nenada Milića, zamenika ministra policije, Boru Banja, nacelnika UBPOK, ali i Dejana Sotirova, bivšeg sekretara Ministarstva za telekomunikacije i brata svoje bivše supruge, kao i Andriju Joviće, bivšeg crnogorskog ministra policije. "Balkan" je otkrio da postoji zajednički motiv koji povezuje ove ljude u nameri da iniciraju i urgiraju da Pavković ode u Hag, u trenutku dok optužnica protiv njega i vojnih i policijskih generala Vladimira Lazarevića, Vlastimira-Rodje Djordjevića i Sretena Lukića, jos nije zvanično stigla u Beograd."

Redakcija je, naime, nasla i "neimenovane izvore" u vrhu MUP koji su ponovili Pavkovićeve tvrdnje, kao sto je otkriveno i da je "Andrija Jovicevic, iskoristivši svoje veze u podgorickoj kancelariji Helsinškog odbora, neposredno posle povratka iz SAD, sa molitvenog doručka kod američkog predsednika, provukao pitanje Pavkovićeovog hapšenja i izručenja Hagu i na sednici crnogorskog parlamenta." Jovićeve motive "Balkan" nalazi u činjenici da je on, "pritisnut prijateljskim ubedjivanjem, pomogao Gloriji Marković da prošle godine iznese veću sumu deviza iz zemlje." Upletenost Pavkovićeve bivše supruge, koja ima status svojevrsne maskote trač rubrika, u ovu zavereničku priču ilustrativna je i za manir estradizacije politike, vrlo prisutan u srpskoj štampi.

Istog dana je cela naslovna strana "Centra" zauzeta takodje izjavom Nebojše Pavkovića i naslovima – "LAŽE BEBA" – i – "Pobednik neće u Hag". Ta osobita uigranost "Balkana" i "Centra" u njihovom simultanom stavljanju na raspolaganje "pobedniku Pavkoviću" ozbiljna je indikacija da su sadržaji, odnosno uređivačke politike više medija dirigovani iz istih centara uticaja. A tim centrima je lobiranje protiv saradnje sa Hagom očito važan cilj.

U podnaslovu teksta u "Centru" dodaje se: "On mi je ugovorio sastanak sa Karlom del Ponte", te, sitnijim slogom: "Pavković podneo krivičnu prijavu protiv Vladimira Popovića, Nenada Milića i Čedomira Jovanovića zbog pretnji, kad su ga posetili sa obezbeđenjem koje je došlo u 5-6 džipova."

Umesto "neimenovanih izvora iz vrha MUP", na koje se poziva "Balkan", "Centar" citira tvrdnje Pavkovićeovog advokata Nebojše Pavlovića: "Nenad Milić i Beba Popović su pomogli Pavkovićevoj supruzi Gloriji da ga do srži uništi i moralno i materijalno." U izjavi "Centru" sam Pavković kaže da se "Popović i on znaju mnogo ranije kada mu je ovaj organizovao dva susreta sa Karlom del Ponte i to na njen zahtev". Pavković se angažuje kao neka vrsta vesnika talasa revanšizma prema pripadnicima bivšeg establismenta: "Ako je Vladimiru Bebi Popoviću savest čista, nadam se da ce ostati u Srbiji i posle konstituisanja nove vlade..."

Zvezda "Balkana" od 1. marta je, uz Pavkovića, i Milorad Vučelić, s kim je objavljen intervju na dve trećine strane, pod odsečnim naslovom: "Tadić i Svilanović moraju da lete, nema izručenja četvorice generala". Služeći se svojevrsnim principom inverzije, saradnju sa Hagom Vučelić u tom intervjuu praktično definiše kao obavezu države da pomaže odbranu svojih građana: "Naravno, saradnja sa Hagom je jedan od glavnih uslova jer država i dokumentacijom i materijalno mora da pomaže haške zatvorenike i niko od optuženih po komandnoj odgovornosti ne sme da bude isporučen Hagu." Vučelić je ovde praktično, dao ranu najavu donošenja Zakona o pomoći haškim zatvorenicima.

Kao i prema Miloševiću, upadljiva je naklonost medija prema najozloglašenijim haškim beguncima, Karadžiću i Mladiću. Oni se neretko u štampi glorifikuju kao heroji, njihove porodice se prikazuju kao žrtve svetske nepravde, veliki prostor se ustupa zastupnicima njihovih interesa. U jednom broju "Centra" (1. mart) su, primera radi, i veliki intervju s Kostom Čavoškim i kolumna Uroša Šuvakovića; oba teksta imaju izričitu antihašku intonaciju.

Čavoški, koji je predstavljen kao **“jedan od najborbenijih protivnika Haškog tribunala”**, s porukom: **“Holbrukova reč ne vredi ni po lule duvana.”** Čavoški pravi varijacije na temu navodnog Karadžićevog nekadasnjeg dogovora sa Ricardom Holbrukom **“da bude ostavljen na miru ako pristane da se povuče sa položaja predsednika RS i SDS.”** Na pitanje da li je u interesu Srbije da dobije finansijsku pomoć Zapada, koja je uslovljena saradnjom sa Haškim tribunalom, Čavoski odgovara: **“Ja se rukovodim pravdom, a ko nije kriv ne treba ni da preuzima na sebe krivicu. Uostalom, sto se te pomoći tiče, reč je o crkavici od stotinak miliona dolara, a ne o milijardama. Za tako sitan novac niko ne treba da prodaje nacionalni ponos.”**

Uroš Šuvaković u rubrici koja nosi naziv **“Slobodan”** analizira **“debakl Karline optužnice”**, tvrdeći: **“Prvi deo procesa koji u Hagu Karla del Ponte vodi protiv predsednika Slobodana Miloševića završen je rezultatom 0:400. Praktično su svi Karlini svedoci svedočili u njegovu korist.”** Šuvaković navodi da su svedoci **“poput Radomira Markovića, Kapetana Dragana, Bore Jovića, Zorana Lilića, lorda Dejvida Ovena, generala Moriona”** potvrdili da **“naša zemlja i Vojska Jugoslavije nisu bili uključeni u sukob u bivšoj BiH, događaje u Srebrenici koji su, prema kazivanju generala Moriona, bili rezultat prethodnog muslimanskog zločina, da je na Kosmetu bila borba protiv terorista kojima je saveznik bio NATO, da se predsednik Milošević uvek zalagao samo za mir...”**

Drugačiji svedoci su, kako piše Šuvaković, direktno bili hvatani u lažima, **“kao, na primer, onaj Albanac koji je tvrdio da je bio streljan teškim mitraljezom od srpskih snaga sa udaljenosti od sedam metara...ili nemački ekspert za genocid koji je tvrdio da je tokom Drugog svetskog rata u Hrvatskoj izvršen genocid nad ustašama!!!”**

“Nacional” (1. mart) je jos eksplicitniji od konkurencije. Preko cele naslovne strane prostiru se naslovi: **“Milošević nevin”, “Buš razotkriva istinu o Srbiji”, “Urušava se Haški tribunal”**. Ovaj dnevnik pokušava da ubedi javnost kako je Milošević danas američka tema broj jedan i kako ce izvući određene benefite od Bušove administracije. Providno baratajući elementima teorija zavere, **“Nacional”** piše: **“Iako je bio naš čovek (američki; prim. Aut.), Milošević je prodat zbog velikog novca od hrvatskog i muslimanskog lobija u Vašingtonu i Vol stritu – kaže za ‘Nacional’ izvor blizak Beloj kući...Sve je išlo kako treba (kako je dobro za Miloševića; prim. aut.) dok stvari u svoje ruke nije preuzeo Ricard Holbruk, koji se optužuje za nabavku oružja za Hrvate i Muslimane i ostavljanje Miloševića na cedilu jer nije hteo s njim da deli profit...Buš ne može da shvati kako su njegovi sunarodnici prodali Miloševića.”**

Zbog svega navedenog, kako piše **“Nacional”**, sudskom procesu protiv Miloševića predstoji **“fijasko”**, te je to i stvarni razlog povlačenja sudije Meja, a ne kako je navedeno, zdravestveni razlozi. Ovo je samo jos jedan od tekstova u kojima se zdravstveni problemi sudije Meja dovode u sumnju i služe za dokazivanje Miloševićeve nevinosti bez obraćanja pažnje na tok i sadržaj sudjenja. Kao potvrda Miloševićevog trijumfa nad optužnicom, ovoga puta navodi se i odlazak Karle del Ponte iz ovog suda – **“Nije ni čudo što se sudija Mej sada naprasno razboleo i sto su Miloševiću za odbranu dali samo četiri meseca za pripremu. Sve je to nameštaljka, Del Ponte već gleda da se prebaci u Rim i da radi pri Medjunarodnom krivičnom sudu.”**

Formulacija koju koriste **“Večernje novosti”** je **“Slobodan Milošević uzdrmao optužnicu”**: **“Za mršav učinak Karle del Ponte najkrivlja je drčna Švajcarkinja, koja je htela da optužnica izazove što jači utisak u javnosti i što teže okrivljuje bivšeg Predsednika Srbije i SRJ, a tek potom nastojala da za to pribavi i dokaze.”** (**“Večernje novosti”**, 1. mart)

“Hagu se već vidi kraj” kažu takodje “Večernje novosti”, citirajući Kostu Čavoškog, kome se ustupa prostor za vrlo slobodnu interpretaciju razloga za povlačenje sudije Meja. **“Mislim da sudija Ričard Mej nema nikakvu telesnu bolest, nego da je ta bolest samo u njegovoj savesti i da je to ključni razlog zbog kojeg je podneo ostavku. Naime, on je neprestano pravio kompromise sa vlastitom profesionalnom savešću tako što je vodio postupak na način koji nije pravno valjan. Dostigao je trenutak kada to više njegova profesionalna savest nije mogla da izdrži. To je bio razlog što je podneo ostavku, a time je doveo u pitanje valjanost ne samo procesa protiv Slobodana Milosevica, nego i celog Haskog tribunala.”** (“Večernje novosti”, 2. mart)

Izuzetno veliki prostor u štampi daje se i članovima porodica haških optuženika, uz neskrivenu naklonjenost prema njima i uvažavanja argumenata koje oni iznose u korist bližnjih im optuženih. Gotovo da nema dana da se u jednom, a obično u više dnevnih listova ne pojave Ljiljana Zelen-Karadžić, supruga Radovana Karadžića, potom njegov brat Luka, kćerka Sonja. Za razliku od poslovičnog kritizerstva novinara prema onima koji odbijaju da komuniciraju s njima, kada je u pitanju neko blizak Karadžiću ili Mladiću, ne nekomunikativnost se gleda s punim razumevanjem.

“Centar” od 23. marta na naslovnoj strani pompezno najavljuje “Veru, suprugu generala Mladića”, citatom u naslovu: **“Ratko je za Srbe dao sve što ima”**, da bismo u tekstu na 12. strani saznali da je Vera Mladić citirana na osnovu samo jedne rečenice koju je izrekla dok je reportere odgonila od kapije svoje kuće. **“Bela kapija je bila zaključana. Naziva ulice, broja kuće i prezimena Mladić nema nigde. Niko iz obezbedjenja nije se pojavio, ali je iz kuće iznenada izletela usplahirena žena u papučama i povikala da se udaljimo od kapije. – Sve što smo imali Ratko i ja dali smo za srpski narod. Drugi neka sada razmišljaju – ogorčeno je doviknula Mladićeva supruga Vera i zalupila kućna vrata. Dakle, Mladićeva supruga je “ogorčena”, a ne neljubazna ili neprijatna.**

Za razliku od Vere Mladić već pomenuti članovi Karadžićeve porodice vrlo su pričljivi u javnosti, a novine njihovoj pričljivosti velikodušno izlaze u susret. “Večernje novosti”, na primer, 3. marta objavljuju na dve trećine strane intervju s Lukom Karadžićem, u kojem on priča o navodnoj nagodbi njegovog brata sa Amerikancima, svojim razgovorima s Pjerom Rišarom Prosperom, američkim ambasadorom za ratne zločine i načinima na koje Amerikanci opstruišu njegove poslove “pošto se on jedini u porodici bavi biznisom”. **“U našoj kući u kojoj je bio gost, pred majkom, bez imalo obzira i vaspitanja rekao je (Prosper, prim. aut.) da će oni Radovana, ako se ne preda – likvidirati.”** Na pitanje novinara kako su on i majka reagovali na te Prosperove “pretnje”, Luka Karadžić nastavlja: **“Kako može reagovati majka kojoj u oči neko, uz to još u njenoj kući, kaže da će joj likvidirati sina.”**

Dva dana kasnije, dakle, 5. marta, “Večernje novosti” prostor slične veličine ustupa Ljiljani Zelen-Karadžić. Ona, uglavnom, ponavlja ono što je već Luka Karadžić rekao o Karadžićevom dogovoru s Holbrukom, koji su “Amerikanci pogazili”, o ucenama izaslanika koji zahtevaju da se Karadžić preda itd. Intervju se završava najavom nastavka u sledećem broju, i to pod naslovom: **“Oтели доказе Радованове невиности”**.

Karadžićeva supruga je, naravno, veoma prisutna i u ostalim dnevnicima. “Centar” 5. marta takodje ima intervju s njom, u kojem, između ostalog, stoji: **“Karadžićeva supruga živi na Palama, a njenu kuću su, zbog potrage za Radovanom, nekoliko puta pretresale specijalne snage pod komandom NATO. – Uzeli su mi i venčani list – rekla je ona ogorčeno i dodala: - Ali ja znam da sam udata za njega.”** Nekoliko dana kasnije, Ljiljana Karadžić se u istim novinama,

“Centru”, pojavljuje sa mnogo senzacionalnijim tvrdnjama, kojima najradikalnije diskredituje Haški tribunal, tvrdnjama o korumpiranosti njegovih zvaničnika, koje su plasirane, naravno, preko gotovo cele naslovne strane: **“Haški istražitelji tražili su mi 5 miliona dolara da bi povukli optužnicu”**.

“Nekoliko puta nalazila sam se s ljudima koji su se predstavljali kao haški istražitelji. Ti “tajni sastanci” organizovani su svuda po Bosni i Crnoj Gori...Najčešće smo išli Radovanov brat Luka i ja. Ponekad sam išla i sama. Sednemo, oni nam pokazu legitimaciju i počnemo da razgovaramo...Na kraju uvek dodjemo do iste stvari – traže nam pare da se povuče optužnica. Pominjale su se različite cifre, od 100.000 dolara pa do pet miliona dolara. Oni bi, navodno, videli da to ode gde treba...”

Osim po etičkom osnovu, Karadžićeva supruga i politički diskredituje Tribunal. **“Radovan se, kaže Ljiljana, sigurno neće predati dok su u Hagu samo Srbi optuženi, a niko od muslimana (Muslimani se ovde pišu malim početnim slovom, prim. aut) i Hrvata ne odgovara za zločine prema Srbima kao da Srbi nisu stradali u ovom ratu, kao da uopšte ovde nije bio rat tri strane koje su ovde ratovale.”**

Uopšte, ustaljena je praksa da se haškim optuženicima (Šešelj, Pavković, Lazarević...) i onima koji ih podržavaju po rodbinskim ili nekom drugom osnovu uveliko daje mogućnost da se bave političkom agitacijom i da se njihovim političkim opservacijama daje velika težina. O samom sadržaju protiv njih podignutih optužnica malo se govori i novine se zadovoljavaju njihovim vidjenjem sopstvenih uloga koje se poslovice svodi na fraze o odbrani zemlje i vršenju svog posla.

Uz Karadžićevu i Mladićevu, nije zaboravljena ni rodbina onih koji se već nalaze u Hagu, kao što je Veselin Šljivančanin. **“Tata nevin leži u Hagu”**, tvrdi Šljivančaninova kćerka Aleksandra (*“Večernje novosti”*, 10. mart), dodajući da očekuje da će uskoro biti sudjeno Goranu Svilanoviću, Čedomiru Jovanoviću i Dušanu Mihajloviću **“zbog kojih je moj otac u Hagu”**.

Neprijateljski stav prema Haškom tribunalu nije samo obeležje petparačkih listova; ista matrica prepoznaje se i u profesionalnijoj i decentnijoj *“Politici”*, koja je takodje, insistirala na priči o pogazenom dogovoru Amerike s Karadžićem. **“Richard Holbruk je, nesumnjivo, intervjuom “Dnevnom avazu” učinio veliku uslugu Beogradu i Srbiji, jer je javno priznao ono što se naslućivalo i znalo, da su Amerikanci, odnosno tadašnja administracija predsednika Klintona, garantovali Radovanu Karadžiću da neće biti tražen, lovljen i isporučen Haškom tribunalu, naravno, u zamenu za povlačenje sa političke scene. Još je nekadašnji državni sekretar Medlin Olbrajt u razgovoru s bivšom predsednicom RS Biljanom Plavšić obecala bezbednost za Karadžića ako se povuče u kanjon reke Pive i tamo bavi psihijatrijom u bolnici koju će izgraditi Amerikanci”** (*“Politika”*, 1. mart)

Ostavljajući sasvim po strani pitanje utemeljenosti opšteprihvaćenih teorija o dogovoru Karadžića s Klintonovim saradnicima, nemoguće je ne primetiti činjenicu stravične relativizovanosti moralnih normi u srpskom žurnalizmu – govori se samo o nemoralnosti onoga koji je pogazio neki tajni i principijelno problematični dogovor dok se potpuno zanemaruje ono na osnovu čega Haški tribunal trazi Karadžića.

Uopšte, u štampanim medijima kao da funkcioniše neki prećutni dogovor o što doslednijem ignorisanju Tribunala i davanju što manjeg prostora i značaja informacijama o procesima koji se pred njim vode i saznanjima do kojih međunarodna javnost dolazi zahvaljujući tim procesima. Događaji koji bi mogli biti od krucijalne važnosti za nužno suočavanje srpskog društva sa istinom o nedavno minulim ratnim vremenima nemaju značajan medijski odjek. Telegrafski kratko i rutinerski neupadljivo plasiraju se (u nekim dnevnicima uopšte se i ne plasiraju) informacije, poput one o presudi izrečenoj admiralu Miodragu Jokiću (18. mart), kao

što ni njegovo svojevremeno priznanje krivice nije privuklo veliku pažnju. Još neznatnije od Jokićevog ispraćen je slučaj bosanskog Srbina Ranka Ćesića, odnosno, njemu izrečene presude (11. mart), takodje nakon priznanja krivice za teške zločine nad Muslimanima i Hrvatima. Samo su "Večernje novosti" i "Politika" izvestile svoje čitaoce o tom događaju.

I novine koje značajniji prostor daju radu Tribunala predano neguju jasno negativan, odnosno kritizerski stav prema Hagu. Dobar primer za to je "Politika", odnosno njena novinarka Zorana Šuvaković, koja, redovno pišući o Haškom tribunalu i ne pokušava da stvori utisak o sopstvenoj profesionalnoj nepristrasnosti; naprotiv, svaki njen tekst pun je žaoki prema toj međunarodnoj instituciji, a naročito prema Karli del Ponte.

"Može se samo naslutiti koji se motivi kriju iza iznenadne izjave Karle del Ponte u Briselu da ima informacije da je Karadžić, a ne samo Mladić u Beogradu. Ipak, nešto se, kada je u pitanju svetsko poverenje u glavnu tužiteljku Haškog tribunala, promenilo, pa se njene izjave više ne uzimaju zdravo za gotovo...Niko joj ovog puta nije poverovao, sem retkih. Među njima je Natasa Kandić, predsednica Fonda za humanitarno pravo u Beogradu." ("Politika", 02. mart).

Kao što se vidi iz citata, "Politika" se takodje služi manirom zajedničkog dezavuisanja Haga i "domaćih izdajnika", tj. aktivista NVO sektora, jačajući logiku da se nacionalni interes izdaje upravo zalaganjem za saradnju s Tribunalom i ispunjavanje obaveza koje je Srbija preuzela.

Pomenuta autorka "Politike" veoma je posvećena i malicioznim spekulacijama o nagodbama Suda sa optuženicima koji priznaju krivicu, apsolutno preusmeravajući pažnju sa onoga što je sadržaj tih priznanja na pogodnosti kojima su ona, navodno, kupljena. U tekstu pod tendencioznim nadnaslovom "Specijalni status Milana Babića" i naslovom "Nagrada za saradnju", Zorana Šuvaković, između ostalog, piše: **"Po pritvorskoj jedinici Seveningen pronela se vest da jedan od pritvorenika ne boravi tamo gde su drugi prinudjeni da budu...Reč je o Milanu Babiću, bivšem predsedniku Republike Srpske Krajine, koji je, svedočeci na sudjenju Slobodanu Miloševiću, pokazao izuzetnu kooperativnost sa sudom, što je, kako se ne krije, automatska propusnica za mnoge specijalne pogodnosti."** ("Politika", 27. mart)

Ni procesi za ratne zločine koji se vode pred domaćim sudovima ne pobudjuju veliko interesovanje medija, a i kada pobudjuju, primetan je blagonaklon odnos prema optuženim. **"Nikada nisam pucao u civile i decu"** naslovljuje "Centar" (17. mart) prilično veliki tekst o završnoj reči odbrane u slučaju Saše Cvjetana, bivšeg "škorpiiona", optuženog da je ubio 14 Albanaca i ranio petoro dece u Podujevu 1999. godine (argumentima tužilaštva se ne ustupa takav prostor), uz antrfile s naslovom: **"Kandićka dovela lažnog svedoka"**. U tekstu se posebno naglašavaju Cvjetanove tvrdnje da sudjenje protiv njega ima političku pozadinu i da je bio izložen pritiscima i zastrašivanjima dok je trajala istraga, te je priznanje zločina morao potpisati kako bi sačuvao život.

Narednog dana, tekst o izricanju presude o 20 godina robije Cvjetanu, "Centar" započinje njegovim citatom: **"Nema većeg zločina nego osuditi nevinog čoveka. Ja ću sada da se prekrstim, a vama sudija, želim sve najbolje. Bog će vam suditi."** Uz napomenu da je Cvjetan mirno saslušao presudu, s prizvukom saosećanja primećuje se da su njegova majka i sestra sve vreme plakale i naricale kako nema pravde, a u naslovu antrfilea citiran je otac: **"Moj sin nije nikoga ubio! Nevin je i ne znam za koga on to robija. Ovo je sve politička nameštaljka. Sram ih bilo!"** Ista matrica, naglašavanja negiranja krivice od strane optuženog, držale su se u izveštavanju o ovom slučaju i druge novine.

VOJVODINA

Vojvodina je jedna od tema kojoj se u štampi, naročito do izbijanja nemira na Kosovu, ustupao značajan prostor, s pristupom koji je uglavnom bio u duhu jednoglasne osude "vojvodjanskog separatizma" i pokrajinske vlasti, koju još uvek čine pripadnici nekadašnjeg DOS-a. Intenzitet hajke na "autonomaše" i "separatiste" pojačao se posle usvajanja "Subotičke inicijative", čiji su potpisnici u gotovo celokupnoj dnevnoj štampi bili izloženi napadima i diskvalifikacijama.

Primeru radi, "Balkan", 1. marta, posvećuje gotovo celu naslovnu stranu tzv. vojvodjanskom pitanju, koje se, naravno, dalje tretira i u unutrašnjosti novina. Ne imenujući nikoga, Nebojša Čović osudjuje "vojvodjanske autonomaše" i proglašava ih "komunističko-birokratskim nasledjem". Kosta Čavoski optužuje Nenada Čanka da radi za hrvatsku vladu, a Dušan Janjić govori o navodnim lobijima u Nemačkoj, Austriji i Mađarskoj "kojima je u interesu separatizam u Vojvodini". U takvom kontekstu ni vest pod naslovom "Čanak operisan 12. put" ne deluje kao običan ispad nepoštovanja privatnosti, proizašao iz niskog profesionalnog nivoa "Balkana", već se takodje doima kao mali i vrlo zloradi doprinos sasvim otvorenoj antiautonomaškoj propagandi.

Istog dana "Centar" ustupa prostor Miletu Isakovu, za diskvalifikovanje stranaka okupljenih oko "Subotičke inicijative". Naravno, onima koji se napadaju se uglavnom ne daje prilika da iznesu svoja viđenja problema niti da govore o suštini "Subotičke inicijative". O intencionalnom podgrevanju svojevrsnog antiautonomaškog raspoloženja govori i to što "Nacional", na primer, pitanje za uličnu anketu formuliše ovako: "Da li Kasa otcepljuje Vojvodinu?" "Nacional", takodje, u tekstu pod vrlo indikativnim naslovom "Čanak i Kasa prizivaju protektorat u pokrajini" objašnjava da su saveznici Čanka i Kase "komunistički metuzalemi Živan Berisavljević i Boško Krunić", a ekstremno desničarski pokret "Svetozar Miletić" predstavlja se kao "najmasovnija nevladina organizacija u Vojvodini". Osim savezništva s komunističkim metuzalemima, Čanak se diskvalifikuje i kao "blizak ljudima iz podzemlja".

Kao važno oružje za borbu protiv autonomaša koristi se njihova namera "da internacionalizuju vojvodjansko pitanje". "Centar" (2. mart) na pola strane objavljuje autorski komentar Milana Božića, fokusiranog na optuživanje Nenada Čanka. "Internacionalizacija. Metod je star, a ovde je i posebno popularan. U raspadu Jugoslavije, bio je glavno sredstvo za otcepljenje nacija i republika. Sponzori se uvek nađu čim je država kilava".

"Glas javnosti" (2. mart) se takodje bavi Vojvodinom, i to u tekstu koji nosi naslov "Separatisti nemaju podršku kod građana". Upadljivo je da se termin "separatisti" uopšte ne smatra prejakim i neodmerenim u situaciji razračunavanja sa snagama okupljenim oko "Subotičke inicijative". A i kakav je ton ovog teksta, koji pretenduje da bude analitički, i koliko je izbalansiran, dovoljno govori činjenica da su u njemu citirani samo predstavnici stranaka koje su se udružile oko "Deklaracije o Vojvodini", kao kontrateze "Subotičkoj inicijativi" - DSS, SPO, NS.

"Glas javnosti" često je sklon praksi da najradikalniji nacionalistički pristup trenira u rubrici "Glas čitalaca", rezervisanoj za pisma čitalaca tog lista, dakle, u maniru dobro poznatom u vremenu "Odjeka i reagovanja". Tako se i u ovom broju "Glasa" javlja izvesni čitalac iz Obrenovca, a redakcija je njegovo pismo (da bi mu, valjda, pojačala značenje) opremila nadnaslovom "Čudjenje" i naslovom "Ima li Srba u Vojvodini?" Autor pisma se pita koliko je Srba bilo prisutno kada se u pokrajinskoj Skupštini glasalo o obeležjima Vojvodine i povlači paralela između "Šiptara na Kosmetu" i vojvođanskih separatista, te postavlja pitanje, šta je po nacionalnosti

Čanak, ali i A. Crkvenjakov, s obzirom na to da se "RTS bavi marginalnim problemima za Srbiju".

Ponovno raspirivanje teorija o međunarodnim zaverama čija je Srbija žrtva takodje je važno obeležje načina na koji se štampa bavi vojvodjanskim pitanjem. "Nacional" (2.mart) na dve strane objavljuje tekst kojim se dokazuje kako "etnofederalisti iz Evropske unije podržavaju secesiju Vojvodine i separatise u Srbiji". Reč je o Skupštini evropskih regija, institutu, kako "Nacional" navodi, formiranom 1985. od strane "grupa Portugalaca, Španaca i Francuza, da bi se kasnije nakalemili i Nemci, te operaciju otada predvode pripadnici nemačke političke klase iz regiona Baden-Virtemberg". Autor teksta je Zoran Petrović Piroćanac, stari znalac teorija zavere, a poziva se na izvesnog francuskog istoričara Pjera Ilara, autora knjige "Manjine i regionalizmi, istraga o nemačkom planu koji će uzburkati Evropu". Cilj Instituta, koji raskrinkavaju Piroćanac i Ilar, je dodeljivanje političke autonomije regionima poput Vojvodine, nad kojima će vlast imati "supranacionalne briselske institucije". Ceo projekat ima i diskretnu podršku nemačke vlade, a konačan zaključak je: "Svi etnofederalisti, od Čanka, Kase, do onih u Sandžaku i među Vlasima, sisaju istu sisu, preko Skupštine evropskih regiona".

Odmah ispod Piroćančevog teksta o Ilaru je i tekst pod naslovom "Kasi i Čanku pridružili se sitni levicari", a koji, naravno, govori o tome "kako su autonomaši na Prvoj vojvodjanskoj konvenciji usvojili Subotičku inicijativu kojom se severna pokrajina izdvaja iz sastava Srbije". Kakav je stav redakcije i autora teksta o temi o kojoj se piše jasno je i iz naslova antrfilea "Autonomaški dosadno". "Najzanimljiviji govor na Prvoj vojvodjanskoj konvenciji održao je stari autonomaš Živan Berisavljević. Njegovo izlaganje, okoštalo i referatski dosadno, obilovalo je izrazima "srbonacionalisti", "klerofašizam" i "nacionalističko-centralistički"...

"Večernje novosti" od 1. marta celu jednu stranu posvećuju "burnim reagovanjima povodom Subotičke inicijative", a naslovi koji ispunjavaju stranu su: **"Podvala poraženih autonomaša", "Autsajderi traže spas", "Vojvodjansko pitanje ne postoji", "Ugrožen interes Srba", "Provociranje građana", "To je bio bal vampira"**.

Pod naslovom "Ni za politiku, ni za fudbal", "Večernje novosti" (4. mart) objavljuju razgovor s Dejanom Mikavicom iz novosadskog DSS-a, u kojem on kaže: **"Pokušaj povratka autonomaša u politiku, strano mešanje u unutrašnje stvari Srbije i Suboticka inicijativa je nipodaštavanje volje većine stanovnika Vojvodine...Pokrajinska zastava je kao klupska, a oni nisu ni za politiku ni za fudbal."** O tome u kakvom međusobnom razumevanju teče "dijalog" između novinara i intervjuisanog, govori i pitanje, koje je usledilo nakon serije teških optuzbi koje Mikavica iznosi na račun *Subotičke inicijative*: **"U čemu još ova inicijativa komplikuje odnose u Vojvodini?"** Novinar, dakle, podstiče sagovornika da iznese "još", što više, znači, osuda svog političkog protivnika, a ne pokušava ni u jednom trenutku da ga sučeli s nekim suprotstavljenim gledištima, da inicira stvarni i sadržajni dijalog.

Zastavu Vojvodine "Večernje novosti" su lako prekrstile u "Čankov barjak", a u tekstu "Čankov barjak njsu polemike", stoji: **"Koliko se čekalo na isticanje ovog simbola svedoči ažurnost i revnost Službe za zajedničke i opšte poslove Skupštine i Izvršnog veća Vojvodine, koja je, ne dangubeći, izvesila zastavu u noćnoj tmini pošto je skupštinska odluka o tome stupila na snagu."** Prilika da komentariše novousvojena vojvodjanska znamenja u "Večernjim novostima" pružena je i predstavniku Srpskog otačastvenog pokreta "Obraz", Mladenu Obradoviću. **"Nakaradni hibrid, kakav je i ova zastava, posledica su želje sadašnjih vlastodržaca u Vojvodini da se što duže zadrže na tim pozicijama i da pokušaju koliko god mogu da što više odvoje Vojvodinu od Srbije."**

Sve ovo znači da su političke dogme, uspostavljene još u ranom periodu Miloševićeve ekspanzije moći, među kojima je imperativna i apsolutna averzija prema bilo kakvom obliku vojvodjanske autonomije, i dalje važeće i veoma žive u medijskom prostoru Srbije.

RESTITUCIJA

Širok front borbe za poništavanje svih efekata reformskih napora prethodne vlade obuhvata i uredjivačke politike mnogih medija. Sasvim je očigledna tendencija ponovnog demonizovanja pokojnog premijera Djindjića, pa se povremeno nameće morbidno ironičan zaključak da Djindjić, zapravo, sam "stoji" iza sopstvenog ubistva.

"Nacional" (10. mart) nam čak spektakularno otkriva, smestajući to naravno kao udarnu novost na naslovnu stranu, da je nekoliko dana posle 5. oktobra **"Djindjić namestao ubistvo Velje Ilića"**. Izvor ove senzacije je **"blizak predsedniku Nove Srbije"**. **"Atentat je brižljivo planiran u samom srcu ondašnjeg DOS, tačnije u tadašnjem štabu pokojnog premijera Zorana Djindjića. Iako ni do danas nije razjašnjeno ko je trebalo da bude izvršilac, jedno se zna – za to je trebalo optužiti poražene Miloševićeve policijske snage!"**

Još direktnije, orkestrirano se napada na neke od najbližih Djindjićevih saradnika, a stranice štampe neprestano su širom otvorene za opskurne političke figure poput "vojvode" Siniše Vučinića ili Borislava Mikelića, koji nedvosmisleno poručuju da se Djindjićeve ubice kriju u krugu njemu najbližih ljudi, pa se čak i imenuju bivši potpredsednik Vlade Čedomir Jovanović, nekadašnji šef Vladinog Biroa za komunikacije Vladimir Beba Popović, bivši zamenik ministra unutrašnjih poslova Nenad Milić itd.

Istovremeno, u medijskim sadržajima sve su prisutniji i sa sve većim uvažavanjem tretiraju se, kako ozloglašeni jurišnici Miloševićevog režima, tako i likovi iz kriminalnog podzemlja, pojedinci hapšeni u vreme akcije "Sablja". Oni koji su na optuženičkoj klupi preko svojih advokata i drugih zastupnika njihovih interesa vode svojevrstan specijalni rat protiv Specijalnog suda i mediji su, naravno, glavno oružje u tom ratu. Nekoliko dnevnih i nedeljnih tabloida predstavljaju najdrastičnije primere instrumentalizovanosti u korist snaga miloševićevske reakcije i krugova organizovanog kriminala: "Nacional", "Kurir", "Centar", "Balkan", "Svedok"... Ni ostali štampani mediji, međutim, koji još održavaju izvesnu profesionalnu reputaciju, ne doprinose nekoj bitno drugačijoj klimi u javnosti.

Veoma je zabrinjavajuća i činjenica da se i uredjivačka politika glasila s dugom tradicijom i prestižnim kvalifikacijama, poput nedeljnika "NIN", često podudaraju sa onim što rade listovi koji pripadaju nesumnjivom tabloidnom "trešu". Konkretno, u slučaju "NIN-a" je to posebno vidljivo u istrajnim nastojanjima da se plasiranjem raznih "tajnih" dokumenata i njihovom tendencioznom interpretacijama, obori optužnica protiv upletenih u ubistvo Djindjića.

Glavna meta javne kritike, ali i javnog kritizerstva, koje povremeno dobija i dimenzije prave i permanentne hajke i dalje su pripadnici prethodne vladajuće garniture. Snage okupljene oko nove Vlade još ne podležu izrazitijoj kritici od strane medija, pa čak i kad povlače krajnje kontroverzne poteze kao što je imenovanje Radeta Bulatovica, hapšenog tokom "Sablje", na čelnu poziciju BIA. Još manje su mediji spremni da ozbiljnije "staju na put" novoj vlasti kad odredjenim potezima direktno manifestuje svoje antireformske namere, kao što to čini revizijom reformi školstva ili intervencijama u oblasti privatizacije koje mogu značajno da uspore taj

proces, a takva je namera ministra privrede Dragana Maršićanina da se uspostavi moratorijum na privatizaciju društvenih preduzeća. Odsustvo minimuma društvenog konsenzusa oko ključnih pitanja za budućnost Srbije, kao što su opredeljenost za evropske integracije i tranziciju u društvo slobodnog tržišta, pravne sigurnosti i poštovanja ljudskih prava, jasno se reflektuje u medijskoj mapi Srbije.

Mogućnost ukidanja Specijalnog suda koju je, sa izvesnom stidljivošću najavio ministar pravde Zoran Stojković, mnogo gromoglasnije i ostrascenije proriče deo štampe, koji, istovremeno, neguje manje ili više otvoren apologetski odnos prema kriminalcima sa optužnice za Djindjićevo ubistvo. Obrazac romantičarske glorifikacije kriminalaca poznat je, naravno, iz najmračnijeg doba Miloševićeve ratne politike, kada su "žestoki momci s beogradskog asfalta" preko noći pretvarani u nacionalne heroje, hrabre dobrovoljce koji brane srpsku nejač.

Predstavljajući ga kao **"ZADNJEG SRPSKOG DONA"**, "Centar" 9. marta odvaja četiri, uključujući i naslovnu, strane za "ekskluzivnu ispovest Kristijana Golubovića". Poput holivudske zvezde Golubović pozira pred foto-reporterom "Centra", s dva magnum pištolja, šarenim tetovažama, ogromnim zlatnim krstom, a u naslov ispovesti izvučena je njegova poruka: **"Da su kriminalci kao ja, Beograd bi mirisao na cveće"**. Kristijanu je velika pažnja i jednak tretman pružen, naravno, i u drugim listovima: "Kuriru", "Balkanu", "Nacionalu".

"Centar" procenjuje da je Golubović prava osoba koja treba da odgovori na pitanje **"zašto su ubijeni Šiptar i Kum"**, pa saznajemo: **"Pa ni za Dražu Mihailovića nisu uspeli da sakriju zašto je ubijen. Saznaće se i kako su ubijena, kako oni kažu, dva obična kriminalca iz provincije."**

Dalje, novinar pita: **"U završnici sudjenja za pokušaj iznude si rekao da su ti nudili da ubiješ Djindjića, ali si odbio? A Kristijan odgovara: "Uvek se biraju najbolji"**, da bi, pošto ga je mama upozorila: **"Krile, nemoj da navlacis bedu na vrat", odgovor ostao nedorečen."**

Čitaocima se objašnjava da je Golubović **"ponovo izazvao pažnju javnosti, jer se po izlasku iz Centralnog zatvora prvi put javno pojavio na sahrani Legijinog oca"**. Inače, smrt i sahrana oca Milorada Ulemeka Lukovića Legije bila je izuzetan medijski događaj u Srbiji. Proizvedeno je mnoštvo "ganutljivih" reportaža sa sahrane, kojima se čak, prebrojavalo ko je i koliko cveća doneo. Intervjuisan je vlasnik privatnog medicinskog centra u kojem je Ulemek proveo poslednje dane, koji je, naravno, iznosio tvrdnje da je njegov pacijent, napuštajući ovaj svet, znao da je njegov sin nevin itd.

Za razliku od odijuma kojem je izložena prethodna, tzv. Djindjićeva vlast, mnogi istaknuti predstavnici Miloševićevog režima nesumnjivo su rehabilitovani, što se manifestuje i činjenicom da imaju rezervisan prostor u novinama, čak i u vidu kolumni i sličnih redovnih rubrika (Zeljko Simić i Uroš Šuvaković u "Centru",

Povremeno se iz zaborava izvlače bliski Miloševićevi saradnici i tretiraju se kao eksperti ili "slobodni mislioci". "Večernje novosti" (14. mart) daju tako pola strane Vladislavu Jovanoviću, Miloševićevom ministru spoljnih poslova, za njegovu analizu ukupne situacije u državi, s posebnim akcentom na pitanju Kosova. Nije jasno čime se u datom trenutku baš mišljenje V. Jovanovića kvalifikovalo kao relevantno, ali, između ostalog, on kaže: **"Opet nemamo normalnu državu jer je zrtvovana da bi se ugodilo unutrašnjem separatizmu i spoljnom pokroviteljstvu. Moramo bez kompromisa braniti svoju tapiju na Kosovo i Metohiju i sve učiniti da tu pokrajinu vratimo u nas državno-pravni poredak. Ne sme se smetnuti s uma da se proces rasturanja SFRJ neće završiti dok se ne kompletira i u Srbiji. NATO mora promeniti odnos prema našim granicama i suverenitetu da bismo imali razloga da udjemo u Partnerstvo za mir."**

Za razliku od Vladislava Jovanovića, Milorad Vučelić je daleko od svakog zaborava. Njegova ponovo osnažena uloga na političkoj sceni sasvim je legitimno za medije u Srbiji, te je i njegovo prisustvo na stranicama štampe ogromno. O suštini onoga što Vučelić, koristeći svoju medijsku popularnost, poručuje, možda se najjasnije odslikava u naslovu njegovog intervjua u "Nacionalu" od 1. marta: **"Demokrate su suština i koren sveg zla u Srbiji"**. Moglo bi se zaključiti da je upravo to i suštinsko opredeljenje velikog broja štampanih glasila u Srbiji. Pod plaštom borbe protiv Demokratske stranke, kojoj je već zapečaćen imidž ozloglašenog legla korupcije i kriminala, odvija se zapravo žestok medijski obračun sa svim skromnim reformskim pokušajima u srpskom društvu načinjenim u Djindjićevom kratkom vremenu na vlasti i sprovodi restauracija vrednosti, politike i ličnosti Miloševićevog doba.

Već pomenuti Č. Jovanović, V. Popović i N. Milić stekli su status "dežurnih krivaca"; više je glasila permanentno fokusirano na gradjenje njihovog, najblaže rečeno, negativnog imidža u javnosti, sve do otvorenih poziva na linč. U mnoštvu primera za izrečenu tvdnju, jedan od drastičnijih je intervju Siniše Vučinića "Nacionalu" od 8. marta. **"Beba i Čeda ubili Djindjića"**, poručuje Vučinić preko naslovne strane "Nacionala". Predstavljajući, Vučinića kao "lidera srpskih levičara", "Nacional" objavljuje: **"Vučinić je pozvao Dušana Mihajlovića da kaže da je policijski lobi iz DS s Bebom Popovićem i Čedom Jovanovićem na čelu ubio Djindjića. On ističe da su Janjuševići, Kolesari, Vesići i njima slični kreatori famoznog trećeg metka koji je usmrtio premijera."**

Uredništvo "Balkana" odlucuje povremeno i da najdirektnije pravdu uzme u svoje ruke – 10. marta na naslovnoj strani donose naslov **"Bebi mora da sudi država"**, najavljujući navodno istraživanje redakcije na unutrašnjim stranicama lista. Činjenica je, međutim, da nikakvog istraživanja nema. Postoji tekst kojem je povod zahtev advokatskog tima Vladimira Popovića, upućen državnom tužiocu i drugim državnim organima, da zaštite Popovića od poziva na linč koje koordinirano javno iznose Nebojša Pavković, Aleksandar Tijanić, Borislav Mikelić, Siniša Vučinić i Milorad Vučelić. U početnom delu napisa citirana je Biljana Kovačević-Vučo, šef tima Popovićevih zastupnika, a zatim je prostor prepušten reakcijama Nebojše Pavkovića i Borislava Mikelića. Reagovanje Aleksandra Tijanića dobilo je najveći prostor, te je i plasirano kao zaseban članak. Kako god, tvrdnja iz naslova s prve strane **"Bebi mora da sudi država"** ne nalazi se ni u jednom od citata, te će biti da je ona plod sinteze iza koje stoji samo uredništvo.

Za razliku od otvorenog podsmeha s kojim se štampa odnosi prema tvrdnjama o ugroženosti Vladimira Popovića, oni koji su bili u vrhu najmračnijih Miloševićevih garnitura, poput Milorada Bracanovića, shvataju se vrlo ozbiljno. "Nacional" (17. mart) u svom senzacionalističkom maniru na naslovnoj strani daje Bracanovićevu izjavu: **"Čekam da me ubiju"**. **"Nisam plašljivac, niti ću se ni pred kim kriti, ali imam osećaj da mnogima živ smetam i zbog toga opravdano strahujem da mogu biti likvidiran – nekoliko puta je pred svojim prijateljima rekao Bracanović..."** piše "Nacional", dodajući da je, kako upućeniji tvrde: **"Bracanović ostao i bez ličnog naoružanja, jer mu je oduzeta dozvola za privatno posedovanje oružja. Živi sasvim povučeno, bez ikakve pompe, kao što je, uostalom, i ranije živeo, kad su za njega i njegov posao znali samo malobrojni."** Neskrivena je simpatija prema Bracanoviću i njegovim mukama kao čoveka koji živi bez pompe i povučeno.

Očigledan je veliki udruženi napor u srpskoj štampi da se maksimalno devalvira akcija "Sablja", da se uvođenje vanrednog stanja nakon ubistva Djindjića konačno oceni kao pokušaj zavodjenja diktature, apsolutna uzurpacija vlasti, uz potpuno prenebregavanje okolnosti zbog kojih je vanredno stanje uvedeno i

opasnosti u kojoj se država u tom trenutku nalazila. U javnom životu mnogo je onih koji žele da svom silinom istaknu svoju mučeničku ulogu u tom periodu restrikcije građanskih sloboda, uz ogromnu revanšističku ostrašćenost, te se stiče utisak da je nekoliko nedelja brifinga u Vladi Republike Srbije za žurnalističke poslenike u Srbiji mnogo bolnija trauma od decenije provedene pod Miloševićevim represivnim aparatom, kao i od drakonskog Zakona o Informisanju, poznatog kao Vučićev zakon, te od cenzorskih makaza Aleksandra Vučica u vreme NATO intervencije.

Granice cinizma kojim se "Sablja otupljuje", sasvim očigledno u interesu onih protiv kojih je ta akcija prvenstveno i pokrenuta, prakticno su nepostojeće. "Balkan" od 29. marta jednu, naizgled "komunalnu" temu plasira kao udarni sadržaj broja. Preko cele naslovne strane siri se naslov **"NELEGALNO"**, s podnaslovom **"Čeda srušio kuću u Šilerovoj"**, te se na dve strane dokazuje rezultatima novinarskog "istraživanja" da je famozna zgrada srušena zbog samovolje Čedomira Jovanovića, **"bez obzira na to što je objekat bio u postupku legalizacije i što Sekretarijat nije predvideo njegovo rušenje...Objekti u Šilerovoj su imali mogućnost za legalizaciju, jer nije bilo spornih imovinskih pitanja. Verovatno bi bilo nekih problema u vezi sa urbanističkim zahtevima, ali bi, s obzirom na sadašnji zakon, taj objekat imao velike šanse da se legalizuje"**.

Na taj pedantni legalizam u domenu urbanizma "Balkan" već narednog dana (30. mart) vezuje pompezno plasirane spekulacije da je rušenje hitno izvedeno **"da bi se unistili dokazi"**. Marko Nicović, predstavljen kao advokat i policijski ekspert, tvrdi: **"Po mom mišljenju, ovakvo postupanje može imati samo jedan razlog, a to je poništavanje svih tragova, od vlasničke kose i drugih DNK uzoraka do prislušnih uređaja koji su najverovatnije bili ugrađeni u samu konstrukciju zgrade i sve snimali što je i iziskivalo njeno kompletno rušenje, jer se ovakva elektronika ne može ukloniti ni na jedan drugi način."**

Kao što je već pomenuto, tzv. Specijalni sud je takodje izložen medijskoj subverziji. Pojedini listovi ne samo da uporno proriču njegovo ukidanje, već katkad s tim računaju kao sa gotovom stvari. "Balkan" od 25. marta, na primer, "istražuje": **"Da li će ukidanje Specijalnog suda doneti promene u procesima za organizovani kriminal?"** Manipuliše se banalnostima, kao što je činjenica da zaposleni u Specijalnom sudu imaju veće plate od zaposlenih u ostalim sudovima. **"Jedino bi mogle da budu izmenjene njihove plate, koje više neće biti drastično veće, već ujednačene s platama njihovih kolega iz redovnih sudova."** Indikativno je i to što se insistira na mogućnosti da se promeni status svedoka saradnika; "Balkan" i samim naslovom poručuje: **"Čume i Djura Mutavi sele se na optuženičku klupu"**. To ponovo otvara prostor za sumnju da su pojedini listovi u službi interesa pojedinih krugova organizovanog kriminala, pa tako služe i svodjenju unutarmafijaskih računa.

Dva dana ranije (23. mart) "Balkan" tvrdi da **"srpska advokatska elita"** pozitivno reaguje na inicijativu za ukidanje Specijalnog suda. Po proceni "Balkana" toj eliti pripada Borivoje Borović koji, između ostalog, kaže: **"Očekujem da će istovremeno sa ukidanjem Specijalnog suda i mnogi čelni ljudi iz vrha MUP i Specijalnog tužilaštva biti uhapšeni jer je inicijativa za vođenje mnogih postupaka, suprotno zakonu, potekla upravo od njih."**

Borovićeva koleginica Bosiljka Djukić, takodje pripadnica elite po "Balkanu", ne krije oduševljenje najavama ukidanja Specijalnog suda. **"Formiranje ovog odeljenja bilo je proizvod vremena u kojem smo se našli kada je uvedeno vanredno stanje. Sasvim je normalno da sada kada više nema vanrednog stanja ni Posebno odeljenje ne treba da postoji. Sam izraz Specijalni sud stvara privid da se radi o nečem specifičnom i težem, ljudi se drugačije tretiraju, dobijaju teže kazne, a u suštini sve je isto"**. Djukićeva dalje ne precizira, ili bar novine nisu prenele, šta je

to u suštini isto, niti je jasno na šta se poziva kada tvrdi da "ljudi dobijaju teže kazne" budući da još uvek nijedna kazna nije izrečena pred Specijalnim sudom. Ni novinar "Balkana", naravno, ne ukazuje na tu prazninu u sistemu mišljenja elitnog advokata.

Načelno, vrednosti za koje se u svojoj uredjivačkoj politici zalaže neki list, najlakše se prepoznaju u kolumnama gde je, po zakonitostima novinarstva, stav pretpostavljen samoj informaciji i gde ne važe pravila novinarske neutralnosti. Po tome kakva je aktuelna kolumnistička ponuda u dnevnoj štampi jasno je i kakva je aktuelna politička klima, odnosno kakvom se ona medijski proizvodi. Zoran Petrović Piroćanac i Marko Janković u "Nacionalu", Uroš Šuvaković, Dragoš Kalajić, Aleksandar Vulin, Dušan Prelević i Željko Cvijanović u "Centru", Bogdan Tirnanić i Dejan Vučićević u "Kuriru", Željko Vuković u "Večernjim novostima", gde je i čuveni aforisticar Mikan Milovanović...Ovi autori razlikuju se po stilskim kvalitetima i ranijoj reputaciji, ali ono što ih povezuje je činjenica da se baz zazora služe govorom mržnje, šovinističkim diskvalifikacijama, najnižom vrstom udaraca protivnicima...

Neretko, kolumne su poligon na kome se manifestuje najekstremniji primitivizam, nezamisliv u javnom govoru u uredjenim društvima. **"Gde su sada one isušene ženske haringe kojima je do pravde, Bebe, Šiptara i tamničenja Srba? Gde je onaj dzimdzov koji se odaziva na Sera? Gde se vezala Sonja? U kome je hladu Borkina guzica? Gde si Pero, pizdurino jedna..."** pise Dušan Prelević ("Centar", 20-21. mart), inspirisan stradanjima na Kosovu.

Prelević, kao i ostale njegove navedene kolege, u sličnom tonu piše i o Hagu, Vojvodini, Evropi, DOS...O temama, dakle, koje su i ovom izveštaju analizirane kao noseće novinske teme u martu 2004, i kao teme u kojima se najjasnije ogleda ukupna politicka klima i stepen spremnosti ovog društva da uhvati priključak s vremenom. Primitivizam, nacionalizam, ksenofobija, narodnjacki konzervativizam i ostala obeležja ovih kolumni su, nažalost, nepogrešiv znak da je celo društvo i dalje ophrvano tom patologijom.

NEVLADINE ORGANIZACIJE

Uporedo sa martovskim nasiljem na Kosovu i u Srbiji, u beogradskim medijima buknuo je novi talas kampanje protiv nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih i manjinskih prava, kao i rasvetljavanjem ratnih zločina, pre svega Fonda za humanitarno pravo, Komiteta pravnika za zaštitu ljudskih prava i Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

Kampanja po argumentaciji i rečniku koji se koristi podseća na predratna i ratna vremena na prostoru bivše Jugoslavije kada je vodjena propaganda protiv nesrpskog stanovništva i neistomišljenika režima u Srbiji. Pomenute nevladine organizacije predstavljene su u medijima kao nepatritoske i bez saosećanja sa srpskim žrtvama na Kosovu, a posledice ovih medijskih poruka ogledaju se kroz pretnje aktivistkinjama nevladinih organizacija⁸ i "glasa naroda" u emisijama u koje

⁸ Tokom događaja na Kosovu, demonstranti vođeni Simom Spasićem koji vodi udruženje prognanih sa Kosova pokušali su da udju u prostorije Fonda za humanitarno pravo. Ulaz u Helsinški odbor oblepljen je "patritoskim plakatima" na kojima je pisalo "Srbija Srbima", "Srbin za Srbina", "Kosovo je srbsko, bilo biće i ostaće", "Ustani Srbijo! Kfor nam neće pomoći".

se uključuju građani sa svojim komentarima⁹ kroz koje se jasno vidi učinik takve medijske politike u formiranju javnog mnjenja.

Po svojoj radikalnosti - o čemu posebno svedoči tekst Bogdana Tirnanića u uglednom i uticajnom nedeljniku NIN koji čitaju elite - kampanja podseća na vreme uoči ubistva Slavka Ćuruvije, kada je novinar pozvao na fizički obračun sa neistomišljenikom, kao i na medijsku hajku koja je prethodila atentatu na premijera Zorana Djindjića.

Homogenizacija oko kosovskog pitanja ponovo je uspostavljena, čime se zatvara prostor za analizu koja bi doprinela rešavanju krize. Tokom poslednje tri godine, antinacionalističke nevladine organizacije i grupe koje su više od deset godina delovale na srbijanskoj sceni suprotstavljajući se srpskom nacionalizmu kao dominantnom kulturnom i političkom modelu, marginalizovane su sa namerom da se ne čuje drugačije mišljenje. Režim je stvorio nove organizacije i grupe, koje su se nametnule pred međunarodnom zajednicom kao glavni tumači događaja i procesa u Srbiji.

Profesor univerziteta Svetozar Stojanović, blizak današnjim vladajućim strukturama u Beogradu i saradnik Dobrice Ćosića, glavnog ideologa "velikosrpskog projekta", sa stranica dnevnog lista "Politika" poručio je da "odavno postoji potreba da neka istraživačka institucija preuzme na sebe sistematsko praćenje, ispitivanje i vrednovanje kompetentnosti i objektivnosti poslenika javne reči, i o tome redovno obaveštava javnost"¹⁰. On kaže da "neki domaći opisi i ocene naših prilika već dugo kipte od narcisoidne agresivnosti, ali istovremene provincijalne servilnosti prema odlučujućim spoljnim silama i njihovim diktatima. Na sve strane naričući o tobožnjoj dominaciji ekstremizma u nas, njihovi autori ispoljavaju toliku neuravnoteženost da i njih valja smatrati svojevrsnim metaekstremistima." Stojanović se obraća i uticajnim krugovima na Zapadu sa pitanjem "dokle će se oslanjati prvenstveno na samoprojektivne ocene i predviđanja majušne manjine anacionalnih (sic!) i istovremeno dobrostojećih Srba". Sve ovo je praktično potvrdio i premijer Srbije Vojislav Koštunica u emisiji "Nije srpski ćutati" emitovane 28. marta 2004. na BK Televiziji, rekavši da su za loš imidž Srbije krive pojedine nevladine organizacije.

Poslednji talas medijske kampanje protiv nevladinih organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava, pre svega Fonda za humanitarno pravo, Komiteta pravnika za zaštitu ljudskih prava i Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji počeo je najtiražniji dnevni list "Večernje novosti" u vreme martovskog nasilja na Kosovu. "Večernje novosti" su 21. marta 2004. objavile tekst pod naslovom "Stop srpskim ekstremistima". Kampanja je nastavljena u tabloidu Inter-nacional, a zaokružena u nedeljniku NIN kolumnom Bogdana Tirnanića.

Tekst u "Večernjim novostima" bavi se reakcijama nevladinih organizacija na događaje na Kosovu, tačnije Fonda za humanitarno pravo, Komiteta za zaštitu ljudskih prava, Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, Žena u crnom i Centra za kulturnu dekontaminaciju. Tekst počinje komentarom: "Gotovo da nije bilo ni najmanjeg incidenta ili sporne izjave koje su se ticale pripadnika nacionalnih manjina – na koje nevladine organizacije, što u poslednjih desetak godina brinu o ljudskim pravima nisu gromoglasno protestovale u medijima, pa i na ulicama. Otud je primetno da se njihov glas gotovo ne čuje povodom nedavnog pogroma Srba na

⁹ U emisiji "Utisak nedelje" na TV B92 (21. marta) gledalac je postavio pitanje gostima šta misle o nevladinim organizacijama koje prvo osudjuju Vladu Srbije i MUP Srbije za protekle događaje, a tek onda Kfor i Unmik. Na pitanje je odgovorio Vladimir Božović, šef pravne službe Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju, potvrdivši te navode bez ikakve ograde i optužujući NVO.

¹⁰ "Politika", 20. januar 2004.

Kosmetu". Niko od novinara "Večernjih novosti", kao i drugih redakcija tih dana nije pozvao Helsinški odbor radi izjave o događajima na Kosovu, ali je zato taj list objavio: "Na sajtu Odbora ni posle pet dana od početka pogroma na Kosmetu nema nikakvog saopštenja. Uzgred, na istom sajtu 19. marta predstavljena je publikacija 'Jačanje demokratski efikasne uprave u multietničkim sredinama', kao i seminar i projekti sa istim nazivom, ažurirani istog datuma".

Predsednica JUKOM Biljana Kovačević Vučo na pitanje novinara zašto se njena organizacija "nije oglasila povodom aktuelnih dešavanja na Kosovu", rekla je da su oni reagovali, ali da niko od medija to nije preneo. "Kao da mi zaboga podržavamo užas na Kosmetu", rekla je Kovačević uz osudu nasilja na Kosovu. Iz saopštenja Fonda za humanitarno pravo u prvom planu je izdvojeno da su za stanje na Kosovu "odgovorni MUP i Vlada Srbije, Unmik i Kfor na Kosovu". Takodje je citirana izjava Borke Pavićević, direktorke Centra za kulturnu dekontaminaciju, da se mora "stati sa uništavanjem sakralnih kulturnih objekata na Kosmetu i širom Srbije".

Direktor Beogradskog centra za ljudska prava Vojin Dimitrijević "s gadjenjem osudjuje pogrom nad Srbima koji je u toku na više mesta na Kosovu i Metohiji". On naglašava da "sve srpske nevladine organizacije imaju moralnu obavezu da osude pogrom Srba na Kosmetu i zatraže odgovornost za počinioce". Sve ovo podseća na vreme NATO intervencija i tadašnju unisonost javne reči.

Tabloid "Inter-Nacional" na naslovnoj strani od 22. marta objavio je tekst pod naslovom "Borce za ljudska prava brine paljenje džamija, ali ne i genocid nad Srbima na Kosmetu", sa fotografijama direktorke Fonda za humanitarno pravo Nataše Kandić, predsednice Jugoslovenskog komiteta pravnika Biljane Kovačević Vučo i predsednice Helsinškog odbora Sonje Biserko. Oprema teksta (naslovi i nadnaslovi), iskonstruisani su. Predsednica Helsinškog odbora Sonja Biserko rekla je novinaru da je trenutno na sastanku, na ručku, i da ne može da se izoluje da bi odgovorala na pitanja, ali da je pozovu sutradan i da će "rado reći sve što ih zanima". Ispod fotografije Sonje Biserko na naslovnoj strani, međutim, izvučen je napis "Ručam, zovite sutra". Novinar "Inter-Nacionala" je kasnije istog dana ponovo pozvao predsednice istih NVO, i, lažno se predstavljajući kao kao novinar druge redakcije postavio pitanje da li manjine mogu da se osećaju bezbedno posle rušenja džamija.

Isti list nastavio je progon i u narednom broju od 23. marta, kada je objavio izjavu beogradskog advokata Svetozara Vujačića sa nadnaslovom "Aktivistkinjama NVO preti tri godine zatvora" i naslovom "Vučo, Kandić i Biserko šire lažne vesti i mržnju". Vujačić je izjavio: "Ono što su izjavile tri samoproklamovane aktivistkinje za ljudska prava u vezi sa paljenjem džamija školski je primer krivičnog dela širenja lažnih vesti u cilju uznemiravanja javnosti. Za to delo zaprećena je kazna do tri godine zatvora i očekujem da javni tužilac reaguje". U tom kontekstu Vujačić navodi izjavu Sonje Biserko koja je rekla da "ovo (paljenje džamija) nema veze s Albancima, već je ispoljavanje animoziteta koje postoji godinama unazad". On "podseća" da su predsednice Fonda za humanitarno pravo, Komiteta pravnika za zaštitu ljudskih prava i Helsinškog odbora, "izbegle da komentarišu događaje na Kosovu".

"Inter-Nacional" je i 24. marta objavio tekst sa naslovom "Sonja Biserko (pot)cenila Koštunicu", a povodom knjige Normana Sigara "Vojislav Koštunica i budućnost Srbije" za koju je predsednica Helsinškog odbora napisala predgovor. Autor teksta Zoran Petrović Piroćanac komentariše da se "knjiga pojavljuje uz savršen tajming", baš kada se dovršavaju 'poslovi' oko nezavisnosti Kosmeta i baš u trenutku kada se ubrzava diskusija o izdvajanju Vojvodine iz Srbije". U jednoj od glosa navodi se: "Simbolično figuriranje gospodje Biserko u predgovoru Sagarove knjige je signal za uzbunu u našoj vlasti".

Medijska kampanja protiv Biljane Kovačević Vučo, Nataše Kandić i Sonje Biserko, zaokružena je, ali ne i zaustavljena kolumnom Bogdana Tirnanića, u

uticajnom nedeljniku NIN pod naslovom "Ako ideš ženama ponesi bič" u broju od 25. marta 2004. Biljana Kovačević Vučo u tekstu je stigmatizovana, recimo, jer je poslala pismo Haškom tribunalu "u kome tvrdi da nova vlast ništa neće učiniti sem što će nastaviti politiku nacionalističke zadrtnosti izvesnog S. Miloševića". Kolumnista Tirnanić konstatuje: "Gospodja je, dakle, cinkaroš. Nije to sve što može da se o njoj kaže. Nešto treba ostaviti i za sud." Tirnanić dalje piše da je "njena istomišljenica" Nataša Kandić "poznata po falsifikatima (u korist nevinih 'albanskih žrtava') mirodžija u svakoj čorbi", kojoj su "neke televizije u povodu završetka sudjenja Saši Cvjetanu osudjenom za ratni zločin i 'etničko čišćenje'¹¹ pružile priliku da se izjasni kao 'zastupnik oštećenih porodica'".

"Predstavljajući" Sonju Biserko, autor kaže da je ona "zastupnica Helsinkija i bliže okoline, koja je svojevremeno – mislim, nisam siguran – bila savetnica Budimira Lončara¹², danas u bekstvu, jednog od razbijača 'velike' Jugoslavije" te da za "nju ima još posla, ostala je tzv. Velika Srbija". "Da bi se to završilo gospodja Biserko je spremna na sve", piše Tirnanić.

Povod za tekst protiv "inkriminiranih dama" kako autor navodi je Kosovo, ono što su rekle, odnosno nisu rekle, u pomenutom listu "Inter-Nacional". Tirnanić konstatuje da sa "takvim ženama nema primirja", da im je "borba za ljudska prava – zanat", "a rad na propasti Srbije – poslovna špekulacija". Autor zaključuje: "Narod ne spava, narod sam nad sobom bdi i stražari. E, pa na kraju, jesam li ja za ravnopravnost polova, za poštovanje ženskog bića. Sa ovakvim karakondžulama – jok! U odnosu na njih ne gajim 'hamletovsku dilemu': 'da li bolje u duši trpeti pračke i strele sudbe obesne, ili se oružjem dići protiv mora jada i učiniti im kraj'. Dosta smo trpeli".

Helsinški odbor ukazuje da ovakva medijska kampanja i govor mržnje protiv nevladinih organizacija koje se bave ljudskim i manjinskim pravima traje već duže vreme. Oni su tokom martovskih događaja na Kosovu dodatno radikalizovani i dospeli na stranice ozbiljne i uticajne štampe. Budući da je do radikalizacije kampanje dolazilo i u nekim prethodnim periodima tokom poslednje tri godine, kao što je to bilo početkom 2003. godine, u zavisnosti od političkih događaja u zemlji, postoji opasnost da će se ovaj trend nastaviti što može imati teške posledice ne samo za ove nevladine organizacije i njihove aktiviste, već i društvo u celini, koje je se ponovo gura u samo jedan model mišljenja.

¹¹ Znake navoda stavio je kolumnista Bogdan Tirnanić.

¹² Poslednji ministar spoljnih poslova SFRJ.

UVOD

Stanje svojevrsne opšte medijske mobilizacije u Srbiji, naročito upadljivo u štampanim medijima, u cilju zaštite "najviših nacionalnih interesa", intenzivirano tokom martovskih nemira na Kosovu, nastavlja se i u aprilskim sadržajima štampe. Stiče se utisak da je kleronacionalizam ključno opredeljenje ugrađeno u uređivačku politiku najvećeg broja uticajnih dnevnih i nedeljnih izdanja, kako onih tabloidnih i populističkih tako i onih prestižnijeg ugleda, namenjenih intelektualnijoj čitalačkoj publici (dakle, od najmanifestnije opskurnog "Inter-Nacionala", preko najtiražnijih a time i najuticajnijih "Večernjih novosti" do "elitnog" "NIN-a").

Manifestacije šovinizma, ksenofobije i ekstremne ostrašćenosti na stranicama štampe i dalje su suviše česte da bi se mogle nazivati tek incidentima. Pažljivom posmatraču jasno se ukazuje definisan skup "krunskih" tema, koje se orkestrirano tretiraju na način koji navodi na zaključak da politička klima u Srbiji opasno nalikuje nečemu što je hibrid velikog buđenja srpskog nacionalizma iz polovine osamdesetih i "ratne" homogenizacije iz 1999, iz vremena "NATO agresije".

Reč je, pre svega, o nacionalno-romantičarskom pristupu kosovskom pitanju, potpirivanju radikalizacije političkih prilika u Republici Srpskoj, demonizaciji Haškog tribunala i podgrevanju strasti protiv crnogorskog "separatizma". Veoma je vidljiv i front opstrukcije procesa protiv optuženih za atentat na Zorana Đinđića i, uopšte, podrivanja tzv. Specijalnog suda, kao što se nastavlja i hajka na "Sablju", uz sve otvoreniju "rehabilitaciju" likova iz sfere organizovanog kriminala i često neskriven navijački ton prema optuženičkoj klupi na, javnosti najzanimljivijem sudjenju.

Više nego upadljiv je i medijski doprinos klerikalizaciji društva. Crkva se uveliko tretira kao najrelevantniji subjekat političkog života, te i nema potrebe da prikriva svoje sve krupnije političke ambicije i želju za sve dominantnijom ulogom u društvenom životu. Pod šifrom zabrinutosti za opstanak nacije, ponovo su u modi "teorije krvi i tla", svesrdno se radi na kreiranju mita o narodu - žrtvi i srpskom mučeništvu kao usudu, pa u skladu s tim i na nužnosti narodnog jedinstva iliti sloge, koja se, razumljivo, postiže u majčinskom krilu crkve. Budući, da crkva sama ima oreol najvećeg kosovskog mučenika, njen autoritet je neupitan.

Kada društvo preplavljuje talas nacionalne homogenizacije, od odsudne je važnosti neutralisati sve "faktore nejedinstva", dezavuisati "grupice" i individualce koji "falširaju" tokom nametnutog horskog pevanja. Otud svedočimo i pojavama koje se mogu nazvati medijskim linčom nepodobnih ličnosti i organizacija, kao i prozivkama onih koji propuštaju da se dovoljno glasno uključe u borbu za opštu stvar što je u ovoj sredini već mnogo puta viđen totalitaristički ideološki obrazac.

KLERIKALIZACIJA

Uskrs, koji je ove godine proslavljen 11. aprila u celom hrišćanskom svetu, takođe je pogodio crkvu u njenom političkom misionarenju, a dao je i legitimitet kreatorima javnog mnjenja za oslobađanje posebno velikog prostora za prisustvo Crkve u medijima i, uopšte, za stvaranje "nesekularne" atmosfere: u vokabularu, vrednosnim stavovima i problematičnim analogijama. Veliki hrišćanski praznik manje je bio povod za prigodne teološke eksplikacije njegovog univerzalnog značaja i značenja, a više za bizarna tumačenja aktuelnih političkih pitanja "od naročite važnosti za državu i naciju". Najteže je u medijskim sadržajima pronaći primere korišćenja ovog povoda za širenje ekumenskih i drugih opštevažećih humanističkih poruka. Ali, lako je primetiti da su autori novinskih tekstova sve skloniji stilu koji liči retorici politički gorljivih verskih propovednika.

U uskršnjem broju "NIN-a" (8. IV 2004.), u tekstu pod naslovom **"Veliki petak"** autora Slobodana Mileusnića, inače upravnika Muzeja Srpske pravoslavne crkve, piše: **"Bojati se da će, kada je reč o stanju na Kosovu i Metohiji, i posle Vaskrsa, biti strasna sedmica i još mnogi veliki petak. Da li će opet krvariti Kosovo i Metohija, da li će se paliti kuće, bogomolje i škole, i sve ono što nije šiptarsko, odnosno što je srpsko i nealbansko...Nismo ispunili amanet. Ogrešili smo se o pretke, ali i one koji će doći posle nas. Strašno. Ostavljamo pustoš: zgarišta, crkvišta i manastirišta, ruševine. Na mestima gde su nam živeli praroditelji, bujaju korov i šipražje."** Preci, praroditelji, amanet...Sam pogled na leksiku ovog teksta otkriva anahronost interpretacija značaja Uskrsa u današnjoj Srbiji i kako se i dalje nameće epska matrica umesto racionalnog sagledavanja realnosti.

Mileusnić u svom tekstu nudi i ključ za razumevanja principa, koji bi se i gledano sa laičke pozicije teško mogao nazvati hrišćanskim i pravedničkim, po kojem se dopušta razmatranje isključivo sopstvene žrtve, odnosno žrtve "svog roda". **"Govorio sam o stradanju Srba, njihovim kulturno-umetničkim i materijalnim dobrima. O drugima govoriće oni sami, njihovi zastupnici i dušebrižnici."**

U istom broju "NIN-a", glavni i odgovorni urednik lista Slobodan Reljić u uvodniku pod naslovom **"Vaskrs u Srbiji"**, inspirisan filmom Mela Gibsona "Stradanje Isusovo", ali i srpskom mukom na Kosovu i obespravljenim položajem Srba u svetu, piše: **"Raspravljati o teoriji sukoba Boga i Đavola, propovedati da svojim primerom Hrist inspiriše ljude da žive saglasno Božjem putu, manje je iskušenje nego gledati kako je porodica Stalević iz sela Babići kod Peći, nakon što je izbegla u Kragujevac, ostala bez nekoliko članova koji su se ubili ili umrli od tuge."**

Glavnom uredniku "NIN-a" tragični primer jedne izbegličke porodice, očigledno, nije povod za analizu situacije u kojoj država nema nikakvu strategiju zbrinjavanja socijalno ugroženih građana, ali jeste za izvođenje zaključaka po kojima je politika međunarodne zajednice Srbima, umesto pravde, namenila muke Isusove. **"Iako će doskorašnji američki ambasador Montgomeri priznati da je politika SAD uslovljavanja i ucena svake godine sve manje efikasna, to ne znači da će dejstvo slepe sile na otupele Srbe prestati. Nekako istog trenu će Evropski parlament doneti rezoluciju po kojoj 'Srbi na Kosovu treba da traže pomoć od onih koji su ih ubijali, a ne od države kojoj po Rezoluciji SB UN 1244 Kosovo pripada' (Nebojša Čović). Ovim vaskršnjim nespornostima sa svetom valja dodati i potere u susednoj Republici Srpskoj koje se završavaju brutalnim nasrtajem trupa SFOR-a na uspavanog pravoslavnog sveštenika...Tako naš život počinje da liči na napor male bube oko koje je zatvoren vatreni krug, a Bog joj nije dao krila. Raspeće postaje totalno kad i za ono malo slobode izvan 'carstva nužnosti', koja se**

iscrpljuje slobodnim tajnim biranjem vođa stiže zabrana. Mi to doživljavamo kao licemerje, a oni drže da je to pomoć. Umetnik Gibson nikad neće snimiti film o ovakvom raspeću. Ali ne vredi se žaliti na Njih. Nama 'maloj braći' svetske zajednice naroda, ostaje da sami, koliko je to moguće, brinemo o sebi. Oni koji veruju da samo On ima moć sve da razume, pozvaće u pomoć Božjeg Sina, koji je, kako to veli Novi zavet, naočigled sveta prošao samrtne muke na Golgoti. "

Kao što se vidi, uskršnje raspoloženje je glavnom i odgovornom uredniku cenjenog i najstarijeg političkog nedeljnika u Srbiji, bilo prigodno za vapaj nad nepravdom koja se vrši nad Srbima na Kosovu i u Republici Srpskoj, ali i samoj Srbiji, čiji birači zbog stranog pritiska ne mogu da glasaju za onoga za koga hoće, a jasno je da se aluzija odnosi na "internacionalno proskribovanog" radikalskog kandidata Tomislava Nikolića.

Uskršnji "NIN" rubriku "lični stav" ustupa pesniku, akademiku Matiji Bečkoviću, koji na vrlo osoben način razmatra mogućnosti za rešavanje kosovskog problema. Bečković, zapravo, zagovara primenu rešenja koje predlaže Srpska pravoslavna crkva (podsetimo, već je u izveštaju notirano sistematsko podupiranje političkog autoriteta Crkve, a ovo je jedan od mnogobrojnih primera za tu tvrdnju). **"Kosovo nije drugo do prestvoreno i posrbijeno jevanđelje, a Kosovo polje je prepočeto s početne zemlje... Zato ni za Kosovo nema drugog rešenja osim razgraničenja i onog koje je primenjeno Svetoj Zemlji, koje predlaže Srpska pravoslavna crkva."**

Koliko god bilo razloga za zabrinutost nad tendencijama klerikalizacije društva i ugrožavanja elementarnog demokratskog principa odvojenosti crkve od države, nosioci tih tendencija i dalje nisu zadovoljni stepenom afirmacije crkve i vere. Tako i Matija Bečković citirani tekst ovako završava: **"U nadi da je blizu dan kada će se srpskom narodu čestitati Vaskrs a ne samo Srpskoj pravoslavnoj crkvi i njenim vernicima, Hristos Vaskrse čitaocima NIN-a!"**

Članak o premijeri Gibsonovog filma u Beogradu **"Predvaskršnje projekcije – Isus u Beogradu"**, novinar Jovan Janjić, čija specijalnost, inače, nije film, ovako počinje: **"Vest da je glumca Džima Kavizela u toku snimanja filma 'Stradanje Hristovo', u kojem tumači ulogu Isusa Hrista, pogodila munja bila je više od obične vesti o elementarnoj nepogodi. Pogotovo što se tada isto to dogodilo i pomoćniku režisera Janu Mišeliniju, koji je pre toga još jednom, u toku snimanja ovog filma, bio pogođen vatrenom strelicom s neba."**

Teško je oteti se utisku da bi citirani uvodni deo više priličio tekstu u nekom petparačkom listu koji se bavi paranormalnim fenomenima, tipa "Zona sumraka", nego ozbiljnom i respektabilnom političkom nedeljniku. "NIN", inače, zaključuje da **"prema filmu Mela Gibsona nema Vaskrsa, sve se, ne daj bože, završava Velikim petkom"**, između ostalog, i na osnovu mišljenja episkopa šabačko-valjevske Lavrentija, koji, upuštajući se u analizu filma, kaže: **"Stradanje je toliko naglašeno da iole osetljiv čovek, plemenit čovek ne može da gleda onolike muke. Ja sam često morao da zatvaram oči. To je toliko naglašeno kao da je neko, Bože mi oprosti, uživao u mukama Isusovim. Ali to je slika Zapada: da bombarduje nekoga, da gleda kako gore tuđe kuće i u tome da uživa. Naš slovenski narod to ne može tako, slovenska duša neće moći taj film da gleda ravnodušno."** Autor članka dalje prepričava objašnjenje vladike Lavrentija o razlici između rimokatolika, kod kojih je više naglašen Veliki petak, stradanje Isusovo, od pravoslavaca, kod kojih je naglašen Vaskrs, radost, pobjeda života nad smrću.

Da je veliki verski praznik medijski pretvoren u politički događaj *par excellence*, u poklič za nacionalnu homogenizaciju zbog već pomenutog insistiranja na srpskoj isusovskoj žrtvi, svedoči i sam naslov iz "Večernjih novosti" (13. IV 2004.)

koji glasi **“Novo raspeće na Kosmetu”**. Uskrs je, dakle, celom svetu, ali “za nas” je ipak ključno pitanje hoće, li biti “vaskrsa Kosmeta”.

O veličini i sakralnosti srpske žrtve na Kosovu, govori i jedan navodni paranormalni događaj, koji je dobar deo beogradske dnevne štampe propratio s punom ozbiljnošću. Radi se o ikoni Bogorodice u lipjanskoj nedavno izgrađenoj crkvi Svetih mučenika Flore i Lavre, koja je “proplakala”. “Ozbiljna” “Politika” (13. IV 2004) je vest o tom “događaju” plasirala na prvoj strani, uz fotografiju na kojoj se vidi sveštenik koji prstom na ikoni pokazuje nešto, ali čitaocima teško da može biti jasno šta, te im preostaje da veruju novinarima koji pišu da je to trag suze.

Ista “ozbiljna” “Politika”, na istoj naslovnoj strani donosi izjavu premijera Vojislava Koštunice, vezanu za budući ustav Srbije. Ono što je zanimljivo u tom slučaju jeste naslov “Ustav do Vidovdana”. Uredništvo “Politike” očigledno ceni da građani Srbije XXI veka moraju odlično da poznaju crkveni kalendar. Istina je, doduše, da je konkretan Vidovdan važan datum u srpskoj istoriji, ali bi, bez obzira na tu činjenicu, “Ustav do 28. juna” bio preciznija informacija, primerenija savremenim novinama i savremenom čitaocu.

Istim povodom “Balkan” (13.IV 2004.) prenosi reči protojereja Randela Denića da je **“to znak i blagoslov koji nakon martovskog pogroma Bogorodica daruje svom narodu”**. “Balkan” dalje objašnjava: **“U tradiciji Pravoslavne crkve suze na ikonama vrlo često su se javljale u vreme velikih stradanja Crkve, kao uteha vernom narodu, ali ujedno i poziv na pokajanje i usrdniju molitvu.”** U “Kuriru” (13. IV 2004.) otac Randel kaže: **“Ne mogu da preciziram kada je ona proplakala. Možda posle Hilandara, možda posle 17. marta.”**

Oskrnavljenje “svetinje na Kosmetu”, kao i stradanje Hilandara, uglavnom se u srpskoj štampi doživljavaju kao razlog da se po novinskom papiru, u nacionalnom nadahnuću, razliju bujice patetičnih rečenica. U tekstu **“Uzidani u svoje svetinje”** “Večernje novosti” (14.IV 2004.) izveštavaju o “velikom dobrotvornom koncertu” “Dar za Hilandar”. **“Urbani Centar Sava scenografskom veštinom sinoć je prebačen u srednjevekovlje. Ogromna reprodukcija Hilandara u pozadini, kapela, krstovi, travnati pokrivač, miris tamjana i crvena jaja za posetioce, upotpunili su čaroliju.”**

“Večernje novosti” nas obaveštavaju da je scenarista svečanosti u Centru “Sava” Milovan Vitezović, ne pominjući, naravno, da je reč o čoveku koji je autor i famozne krilatice “Dogodio se narod”, a dalji spisak onih koji su se pojavili na sceni otkriva i druga imena jurišnika Miloševićeve propagande, koji su, očigledno, angažujući se u dobročinstvu prema crkvi, našli novi put do sopstvene javne promocije. **“Na bini se pojavilo mnoštvo eminentnih umetnika: Folklorni ansambl Lola, Balet Narodnog pozorišta, grupa Legende, Bora Dugić, Jelena Žigon, Nebojša Dugalić, Petar Božović, Danilo Lazović...Poručili su: ‘Mi smo uzidani u svoje crkve, kadri da odolimo i najtvrđim udarima vremena’...”**

Ta, moglo bi se reći, opsednutost pravoslavljem na trenutke dobija i groteskna obeležja kada štampa neke sasvim profane događaje pokušava izdići na nivo simboličke poruke o svetosti pravoslavne vere. “Balkan” (13.IV 2004.) u vrhu pete strane donosi tekst pod naslovom “Kinez postao pravoslavac”. Po ovom tekstu, važna vest iz požarevačkog kraja je to što se **“nastavljaju svečanosti uz svete liturgije i pričešće vernika koji su postili sve vreme Uskrsnjeg posta. Organizovano je i masovno krštenje građana, a sam vladika Ignjatije krstio je pedesetak novih vernika, među kojima je i jedan kineski državljani, koji je prošao u pravoslavnu veru.”**

Tragom “zanimljive vesti” o pokrštenom Kinezu “Balkan” nastavlja i dva dana kasnije (15.IV 2004.), sada nešto većim člankom, opremljenim fotografijom, **“Kako je Zang Šaođun postao Milan”**. Nekadašnji Zang, sada Milan Šaođun, kako

saznajemo od nadahnutog novinara, pravoslavlje je otkrio zahvaljujući jednoj lepoj Požarevljanki, koja mu je danas supruga: **"Brak su ozvaničili na dan svetog Jovana Milostivog 25. novembra 2001. godine, a ćerka Angelina im se pre jedanaest meseci kada je i doneta odluka da negdašnji ateista uzme pravoslavnu veru."** Prenesena je izjava novoiniciranog pravoslavca: **"Najsrećniji sam čovek u svetu, prelaskom u pravoslavlje osećam se sasvim drugačije."**

Sistematska briga "Večernjih novosti", na primer, o srpskim svetinjama na Kosovu manifestuje se na poseban način, redovnim objavljivanjem opširnih reportaža prepunih patetike o hrabrom povratku monaha ili monahinja u neki od oskrnavljenih manastira. **"Spaljena svetinja opet živi"** (20. IV 2004) govori o povratku osam monahinja u manastir Devič, **"Rane na sve strane"** (23. IV 2004.) o vraćanju monaha u manastir Svetih Arhangela kod Prizrena, o čemu je već pisano i nekoliko dana ranije (18. IV 2004.), pod naslovom **"Povratak na zgarište"**.

Bilo koji odabrani citat dovoljno jasno izražava ton svih tih tekstova. **"Na zgarištu kapele svetog Nikolaja iguman German se krsti. Podiže pogled u nebo. Započinje pesmu. Peva radosni vaskršnji tropar. Prilaze monasi. Razni glasovi se slivaju, razležu dolinom. Onamo prema Prizrenu. Neko od radnika došaptava – Kada bi ovu pesmu moglo više našeg sveta da čuje."** ("Večernje novosti", 18. IV 2004.) Autori se smenjuju, stil ostaje isti: **"Traje molitva, zvone glasovi, a čini se da udara zvono. Spada garež sa zidova, kroz razvaljene prozore probija škrta svetlost. A zvone glasovi monahinja, udaraju u ruševine i vraćaju se do oltara."**

Verski patos istog intenziteta karakterističan je i za "Politiku". Primera radi, u broju od 27. aprila tekst nosi neverovatno bombastičan naslov **"Susret sa Bogorodicom"**, a nastao je iz iskustva novinara koji je krenuo **"putevima apostola Pavla po Hercegovini"**. U, reklo bi se, petrarkističkom zanosu, autor deli svoje impresije sa čitaocima: **"Po blagoslovu igumanije Pavle ženskog manastira apostola Petra i Pavla u Trebinju, naša sagovornica je monahinja Magdalina, čudesne lepote i uzvišenosti...Kada razgovarate sa ovim mladem bićem, ostanete u čudu pred blagim rečima i mekanim glasom. To jednostavno lice izgleda kao precrtano po vizantijskim kanonima ikonopisa sa čuvene slavske ikone Vavedenja iz riznice Hilandara gde je sedam najlepših svetih devojaka pravoslavlja ikonopisano oko 1320. godine...Zbog prečiste duše koja zbori ispod širom otvorenih i pomalo začuđenih očiju, iz čije unutrašnjosti pred vas lagano, prirodno i neusiljeno izbija smerna svetost, namah vam se učini u liku monahinje Magdaline da je pred vama sama Bogorodica..."**

Kao što je već u izveštaju primećeno, nemali deo štampe aktivno zagovara širenje jakog uticaja crkve kroz sve pore društvenog života. Zašto bi izostavljen bio, recimo, sport. U tekstu **"Igra slavi Boga"** objavljenom na više od pola strane ("Večernje novosti", 18. IV 2004.) jeromonahu Ilarionu Đurici data je prilika da obrazloži kako su **"veze između molitve, posta i sporta čak vrlo bliske"**. Đurica kaže: **"Upravo zato na sportskim fakultetima bilo bi neophodno da se radi opravoslavljenja sporta (publike, takmičara, onih koji organizuju sportske manifestacije) uvede kao slobodni predmet i uvod u teologiju. Lično mislim da je našim vrhunskim sportistima, a posebno olimpijcima, potrebno i posebno duhovno staranje. Zato sastavu stručnjaka koji prate sportske ekipe na razna takmičenja obavezno treba pridodati i sveštenika – sportskog duhovnika: kao što postoji duhovnik u vojsci ili bolnici, tako treba da postoji i pri sportskom timu, da molitvom snaži takmičare koji kreću u važan boj."**

Stiče se utisak da je kritika političkog angažovanja Srpske pravoslavne crkve prava jeres za sprska javna glasila iako bi bilo sasvim razumljivo da i Crkva, ako već ima tako neskrivene političke apetite i uveliko je uključena u politički život, bude podložna kritičkom sudu javnosti, kao i svi drugi politički subjekti. Kao da je na delu

nekakav prećutni opšteobavezujući dogovor o podrazumevajućoj bezgrešnosti Crkve, koja se mora isključivo podržavati u svim njenim aspiracijama. U tom smislu indikativan je i paradigmatičan spisak pitanja (ujedno i čvrstih konstatacija) koja novinar "Blica" (10. IV 2004.) postavlja u intervju sa Milanom Radulovićem, ministrom vera: **"Kod nas je crkveno školstvo starije od državnog, a Bogoslovski fakultet, i pored svetske reputacije i svetskog značaja, nema svoje adekvatno mesto na Beogradskom univerzitetu."**; **"Da li možemo očekivati više verskog programa na radio i TV stanicama?"**; **"Da li narod verski i nacionalno neutemeljen u obeskosovljenoj Srbiji ima snage da se odupre otvorenom prozelitizmu na Kosovu?"**; **"Kada će kod nas krštenice, venčаницe i umrlice izdate od strane sveštenika i službenika Crkve i verskih zajednica imati snagu javne isprave?"...**

Kako se iz navedenih primera može videti, pitanje Srpske pravoslavne crkve duboko prožima teme kao što su Kosovo ili Srbi u Bosni, odnosno način na koji se one tretiraju u srpskoj štampi, a koji ukazuje na ozbiljnost medijskih nastojanja da se politička situacija u Srbiji i celom regionu ponovo radikalizuje.

BOSANSKO I CRNOGORSKO PITANJE

Velikosrpske hegemonističke težnje prema Bosni nisu zamrle, posebno ne na stranicama štampe. Prepoznatljiva je matrica sistematskog raspirivanja "zabrinutosti" zbog "ugroženosti" autonomije Republike Srpske kao entiteta, podržavanja radikalnih opcija u politici bosanskih Srba, jačanja odijuma prema predstavnicima međunarodne zajednice u Bosni (u "Inter-Nacionalu" se, na primer, Pedi Ešdaun naziva **"Radžom od Bosne"**), ali i ponovnog podsticanja nepoverenja, pa čak i mržnje prema drugim etničkim zajednicama u toj zemlji. Drugim rečima, u pristupu "srpskom pitanju" u Bosni veoma je živ duh politike ranih devedesetih.

I odnos prema "crnogorskom pitanju" budi iste asocijacije, a u "širenju istine" o srpskoj Crnoj Gori i predanom izazivanju anticrnogorskog raspoloženja i, blago rečeno, averzije prema crnogorskoj nacionalnom identitetu prednjače "Večernje novosti", koje se tradicionalno više nego ostali beogradski listovi čitaju u Crnoj Gori i Bosni.

Komentar u "Večernjim novostima" (17. IV 2004.) na temu **"RS na raskršću"** nosi indikativan, prilično dramatičan naslov **"O(p)stati ili nestati"**, a autor Slobodan Pešević bavi se **"crnim slutnjama"** da ja Dragan Čavić **"poslednji predsednik Republike Srpske"**, drugim rečima, da Republike Srpske više neće ni biti. Pešević jadikuje nad tim što je Visoki predstavnik međunarodne zajednice Pedi Ešdaun suspendovao budžetske dotacije Srpskoj demokratskoj stranci i još više nad tim što se Republika Srpska našla pred **"još težim i kompleksnijim iskušenjem"**, a to je izveštaj Komisije koja treba da utvrdi istinu o Srebrenici. **"Izveštaj sastavljaju domaći eksperti, ali će presudnu reč imati strane sudiје"**, zabrinut je komentator "Večernjih novosti".

Mediji su maksimalno posvećeno radili na dizanju nacionalističke temperature oko incidenta na Palama, kada su, prilikom jedne od akcija SFOR usmerene na hapšenje Radovana Karadžića i njegovih jataka, ranjeni pravoslavni sveštenik Jeremija Starovlah i njegov sin Aleksandar. Slučaj je, naravno, promptno pretvoren u još jednu veliku metaforu koja, zapravo, govori o mučeništvu celog naroda prepuštenog nepravdom tuđinskih vojnika.

"Kurir" (5. IV 2004.) prenosi izjavu neimenovanog "visokog crkvenog velikodostojnika" koji kaže da je **"napad na pravoslavnog sveštenika na Palama"**

namerni napad na Srpsku pravoslavnu crkvu, sračunat kako bi se ponizili i Crkva i ceo srpski narod", najavljujući i zahtev SPC za smenu Pedija Ešdauna.

Starovlahovi su povređeni 1. aprila i ceo mesec su se održali kao jedna od najprisutnijih tema u štampi. Osim redovnih izveštaja o njihovom zdravstvenom stanju, bili su povod za nebrojene i, po pravilu, ekstremno nacionalistički ostrašćene političke komentare. Sve u svemu, najmanje je pažnje posvećeno zvaničnoj informacija SFOR, po kojoj na ocu i sinu Starovlahu ima samo povreda nastalih od eksplozije; beogradska štampa insistirala je na verzijama po kojima su oni bili žrtve najbrutalnijeg fizičkog izživljavanja vojnika SFOR.

Najadekvatnija ilustracija rečenog je naslov iz "Večernjih novosti" od 28. aprila (dakle, četiri nedelje kasnije, ranjavanje Starovlaha je i dalje vrela tema) "**Linč, a ne eksploziv**". Verzija događaja na Palama koju zastupa taj tekst je ona koju daje mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije i apsolutno je šokantna zbog otvorenog potpaljivanja etničke mržnje.

Amfilohije govori, a "Večernje novosti" prenose: "Nije isina da su oni povređeni od eksploziva. Tučeni su više od sata, udarali su im glavom u zid. Popadija, koja je bila vezana, slušala je jauke svog muža, računajući da je sin već ubijen pošto je prestao da se javlja. I ono što je najzanimljivije, postoje indicije, ne mogu da garantujem koliko su one tačne, da su među onim članovima SFOR-a koji su ovo radili, i zato je taj zločin tako i brutalan, bili muslimani, Hrvati i Slovenci. Jer jedan Evropljanin, garantujem, ne bi imao toliko mržnje protiv nekoga ko je potpuno nevin. Čuli su ih da govore srpskim, bošnjačkim, hrvatskim ili kako god hoćete jezikom." Amfilohije zaključuje da je "SFOR znao da kod Starovlaha nema ništa, te je to očividno nečije osveta, pre svega kao prema svešteniku."

Kao mitropolit SPC, sličnu vrstu ekstremizma, povodom slučaja Starovlah, iskazuje Dušan Prelević u kolumni u "Centru" (3. IV 2004.). "**Od onomad svako ko drži do sebe sin je Jeremije. Osim kopiladi kojih se stide i sopstveni roditelji. Jeremijin sin je brat rođeni. Budite se čemerni ljudi. Jesmo li ljudi ili gubari...Umesto na kasting, odvedite dete u crkvu. Ako je još koja preostala. Krstite decu u Radovane, Jeremije, umesto Žan-Pjer, Roksanda, Žorž i Kasandra. A što se tiče Radovana i Ratka, e pa ne damo ih! I tačka! A vi ih hvatajte. Dok ih ne uhvatite. Što bi rekli u mom kraju 'Limburga meseca, kada se majmuni budu šišali'.**"

Ovaj Prelevićev fragment paradigmatičan je za svojevrsan tematsko-vrednosni kompleks kroz koji se, kao što je već primećeno u analizi, najsnažnije ispoljava novi talas srpskog nacionalizma u štampi. Crkva- Republika Srpska – Kosovo – Otpor prema Hagu...kroz medije sve te teme se neprestano prožimaju i prepliću i oko njih, očigledno, postoji najviši stepen nacionalnog konsenzusa.

U tekstu pod naslovom "**Radovan nije u mantiji**" ("Večernje novosti", 6. IV 2004.), vladika hercegovački Grigorije, polazeći od osude "brutalnog napada na Palama", odlazi u veoma široku političku analizu, odnosno radikalno oštru kritiku prisustva međunarodne zajednice u Bosni i Haškog tribunala. "**Ne krije SPC Karadžića, nego ga krije međunarodna zajednica i Karla del Ponte. Koliko god ja imam dokaza za ovu izjavu, toliko oni imaju dokaza za svoju. Nisam neodgovoran čovek i neću da kažem da to znam sigurno, jer ne znam. Ne znam ko ga krije i da li ga iko krije i gde je, ali znam da ga Crkva ne krije i mislim da ni on to ne traži od nje, jer zna da bi tako napravio Crkvi problem, a time i celom narodu.**"

Vladiku Grigoriju intervjuše i "Politika" tri dana kasnije (9. IV 2004.), te piše: "**U odnosu na poteze međunarodne zajednice, Grigorije kaže da ako oni hoće da hapse Radovana Karadžića, neka ga hapse, ali da zbog njega ne hapse ceo jedan**

narod. – Ako oni hoće mi da ga hapsimo, to je druga stvar. Mi nemamo problem s Radovanom Karadžićem. “

Poziv Pedija Ešdauna SPC da sopstvenim autoritetom među Srbima u Bosni doprinese privođenju pravdi Radovana Karadžića i drugih begunaca oštro kritikuje, odnosno ismeva, komentator “Večernjih novosti” Željko Vuković (18. IV 2004.): “Kada se Ešdaunovo pismo prevede na jezik stvarnosti, ključna poruka patrijarhu srpskom glasi: haški zakoni i pravda su iznad onih božjih! Ili, srpski rečeno, da služenje Karli del Ponte i njenim poslodavcima treba staviti iznad služenja Bogu... Uostalom, zašto se nije od pape, ili bar zagrebačkog kardinala, zatražilo da, u ime istog međunarodnog prava, plus interesa hrvatskog naroda, pozovu odbeglog generala Gotovinu da se baci Karli u naručje? Nezamislivo. Iz istih razloga kao što je nezamislivo da se može desiti da pravdoljupci u uniformama SFOR, na primer, u navodnoj potrazi za Gotovinom, eksplozivom usred noći otvore vrata na jednoj katoličkoj crkvi u centru Mostara ili Gruda...”

Prizemno manipulisanje nekakvom imanentnom antipatijom, ili čak mržnjom “sveta” prema Srbima, zbog koje su oni većito izloženi nepravdi i neravnopravni u odnosu na narode s kojima žive i sukobljavaju se, bilo je dugi niz godina glavno obeležje miloševićevske ksenofobne propagande. Kao što se vidi iz citata, i ta forma novinarske prakse vrlo je živ i dalje.

Zanimljivo je da pojedini beogradski novinari iskazuju veći stepen političkog radikalizma od samih lidera Republike Srpske, koji su, potvrđeno, nacionalističke provenijencije. Takav utisak stiče se, na primer, dok se čita intervju koji je Dubravka Vujanović napravila s predsednikom Republike Srpske Draganom Čavićem (“Večernje novosti”, 28. IV 2004.). U samom uvodu u intervju, autorka piše: “Vlast u RS je olako shvatila posao na izradi izveštaja o Srebrenici. Visoki predstavnik iskoristio je to da srpski entitet po ko zna koji put kazni...”

Čavić tom prilikom odaje utisak političara koji pokušava da snizi političku temperaturu u vezi s potezima Pedija Ešdauna prema Republici Srpskoj, ali novinarku “Večernjih novosti” to ne zadovoljava. “Izgleda, ipak, da se pomenuti izveštaj, slučajno ili namerno, namestio Ešdaunu za još jedan udar na RS. Imate li osećaj da će se slični potezi nastaviti sve dok ona ne izgubi obeležja entiteta?” “Kako vlast RS može da zaustavi nastojanja za daljim umanjnjem svojih nadležnosti?” “Uprkos tvrdnjama da se nedovoljno hapsi, RS se pretvorila u jedno veliko lovište gde se nedužni ljudi ubijaju na sve strane, a niko ne odgovara...” , deo je pitanja sugestivno postavljanih Čaviću.

Prethodnog dana ista autorka objavila je intervju s Draganom Kalinićem, tada predsednikom Narodne skupštine RS, koga će Pedi Ešdaun ubrzo staviti na listu lica kojima se zabranjuje učestvovanje u političkom životu i vršenje javnih funkcija. Naslov već sve govori: “Nikad nije bilo gore”. Teško je, međutim, zaključiti ko je politički radikalniji, Kalinić ili novinarka. U uvodu u intervju stoji: “U RS je na delu pravi odstrel državnih funkcionera, institucija i entitetskih obeležja. Visoki predstavnik Pedi Ešdaun očigledno je odlučio da više ni elementarno ne uvažava ni izbornu volju ni Ustav BiH, pa ni sam Dejtonski sporazum...Ovaj put, kao idealan argument za još jednu čistku srpskih kadrova poslužio je izveštaj o Srebrenici.

Kalinić, pak, kaže: “Trenutno se vrše najveći pritisci na dve institucije u RS – Srpsku demokratsku stranku i stranke koje sarađuju s njom, s jedne, i Srpsku pravoslavnu crkvu, s druge strane.

Srpska štampa “destabilizujuće” deluje prema Bosni i Hercegovini ne samo manje ili više otvorenim simpatijama prema Karadžiću i podrškom radikalnim strujama u Republici Srpskoj nego i podstrekivanjem mržnje prema druga dva naroda koji žive u toj zemlji i neumornim pokušajima da se najveća krivica za

nedavnu bosansku tragediju skine sa srpskog rukovodstva. "Večernje novosti" su objavile serijal tekstova o novootkrivenim stenogramima koji "dokazuju planove Franje Tuđmana da stvori veliku Hrvatsku na štetu Muslimana i Srba". Da motiv za ovaj serijal nije stvarna želja da se stekne što objektivnija slika nedavnih historijskih događaja, najrečitije dokazuje naslov drugog nastavka: **"Peri noge, Alija"**. Kao da ga je odabrao neki od kolovođa ratnohušakačkih novinarskih redova.

Autor rubrike "Svakodnevnik" u "Balkanu" Duško M. Petrović, koji, inače, uz pominjanog Dušana Prelevića, koji je imao kolumnu u sredinom aprila, ugašenom "Centru", na srpskoj medijskoj sceni prednjači u fašistoidnom "srbovanju", "oživljavajući istoriju" piše ("Balkan", 18. IV 2004.): **"Na kiosku kupim Dnevni avaz i čitam kako vlast u Sarajevu planira da od Rusa (Sankt Peterburg) zatraži da joj poklone ili prodaju čuvenu Povelju Kulina bana (trgovački ugovor s Dubrovnikom, 1189.), za koju avazlije vele da je najstariji pisani dokument na "starobosanskom jeziku". Naravno, znamo da bosanski jezik ne postoji (ni kao starobosanski, ni kao mladobosanski), kao što ne postoji ni bošnjački jezik, ni neki treći ili četvrti, peti, što bi ih još, iz istog osnova, mogla naizmišljati kakva dokona glavurda u želji da zabašuri i sakrije činjenicu da se srpske poturice, stideći se što su im dični preci dali veru za večeru, evo već vek i po, iz petnih žila upinju da izmisle sebi neku novu naciju i neki novi jezik, pa da se sve to još i naučno-istorijski potkuju...Čujem topot!"**

Ipak, popularnije od bosanskog lingvističkog pitanja, bilo je ono crnogorsko. Preimenovanje zvaničnog jezika u školama u Crnoj Gori (umesto naziva *srpski jezik*, predmet bi ubuduće trebalo da se zove *maternji jezik*) izazvalo je pravu lavinu izrazito negativnih napisa protiv "crnogorskog separatizma" i, naravno, sezonu etničkog prebrojavanja populacije Crne Gore.

"Blic" (7. IV 2004.) pod naslovom "Jezička bruka u Crnoj Gori" (naslov, kao što se vidi, ne ostavlja prostora ni za kakvu sumnju u vrednosni stav uredništva) piše: **"Izgleda da zagovornici ove ideje prenebregavaju činjenicu da u Crnoj Gori, po rezultatima popisa, srpskim jezikom govori 60 odsto stanovništva ili 359.485 građana, a "crnogorskim jezikom" 21 odsto ili 128.182 građanina. To znači da se veliki broj građana koji su se izjasnili kao Crnogorci (40 odsto po popisu), uz deklarisanje Srbe (30 odsto), izjasnio da govori srpskim jezikom."**

U rubrici "Pogledi" "Politika" (6. IV 2004.) ustupa veliki prostor izvesnom Zoranu Ivanoviću, stanovniku francuskog grada Bordoia, inače doktoru medicinskih nauka, za spis koji očito ima pretenziju da bude stručna lingvistička analiza. **"I pored prave višejezičnosti (a ne besmislica tipa bošnjački ili crnogorski, a da pri tom svi govore isti jezik), ni Belgijanci, ni Luksemburžani, ni Švajcarci ni ostali ne nazivaju u školama jezik neodređenim terminom maternji, a još manje belgijski, luksemburški, švajcarski."**

"Pljuvanje po obrazu Crne Gore", tim naslovom, krupno odštampanim na prvoj strani, "Večernje novosti" (5. IV 2004.) najavljuju intervju sa mitropolitom Amfilohijem o pitanju jezika u Crnoj Gori (kao što se vidi, SPC je pozvana da govori o problemima svakojačke prirode). **"I onako narod hleba nema, a lišiti ga još i jezika, znači lišiti ga duše"**, kazuje Amfilohije, komentarišući **"uvođenje maternjeg umesto srpskog jezika u crnogorske škole"**.

"Sad je na redu narod. To je krajnja granica poniženja naroda od koje se dalje nestaje. On će morati da strese to bezumlje sa svojih pleća ili će da iščezne. Ja se nadam da će narod da progovori – ili ga nema", kaže mitropolit Amfilohije na pitanje šta treba da uradi crnogorski narod da zaštiti svoj, srpski jezik."

Crkveni velikodostojnik poziva, dakle, na pobunu protiv vlasti u Crnoj Gori na način tako otvoren, kakav nikad ni izdaleka nije bio usmeren na Slobodana

Miloševića u vreme njegove diktature. Pokazuje se po ko zna koji put da Crkva selektivno insistira na sopstvenoj "apolitičnosti".

"Večernje novosti" su, iz dana u dan, sa ogromnim žarom "navijale" za studente Odseka za srpski jezik Filozofskog fakulteta u Nikšiću, koji su stupili u štrajk glađu, jer im je, kako objašnjavaju ove novine u tekstu naslovljenom **"Glađu brane srpski jezik", "jedino to preostalo u odbrani srpskog jezika"**. (14. IV 2004.)

Već narednog dana (15. IV 2004.) "Večernje novosti" nadahnuto pišu o studentima - herojima: **"Na zidu slušaonice slika Vuka Karadžića, a na licima studenata vidljivi tragovi umora, jer njihova borba za očuvanje jezika za koji se školuju, traje već dvadesetak dana.** Citiran je, kao i obično, predsednik studentskog protesta Bojan Strunjaš: **"Da bi uništili spski jezik trebalo bi im najmanje pet vekova. Ako su toliki optimisti da to mogu uraditi preko noći, neka nastave taj beščasni posao. Neka nastave sa svojim političkim prevarama, ali neka imaju na umu da ćemo im uvek biti prepreka na tom putu. Naša srca i naša istina pobiće njihovu laž."**

Na istom mestu preneto je i mišljenje Strunjašove koleginice Nataše Bošković, koja kaže: **"Naša koleginica Nermina Hasanović naglašava da govori srpskim jezikom, pa joj to ništa ne smeta. Ne osporavamo nikome da govori kako hoće ali je službeni jezik srpski i nikako drugačije...Naziv maternji je samo trojanski konj za opipavanje pulsa naroda, odnosno samo prečica za uvođenje nepostojećeg crnogorskog jezika."**

"Novosti" su, naravno, otvorile svoje strane i za pisma podrške studentima u štrajku. Pod naslovom **"Vekovi stariji od skupštine"** (ko bi hteo da "cepidlači", prepoznao bi u ovom naslovu ozbiljno gaženje autoriteta zvanične zakonodavne vlasti, kojoj se pretpostavlja tzv. tradicionalno pravo) na značajnom prostoru preneseno je otvoreno pismo izvesnog profesora nikšićke gimnazije Veselina Matovića: **"Ne postoji institucija koja može imenovati već stotine godina imenovano, niti preimenovati bilo koji ili bilo čiji jezik. Francuskim ili engleskim, kao i srpskim jezikom, može se služiti ko i kako hoće, ali ih nikako i nikada ne može preimenovati."**

KOSOVO

Osnovni utisak koji se stiče pregledom štampe o pristupu dubioznoj temi Kosova jeste da je jezik mita u potpunosti potisnuo jezik realne politike i da je, uglavnom, patetično potenciranje uloge žrtve srpskog naroda istisnulo bilo kakvo racionalno promišljanje kompleksnog kosovskog problema. Doima se, takođe, da je u uređivačkim politikama većine uticajnih listova zacrtana obaveza da se uporno negira koncept multietničkog društva na Kosovu, a iskustvo 17. marta koristi se kao krunski argument za tezu da je apsolutno nemoguć zajednički život Srba i Albanaca. Konstanta je i *a priori* negativan stav prema predstavnicima međunarodne zajednice na Kosovu, vojnim i civilnim.

Paradigmatičan je primer intervju sa Slađanom Ilićem, predsednikom opštine Štrpce, koje "Večernje novosti" (27. IV 2004.) objavljuju pod naslovom **"Šiti smo obećanja"**. U podnaslov, kao najvažniji i najzanimljiviji deo štiva izvučeno je: **"Posle poslednjeg albanskog terora nad Srbima, mi u Štrpcu ne možemo da prihvatimo multietničku zajednicu, na čemu insistira UNMIK, jer ne želimo da učestvujemo u projektu sopstvenog uništenja. Od Srbije tražimo jasnu platformu o Kosovu, jasan cilj. Ako izgubimo svoju kolevku, izgubili smo sve."**

Čvrsto se stoji na građenju negativnog stereotipa Albanaca i upućuju kritike na račun svetske javnosti koja "ne shvata" kakvu opasnost neguje na Kosovu, koje se, i to valja primetiti, uglavnom pominje kao Kosmet. "Glas javnosti" (7. IV 2004.), na primer, pod naslovom **"Al Kaida na Kosovu"** donosi tekst s tezom da je **"terorizam u južnoj pokrajini deo terorističke internacionale"**. Narednog dana sledi i nastavak naslovljen **"Al Kaida i 17. marta"**. Razmatra se i mogućnost terorističkih akcija Albanaca u Beogradu i drugim većim gradovima Srbije.

Autorka Vesna Popović upoznaje javnost s podatkom da je **"1995. Osama Bin Laden boravio u Albaniji, kao gost tadašnjeg predsednika Salija Beriše, kada su formirane baze za logističku i finansijsku podršku i uspostavljene njene baze na Kosovu i Metohiji. Pored Bin Ladena, navedenom sastanku su prisustvovali Baškim Gazideda, bivši šef tajne policije Albanije, Hašim Tači i Ramuš Haradinaj. Tom prilikom, Baškim Gazideda je izabran za jednog od rukovodilaca Al Kaide za područje Balkana."** ("Glas javnosti", 7. IV 2004.)

Konfuznosti kreiranog bauka albanskog terorizma doprinose i "teze" da **"šiptarske teroriste"**, inače, kako smo videli, povezane sa Al Kaidom, američkim i, uopšte, neprijateljem Zapada broj 1, na Kosovu obučavaju britanskih specijalci SAS i američki rendžeri. Takvo saznanje političkog analitičara Tomislava Kresovića prenosi "Inter-Nacional" (7. IV 2004.). **"Dok se od Vrhovnog saveta odbrane traži smena načelnika VBA pukovnika Momira Stojanovića, specijalci SAS-a i američki rendžeri obučavaju na planini Bajgori dve grupe od po 200 šiptarskih terorista za nove udare na Kosovu i Metohiji, Raškoj, ali i u Iraku – izjavio za Nacional politički analitičar Tomislav Kresović"**

Islam je važan činilac negativnog imidža kosovskih Albanaca u srpskoj štampi. Ponekad to znači i otvaranje izvora paranoje i izvan Kosova. **"Osnovni program Al Kaide je vahabizam, a vahabita ima u svim većim mestima u Sandžaku – vahabi znak nosi Univerzitet u Novom Pazaru. U Novom Pazaru, Sjenici i drugim mestima ogranke ima i militantna organizacija Aktivna islamska omladina, koja deluje u Bosni..."**

Vahabistička opasnost nije, naravno, ekskluziva "Glas javnosti". Samo što se u "Kuriru", koji pripada istom vlasniku kao i "Glas javnosti", govori ne o **vahabizmu** nego o **vehabizmu** i vehabijama koje nam, kako stoji u jednom naslovu, prete (**"Vehabije prete Srbiji"**, "Kurir", 8. IV 2004.). "Kurir" se, između ostalog, poziva i na ministra unutrašnjih poslova Dragana Jočića, koji je ovako citiran: **"Vehabije propovedaju džihad i postoje informacije da oni ozbiljno pripremaju terorističke napade na ovom prostoru."**

Ekspert za terorizam koga intervjuiše "NIN" (15. IV 2004.) je profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu Dragan Simeunović, koji objašnjava: **"Albanski terorizam traje više od dva veka, a ceo jedan bio je okrenut protiv Jugoslavije i Srbije. Po svom profilu, on spada u etnički, odnosno nacionalno motivisan terorizam i karakteriše ga izrazita mržnja prema Srbima, pa u tom smislu nije standardan etnoterorizam. Jer, nije reč o mržnji prema Slovenima ili drugim nesrbima, jer je poznato da su albanski teroristi tesno sarađivali sa Hrvatima, delujući kao pripadnici hrvatskih vojnih jedinica koje su učinile niz zločina nad srpskim stanovništvom u Hrvatskoj."**

Sa akademske visine takođe, manipulišući istorijskim analogijama, negativne etnopsihološke stereotipe o Albancima na stranicama "Večernjih novosti" širi istoričar Predrag Marković. **"Ni otomanska, ni srpska, ni nekoliko jugosloveskih država nisu, sem na kratko, uspevali da tamo (na Kosovu, prim. aut.) izgrade stabilno i integrisano društvo. Današnje kolonijalne vlasti najviše podsećaju na turske, po svojoj naklonosti prema Albancima, po ravnodušnosti prema srpskom nasleđu. Džaba je podsećati da je početak rušenja otomanske vlasti na Balkanu"**

bio albanski ustanak protiv turske države i administracije, koji je poslužio kao povod za Prvi balkanski rat. Dakle, albanskom nacionalnom pokretu nije prvi put da ujede ruku koja ga hrani."

Ponovo se aktuelizuje teza, koja je naveliko zagovarana, kako od Miloševićeve propagandne mašinerije tako i od dobrog dela Miloševićeve opozicije, a po kojoj je srce "srpskog nacionalnog problema" zapravo profesionalni neuspeh u osmišljavanju srpskog nastupa pred svetskim javnim mnjenjem, nemogućnost da se "Istina o Srbima probije u svet". Tako bi sada probijanje istine o "zlim Albancima" jako doprinelo shvatanju da su Srbi u pravu.

"Politika" (13. IV 2004.) objavljuje tekst Olivera Drinić-Gvozdenović, potpisane kao "pi-ar u "Jat-ervejzu, sociolog", pod naslovom **"Kako da svet veruje srpskim suzama"**. U njemu, između ostalog, piše: "U TV jadikovkama na temu, da li je medijski rat u akutnom slučaju Kosmeta dobijen ili izgubljen, među sagovornicima, pored političara koji su naizmenično češkali nos i uši, nije se mogao uočiti nijedan ekspert za PR, pogotovo krizni. Samo bi takav neko bio u stanju da objasni zašto svet još uvek ne peku srpske suze i da kreira medijsku pobeđu za neke buduće slične slučajeve koje, analogno prethodnim antisrpskim kampanjama nećemo dugo čekati...Nije više podnošljivo da nas skoro uvek, zbog neukosti PR na državnom nivou, pobeđuju medijski diletanti. I neljudi. Oni što štipe decu da plaču, dok strane kamere zuje i svedoče laž, o čemu godinama privatno pričaju strani reporteri."

Čini se, međutim, da nije sve samo problem lošeg PR-a, budući da smo, kako se takođe zaključuje iz štampe, i dalje izloženi negativnom dejstvu svetske zavere. Otkrivaju se skriveni razlozi zainteresovanosti svetskih sila za Kosovo, o čemu se dosta govorilo i u vreme NATO intervencije. "Balkan" (18. IV 2004.) tako izveštava sa okruglog stola neobičnog naziva "Tajne kosmetskih resursa".

"Prema procenama domaćih i stranih stručnjaka, na Kosmetu ima dovoljno kvalitetnog uglja da bi se u dva naredna veka mogla proizvoditi struja koja bi zadovoljila potrebe svih balkanskih zemalja." Naslov je bombastičan: **"Više od 500 milijardi dolara leži pod kosovskom zemljom"**.

Dragan Jovanović u "NIN-uu" dokazuje da interesi zavere tuđina izlaze i izvan granica Kosova. On piše: **"Znao sam da CIA čita, redovno, sve što napišem. Sećate se, valjda, da sam u julu prošle godine pisao o dunavskoj Troji ispod Viminacijuma. I, evo, "Večernje novosti" javljaju da je američki satelit "Ikonis" snimao, prošlog jula, i to dubinski, arheološko nalazište Viminacijuma. Imaju satelite, al mozak nemaju. Sve moraš da im crtaš, kredom na tabli. I, videćete: neće nam uzeti samo Kosovo, uzeće nam i dunavsku Troju. Američki arheolozi su već u Požarevcu."** U istom tekstu, Jovanović vapi: **"Ali, ako sada ne pođemo na Kosovo, onda zbogom koreni, zbogom kolevko! Zbogom Bogorodice Ljeviška! I zatri nas, Gospode, učini nam toliko! Lakše mi je, nekako, od tvoje ruke."** ("NIN", 1. IV 2004.)

Forsiranje doživljaja mučeništva naroda koji je prepušten najsvirepijim zlikovcima povremeno dobija istinski komične razmere i čini se kao da već i sami urednici ironišu na sopstveni račun. Tako, recimo, "Inter-Nacional" 13. IV preko polovine naslovne strane krupnim crvenim slovima donosi naslov **"VEŠALI, UBIJALI, KLALI"**. U produžetku je znatno sitnijim, belim slovima odštampano: "svinje, pse, kokoške". Ilustracija bizarnog naslova je foto-montaža albanskog premijera Fatosa Nanoa i obešene svinje.

Kakva je veza između Fatos Nanoa i obešene životinje? U tekstu na trećoj strani Nano se optužuje da je lično švercovao oružje na Kosovo za potrebe terorista, dok se na šestoj strani piše o tome kako je **"pored sistematskog uništavanja srpskih svetina i kuća ubijeno ili unakaženo mnogo domaćih životinja čiji su ostaci nađeni uz srpske kuće. Posebno su s mržnjom ubijane svinje..."**.

Nameće se prosto cinična opaska da je obešena svinja već iskorišćena kao simbol srpskog žrtvovanja na Kosovu od strane "Večernjih novosti" (9. IV 2004.). Objavljene su fotografija i vest pod naslovom "Vešala za svinju", u kojoj se kaže: "Dok je Holkeri u Briselu prekjuče ubeđivao Solanu i admirala Džonsona da je obnova srpskih kuća na KiM praktično počela, set fotografija koje je emitovao Tanjug iz Obilića juče ponovo ga je tužno demantovao...objektiv foto-reportera u dvorištu Pavla Mirića u Cerskoj ulici zabeležio je obešenu svinju."

HAŠKI TRIBUNAL

Preovlađujući ton naklonosti prema haškim optuženicima, kako onim koji su već u pritvorskoj jedinici u Hagu, tako i onim koji još uvek na razne načine izbegavaju odlazak pred Međunarodni tribunal, delimično se stišao nakon usvajanja Zakona o pravima haških optuženika i njihovih porodica. U javnosti se razvila polemika o tome, ima li smisla da se na račun osiromašenih građana velikodušno finansijski pomažu optuženici i njihove porodice, koje su mahom, neuporedivo bogatije od prosečnog građanina Srbije. Uostalom, i dok su vladali, Milošević i njegova klika trpeli su mnogo oštrije kritike u Srbiji zbog raznih finansijskih malverzacija nego zbog ratne i nedemokratske politike.

Kako god, "svađa oko para" na domaćem terenu ili, eufemistički rečeno, unutrašnji nesporazumi oko zakonodavstva nisu, naravno, doprineli promeni dominantnog *a priori* negativnog stava prema Haškom tribunalu ili obustavljanju sistematske medijske opstrukcije saradnje Beograda s Hagom, pa time i sa celom međunarodnom zajednicom. I u medijima, čija uređivačka politika insistira na nužnosti saradnje s Hagom, objašnjava se da nije reč o pravdi, već o moranju, pritisku većih i moćnijih sila kojeg se ne možemo osloboditi. Slika Haškog tribunala je, dakle, slika kamena oko vrata nemoćne Srbije. Tako je to u gotovo celokupnom srpskom političkom spektru, a mediji svakako ne daju ozbiljnijeg nagoveštaja drugačijeg pristupa tom problemu u javnom govoru Srbije.

No, i to kratkotrajno disonantno stanje, odnosno komešanje oko spomenutog Zakona, smirivano je od strane onih koji uživaju ugled uvaženih poznavalaca haške problematike, kao i svetske politike uopšte. Drugim rečima, udarane su packe onim koji na domaćoj političkoj sceni dižu larmu zbog nečega što je podrazumevajuća obaveza države prema njenim građanima.

Ljiljana Smajlović tako u "NIN-u" (8. IV 2004.) piše da je Adam Erel, portparol Stejt departmenta, upitan da li vidi nešto sporno u Zakonu o pravima haških optuženika, "ravnim tonom" rekao da ne želi komentarisati "srpsko domaće zakonodavstvo". Autorka nastavlja: "U to vreme na domaćem terenu o istoj stvari govorilo se već pomalo histeričnim tonom. Zakon je u Skupštini Srbije usvojen veoma ubedljivom većinom (141 glas za, a samo 35 protiv, uz 20 uzdržanih) ali se samo dan kasnije u javnosti digla takva galama da se dobijao utisak kako iza zakona ne stoji niko osim Tome Nikolića. Suprotno čoveku iz Stejt departmenta, šef diplomatije Srbije i Crne Gore izabrao je da na domaći zakon gleda iz američkog ugla, pa je čak ustvrdio da Vašington možda ne bi ni zamrznuo finansijsku pomoć Beogradu da u poslednjem trenutku nije izglasan sporni akt. U Beogradu se neko uvek ogrće američkim šinjelom i tumači zvaničnu američku politiku, kao da Stejt department nema portparole koje za to plaća. Goran Svilanović nije jedini srpski političar koji je Zakon o pravima haških pritvorenika pomalo cinično iskoristio za vođenje stranačke politike, iako se njegov slučaj

izdvaja po tome što opozicionu politiku vodi iz važne ministarske fotelje, i to preteći američkim instrumentima prinude.

Ljiljana Smajlović dalje se čudi "zašto se vlast tako malo trudila da javnosti ponudi obilje argumenata kojima se donošenje ovog zakona moglo sasvim legitimno braniti", ponavljajući bezbroj puta izrečeno objašnjenje da je "država dužna da brine o svojim građanima i da im pruža pravnu pomoć, nezavisno od toga kako su se obrela u zatvoru..." "Na isti način Haški tribunal već finansira "ubice", odnosno obezbeđuje optuženima skupu pravnu pomoć. Srbija će plaćati one troškove koje Haški sud neće. To se može činiti luksuzom, no Haški tribunal ima sve manje sredstava na raspolaganju a spisak optuženih se širi, tako da je sud počeo da štedi. Ta štednja podrazumeva da se sada očekuje da Veselin Šljivančanin, na primer, sam plati deo svoje odbrane. Njegov akvokat Novak Lukić kaže da je sud tako odlučio na osnovu saznanja da Šljivančanin poseduje nepokretnost u Beogradu. Šljivančanin stvarno poseduje nepokretnost – stan od 80 kvadrata u kome živi njegova supruga sa troje dece. Taj stan ne može finansirati odbranu, osim ako u Tribunalu ne očekuju od Šljivančaninove supruge da ga proda i kupi manji u koji će se preseliti sa decom."

Šljivančaninova supruga Persida, na čiji se primer poziva uvažena analitičarka uvaženog nedeljnika, dobila je priliku i lično da iznese svoju istinu i razjasni istinu o spornom zakonu. S njom je u "Balkanu" (10. IV 2004.) objavljen intervju na više od pola strane. Na delu je, reklo bi se, logika da zakon valja braniti primerima "nespornih", "poštenih" optuženika, onih koji nisu omraženi zbog pljačke narodnih para. Ako je već sporna pomoć Slobodanu Miloševiću za koga je već generalno prihvaćeno da se neumereno obogatio, onda se valja setiti "časnih vojnika", koji su samo radili svoj posao i nisu sebi i svojoj deci izgradili vile, televizije, diskoteke, bambilende itd.

Iz intervjuja, koji je novinar napravio s neskrivenom simpatijom prema Persidi Šljivančanin, osim pojedinosti o nezavidnoj finansijskoj situaciji porodice Šljivančanin, saznajemo i neke političke pikanterije. Gospođa Šljivančanin priča: "Kad je Veselin hapšen, Sreten Lukić i Čeda Jovanović bili su tu ispred zgrade u BMW...Saznala sam i to da su hteli da ga likvidiraju snajperom mesec dana pre hapšenja. Nalog je bio da pucaju čim ga ugledaju. Ne znam zbog čega su odustali. Verovatno je keš u pitanju, jer se dosta dobija za živu glavu."

I ćerka Veselina Šljivančanina Saša, čije se mišljenje prenosi u antrfileu, vrlo je politički eksplicitna. "Goran Svilanović i Dragan Šutanovac bunili su se u nekoj emisiji zato što se po zakonu odvaja hiljadu dinara za telefonski račun. Poručujem im da dođu kod mene. Ja ću im dati pare, a oni neka mi vrate oca. Sada treba da ih pitam ko plaća Čedinih 13 telohranitelja? Zašto meni neko ne da stan od 150 kvadrata u centru grada? Tu su i neke babe iz NVO koje ne silaze sa TV da bacaju kamenje po našem narodu i da žive od tuđe nesreće."

Činjenica da u srpskoj javnosti još dominira slika o Šljivančaninu kao o ratnom heroju, ne čudi kada se zna da se u štampi još koriste formulacije kao što je "oslobađanje Vukovara". Na primer, "Večernje novosti" (29. IV 2004.) u izveštaju sa suđenja za streljanje zarobljenika na Ovčari, u kojem se, inače, očigledno potenciraju pojedinosti koje idu u prilog optuženima (naslov "Za zločin samo čuli", podnaslov: "Svi svedoci juče tvrdili da su za ono što se dogodilo na poljoprivrednom dobru Ovčara saznali mnogo kasnije"), pišu: "Na podsećanje sudije Veska Krstajića, ovaj svedok opisao je i sastanak koji je 19. novembra, dan po oslobađanju Vukovara, u preduzeću Velepromet održala tadašnja Vlada SAO Krajine ..."

Sporenja oko zakona nisu, naravno, sasvim ugasile ni navijačke strasti medija prema najpopularnijem haškom pritvoreniku Slobodanu Miloševiću. I dalje se značajan prostor daje kako raznim zastupnicima njegovih interesa u zemlji, tako i

"međunarodnim inicijativama" u njegovu korist. "Večernje novosti" (29. IV 2004.) tako, pod naslovom **"Podrška umetnika"**, upoznaju javnost da su **"umetnici iz Montreala, Njujorka, Moskve i Pariza"** u svet poslali poruku podrške Slobodanu Miloševiću, pre nastavka suđenja pred Haškim tribunalom. **"Nepodnošljivo je da se sudovi koriste da se opravda ubijanje civila, razaranje suverene nacije i demonizacija i utamničenje nacionalnog lidera...Ako pravda nije pravda, ako optužba predstavlja progon, ako se međunarodno pravo izigrava kako bi se nametnulo "međunarodno pravo", mi zaista živimo u svetu Orvelove 1984. – poručuju umetnici u svom apelu, upozoravajući da je siledžija iz susedstva odlučio da je ceo svet njegovo dvorište."**

Održava se i romantičarska uloga heroja-begunca Radovana Karadžića, u čemu, razume se, prednjači "Inter-Nacional".U broju od 5. aprila, u tekstu **"Srpske gurke protiv avaksa"** saznajemo kako funkcioniše Karadžićevo obezbeđenje. Misteriozni izvor "Inter-Nacionala" objašnjava:**"Najznačajnije je neutralisati avakse, a pod tim podrazumevamo sofisticirane obaveštajce i nadmoćniju tehniku koju koriste na zemlji, atmosferi i stratosferi. To je opasan i prekomplikovan sistem. Najvažnije je da se zavede na pogrešan smer, a to radi mala grupa eksperata volontera...Zasad u tome imaju uspeha, jer izbezumljeni Sforovci srljaju nasumice i ubijaju nedužne sveštenike."**

"Inter-Nacional" razbija još jednu **"predrasudu o telesnim čuvarima Radovana Karadžića"**, tvrdeći da većina njih **"nisu gorostasi i nisu ljudeskare koje svakog dana na vojničkom kazanu prožderu desetine kilograma ovnujskog mesa. To su poluvegetarijanci, koji po tradiciji srpskih vojnika iz Prvog svetskog rata žive o siru i kukuruznom brašnu i laki su i pokretljivi kao Gurke"**.

Nekoliko dana kasnije, "Inter-Nacional" prenosi svedočenje književnika koji se nedavno sreo s Karadžićem. Neimenovani prijatelj prenosi impresije o Karadžiću: **"Poprilično je osedeo od našeg poslednjeg susreta, ali je još u odličnoj kondiciji. Pomolili smo se i zahvalili Bogu na našem susretu. Pričali smo dugo, a Radovan je molio da ne pričamo o zajedničkim prijateljima. Pomenuo je samo jednog pesnika koji je sve vreme rata Aliji u Sarajevu služio kao propagandista. Zaključili smo da izdajnike najviše preziru oni kojima su služili."** Otkriveno nam je i da je Karadžića na rastanku prijatelju poručio da mu je žao što se rastaju, ali da **"treba da se raduju susretu pod Božjim prestoljem"**.

Generalska četvorka koja se potražuje iz Haga, a naročito Nebojša Pavković i Vladimir Lazarević i dalje su velike zvezde srpske štampe. Sveprisutni su, glasni i manje ili više neskriveno podržavani od velikog broja štampanih medija. I letimičan pogled na mnogobrojne naslove izjava i intervjuova koje Pavković i Lazarević daju potvrđuje to: **"Hagu ne dam glavu"** (N. Pavković, "Kurir", 6. IV 2004.), **"Nema predaje"** (V. Lazarević, "Kurir", 5. IV 2004.), **"Neka nam sude naši"** (V. Lazarević, "Večernje novosti", 5. IV 2004.), **"Pavković neće da se preda i poručuje – neka Vuku sude u Hagu"** ("Kurir", 19. IV 2004.), **"Hag u režiji Čede, Bebe i Milića"** (N. Pavković, "Balkan", 17. IV 2004.), **"Ne razmišljam o predaji"** (N. Pavković, "NIN", 15. IV 2004.)...

Kao najteža politička dilema konstruisano je pitanje isporučenja četvorice generala Hagu; širi se uverenje da će Srbija izgubiti sve elemente državnog suvereniteta preda li ih, da će zemlja biti bezbednosno destabilizovana itd. A u traženju rešenja te dileme, novinari i novine po mišljenje najviše hrle upravo onima koji su iz sasvim ličnih razloga razumljivo najzainteresovaniji da izbegnu suđenje pred međunarodnim sudom, ali koji uporno i demagoški svoj "lični" problem javnosti predstavljaju kao pitanje "biti ili ne biti" za celu naciju.

U intervjuu "NIN-u" (15. IV 2004.) Pavković tvrdi da je optužnica protiv njega plod angažovanja nekih ljudi iz bivše DOS-ove vlasti. Na novinarsko pitanje – **Na**

koga sumnjate – sledi odgovor: "Sumnjam na ljude kao što su Čedomir Jovanović, Vladimir Popović, Nenad Milić. Ko je u vreme Sablje bio u Hagu? Ovde se neko igra mnogo krupnijim interesima nastojeći da preko Haškog tribunala obezbedi sebi politički marketing u inostranstvu." Intervju se završava Pavkovićevim proročanstvom da će pitanje saradnje sa Hagom biti istovremeno i preduslov trajanja svake vlade, i sadašnje i buduće. Podrazumeva se da šanse za dugo trajanje nema ona vlada koja bi s Hagom sarađivala na način koji bi uključivao i njegovo (Pavkovićevo) isporučenje. Takva bahatost karakteriše sve Pavkovićeve istupe u javnosti vezane za njegov odlazak u Hag, međutim, velika većina novinara kao da nema potrebu da se prema tome kritički odredi i da generalu postavi jednostavno pitanje na čemu temelji svoje uverenje da je snažniji od bilo koje prošle ili buduće, od strane građana izabrane vlasti.

PROCES PROTIV OPTUŽENIH ZA UBISTVO PREMIJERA ĐINĐIĆA

Analiza štampe u aprilu jasno otkriva intenziviranje medijske kampanje za podrivanje procesa protiv optuženih za ubistvo premijera Zorana Đinđića. U skladu sa profilom medija, neki su to činili na flagrantniji način (npr. "Inter-Nacional", čija naslovna strana 28. IV donosi "otkriće" da Zvezdana Jovanovića optužuje podmetnuti dokaz; reč je o nekakvom opušku koji je navodno policiji doneo jedan oficir JSO – "ne zna se po čijem nalogu"), a neki, poput "NIN-a" su obaranju optužnice, naročito insistiranjem na "teoriji" o trećem metku, davali više kredibiliteta.

U podnaslov teksta "Treći metak pod zakletvom" "NIN" (22. IV 2004.) izvlači: **"Članovi obezbeđenja Zorana Đinđića potvrdili su u specijalnom sudu, pod zakletvom, da su 12. marta na premijera ispaljena tri metka. Da li je, to, optužnica za ubistvo premijera počela da se ljulja već na početku dokaznog postupka."**

Autor Nikola Vrzić se u tekstu, takoreći, ljuti što je u javnosti veća pažnja posvećena pojavljivanju šestorice pripadnika rasformirane JSO u sudnici nego nagoveštaj kraha optužnice do kojeg je došlo svedočenjem Đinđićevog telohranitelja Milana Veruovića i vozača Aleksandra Bjelića.

"Nevolja u koju je, svedočenjem Veruovića i Bjelića, zapala optužnica, i sva neugodna pitanja koja iz toga proističu, pali su međutim u delimičnu senku dolaska šestorice pripadnika rasformirane JSO u zgradu specijalnog suda u utorak. Ošišani do glave, namršteni, nabildovani, u crnim majicama s oznakama JSO i slikama `besnih vukova` seli su u donju galeriju i ćutke odslušali prvi deo Veruovićevo svedočenje. Šta su tu tražili, nije sasvim jasno, ali je bez obzira na to, ovo postalo udarna vest. Poslužilo je delu javnosti da težište priče prenese s trećeg metka na ocene o `direktnoj pretnji demokratskoj javnosti Srbije`" (Žarko Korać) i "logičnoj posledici kontraproduktivnog mešanja vlasti u sudski proces koji je u toku" (Centar za modernu politiku koji vodi Čedomir Jovanović)

Vrzić je vrlo hrabar u "presuđivanju" optužnici: **"Bjelićev i Veruovićev iskaz pred sudom razlikuju se od onoga što je istražni sudija prošlog proleća zapisao posle razgovora s njima. Obojica su ove razlike objasnili na isti način: traženo je od njih da objasne kako je morao premijer da stoji budući da je (a ne: ako je) pogođen iz Admirala Geprata 14. Ukrakto, ponavlja se utisak već izrečen u NIN-u: najpre je postavljena teorija, a tek onda su u nju uklapane činjenice, one koje mogu. Ostale su, jednostavno, zanemarene... Biće interesantna reagovanja onih koji se danas busaju u grudi kao najvatreniji branioci istine o Đinđiću. Njima je**

pojava šestorice tetoviranih ćelavaca u sudnici bila važnija od iskaza koji su opasno poljuljali tačnost tvrdnji sadržanih u optužnici. "

I dalje se implicira da sa atentatom zapravo najviše veze imaju ljudi iz najbližeg Đinđićevog okruženja, kroz redovna objavljivanja "saznanja" o vezama Đinđićevih saradnika, pre svega Čedomira Jovanovića, sa zemunskim klanom, posetama Šilerovoj itd. ("**Čeda i Legija gosti Šilerove**", "Večernje novosti", 7. IV 2004; "**Đinđićeve ubice u vrhu vlasti**", "Balkan", 13. IV 2004; "**Zaveru skovali oni kojima je verovao**", "Balkan", 27. IV 2004...).

Citiraju se "eksperti" poput Marka Nicovića ("**Ljudi oko Đinđića sigurno su bili u zaveri, jer su informacije bile blokirane**") i Božidara Spasića ("**Saradnici zadržali ono što su uzeli, čak otvaraju razne nevladine organizacije**"). Sa apsolutnom ozbiljnošću uzete su i tvrdnje osvedočenih kriminalaca Vladimira Jakšića i Dragana Ilića Limara, kojima se sudi za ubistvo policijskog generala Boška Buhe.

Nedeljnik "Evropa" (22. IV 2004.) piše: "**Otvorena pisma iz pritvora Vladimira Jakšića i Dragana Ilića Limara mogla bi da bace novo svetlo i na ubistvo Zorana Đinđića. Naime, iz pisama Jakšića i Ilića, koji su uhapšeni krajem oktobra 2002. godine, dakle skoro pet meseci pre Đinđićevog ubistva, može se zaključiti da su tadašnja srpska vlast i policija, u saradnji sa Miloradom Lukovićem Ulemekom Legijom i Dušanom Spasojevićem, već tada na neki način radile politički deo istrage potonjeg atentata na srpskog premijera. Naime, i Jakšić i Ilić tvrde da im je posle torture, kojoj su po hapšenju bili izloženi u policiji, bilo naloženo da potpišu izjave u kojima optužuju generala Acu Tomića, tada šefa obaveštajne uprave u vojsci, i Radeta Bulatovića, tada savetnika Vojislava Koštunice a danas šefa BIA, da pripremaju Đinđićevo ubistvo.**"

Zanimljivo je da novine, sem retkih poput "Kurira" i "Glasa javnosti", nisu iskazale uobičajenu senzacionalističku glad prema informacijama, koje su očito curele sa zatvorenog dela suđenja, upravo o vezama Ace Tomića i Radeta Bulatovića sa zemunskim klanom. Naime, svedok saradnik Zoran Vukojević Vuk izneo je tvrdnje da je lično, po nalogu, Dušana Spasojevića nosio pare Acu Tomiću, kao i to da su Tomić i Rade Bulatović više od 20 puta dolazili u Šilerovu i sastajali se sa Dušanom Spasojevićem. Većina medija "upecala se" na drugu "provaljenu" informaciju sa za javnost zatvorenog dela suđenja, po kojoj je Marko Milošević, sin Slobodana Miloševića, nudio pet miliona nemačkih maraka za ubistvo Đinđića.

U "Blicu" (15. IV 2004.) se, recimo, u tekstu pod eksplozivnim naslovom "**Marko nudio pet miliona maraka za ubistvo Đinđića**", uzgred i ovlaš pominje da je "**Vukojević u potpunosti ponovio svoj iskaz iz istrage u kome je detaljno opisao uloge svih pripadnika zemunskog klana i njihove veze sa nekim političarima, policajcima i predstavnicima Vojne obaveštajne službe.**" Samo toliko, uz očito izbegavanje pominjanja imena, koja vide u "Kuriru" istog dana. "Kurir", međutim, već narednog dana objavljuje tekst pod naslovom "**Režija**", kojim se dezavuiše Vukojevićev iskaz i tvrdi da je dat pod pritiskom tužioca, a sve u režiji Čedomira Jovanovića i Centra za modernu politiku.

Budući da se po predaji glavnooptuženog Milorada Ulemeka Legije, koja će uslediti 2. maja, ispostaviti da on svoju odbranu zasniva na konfuznim pripovestima o zajedničkim prljavim poslovima s Čedomirom Jovanovićem, Vladimirom Popovićem, Goranom Vesićem itd. logično se otvaraju sumnje da je preko medija pripreman teren za spektakl Legijine predaje, a time i totalni obrt u slučaju.

Intenzivno se kroz štampu razvija i teorija da Spasojević i Luković (Kum) nisu ubijeni tokom policijske akcije u Meljaku, kako se tvrdi u zvaničnoj verziji, i proturaju dokazi da je obračun u Meljaku insceniran i da je policija tamo samo smestila tela ranije već ubijenih vođa zemunskog klana. Na primer, "Kurir" (13. IV 2004.) razgovara s Nenadom Vukasovićem, braniocem Zvezdana Jovanovića:

"Zahtevaću od Jočića (Dragan Jočić, aktuelni ministar unutrašnjih poslova; prim.aut.) da kao prvi čovek policije utvrdi, imenom i prezimenom, ko je naredio ubistvo Šiptara i Kuma i ko je učestvovao u toj likvidaciji. Valjda je već svima jasno da je takvo naređenje u policiji izdato da bi se ključni svedoci uklonili. Likvidacija Šiptara i Kuma je bila neophodna kako javnost nikad ne bi saznala pravu istinu, ne samo o atentatu na Đinđića, nego i o sprezi nekih političara iz vrha vlasti sa nekim od najcrnijih kriminalaca – tvrdi advokat Vukasović."

Zanimljivo je da i advokat Zvezdana Jovanovića, čoveka optuženog da je izvršio atentat, inače pripadnika rasformirane JSO, o Spasojeviću i Lukoviću, saučesnicima njegovog branjenika, govori kao o Šiptaru i Kumu, najcrnijim kriminalcima. Vreme, odnosno "pojavljivanje" Ulemeka, će pokazati da je važno obeležje strategije odbrane glavnooptuženog nastojanje da se JSO i njeni oficiri, kao državni službenici i časne patriote, suštinski razdvoje od "običnih mafijaša" iz zemunskog klana.

U javnost je kao tema od ogromne važnosti plasirana i jedna tzv. komunalna tema, odnosno priča o nelegalnom rušenju famozne zgrade u Šilerovoj i velika pažnja i prostor posvećeni su tužbama koje su protiv države, zbog rušenja "Šilerove", podnele udovice Dušana Spasojevića i Mileta Lukovića. I branioci optuženih na raspolaganju redovno imaju veliki novinski prostor i uveliko ga koriste za upoznavanje javnosti sa raznim, često fantastičnim pojedinostima koje ruše optužnicu. "Balkan" (1. IV 2004.), pod oznakom "skandalozno", preko skoro cele naslovne strane plasira naslov: **"Falsifikovani papiri za rušenje kuće u Šilerovoj"**. Do izigravanja zakona je, kako "Balkan" otkriva, došlo, naravno, zbog političkih pritisaka Čedomira Jovanovića.

Na istu temu "Kurir" (20. IV 2004.) piše: **"Naše sagovornice (udovice Tanja Spasojević i Maja Luković) tvrde da su policajcima odmah rekle da je kuća u Šilerovoj u fazi legalizacije, ali se niko nije obazirao na njihove tvrdnje...- Ja nemam više nijednu porodičnu fotografiju, nijednu sliku iz poslednjih 15 godina. Odneli su fotoaparate, kamere, kasete. Odneli su sve. Mogao je da nosi ko šta hoće, ali ja nisam ni mogla da vidim ko je i šta odneo, jer su iznosili stvari iz tri kuće...Bio je to grabež – priča Tanja Spasojević."**

"Dirljive" ispovesti udovica još jedna su manifestacija predanih medijskih napora da se u priči o ubistvu Zorana Đinđića pomešaju uloge žrtve i dželata i da se vrati "legitimitet" miljeu organizovanog kriminala, za čiju je dugogodišnju glorifikaciju u velikoj meri odgovorna upravo štampa u Srbiji.

UVOD

Već početkom maja odigrao se događaj koji će najsnažnije okupirati medijsku pažnju u Srbiji tokom dugog nastupajućeg perioda – 2. maja upahšen je, odnosno dobrovoljno se predao srpskoj policiji Milorad Luković Ulemek Legija, prvooptuženi na suđenju za ubistvo premijera Zorana Đinđića. Kao što je zabeleženo u prethodnom, tj. aprilskom izveštaju, pažljivom analizom štampe moglo se primetiti da je javnost na izvestan način bila pripremana ili, bolje reći, preparirana za taj događaj.

Tako je senzacija pojavljivanja na javnoj sceni najtraženijeg srpkog kriminalca, ujedno i bivšeg visokog državnog službenika sa značajnom "istorijom" u srpskim paramilitarnim snagama u ratovima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu, ponajviše interpretirana kao izlazak na scenu sveznajućeg svedoka, od koga kao da se i ne očekuje da se od bilo čega brani, već samo da raskrinkava "one druge" glavne organizatore zavere protiv ubijenog predsednika Vlade.

Naslovne i ostale strane dnevnih i nedeljnih izdanja preplavile su javnost, do tada uglavnom nepoznate, vrhunski profesionalno napravljene Ulemekove fotografije, praćene još mnogobrojnijim nagađanjima, kako o detaljima njegove predaje tako i o očekivanjima u vezi sa onim što će prvooptuženi reći i u koga će sve uperiti prstom, tipujući ponajviše na ličnosti koje su bile, u i oko Đinđićeve Vlade.

Kao da se i sam Ulemek ozbiljno uključio u kampanju uoči izbora za predsednika Srbije, koja je ozbiljnije počela takođe, u maju, "boreći" se u privlačenju medijske pažnje sa atraktivnim i senzacionalistički ispraćenim epizodama "Legija u pritvoru" i "Legija pred sudom". U svakom slučaju, on je jedno vreme prikazivan kao čovek od čijih će reči zavisiti ishod predsedničkih izbora.

U takvom ambijentu najviše su mogli da likuju srpski radikali (SRS) koji su već davno pre toga težište svoje populističke demagogije stavili na reklamiranje svog navodnog poštenja i optuživanje političkih protivnika, naročito DS, da su ogrezli u vezama s "mafijašima, kriminalcima, trgovcima drogom...".

Novinarima i nije bilo tako teško da navodnog bivšeg profesionalca u mistifikovanoj francuskoj Legiji stranaca pretvore u centralni lik jedne ogromne kolektivne konfuzije budući da su državni zvaničnici na Ulemekovu predaju reagovali na način koji je otvarao prostor raznim kontroverzama i oskudevao ključnim informacijama. Ministar unutrašnjih poslova Dragan Jočić izjavio je čak da je "Ulemek rešio da se preda u ruke zakona sada kada ima poverenja u vlast".

Jočićev partijski kolega Dejan Mihajlov pomenutu konfuziju pokušao je na još radikalniji način da kapitalizuje u korist predsedničkog kandidata Demokratske stranke Srbije (DSS) i, formalno, kompletne vladajuće koalicije Dragana Maršićanina. Mihajlov se kao šef Maršićaninovog izbornog štaba javnosti, na vanredno zakazanoj konferenciji za štampu, obratio pismom kojim je zahtevao od najeksponiranijih ljudi Demokratske stranke (DS), predsedničkog kandidata Borisa Tadića i bišeg premijera Zorana Živkovića, da saopšte imena Đinđićevih ubica (17. V). Ukoliko to ne učine oni, pretio je Mihajlov: "Učinićemo mi".

Mihajlovljeve velike ambicije nisu se ipak ni izdaleka ostvarile, pa će njegovu nespretnu "hrabrost" ovdašnji politički analitičari kasnije kriviti za iznenađujuće loše Maršićaninove rejtinge i još katastrofalniji izborni rezultat.

Glavnom zvezdom predizbornog nadmetanja pokazao se, međutim, Miloševiću nekad vrlo blizak, i još moćan tajkun Bogoljub Karić, koji je sebe lažno, ali uglavnom uspešno predstavio kao novajliju na terenu politike. Mediji nisu nastojali da podsete glasače da je Karić, između ostalog, bio i ministar u Kabinetu Mirka Marjanovića, mada to, zasigurno, nije najzanimljivija pojedinost u Karićevoj političkoj prošlosti.

Zato, koliko god je iznenađujuće delovao Karićev, na prvi pogled vrtoglavo brz politički uspon, toliko i ne može da čudi, ako se shvati kao potvrda netransparentne moći koju Karić ima na medijskom tržištu Srbije. Osim što je vlasnik "BK Televizije", upadljiv je Karićev izuzetan uticaj i na znatan broj štampanih glasila, koja, bar ne zvanično, nisu u njegovom vlasništvu (dnevnik "Balkan" je, u tom smislu, najeksplicitniji primer).

To podseća na činjenicu da u neuređenoj i nefunkcionalnoj državi, gde najvećim novcem i dalje raspolažu oni koji su ga stekli poslovima sa kriminalizovanom političkom elitom iz vremena pre 5. oktobra, medijska scena u krajnje nezavidnoj finansijskoj situaciji teško može da se izbori za visok profesionalni nivo i da bude čista od manipulacija informacijama pod političko-finansijskim pritiscima.

Praktično svih 15 predsedničkih kandidata, uključujući i one sa etiketom ozbiljnih predstavnika tzv. demokratskog bloka, držalo se uglavnom populističkih obrazaca, opštih mesta i frazerskih poruka, ne ustežući se od blažih ili ekstremnijih nacionalističkih tonova, a u srpskoj štampi nije bilo ni profesionalne snage ni volje da se u izornoj trci otvaraju ozbiljnija pitanja i debata o suštinskim problemima društva.

"HAPŠENJE" MILORADA LUKOVIĆA LEGIJE

Već u informacijama, ustvari, spekulacijama o načinu na koji se predaja odigrala naziralo se nešto što će se pretvoriti u svojevrstan apologetski trend u pisanju o Ulemeku. On u štampi dobija čudnu herojsku auru. Pod podnaslovom: **"Kako se zaista predao Milorad Luković"**, "Kurir" preko cele naslovne strane pruža naslov: **"Hapsite me, bre!"**.

"Kurir" otkriva da su **"četvorica žandarma u civilu pobegla kada je Legija izašao iz kuće i zatražio da ga uhapse... - Šta vam je, bre, pa nisam naoružan, 'ajde, uhapsite me- vikao je Legija za policajcima koji su bežali."**

Legija je naslikan gotovo kao filmski junak u čijoj zastrašujućoj moći ima svojevrstnog mangupskog šarma. I pošto se prva ekipa žandarma preplašena razbežala, Legija je, tvrdi "Kurir" na osnovu anonimnih izvora, morao da telefonira komandantu Žandarmerije Goranu Radosavljeviću Guriju, posle čega mu je u susret stiglo **"pet džipova tipa difender"**

Od neidentifikovanih izvora je "Kurir" saznao i da je pre ulaska u jedan od džipova Ulemek stigao da kaže da je **"istina o ubistvu Đinđića veoma jednostavna i da veruje da će uspeti ubrzo da je dokaže"**

Isti broj "Kurir" bombastično plasira tvrdnje Ulemekovog branioca Slobodana Milivojevića da se njegov klijent sve vreme skrivao u sopstvenoj kući, i to po "naređenju" dva viša oficira policije.

Tvrdeći da aktuelno rukovodstvo MUP nije znalo da se Ulemek nalazio na zvaničnoj adresi, advokat Milivojević ispoljava respekt prema celokupnoj vlasti. "Pukovnik Luković je odlučio da se preda pošto smatra da će ova vlast poštovati zakon i da će se na zakonit način dokazati šta je prava istina oko atentata na Đinđića i ubistvo Ivana Stambolića." Milivojević nije propustio da kaže da "postoje neka konkretna dokumenta o sprezi ljudi iz bivše vlasti sa kriminalom"

Nešto kasnije "Balkan" (11.V) donosi i nove zanimljivosti iz, kako je napisano, "pet istorijskih minuta ispred porodične kuće Milorada Lukovića u Ulici Ilije Stojadinovića 87." "Balkan" je, navodno, takođe neimenovani izvor našao u beogradskom korpusu Žandarmerije. Naslov zapravo asocira na pitku reportažu o privatnom životu poznatih, "Aleksandra skuvala kafu žandarmima, Legija tražio da menja majicu s Gurijem".

"Balkan" piše: "Legijina supruga Aleksandra iznela je na poslužavniku četiri kafe ovim policajcima. Nije to bilo ništa neobično, pa su, dodaje naš izvor, četvorica žandarma sela u službeni auto da na miru popiju kafu... Legija se odmah posle predaje, navodno, u prostorijama Uprave kriminalističke policije u Ulici Kneza Miloša 101 video i sa Gurijem, inače, svojim ratnim drugom sa Kosova i Metohije. Prilikom ovog susreta Legija je tražio od Gurija da menjaju majice. Radosavljević je, naime, na sebi imao majicu Žandarmerije, koja je posle raspuštanja JSO preuzela funkciju, veći broj ljudi i opremu crvenih beretki".

Listi medijski sveprisutnih advokata, branilaca oputženih u procesu za ubistvo Zorana Đinđića, pridružili su se i već pominjani Slobodan Milivojević i drugi Ulemekov branilac Momčilo Bulatović, koji javno nastupaju kao da su "više" od običnih branilaca – agilni prometeri Ulemekovih političkih interesa.

"Večernje novosti" (4. V) donose dva teksta u kojima je naširoko citiran Slobodan Milivojević, jedan sa Momčilom Bulatovićem kao sagovornikom, kao i opširan intervju s Nenadom Vukasovićem, braniocem drugooptuženog Zvezdana Jovanovića, koga optužnica tereti da je bio izvršilac atentata, što je on i priznao u iskazu datom u policiji.

U sam naslov izvučeno je: "Zašto Korać tvrdi da će Legija lagati?" U podnaslovu je Vukasovićeva tvrdnja: "Od Legijine predaje uplašili su se političari koji su smetnuli s uma da organizovanog kriminala nema bez vlasti. Koraćeva izjava da će Legija lagati jeste pokušaj skrivanja nečega. Moraju se razjasniti i događanja pre 12. marta jer je taj dan bio samo posledica."

"Politika" (4.V) objavljuje dosta nadahnuto sročenu Ulemekovu biografiju, bez interesovanja za osnovane sumnje da je upleten u neke od teških ratnih zločina počinjenih u ratovima na tlu bivše Jugoslavije, ali s neskrivenim poštovanjem prema Legijinim vojničkim, pa i patriotskim kvalitetima.

"Boravio je na ratištima u centralnoj Africi, u bivšim francuskim kolonijama, gde je stekao bogato ratno iskustvo koje će ga kasnije proslaviti...U Jugoslaviju, u kojoj je već besneo rat, vratio se 1992. godine kada je stupio u Srpsku dobrovoljačku gardu, kojom je komandovao Željko Ražnatović Arkan. Pukovnik Legija je od tigrova napravio disciplinovanu formaciju u kojoj je primenjen sistem francuske Legije stranaca.

Njegovi kvaliteti, kao borca, ali i lidera, nisu ostali nezapaženi, pa ga je angažovala Služba državne bezbednosti...Pod Legijinim vođstvom JSO se izborio za poseban status...Novi zadatak Legija i njegovi momci dobili su 1998. i 1999. na Kosovu i Metohiji, gde su se borili protiv takozvane Oslobođilačke vojske Kosova. Lako prepoznatljivi, zbog vozila i uniformi, gde god bi se pojavili bii su strah i trepet. Prilikom povlačenja vojske i policije sa Kosova i Metohije oni su bili jedna od poslednjih jedinica koja je napustila taj prostor.

Postoji anegdota da su ih Albanci, koji su ih zbog vozila i uniformi zamenili za Amerikance, dočekivali u mestima kroz koja su prolazili zastavicama i aplauzima."

U javnosti uveliko mistifikovana francuska Legija stranaca, kao ambijent u koji je smeštena Legijina nerazjašnjena prošlost, pre vojne karijere na ex jugoslovenskom tlu, dodatno potpaljuje maštu mahom petparačkih štampanih medija u Srbiji i podstiče u kreiranju Ulemekovog, na izvestan način, fascinantnog imidža. Valja imati u vidu da je Srbija sredina sa snažnom tradicijom veličanja "vojničkih" vrlina.

Plete se mit o tome da su Ulemeka, dok je služio u kontroverznoj jedinici pod zastavom Francuske, odlikovali izuzetni vojnički kvaliteti. "Večernje novosti" (11.V) samim naslovom poručuju: **"U oružju bez premca"**. Tekst pod navedenim naslovom potpisuje Aljoša Milenković, poznat, inače, i kao autor koji na "BK Televiziji" nekontrolisano promovise izrazito militarističke sadržaje.

Idući tragom Ulemekovih legionarskih iskustava, Milenković se našao u štabu Legije stranaca u Obanju kod Marselja, gde se, kako nas upućuje ovaj tekst, okupljaju bivši legionari i njihove porodice da bi **"uz najveće vojne počasti odali poštu herojima Kameruna"**.

Sa ogromnim naduhnućem Milenković piše o jedinici kojoj je Ulemek pripadao: **"Na spomeniku poginulim pripadnicima jedinice, koji je na centralnom platou kasarne Kvartije Veno u Obanju, ispisane su reči čast i odanost koje predstavljaju moralni kodeks legionara o koga se retko ko ogлуši. U tome upravo, treba tražiti razlog zbog čega oni izbegavaju da govore s novinarima. Teško se otvaraju, pa i najbližim prijateljima retko pričaju o svojoj prošlosti. Čuti koju reč od njih o Miloradu Lukoviću, moglo se tek posle nekoliko dana boravka u Obanju."**

No, pošto je "novinarskim veštinama" Milenković uspeo da "otkravi" neke od Ulemekovih bivših kolega legionara, čitaoci "Večernjih novosti" saznaju ponešto o Ulemeku, i to iz usta "Srbina iz Bosne J.B.", koji je u Legiji stranaca proveo, navodno, 18 godina.

"Od samog početka se videlo da drastično odskače od okruženja – kaže o Lukoviću J.B. – Hladan, smiren, staložen, sjajan legionar, sa pravim vojničkim držanjem. Teretana, trčanje, plivanje, alpinistika, u to je bio zaljubljen! I u oružje. Znao ga je bolje od svih...Tokom boravka u jedinici nikada nije pravio ekscese i brzo je dogurao do čina narednika. U dosije su mu upisana ratovanja u Čadu, Ruandi i Džibutiju, gde se obučavao tehnikama ratovanja specijalnih jedinica."

Citirani tekst nas podseća i na podatak da je "najpoznatiji Srbin koji je služio u Legiji stranaca bio Kralj Petar I Karađorđević, koji je 1870. učestvovao u francusko-pruskom ratu. Ulemek je, dakle, bio u "poslu" kraljevskog ranga.

Srpska štampa "traga" i za toplim ljudskim aspektom u "slučaju Legija", ustupajući prostor Ulemekovim najbližim članovima porodice. "Večernje novosti" (6. V) na celoj strani donose intervju sa Ulemekovom majkom Natalijom, koja je, kako je izvučeno u nadnoslov, govorila **"o predaji begunca koji nikuda nije bežao"**.

Autor intervjuja Silvana Stanković puna je razumevanja za potrebe zabrinute majke da svog sina predstavi u najlepšem svetlu. S čitaocima je gospođa Ulemek podelila čak i informacije o gastronomsko-religioznim opredeljenjima svog sina: **"Mnogo voli ribu. Mi često postimo. On, takođe. Vernik je i misim da najpre zbog toga ne bi uradio nešto loše. I zbog svoje dece, naravno..."**

Prvooptuženi je, po kazivanju njegove majke, omiljen i poštovan među građanima. **"Bila sam na Stomatološkom fakultetu i jedan lekar mi je rekao da mu je moj sin mnogo pomogao. Rekao mi je da ne brinem i ništa me neće boleti. Onda sam u crkvi, u koju idem stalno srela jednog čoveka iz Peći. Kazao mi je da se on i**

njegovi mole za mog sina i pale sveću za njega, jer ih je spasao iz vatre. Ima mnogo ljudi sa juga Srbije koji bi mogli da kažu istinu o mom sinu i njegovoj jedinici. Oni su bili mnogo povezani i držali su se jedan drugoga kao braća...

Legija je vrlo obučena. Bio bi u stanju da danima sedi na drvetu i čeka nekog ili nešto. On ne bi promašio. Ali, ne verujem da je to radio...Zašto bi on ubio Stambolića? Zbog Miloševića? Pa, on nije bio blizak s predsednicima. Dobro, jeste sa Đinđićem, ali nije sve tako kako se priča."

Istog dana (6. V) Ulemekova majka bila je i zvezda "Blica". I tu je ona prikazana s neskrivenom simpatijom, kao "ljubazna" žena iako reportere, kako sami priznaju, nije ni primila u stan nego su "intervju" obavili preko interfona. Od svega što je na taj način rekla, kao najzanimljivije je procenjeno i u naslov, koji zauzima skoro jednak prostor kao i tekst, izvučeno: "Čeda bio kod Legije u kući".

"Zašto bi moj Milorad imao interesa da ubije Đinđića, pa on ga je i doveo na vlast...Pa i onaj Veruović (misli na Đinđićevog telohranitelja Veruovića, ranjenog prilikom atentata, prim. aut.)...Kako može tako da govori? Pa njega i njegovog brata je moj sin zaposlio. O tome kakav je čovek moj sin najbolje bi bilo da pitate izbeglice iz Peći i Prištine, oni će vam najbolje reći....- priča preko interfona Natalija Ulemek dok joj glas podrhtava."

U štampi je značajan prostor dat i Ulemekovom kolegi iz podzemlja, famoznom Kristijanu Goluboviću, koji se požrtvovano posvetio Ulemekovoj odbrani pred javnošću. Od Golubovića saznajemo i za još jedan Ulemekov nadimak – Cema. U "Večernjim novostima" (7. V) naslov glasi: **"Ne bi Cema ubio Srbina"**.

Sinhronizovano zvuče objašnjenja Golubovića i Ulemekove majke o Ulemekovm dovodenju Đinđića na vlast. **"Da nije bilo Ceme, ne bi bilo ni 5. oktobra. To je činjenica. Da nije prešao na njihovu stranu, od revolucije ne bi bilo ništa. Javna je tajna da su se Đinđić i on dogovorili oko podrške crvenih beretki narodu i da policija neće zapucati. Održao je reč, kao i uvek."**

Golubovićeva priča uklapa se i u obrazac "rehabilitacije" JSO, koji je u srpskoj štampi uočljiv još pre Ulemekove predaje. Ozloglašena i rasformirana JSO ponovo se, s dosta uspeha, u javnosti pokušava predstaviti kao visoko profesionalna grupacija koja je služila državnim i nacionalnim interesima, kao i da se "diferencira" prema Zemunskom klanu, koji su činili ordinarni kriminalci.

"Neshvatljivo mi je da je on (Ulemek, prim. aut.) mogao da ubije Srbina, za razliku od Dušana Spasojevića koji je bio zlikovac i to je mogao da uradi i za sitnicu", tvrdi Golubović u "Večernjim novostima".

Po Golubovićevoj interpretaciji (zanimljivo je da ličnost koja je publicitet stekla jedino zahvaljujući najcrnijim kriminalnim dosijeima sada u srpskoj štampi figurira i kao neko ko je pozvan da razmatra političke prilike), Ulemekov nesporazum sa političarima koje je, kako je već apsolvirano, "doveo na vlast", prouzrokovan je Hagom.

"Bio sam svedok nekoliko puta kada je Cema kritikovao čelnike DOS. On ih je uvek podržavao, a u jednom trenutku dobio je papir sa spiskom imena onih koje treba izručiti Hagu. Tu je stajalo i njegovo ime i prezime. Đinđić, Jovanović, Mihajlović i Svilanović, po njemu bili su neko ko nije ispoštovao datu reč i bio je jako ljut na njih."

Ovoliki marketing Ulemeka u medijima nije samo u korist obaranja optužnice za ubistvo Đinđića. Na političkom planu, insistiranje na mnogostrukoj povezanosti postpetooktobarske vlasti sa organizovanim kriminalom može da donese profit samo radikalnoj opciji usred predizborne kampanje koju je Tomislav Nikolić ponajviše temeljio na tvrdnjama o kriminalizovanosti demokratskih vlasti i Srpskoj radikalnoj stranci (SRS) kao jedinjoj koja nije poslovala s mafijom.

Sva apsurdnost, ali i opasnost situacije u kojoj najslavniji optuženik u Srbiji ima sve više pozitivnog publiciteta odlikava se u astrološkoj analizi Ulemekove ličnosti, a sve u cilju procene utemeljenosti optužnicu, koju je objavio "Kurir", ubrzo po Ulemekovoj predaji (5.V). Astrolozi, konsultovani od strane tog tabloida, tvrde da Ulemek, u slučaju da nije zaista želeo da se preda, mogao je većito da se krije i policija ga ne bi nikad našla pošto Ulemek **"u horoskopu ima odlične predispozicije za skrivanje"**.

"Kurir" piše: **"Jasminka Holclajtner procenjuje da Luković nije astrološki predodređen za ubistvo srpskog premijera. – Kada se ne bi znalo ko je on, na osnovu astroloških aspekata nikada se ne bi moglo zaključiti da je Luković umešan u ubistvo Zorana Đinđića, što nije slučaj sa horoskopom Zvezdana Jovanovića. Postoje čak međusobno harmonični aspekti, koji u Lukovićevom horoskopu ukazuju da je on neko ko pre ima astrološke predispozicije za dobre, nego za loše odnose s premijerom. Ti aspekti se mogu povezati s njegovom ulogom u petooktobarskoj revoluciji."**

Pošto je prvo Ulemekovo pojavljivanje u sudnici bilo zakazano za 10. maj, u javnosti je stvoren utisak da će ono što on kaže prouzrokovati ogromne potrese na političkoj sceni Srbije. Dogodilo se, međutim, jedino to da je on od Suda tražio i dobio dodatno vreme za pripremanje odbrane, velike senzacije su izostale, pa su medijski najprimećenije pojedinosti tog događaja bile međusobno namigivanje Ulemeka i Zvezdana Jovanovića, poljubac koji je Ulemek poslao supruzi i tome slično.

Napetost iščekivanja šokantne istine koju će niko drugi do Ulemek saopštiti nije prestala da se širi tokom celog meseca budući da je pretres odložen za 10. jun, dakle poslednji dan pred početak izborne tišine uoči prvog kruga predsedničkih izbora, koji su bili zakazani za 13. jun. Očekivalo se da će od Ulemekovih reči najdirektnije zavisiti i ishod tih izbora.

HAG

Duboko u senci Ulemekove predaje policiji ostalo je pismo predsednika Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu Teodora Merona upućeno (4. V) Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. Može se reći da je javnost ostala uskraćena za pun uvid u informaciju od velike važnosti za celo društvo. Naravno, gotovo da i nije bilo pokušaja ozbiljne, racionalne i nepristrasne analize argumenata koje je predočio Meron, žaleći se na nekooperativnost zvaničnog Beograda prema Haškom tribunalu.

Automatske osude Meronovog postupka, razume se, nisu izostale. U tekstu u "Politici", pod sasvim preciznim naslovom **"Ishitrena optužba"** (6. V), zaključuje se da Meronovo pismo **"nameće sijaset dilema"** i osuđuje predsednika Tribunala da je požurio sa zaključkom o nesaradnji Koštunićine vlade budući da je počela s radom tek dva meseca ranije.

"Politika" očito ne smatra da bi građani trebalo da se uzbuđuju zbog Meronovih nesuglasica s Vladom u Beogradu, pa se poziva na Dušana Janjića, direktora Fonda za etničke odnose, koji kaže da **"ovaj izveštaj neće izazvati nikakav izoštren stav u Savetu bezbednosti, osim poziva na saradnju"**. Janjić takođe objašnjava da bi, kako god da su se ponašali Koštunica i njegov kabinet, pismo usledilo **"jer Haški tribunal ima svoj program rada i važno im je da se operu pred Ujedinjenim nacijama i SAD, zbog novca"**.

Početak predizborne kampanje nije doprineo promovisanju sadržajnije i ozbiljnije debate o saradnji sa Hagom, mediji nisu insistirali na tome da se kandidati za predsednika jasnije odrede prema tom pitanju mada od toga najviše zavisi koliko će Srbija imati uspeha na putu u evropske integracije.

Karadžić, Mladić, Pavković i druge medijske zvezde iz antihaškog lobija tokom maja su bili nešto manje prisutni na stranicama štampa pošto su "odstupili"; u, uslovno rečeno, zapećak ih je privremeno otpremio Milorad Ulemek Legija, ali je očuvan čvrsto izgrađeni imidž Haga kao dežurnog krivca za sve nevolje s kojima se Srbija suočava.

Izrazitije odskakanje od nepisanih "antihaških pravila" u javnoj komunikaciji, gotovo da postaje svojevrsna jeres. O tome ilustrativno govori primer iz "Večernjih novosti" (11. V) koje su svoju redovnu publiku "Puls" posvetile pitanju: **"Da li biste, da kojim slučajem vidite Mladića ili Karadžića, smatrali svojom dužnošću da pomognete da se oni nađu u Hagu?"**

Kao povod za tako formulisano pitanje, "Večernje novosti" navode to što je novinarka B92 Svetlana Lukić, gostujući u emisiji Televizije B92 "Utisak nedelje", rekla da bi Ratka Mladića odmah prijavila policiji kada bi ga srela. Zanimljiv je i spiskak onih koje su "Večernje novosti" odlučile da uključe u kampanju: među njima su i: general Nebojša Pavković, koji je sam haški optuženik koji odbija da se preda, glumac Velimir Bata Živojinović, inače istaknuti član Socijalističke partije Srbije, jedan estradni "šaljivdžija" Inspektor Blaža, koji je, naravno, ponuđenu priliku iskoristio za sprdnju na račun Haškog tribunala.

Dovoljno je navesti naslove izjava koje su dali sagovornici "Večernjih novosti": **"Izdajnici i tasteri", "Ništa sa policijom", "Ne prijavljujem"...**Odgovor Nebojše Pavkovića, koji nije bilo teško pretpostaviti, objavljen je pod naslovom **"Sramota za Srbiju"**. Pavković kaže: **"Pravo je čudo šta sve pojedinci sebi dozvoljavaju, pa i to da javno priznaju kako bi brže bolje prijavili generala Mladića. Oni su sramota za Srbiju."**

Javno deklarirana građanska odgovornost novinarkе Svetlane Lukić poslužila je i kao povod za uvodni komentar u "NIN-u" (13. V), koji je napisala Ljiljana Smajlović, ironično poručujući da njena koleginica kao savesna građanka nema izoštren profesionalni instinkt. **"Jedna poznata novinarka u Beogradu ovih dana izjavljuje da pukovnika Ulemeka ne bi intervjuisala ni da joj je banuo u studio da se tamo preda. Da slučajno sretne Ratka Mladića, ni njega ne bi ništa pitala već bi, kao savesna građanka, odmah zvala policiju da uhapsi haškog begunca...Uz dužno poštovanje, mi u NIN-u mislimo potpuno suprotno. U društvu postoji podela rada, ali profesija reporter ne postoji radi uzbunjivanja snaga reda."**

Istraživački profesionalni pristup novinari u Srbiji, čini se, najradije treniraju pronalazeći neprestano nove ličnosti koje će javnosti razotkriti nove detalje koji diskvalifikuju Haški tribunal. Često su ti "donosioci istine" članovi porodica haških optuženika, pa tako "Večernje novosti" (28. V) javnost upoznaju i sa Mirkom Krajišnikom, bratom optuženog Momčila Krajišnika, koji **"otkriva zavesu sa suđenja bivšem predsedniku Skupština BiH i RS u Hagu"**.

Između ostalog, Mirko Krajišnik "otkriva" čitaocima "Večernjih novosti": **"Momčilo Krajišnik bjeđe bitku pred haškim tribunalom da dokaže, ne samo da lično nije kriv, već i da se srpskom narodu ne može pripisati kolektivna krivica za događaje u Bosni."**

Krajišnik se žali da će njegov brat **"ostati u pritvoru do kraja života"** i objašnjava: **"Kad je Momčilo isteklo 22 meseca boravka u Ševeningenu, što je bio maksimalno dopušteni rok za lišavanje slobode optuženog pre podizanja optužnice, haški tribunal je stalno produžavao ovu granicu dok nije došao do propisa da pritvor može da traje prema oceni i potrebi suda i tužilaštva."**

I priča braće Krajišnik, naravno, kao i priča o Ulemeku, ima svoju "toplu ljudsku" dimenziju. Evo kako Mirko govori o svojim telefonskim razgovorima s Momčilom: **"To su vremenom postali stereotipni razgovori i svode se na 'zdravo', 'kako si', 'dobro, a ti', jer znamo obojica da se oni prate. Nekad pokušavam da mu uvijeno saopštim nešto što bi moglo da mu koristi ili pomogne, ali nisam siguran da se uvek razumemo."**

"Večernje novosti" dalje dirljivo objašnjavaju situaciju u kojoj su **"svi ovi razgovori mogući jedino kad stariji brat pozove mlađeg iz zajedničke govornice u Ševeningenu i mogu da traju onoliko dugo koliko Momčilo ima za njih novaca."**

KOSOVO

Odlazak Harija Holkerija sa pozicije šefa UNMIK (podneo ostavku 25. maja), u srpskoj štampi praćen je s neskrivenim likovanjem pošto je s dosta strasti, u nedeljama koje su prethodile ostavci, zahtevano "razvlašćivanje" finskog diplomate, koji, kako je zamerano i svim njegovim prethodnicima, nije imao sluha i razumevanja za srpske probleme.

Komentarišući vest da se Holkeri povukao dva meseca pre isteka mandata, **"formalno iz zdravstvenih razloga"**, "Politika" (26. V) piše: **"O glavu mu se obio mart i već dobro poznati martovski događaji i pogrom više od 4000 Srba, srušenih 27 pravoslavnih svetinja i manastira, dragulja iz 14. veka, kao i pogibija, odnosno ubistvo osam srpskih građana sa teritorije Kosmeta. Ništa nije sprečio iako mu je i ranije ukazivano na najeđu albanske rulje koja je tog 17. marta krenula na goloruki srpski živalj."**

Srpska štampa, kao i srpski političari s Kosova nisu, međutim, bili zadovoljni time što je Holkeri ostavku obrazložio zdravstvenim razlozima i insistirali su da je trebalo da napusti funkciju vođen osećajem odgovornosti za ono što se u martu desilo na Kosovu.

Neki listovi su, naravno, plasirali kompleksnije konstruisane teorije o "stvarnim" razlozima Holkerijeve povlačenja. Pod oznakom "ekskluzivno" i nadnaslovom **"ŠefaUnmika oterale optužnice Tribunala protiv vođa OVK"** "Balkan" (27. V) objavljuje svoje otkrića u tekstu **"Tači i Haradinaj idu u Hag, Holkeri pobegao"**.

"Odlazak Harija Holkerija sa mesta šefa Unmika na Kosovu ubrzale su četiri nove optužnice Haškog tribunala, koje su pre sedam dana uručene kosovskim vlastima, a na kojima se nalaze imena dvojice vođa OVK, Hašima Tačija i Ramuša Haradinaja, i još dvojice Albanaca...Optužnice koje su, kako kaže izvor 'Balkana' na Kosovo donete dok se Holkeri oporavljao u bolnici u Helsinkij, definitivno su učvrstile odluku finskog diplomate, već pritisnutog albanskim pretnjama, da se više ne vraća na Kosovo, jer je shvatio da objavljivanje optužnica protiv dvojice prvoboraca za nezavisnost južne srpske pokrajine neće proći bez reakcije Albanaca na Kosovu."

Glavni i odgovorni urednik "NIN-a" u svom komentaru trenira cinizam i malicioznost (27. V). **"Čovek koji se zove Hari Holkeri uskoro će napustiti Prištinu i u rodnoj Finskoj, verovatno, započeti pisanje memoara. Objašnjavaće u TV emisijama i dokumentarnim filmovima u čemu je suština 'kosovskog problema' i šta je – rešenje. Umeće da ispriča sve ono što nije znao da uradi. Verovatno će biti zadovoljan saldonom na svom bankovnom računu posle kosovskog biznisa. Ipak, to je bio posao kojeg se retki diplomati pri kraju karijere dočepaju..."**

Pišući o Kosovu, u "NIN-u" (20. V) se reaktivirao i pomalo zaboravljeni Nebojša Jevrića, poznat iz vremena ratova u Hrvatskoj i Bosni kao "pola ratnik, pola reporter", koji je objavljivao svoje mračne i mračnjačke "insajderske" doživljaje rata u "Dugi". Ovom prilikom, on piše o svom putu po Gračanici, Prištini i Prizrenu, u prepoznatljivom maniru.

"Kaluđeri nam pričaju da Njemci nisu ni pokušali da ih brane, da brane manastir cara Dušana. Potrpali su ih u transporter i odvezli u srpsko selo. Sad kad su Arnauti osjetili njihovu slabost sljedeći put kad krenu neće se Kfor zaustaviti prije Soluna." Poštujući valjda Jevrićevu autorsku reputaciju, nedeljnik s dugom tradicijom i ozbiljnim pretenzijama dopušta korišćenje termina kao što je "Arnaut"

Jevrić je veliki deo teksta posvetio utvrđivanju "drevne" istine da je Prizren "carski grad", grad cara Dušana. I stoga je ovaj tekst paradigmatičan za dominantni političko-medijski pristup Srbije pitanju Kosova, koje se, kako je već obrazlagano u ranijim izveštajima (mart, april), mnogo više nalazi u sferi mita i kolektivne fantazmagorije nego u zoni realne politike i savremenom kontekstu.

"Dmitrovica, kako su nekada davno, u srednjem veku, po svetom Dimitriju, zaštitniku ovog mesta, nazvali današnju Kosovsku Mitrovicu, grad je pun kontrasta..." Tako, na primer, arhaičnim, srednjevekovnim nazivom Mitrovice počinje reportaža o **"kosmetskim kontrastima"**, koju objavljuje "Politika" (25. V), jednim delom i na prvoj strani, pod naslovom **"Albanac u srpskom autobusu"**.

To je tekst u kojem se uočava još jedna od najčvršćih konstanti u tretmanu kosovske problematike u srpskoj štampi - insistiranje na nemogućnosti koegzistencije Srba i Albancima na Kosovu. **"Ni u zajednički život sa Albancima niko više ovde ne veruje...Na svakom koraku izvan srpskog dela teritorije život malo vredi. Kroz teritoriju naseljenu Albancima relativno bezbedno se može proći samo sa tablicama KS. Ukoliko se neko usudi da postupi drugačije, Albanci će to smatrati vrhunskom drskošću i samo efekat iznenađenja putnika može da spasi."**

U štampi je u maju, doduše, bilo i pokušaja da se načne jedna "modernija" tema, a to je teroristička pretnja koja Srbiji dolazi sa Kosova. Recimo, "Balkan" (9. V) tvrdi, pozivajući se na "pouzdan" izvore i "ozbiljne" pokazatelje da će **"albanski teroristi iskoristiti proleće i krenuti u masovni obračun s bezbednosnim jedinicama u cilju širenja ratnih sukoba na užoj teritoriji Srbije. Izvor 'Balkana' iz Bezbednosno-informativne agencije potvrdio je najave policijskih oficira da situacija na jugu Srbije nije nimalo bezazlena."**

"Balkan" se za mišljenje o datoj temi obratio i neizbežnom vojnom analitičaru Milovanu Drecunu, koji govori: **"Nema nikakve dileme da albanski teroristi pripremaju akcije na području južnog dela Srbije sa ciljem da izazovu krizu na tom području. Jug Srbije je ugrožen od moguće ekspanzije albanskog terorizma. Glava albanskog terorizma je u Albaniji, a udarna pesnica u Srbiji."**

Drecun je imao mračne anticipacije i za ceo region. **"Kroz kampove za obuku koje vode instruktori Al Kaide prošlo je 10000 albanskih i muslimanskih vojnika. U tim kampovima, koji se nalaze na teritorijama Kosmeta, Albanije i zapadne Makedonij, regrutuju se teroristi koji se popularno zovu 'beli đavoli' – navodi Drecun i dodaje da što su bliže Olimpijske igre u Grčkoj, koje će se održati ovog leta, veća je mogućnost da albanski ekstremisti izvedu veliki broj terorističkih akcija. Na taj način bi skrenuli pažnju javnosti i izazvali još veću krizu na Balkanu."**

UVOD

Štampa u Srbiji ostala je tokom juna dosledna svom majskom trendu – glavna medijska zvezda bio je i dalje Milorad Ulemek Legija, prvooptuženi za ubistvo premijera Zorana Đinđića. Kako se bližio dan Ulemekevog izjašnjavanja o krivici pred sudom (zakazanog za 10. jun), tenzija je rasla.

Medijski je kontinuirano kreirana situacija u kojoj je javnost potpuno gubila interesovanje za to, da li će sudski biti dokazana krivica "čuvenog" operativca u Miloševićevim paramilitarnim aktivnostima u jugoslovenskim ratovima. Očekivalo se samo to, čiji će politički i, uopšte, građanski ugled do temelja biti uništen kad Legija progovori, s jasnim aludiranjem i tipovanjem na pripadnike prethodne vladajuće garniture, tj. na ljude iz najbližeg Đinđićevog okruženja.

Ulemek je, dakle, i u završnim danima kampanje za prvi krug predsedničkih izbora okupirao mnogo veću medijsku pozornost nego ijedan predsednički kandidat; on je, kako je već konstatovano u prošlomesečnom izveštaju, bio viđen kao čovek čija će reč odrediti ishod izbora, posebno imajući u vidu činjenicu da je njegovo famozno otvaranje karata pred sudom bilo zakazano za poslednji dan pre početka izborne tišine. (**"Legija će iskazom na sudu svakako nekog zaviti u crno"** i **"Legija spreman da progovori ako sud bude hteo da sluša"**, "Balkan", 10.VI)

Jedina ličnost koja je u junskim danima uspela donekle da dovede u pitanje Ulemekovu dominaciju srpskim medijskim prostorom bila je estradna zvezda iz Hrvatske - Severina. "Slučaj Severina" potvrdio je, u najbukvalnijem smislu, da pornografija najsnažnije određuje klimu u srpskoj javnosti.

Fotografije opscenog sadržaja, na kojima se vidi popularna pevačica, ne samo što su punile najtiražnije novine, pa i same naslovne strane, nego su danima bile najčešće i najglasnije komentarisana pojava u društvu. Političari i druge javne ličnosti javno su odgovarale na pitanje, da li su videle Severinin amaterski porno zapis i šta misle o tome.

Važno je naglasiti činjenicu da se u Hrvatskoj nijedan list nije usudio da ide tako daleko u razotkrivanju Severinine privatnosti, u stvari, u ordinarnom voajerizmu, ponajviše, pretpostaviti je, u strahu od pravnih posledica koje bi snosili zbog toga. U srpskoj štampi, pak, bez poštovanja ikakvih etičkih i profesionalnih kodeksa i u odsustvu zakonske regulative i njene efikasne primene, sve je, u izvesnom smislu, dopušteno. I to se pokazuje ne samo na tako trivijalnim primerima kao što je Severinin, već i u tretmanu tema od najveće važnosti za društvo.

Osim Legije i Severine, neke novine su imale i neke svoje izrazite junske favorite. Najupadljivije je nastojanje "Večernjih novosti" da generalu Aci Tomiću prida prvorazredni medijski značaj. U čak sedam nastavaka (od 31. V do 6. VI) objavljen je intervjuu s bivšim Koštuničinim savetnikom i do skora prvim vojnim obaveštajcem, hapšenim nakon atentata na premijera Đinđića. Čitaoci su, dakle, celih sedam dana preko celih strana mogli da čitaju šta je, u jeku predizborne kampanje, apsolutno mu naklonjenim i servilnim novinarima "Večernjih novosti" general Tomić poverio o **"svom hapšenju, slučaju Perišić, prisluškivanju, krivičnoj prijavi koju sprema"**.

Biranje predsednika države, što je, dakle, jedan od nesumnjivo relevantnih događaja u zemlji, mediji u Srbiji uglavnom su pratili ili u maniru mehaničkog registrovanja planskih aktivnosti kandidata, ili s jakim primesama estradne trivijalizacije. Tako je **"Tajna ljubav Kenedija i Jelisavete"** (Kurir, 2. VI) danima bila jedna od "najjačih izbornih tema" pošto je Jelisaveta iz naslova predsednička kandidatkinja Jelisaveta Karađorđević.

Sadržaj novinskih napisa povodom predsedničke izborne trke u potpunosti su diktirali sami pretendenti na predsedničku funkciju, koji nisu morali mnogo da se staraju o kredibilnosti svojih poruka pošto im mediji, pasivni i lišeni analitičkih pretenzija, nisu nametali ni najmanji osećaj odgovornosti za javno iznesen stav ili za bilo kako neodmerena obećanja.

To, međutim, ne znači da nije bilo flagrantnih podmetanja i zloupotreba, očigledno, u interesu određenog a na štetu ostalih kandidata. U takvim akcijama politički tabloidi nisu prezali ni od protivustavnog ponašanja, i to u smislu izazivanja nacionalne mržnje i netrpeljivosti.

Najdrastičniji primer pruža "Internacional" od 24. juna, dakle, dan pre početka tišine uoči drugog kruga izbora: preko cele naslovne strane i fotografije Borisa Tadića s podignuta tri prsta stoji naslov **"Samo naprijed Tadiću"**. Ijekavica je vanredno upotrebljena pošto se naslov odnosi na odluku Veća Demokratskog saveza Hrvata da podrži Borisa Tadića. Kao ilustracija je poslužila i zastava sa šahovnicom.

Zašto je za populističko glasilo otvoreno nacionalističkih i šovinističkih opredeljenja odluka jedne male i relativno slabouticajne vojvođanske političke grupacije, kakva je Demokratski savez Hrvata, da podrži jednog predsedničkog kandidata bila toliko važna informacija da je tako bombastično plasirana? Posebno kada je već uveliko bilo poznato i potvrđeno da sve relevantnije manjinske partije i organizacije podržavaju istog tog kandidata, Borisa Tadića?

Iz očigledne namere da se, služeći se podgrevanjem predrasuda, podozrenja i antipatije prema Hrvatima, umanje šanse Borisa Tadića, predstavljenog, znači, kao nekog ko paktira sa osvedočenim neprijateljima Srbije. A građani hrvatske nacionalnosti se ovakvim "poigravanjem" diskriminišu; obeleženi su kao neko u čiju izbornu volju i, namere uopšte prema državi u kojoj žive valja uvek imati sumnju.

Na manje maligan, ali i bizarniji način prema Tadiću je znatno ranije subverzivno delovao "Kurir". Na naslovnoj strani broja od 1. juna objavljena je Tadićeva fotografija, u foto-šop programu obogaćena boginjama, uz nepotvrđenu vest da je u izbornom štabu DS zavladała panika pošto je **"Tadićev šef izbornog štaba Dragan Šutanovac dobio ovčje boginje, a Boris hitno pregledan"**.

Uprkos ovakvim "klipovima" koji su bili bacani u "točkove" tzv. demokratskog kandidata tokom kampanje, lako je приметiti i izvesno idolopoklonstvo štampe prema Borisu Tadiću kada je izabran za predsednika, pre svega u cilju njegovog prezentovanja kao čoveka koji ima potencijal da bude pomiritelj i ujedinitelj nacije.

"Politika" se, na primer, dala na utvrđivanje njegovog "srpskog pedigreea". **"Na porodičnu istoriju Borisa Tadića u velikoj meri su uticali i tragični ideološki sukobi za vreme i posle Drugog svetskog rata. "Otvarajući dušu" jednom prilikom, sadašnji predsednik Srbije ispričao je da je njegov deda Pavle, oficir odlikovan 'Obilićevom medaljom za zasluge' u bici na Skadru, imao tri sina, od kojih je najmlađi bio Ljubomir, Borisov otac."** ("Politika, 30. VI)

U istom broju, "Politika" objavljuje i širu reportažu o roditeljima novog predsednika, koji su, inače, i u vreme kampanje i po okončanju izbora bili veoma prisutni i drugim medijima. Pod nadnaslovom **"Roditelje predsednika Srbije nije uhvatila pobeđnička euforija"** i naslovom **"I Borisova majka priželjkivala kišu"**, u podnaslov je kao posebno zanimljiva pojedinost izvučena tvrdnja predsednikovog

oca, akademika Ljubomira Tadića: **"Smeta mi kada strani mediji moga sina nazivaju 'prozapadnim' političarem, to smeta i Borisu."**

Pomenuto pisanje "Internacionala" o hrvatskoj bliskosti s Borisom Tadićem nije bilo, naravno, usamljen ispad šovinističkog tipa. Nevezano za izborne kampanje, srpski štampani mediji krajnje se neodgovorno odnose prema sopstvenoj zakonskoj obavezi da se uzdrže od izazivanja i širenja nacionalne, verske itd. mržnje.

Lako je prepoznati sklonost ka potpirivanju međuetničkih napetosti i jačanju nepoverenja prema manjinskim narodima. "Kurir" od 30. juna na naslovnoj strani donosi ovako formulisane vesti: **"Zločin u Temerinu: Zoranu Petrov iću Mađari nabili bejzbol palicu u čmar"**. Nije uputno prećutkivati incidente koji su motivisani etničkom netrpeljivošću, ali ako je već morala u samom naslovu biti istaknuta etnička pripadnost počinilaca kriminalnog akta, bilo bi svakako primerenije nazvati ih, na primer, huliganima ili razbojnicima mađarske nacionalnosti.

U priči o nesrećnom Zoranu Petroviću "Kurir" je prećutao njegovu izjavu da nije "žrtva nacionalizma", a "obogatio" ju je podatkom da je **"policija od početka godine zabeležila 14 incidenata u Vojvodini, najviše u Subotici, u kojima su žrtve bili Srbi"**. Sve je, naravno, stavljeno u širi kontekst, koji je, naravno, definisan navodno oživljenim velikomađarskim hegemonizmom; jedan od podnaslova u tekstu je **"Vaskrsnuće Mađarske"**, pošto je "Kurir" otkrio i da **"na zidu preko puta mesta na kome je policija pronašla Petrovića stoji grafit na mađarskom jeziku, na kome piše: 'Verujem u jednog Boga, verujem u jednu domovinu. Verujem u jednu božju pravdu, verujem u vaskrsnuće Mađarske. Amin'."**

"Kurir" objašnjava da su u pitanju stihovi "Nacionalne pesme" Šandora Petefija **"koja je nekad bila zabranjena"**. Jedan od antrfilea u tekstu naslovljen je čak **"Kao Martinović"** pošto se u njemu prenosi ocena novosadskog odbora Demokratske stranke Srbije da **"po monstruoznosti ovaj zločin u mnogome podseća na onaj koji se osamdesetih godina dogodio na Kosovu i Metohiji, kada je teško povređen Đorđe Martinović"**.

Teško je, međutim, u srpskoj štampi pronaći informacije o incidentima u kojima su žrtve nacionalističke mržnje Mađari tako da će najveći deo javnosti u Srbiji kao grom iz vedra neba doživeti ozbiljnu internacionalizaciju problema mađarske manjine u Vojvodini, koja će se uskoro dogoditi, uz vrlo oštre poruke međunarodne zajednice Beogradu.

PROCES PROTIV OPTUŽENIH **ZA UBISTVO PREMIJERA**

O intenzitetu medijske histerije koju je izazivao najpoznatiji optuženik u Srbiji najjasnije govori činjenica da je u pojedinim dnevnim listovima, od kojih su neki, poput "Kurira" izuzetno tiražni, Ulemek, odnosno njegove fotografije okićene eksplozivnim naslovima, danima, bez prestanka, zauzimao naslovne strane. Već kao kuriozitet zvuči podatak da u prvih 20 dana juna, Ulemek samo u četiri broja nije okupirao prve stranice "Kurira".

"Legija konačno progovorio" stoji pod zaglavljem "Kurira" od 15. juna. Ispod tog je Ulemekova kolor fotografija u krupnom planu, a ispod nje ogromnim slovima odštampana poruka: **"Optužujem"**. Bizarno deluje namera uredništva da izvede asocijaciju na čuvenu aferu Dražfus, s tim što je famozni citat Emila Zole stavljen u usta Miloradu Ulemeku Legiji.

Ulemekove optužbu bile je sasvim lako predvideti. Odnosile su se, naravno, na **"Bebu, Čedu, Vesića, Janjuševića, Čumeta i Krmivoja"** ("Kurir", 15. VI).

Prvooptuženi u suđenju za ubistvo Zorana Đinđića optužio je nabrojane, među kojima su, izuzev Ljubiše Buhe Čumeta, zaštićenog svedoka u procesu, svi bili bliski saradnici ili prijatelji ubijenog premijera, da su ga **"uključili u državni posao prodaje heroina"**.

Iako lako predvidljive, Ulemekove tvrdnje su od štampe, tj. od njenog pretežnog tabloidnog dela, dočekane kao prvorazredna senzacija. Uopšte, načinom na koji je redakcijski opremao i grafički predstavljao delove Ulemekovih iskaza dobar deo beogradske štampe javnosti je sugerisao da nam taj čovek zaista plasira neke šokantne, dugo čekane istine.

"Stambolića oteo Šiptar, naredio DOS" ("Kurir"), **"Stambolića ubili DOS i Spasojević"** ("Balkan"), **"Ubistvo Stambolića namešteno je Miloševiću"** ("Internacional") **"Stambolića su ubili neki iz DOS i Šiptar"** (Blic)...Svi ti naslovi objavljeni su istog dana u različitim dnevnim listovima, i to uglavnom preko naslovne strane, bez imalo rezerve prema onome što prvooptuženi izgovara u sudnici, a u čemu, po oceni upućenih i ozbiljnih posmatrača procesa, ima ponajviše sasvim providnih i lako oborivih konstrukcija.

Starim ideološkim žargonom reklo bi se da Ulemek u sudnici i preko opskurnih glasila ne brani samo sebe nego "sve nas": Miloševića i sve ostale "žrtvovane" Hagu, JSO ili famozne "crvene beretke" i opšte nacionalne interese pošto je objasnio da mu se ideja o švercu droge u korist države dopala iz patriotskih pobuda, kao čin osвете Zapadu koji nas je bombardovao.

Zapanjujuća je perfidnost s kojom se ponekad na stranicama novina "montira" Ulemekov imidž. Istovremeno ona čini uočljivom činjenicu da se kroz Ulemeda prelamaju interesi jedne vrlo široke i šarene političko-kriminalne-ratnoprofiterske grupacije, kojoj sasvim pristaje kolokvijalni termin "antihaški lobi" i koja, vrlo očigledno, ima velikog uticaja na medije. Primer iz "Večernjih novosti" od 29. juna najindikativniji je u tom smislu.

"Svedočim za srpski narod" - pod tim naslovom objavljen je, na skoro celoj strani, razgovor sa vladikom mileševskim Filaretom, u kojem ovaj crkveni velikodostojnik, poznat po bliskim prijateljskim odnosima s najekstremnijim nacionalistima i militantima srpske politike, naširoko govori o svojoj nameri da kao svedok odbrane svedoči u procesu koji se u Hagu vodi protiv Miloševića.

Među pojedincima o kojima vladika u ovom tekstu govori s najtoplijim emocijama su, uz Miloševića, i Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Momčilo Krajišnik, Vojislav Šešelj, Nebojša Pavković, Milorad Ulemek...**"Kad su me proganjali da mi sruše ribnjak i ekonomiju u Mileševi, kad je stigao nalog da se to uništi, general Pavković poslao mi je faks. Vladiko, piše, imamo naređenje da vam rušimo, šaljemo vojsku, obezbedite stan i hranu za ljude. Hvala tom Pavkoviću, on je 400 nadnica potrošio da njegovi vojnici iskrče u Mileševi okolne livade. Šta sam mu rekao? Nemamo hrane ni za sebe, a kamoli za vojsku, ne dolazite bez potrebe. Tako sam preko nekih ljudi uspeo da stupim u kontakt s Legijom, muka me je na to naterala. On kaže – ne brini. Zove me uveče patrijarh i kaže: 'Vladiko, ne brini, ništa se neće rušiti'. Posle čujem da je bio nekakav sastanak u Beogradu, bili na njemu Čeda, Đinđić, ne znam ko još, a sve to organizovao Legija, i stvar se stišala. Legija je meni pomogao, i blagodaran sam mu za to."**

U duhu ovakve propagande nacionalne sloge i ljubavi, teško je prihvatiti mogućnost da je "Srbin ubio Srbina", te se, kao najlogičnije rešenje, medijski plasiraju "otkrića" o stranim izvršiocima i stranoj zaveri koja stoji iza atentata. Zato "Kurir" piše, **"Đinđića ubio Dominikanac"** (25.VI), na naslovnoj strani, naravno, na kojoj se najavljuje i "istina o hapšenju Cece" (misli se na estradnu zvezdu Cecu Raznatović, udovicu velikog mafijaškog bosa i vođe paramilitarnih grupacija Željka Ražnatovića Arkana, hapšenu za vreme vanrednog stanja, tj. akcije "Sablja").

"Premijera Zorana Đinđića ubio je Dominikanac, profesionalni ubica koji je odmah posle atentata prešao granicu sa Hrvatskom i netragom nestao! Iza ubistva premijera stoje strane obaveštajne službe i mračni centri moći kojima je smetala Đinđićeva politika!"

Tako piše "Kurir", pozivajući se na novinara Stevana Zeca, autora romana "Metak od leda". Pošto je roman, po definiciji, delo fikcije, "Kurir" ovu umetničku (?) konstrukciju, koja, doduše, pretenduje očigledno da bude shvaćena kao da se temelji na autentičnim događajima, "ojačava" tako što dalje konstruiše navodno zapanjujuću sličnost između sadržaja romana i izvesnih izjava Gorana Svilanovića, bivšeg šefa srpsko-crnogorske diplomatije, datih mesec dana pred objavljivanje Zecove knjige.

"Da li je to Svilanović pre svih čitao knjigu Stevana Zeca ili je njegova knjiga mnogo više od pukog romana i fikcije? Kako god bilo 'Kurir' prenosi najinteresantniji deo ove najnovije verzije ubistva premijera."

"Najnovija verzija ubistva premijera", kao marketinška krilatica, svedoči o tome u šta se u srpskoj javnosti pretvorio nedavni tragični događaj sa, sada je već sasvim jasno, vrlo teškim posledicama po budućnost srpskog društva. Zbog opstrukcije sistema i nemoći ili izostanka želje vlasti da ubrza otkrivanje, a potom i objavljivanje svih pojedinosti u vezi sa ubistvom predsednika vlade, ta nesreća je u nezdravoj javnosti, zaglušenoj dezinformacijama i manipulacijama, pretvorena u nešto nalik na temu petparačkih romana u nastavcima.

Kada je Ulemek "konačno" započeo svoju odbranu pred sudom i kada je javnosti uz veliku pompu preneto šta on to ima da kaže postalo je jasno da su mnoge od Ulemekovih "teorija" od ranije prisutne u javnosti, kroz "priče iz pouzdanih izvora", plasirane na stranicama političkih tabloida. Na primer, "Internacional" 7. juna piše: **"Spasojević zvao Batića da pusti Bagzija"**, i ministar pravde u vladi Zorana Đinđića "denuncira" se kao još jedan od ljudi establišmenta koji su imali bliske veze sa organizovanim kriminalom, i to konkretno sa "zemunskim klanom". Devet dana kasnije, "Internacional" je kao i drugi listovi preneo deo Ulemekovog iskaza koji se odnosi na navodne veze Batića i Spasojevića: **"Spasojević platio Batiću da ga izvuče iz zatvora"** (16. VI).

"Internacional" se "istakao" i celim feljtonom posvećenim Ulemeku. Naslov to "žurnalističkog poduhvata" je dovoljno indikativan: **"Milorad Ulemek Legija, od nestašnog klinca do najpoznatijeg srpskog pritvorenika"**. U prvom delu feljtona citiran je, između ostalih, i poynati kriminalac Kristijan Golubović. Govori o svom prijateljstvu sa Ulekom, koje je započelo još kada su bili deca. **"Tako smo počeli da se družimo. Šetali smo do Lida, lovili ribice, krali čokoladice na kasi i radili sve ono što i druga deca u to vreme...Golubović kaže da je Cema bio mali diplomata, dečak koji je u svađama i tučama uvek pokušavao da stiša zaraćene strane da ne idu do kraja."**

U glosu je izvučen deo navodnog citata nekog neimenovanog Ulemekovog školskog drugara, koji kaže: **"Bili smo kao i sva druga deca iz normalnih porodica...Možda malo nestašniji, ali ništa posebno. Zbog tih dečjih nestašluka posebno smo bili simpatični psihologu škole Miši, koja je za nas, između smena, organizovala neke časove lepog ponašanja."** ("Internacional", 4. VI)

Ulemek ili, intimnije, Cema tako je portretisan u feljtonu da se prosto nameće kao pravi idol mladim čitaocima. Iako on sam, kako saznajemo, kao mlad nije imao idole, sem simpatičnih momaka iz kraja, poznatih kao "harlemovci", **"koji su, međutim, počeli da se drogiraju, što je njemu bilo više nego grozno"**. Kristijan Golubović nam otkriva i priču o Ceminoj prvoj ljubavi, kojoj je stalno poklanjao banane, **"jer ih je mnogo volela"**. Takođe, **"Golubović kaže i da se Cema nikada, dok je bio sa jednom, nije viđao s drugim devojkama."** ("Internacional", 5. VI)

Način na koji se piše o Legiji, Kristijanu i njima sličnim, veličanje likova sa one strane zakona je konstanta je srpske populističke štampe. Ali, i u glasilima koja su, bar nominalno, daleko od populističkog diskursa, nalaze se primeri fascinacije Ulemekom, najverovatnije zbog njegovog političkog "potencijala".

"NIN" 24. juna piše: **"Tu je i Legijin talenat za psihologiju kada filigranski bira reči kako bi opisao Čedomira Jovanovića i njegov status i ulogu u događajima čiji je on samo `nemi posmatrač`...Pazeći da ne bude nametljiv u svom izlaganju, sve što kaže Luković to čini kroz odgovor na pitanje sudije...Suvo ponavljajući već rečeno i trudeći se da bude spontan, Luković vešto dodaje nove momente i tvrdnje koje treba da uvere sud i javnost da je Đinđićevo okruženje ogrezlo u kriminal. Luković ne optužuje direktno i samog Đinđića, ali opisi kriminalnih radnji i direktno pominjanje ljudi iz njegovog okruženja – i ubijenog premijera stavlja u isti kriminalni milje...Ako je suditi po Legijinom doziranom svedočenju uoči predsedničkih izbora, sve upućuje na to da će se kasete i ostali dokazi pojaviti uoči parlamentarnih izbora u Srbiji koji se očekuju na jesen...**

Ne treba zaboraviti da su optužnicom obuhvaćeni samo puki izvršioc i da Legija upravo pokušava da iz svog ugla ukaže i nagovesti nalogodavce. Za sada on koristi jedino oružje koje je u njegovoj moći, a to je priča. Iako još neproverena, poprilično je uzdrmala javnost. Legija kao da je čitao Malaparteovu *`Tehniku državnog udara`* u kojoj se objašnjava da se nijedna akcija ne počinje bez unapred određenog cilja."

"NIN" nas, dakle, svojom "ekspertizom" upućuje da je Ulemek usamljeni igrač, s "pričom" kao adutom, kao nekakva Šeherezada, ali i sa znanjem mnogih tajni koje će on genijalno dozirati i na taj način uticati na razvoj političkih prilika u Srbiji. Citirani tekst pisao je Slobodan Ikonić, a u sedam dana ranijem broju (17. VI) njegov redakcijski kolega Nikola Vrzić, nudi sličnu poruku.

"Legijino izlaganje nastaviće se kada prvooptuženi za ubistvo premijera ozdravi. Dosadašnja njegova priča izazvala je u javnosti poprilično podsmeha i izneverenih nada, uz izvesnu dozu nervoze u demantijima (`taj ološ`). No, priču kao takvu ne treba unapred odbacivati, iako se u njoj uočavaju brojna prećutkivanja i očigledne neistine. Priču ne treba odbaciti sve dok se ne vidi kakvim će dokazima da je potkrepi. Ili je on toliko naivan da misli pa misli da mu je samo reč dovoljna da izbegne dugogodišnju robiju? Teško je pretpostaviti toliku naivnost od čoveka koji je preživeo i Jovicu Stanišića, i Radeta Markovića, i Slobodana Miloševića i Zorana Đinđića, a u zatvor stigao tek kada je sam to pozeleo."

Sasvim je jasno da postoje ozbiljni politički interesi da se obori optužnica za atentat na premijer Đinđića, kao što je jasno i da je određenim političkim interesima dirigovana kampanja koja su u štampi dugo vodi protiv najmasovnije akcije usmerene na razbijanje organizovanog kriminala u Srbiji ("Svedok", primera radi, 8. juna "ekskluzivno saznaje" da je Zvezdan Jovanović, drugooptuženi za atentat na Đinđića, optužen kao direktni izvršilac ubistva, **"u vreme ubistva Zorana Đinđića bio u ambulanti JSO u Kuli"**).

Razumevanju problematike "obaranja optužnice" značajno doprinosi pomenuti maratonski intervju koji je general Aco Tomić, savetnik Vojislava Koštunice dok je bio predsednik SR Jugoslavije i bivši prvi vojni obaveštajac, dao "Večernjim novostima" i koji je štampan u sedam nastavaka.

"Preko nas su `nišanili` Koštunicu, pošto bi optužnica, po logici onih koji su je pisali, tek tada imala smisao. Ovako, pošto se to izjalovilo, politička pozadina atentata u optužnici postavlja – crnu rupu", priča Tomić u "Večernjim novostima". **"Još je stoga otvoreno ključno pitanje: ko je učesnike zavere i atentata**

udruživao i zbog čega. Sve u svemu, stvarne političke dimenzije zavere koja je rezultirala ubistvom Đinđića tek treba razotkriti."

Na pitanje novinara da objasni otkud takva "crna rupa", general Tomić kaže: **"To znaju oni koji su vodili istragu i dirigovali vanrednim stanjem. Nezavisno od ovoga, teško mi je da poverujem da je Legija hteo da bude šef države, da se proglasi za diktatora, ili da nekog od `svojih političara` dovede na vlast. To su delovi optužnice koji su naprosto smešni."** ("Večernje novosti", 2. VI)

Aco Tomić se savršeno uklapa i u još jedan trend, započet u štampi tokom prethodnog meseca, a to je "odbrana Šilerove", tj. po raznim osnovama isterivanje odgovornosti onih koji su srušili famozni mafijaški zamak u pomenutoj zemunskoj ulici. Na "rušenje" se, podsećamo, štampa obrušavala pozivajući se na komunalne propise i procedure, potom, štiteći prava oštećenih, udovica Dušana Spasojevića i Mileta Lukovića Kuma, ali i zbog navodno uništenih dokaza koje je Šilerova krila. Teza je da su oni koji su srušili spornu građevinu, a jasno se aludira na poznati niz "dežurnih krivaca" s Čedomirom Jovanovićem na čelu, učinili to da bi sakrili tragove.

Evo, kakav je "lični" stav Ace Tomića o pitanju kuće u Šilerovoj. **"Tragovi svakog krivičnog dela su neprikosnoveni i moraju da budu sačuvani. To dobro znaju svi koji se bave poslovima bezbednosti i policije. Ako je Šilerova zaista mesto gde se začeo terorizam, ako je ona bila sedište tzv. zemunskog klana, kojim su navodno rukovodili Milorad Ulemek Legija i Dušan Spasojević Šiptar, onda nije smela da se onako ruši. Njeno rušenje samo je jedan od razloga što sam nekim ljudima u Specijalnom sudu već predočio: kad vam dođe odbrana na scenu, suočićete se sa iznenađenjima i problemima pošto bar nekoliko stvari nikako ne mogu da se razjasne na bazi onoga što nudi optužnica."**

HAŠKI TRIBUNAL

Nemoguće je ne primetiti da je "lista optuženika" koju je izdeklamovao Milorad Ulemek Legija (u vezi s navodnim švercom droge nađene u trezoru Komercijalne banke) sačinjena, uglavnom, od istih ljudi koji su već mesecima na udaru medijski jakog "antihaškog lobija". Kao što je u ranijim izveštajima notirano, "mezimci" političkih tabloida (npr. general Nebojša Pavković) mesecima predano optužuju ljude iz najbližeg Đinđićevog okruženja, pre svih Vladimira Bebu Popovića i Čedomira Jovanovića, za "šurovanje" s glavnom tužiteljicom Haškog tribunala Karlom del Ponte.

Svež primer nudi "Internacional" 9. juna – preko polovine naslovne strane, uz fotografije Vladimira Bebe Popovića i Veselina Šljivančanina, piše: **"Kafanska razmetanja Bebe Popovića. Šljivančanina poslao u Hag, Milanovića u Zabelu."** (Reč je o Dragoljubu Milanoviću, bivšem direktoru RTS, Miloševićevom čoveku od poverenja, prim. aut.)

Zdravom razume se, dakle, i samim pažljivijim praćenjem pisanja štampe nameće zaključak da bi političku pozadinu atentata na Đinđića, koja, kako je primetio citirani general Aco Tomić, sada predstavlja, "crnu rupu u optužnici", valjalo tražiti u onim krugovima moći koji su ogrezli u krvi tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji i kojima je sada prioritetni politički interes opstrukcija saradnje Beograda s Hagom.

Povremeno se pred očima javnosti događaju i brutalno direktne potvrde takvog mišljenja u nastupima sada vrlo ohrabrenih predstavnika Miloševićevog režima. Tako je zvaničnik Socijalističke partije Srbije Dušan Bajatović u političkoj

emisiji Televizije "Pink" glasno i bez ustezanja rekao da je "jedan već stradao" zbog preterane kooperativnosti s Hagom, jasno aludirajući na ubijenog premijera.

Takvi skandali, međutim, nemaju naročitog odjeka i nisu u štampi okićeni vinjetama "skandalozno", "šokantno" i sl. što obično ide i uz svaku najočiglednije besmisleni konstrukciju, koja dolazi iz kriminalnih krugova ili od advokata slavnih optuženika.

Slučaj četvorice generala, koje Hag potražuje a srpske vlasti već predugo ne znaju, ne mogu ili ne žele da izađu u susret tim potraživanjima, medijski jako eksploatisan prethodnih meseci (i to, uglavno, u korist generala koji odbijaju da se predaju Hagu), pao je delimično u senku pred senzacijom koju je predstavljao Ulemek i njegovo pojavljivanje pred sudom.

Hag i "generalsko pitanje" očito su bili ocenjeni kao nedovoljno važne teme od strane uredništava medija, te je i u danima pred izbore retko ko smatrao smislenim da kandidate preterano zapitkuje kako će da izađu na kraj s tim problemom. Kao da je sam premijer Vojislav Koštunica novinama dao obrazac za tretiranje haških "slučajeva", izjavivši, povodom prvih sto dana Vlade koju predvodi, da se sa Hagom u prethodnim mesecima nije moglo više sarađivati i da bi proces saradnje trebalo da se intenzivira posle izbora.

Očigledno je da u aktuelnoj konstelaciji političkih snaga u Srbiji ne postoji subjekat koji ima dovoljno hrabrosti da pred javnošću agilnije zagovara saradnju s Tribunalom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, što, u širem kontekstu znači, da se u političkoj eliti niko i ne bavi mišlju o nužnosti suočavanja srpskog društva s traumatičnom istinom o nedavnoj ratnoj prošlosti. Naprotiv, nacionalizam se reaktivira kao ključni sastojak raspoloženja javnosti, koje je, naravno, u velikoj meri dirigovano medijima.

Nije teško, prema tome, pretpostaviti kakav bi bio ishod eventualnog referenduma o izručenju famozne generalske četvorke (Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević, Sreten Lukić i Vlastimir Đorđević) Hagu, što je "rešenje" koje se preko štampe plasira od samih optuženika i njihovih saveznika. U tekstu pod naslovom u **"U Hag ako narod hoće"** ("Kurir", 14. VI) citiran je general Lazarević: **"Drecun** (Milovan Drecun, vojno-politički komentator iz Miloševićeve propagandne mašine i kandidat na predsedničkim izborima, prim. aut.) **mi je rekao da postoje brojne inicijative građana o eventualnom raspisivanju referenduma na kome bi se građani izjasnili da li smatraju da je odbrana zemlje ratni zločin...Ukoliko se narod izjasni da je odbrana zemlje od agresora zločin, ja ću prihvatiti da odem u Hag. Tamo ću pokušati da odbranim istinu o Srbiji i svemu što se dešavalo na Kosmetu."**

U istom tekstu **"sličnu poruku šalje i Nebojša Pavković, koji na pitanje šta će biti ako vlast pokuša da ga uhapsi posle izbora, kaže da se on neće dobrovoljno predati. – "Branicu se, naravno. Ipak, mislim da do toga neće doći, jer je, prema mojim saznanjima, aktuelna vlast na dobrom putu da od međunarodne zajednice i Haga izdejstvuje da se suđenja nama četvorici održe u Srbiji. Niko me nije kontaktirao, a moj odgovor je i dalje isti: neću se dobrovoljno predati"** – izričit je general.

Preneseno je i Pavkovićovo mišljenje da je **"ideja o referendumu odlična"**, kao i njegova zanimljiva analiza izbornih rezultata i ukupnih političkih prilika. **"Ako posmatramo rezultate poslednjih izbora, vidi se da su u većini stranke sa naglašeno nacionalnim interesom. Odbrana generala je nacionalni interes."**

"Balkan" nekoliko dana kasnije (17.VI) objavljuje Pavkovićevu izjavu da bi pred Haškim tribunalom **"nastavio bitku za istinu u ime poginulih i ranjenih tokom rata na Kosovu i Metohiji"**. Izostalo je novinarsko pitanje, koje se sasvim logično nameće – zašto, kad već ima tako svetu misiju, i ne ode mirno u Hag?

Zapanjujuća je, uopšte, mera licemerja i kukavičluka koju generali-skrivači iza nacionalnih interesa demonstriraju u svojoj medijskoj agresivnosti, ali još više zapanjuje tako slaba spremnost "nosilaca javne reči" da razobličie takvo ponašanje, u svoj njegovoj neprincipijelnosti, sebičnosti i nemaru prema stvarnim nacionalnim interesima.

Naprotiv, može se primetiti samo ekstremna novinarska servilnost prema njima, naročito prema Pavkoviću, u čijem slučaju se apsolutno ne šteti na novinskom prostoru. "Kurir" za to daje neverovatan primer. Dan za danom, 22. i 23. juna, na istoj strani (5), u gotovo identičnom prelomu i obimu, objavljuju se dva teksta o Nebojši Pavkoviću i njegovim namerama spram Haga gotovo identičnog sadržaja. Jedino što je ispod teksta **"Pavković: Neću, bre, u taj Hag!"** (22.VI) naznačeno da je preuzet od agencije Tanjug, dok je dan kasnije isti korpus Pavkovićevih prepoznatljivih poruka dobio drugi naslov, **"Pavković: Samo mrtav u Hag!"**, i potpisan je inicijalima Đ.O.

I dok se Hag kao motiv u štampi uglavnom eksploatiše kroz bavljenje sudbinama Karadžića, Mladića, Šljivančanina, Pavkovića, Lazarevića i drugih begunaca i skrivača od međunarodne pravde, u haškim procesima se odvijaju veoma bitni događaji, o čemu čitaoci novina u Srbiji znaju tek ponešto ili čak ništa. Neki listovi, na primer, nisu objavili ni vest o presudi Tribunala izrečenoj Milanu Babiću, nekadašnjem lideru Srba u Hrvatskoj, dok je u "Politici" (30. VI), najsadržajnijem i nominalno najozbiljnijem dnevniku, ta informacija, preuzeta od agencije "Beta", plasirana takoreći stidljivo – zabačena je u sam donji levi ugao, kako se, u ozbiljnim novinama, plasiraju vesti minornog značaja. Zanimljivo je i da se ta vest našla na stranici posvećenoj spoljopolitičkim temama.

KOSOVO

U vezi s Kosovom, štampa u Srbiji je tokom juna "rado" baratala raznim "obaveštajnim" podacima, nagoveštavajući nove nemire, odnosno talase nasilja nad Srbima, dokazujući tako ključnu tezu da se na Kosovu (i političari i mediji insistiraju i dalje na upotrebi termina Kosmet) stanje jednostavno ne može stabilizovati.

"Albanski teroristi na Kosmetu planiraju da u junu ponove napade na Srbe, koji će biti mnogo suroviji, na meti i UNMIK policija", piše već početkom meseca "Kurir" (2. VI), pod ogromnim, uznemirujućim naslovom **"PONOVO 17. MART?"**. Izvor je, jasno, anonimn i nezvaničan, ali "odlično obavešten" i "blizak KFOR-u". **"Svi živimo u strahu, jer su ovog puta pretnje mnogo ozbiljnije. Ovoga puta neće biti "samo" paljenja kuća i prebijanja Srba, već i masovnije ubijanja"**, govori sagovornik "Kurir".

Podstičući paniku, beogradska štampa nije propustila priliku da kritikuje kolege iz albanskih medija na Kosovu zbog kreiranja atmosfere nesigurnosti. **"Pojedini albanski mediji na Kosovu i Metohiji ovih dana, kada se iz mnogih izvora čuje upozorenje o mogućim novim nemirima, kao da podstiču nasilje i pozivaju na bunt u južnoj Pokrajini"**, objavljuju "Večernje novosti" 15. juna u tekstu pod naslovom **"Sukobi na pomolu ?"**.

Neverovatno cinično zvuči kada "Večernjih novosti" spočitavaju albanskim medijima što neumereno napadaju Harija Holkerija kada se ima u vidu kakva je intenzivna kampanja protiv Harija Holkerija mesecima vođena u srpskim štampanim medijima, uključujući i same "Večernje novosti"

U istom tekstu, izdvojen u antrfile, "Večernje novosti" donose i nezvaničnu informaciju, u stvari spekulaciju o načinu na koji su utopljeni albanski dečaci u Ibru, čija su tela pronađena dva dana ranije. Ono što je naročito upadljivo u toj spekulaciji

jeste to da je puna negativnih etničkih predrasuda: "Iz albanskih krugova bliskih srpskoj strani, posle prekjucherašnjeg pronalaženja utopljenog albanskog dečaka u Ibru, čije telo je na obdukciji međunarodne patologije u Orahovcu, prostrujala je vest da su dečake namerno ostavili u vodi da se udave neki njihovi dalji rođaci, zbog nekakvih krvnih osveta, tačnije tajnih likvidacija tokom rata, koje su i tada pripisane Srbima. Navodno u selu Čabar, odakle su utopljeni dečaci, svi znaju o čemu je reč, ali niko ne sme ništa da saopšti istražiteljima. (Iz ovako diletantski sročene informacije nemoguće je, kao što se vidi, zaključiti ni koliko se dečaka utopilo, jedan ili više njih, ali je vrlo lako primiti poruku da su Albanci decoubice, primitivci koji sprovode krvnu osvetu i kukavice koje se plaše da kažu istinu.)

Karakterologiju Albanaca u "Politici" (11.VI) analizira ugledni komentator i analitičar Ljubodrag Stojadinović u tekstu pod naslovom "Lekcija o porazu". Između ostalog tvrdi: "Albanci ne veruju ni u šta drugo toliko fanatično kao u delotvornost nasilja. Za njih ne postoje nagrada i kazna u u političkom i civilizacijskom smislu. Oni su kao uboge žrtve stekli moćne prijatelje, shvatajući svoju ulogu kao savršen nasilnički zaklon."

Upotreba etničkih, verskih i inih predrasuda u srpskoj štampi je, kako je već notirano u ranijim izveštajima, posebno kada je u pitanju Kosovo kao tema, jednostavno manir. I to ne samo prema Albancima, nego prema svemu što je Drugo. "Katolički sveštenik ukrao mošti iz manastira Devič" objavljeno je u "Kuriru" (9. VI) preko polovine naslovne strane.

Skandal sa francuskim vojnim kapelanom Kristijanom Venarom u javnost je dospela preko eparhije Raško-prizrenske, odnosno kao njeno otkriće, a "Kuriru" je, kako vidimo, procenio da je za njegove čitaoce najinteresantnije to što je srpske svetinje poharao jedan katolički sveštenik (u "Blicu" je, na primer, ista informacija opremljena odmerenijim naslovom "Vojni sveštenik opljačkao manastir Devič"). "Kurir" piše: "Da su pripadnici Kfora zaista želeli da dragocenosti iz zapaljenih crkava spasu *'od muslimana'*, kako tvrdi Venar, bilo bi logično da su pratnju obezbedili pravoslavnom svešteniku, a ne rimokatoličkom kapelanu..."

Osim Vatikana, reprezentovanog sveštenikom lopovom, na Kosovu vršlja i drugi "tradicionalni" srpski neprijatelj – Nemačka. "Internacional" 9. juna piše: "Nemac forsira etničko čišćenje".

"Nikolaus graf Lambsdorf, šef privatizacije pri Unmiku, visoki je evropski zvaničnik koji u tajnim, ali i javnim susretima s predstavnicima parapolitičkih albanskih snaga podržava etničko čišćenje Srba na Kosovu i Metohiji – tvrdi izvor Nacionala blizak vrhu kosovskih vlasti, a informaciju potvrđuju i pojedini srpski lideri s Kosova i Metohije.

Nikolaus graf Lambsdorf pored toga što je, kako navoda neši izvori, rasprodao srpsku imovinu u besenje, uglavnom Albancima, ne krije da im je veoma naklonjen i da u južnoj srpskoj pokrajini ne želi da vidi nijednog Srbina. Protivno zalaganjima međunarodne zajednice, koja zagovara multietničko Kosovo, Lambsdorf kao njen zvanični predstavnik gotovo otvoreno pokazuje svoje loše namere i želju za stvaranjem nezavisnog Kosova.

"Tragično je što na to niko od evropskih zvaničnika ne reaguje. Svi čute i mirno gledaju njegovo delovanje i spregu sa šiptarskim teroristima. U vreme Štajnera ruke su mu bile potpuno odrešene, pa je radio šta je hteo. Ni Holkeri ga nije sprecavao u tome, pa se dovodi u pitanje koliko je iskrena želja međunarodne zajednice za multietničkim Kosovom", smatra izvor Nacionala.

Da bi scenario zavere bio kompletiran, "Internacional" nas upoznaje s pojedinošću da Lambsdorf potiče iz grofovske nemačke porodice koja je "istorijski antisrpski orijentisana". Njemu se pružila prilika da mržnju sprovede u delo. Ako je Goran Svilanović za bilo šta bio u pravu kao ministar diplomatije, onda je to

činjenica koju je izneo – da će Nemci Srbima doći glave. Lamsdorf želi da od Kosova napravi novu Hrvatsku i da čuje pesmu 'Danke, graf', tvrdi naš izvor."

Kao "guske u magli" novinari u Srbiji traže rešenje problema Kosova i na često bizaran način i sa bizarnim "saveznicima", verujući očigledno da se na njihove čitaoce zapravo odnosi metafora s početka rečenice. "Nedeljni telegraf" tako prvi objavljuje, a "Večernje novosti"¹³ juna prenose intervju sa izvesnim admiralom Džejsmom Kerijem, "grandkomanderom viteškog reda templara" o "mogućoj pomoći Srbiji i problemu Kosova". Jedno od pitanja upućenih admiralu Keriju zvuči ovako: "Kakvi su planovi templara u uspostavljanju mira na Kosmetu, a da to nije mir pobijenih hrišćana?"

Pošto je intervjuer insistirao da dobije direktan odgovor o tome na koji način bi templari mogli "konkretno" da "pomognu Srbiji u vraćanju Kosmeta", usledilo je objašnjenje koje je u punom svetlu razotkrilo kakav "ozbiljan igrač" je do tada nam nepoznati admiral Keri i kako duboko razumevanje naše specifične situacije on poseduje.

"Mudžahedini i Bošnjaci, zajedno sa Albancima, odsecali su glave Srbima, spaljivali ih u krematorijumima, pričali su mi o tome vaši templari – ali šta vredi kad vi kao država ne želite da oslobodite Kosovo! Da želite, templari bi vam bili sjajan kanal dejstva prema Vašingtonu. Da budem precizan – novi Kosovski boj biće u Ovalnoj sobi Bele kuće."

A "Politika" (22.VI) objašnjava, kroz autorski tekst izvesnog "direktora Centra za međunarodne odnose u Ilinuju", da će Amerika, tj. republikanska administracija, koju čine "realisti", uskoro pristati na podelu Kosova pošto je, kako se u naslovu kaže, "Raskrinkano Potemkinovo selo" i UNMIK je pravio "multietničko" Potemkinovo selo usred bezakonja, nasilja, ubistava, etničkog čišćenja, uništavanja crkava, cvetajućeg kriminala, prostitucije, šverca droge i opšte nefunkcionalnosti protektorata."

Razlozi za srpski optimizam spram Kosova su, prema ovoj analizi, i istorijski. "Republika Irska nikada nije priznala podelu i suverenitet britanske krune na šest grofovija Alstera kao trajno i legitimno rešenje irskog pitanja. Francuska je izgubila Alzas i Lotaringiju 1870, a potom ih skoro 50 godina držala `u svom srcu – na jeziku nikada` - i povratila 1919...

...Ishod je vazda stvar duha malih, ništa manje nego volje moćnih. Ta je volja podložna promenama. Ne treba isključiti mogućnost da čak i u Vašingtonu – nakon što "rat protiv terorizma" neminovno eskalira u globalni pohod protiv Džihada – pravo Srba na Kosmet konačno bude prihvaćeno kao pravedno, shodno interesima SAD i u skladu sa principima zakona i pravde koje je Amerika nekada poštovala"

UVOD

Nemoć ili nespremnost vlasti u Beogradu da s mrtve tačke pomeri saradnju s Haškim tribunalom iz meseca u mesec vodi Srbiju u sve nezavidniju situaciju. To važi i za njen međunarodni položaj, ali i za prilike na unutrašnjem planu. Refleksija takvog stanja u štampanim medijima se, paradoksalno, uočava pre svega u intenziviranju negativne kampanje protiv Tribunala, a naročito protiv Tužilaštva i dežurnog krivca Karle del Ponte.

Mnogo teže je bilo uočiti kritički odnos prema nadležnima u zemlji, odnosno prema onima koji su svojim nečinjenjem ili pogrešnim činjenjem najviše doprineli tome da Srbija sve dublje tone, povučena "kamenom oko vrata" koji za nju predstavlja Međunarodni tribunal za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji. U javnim glasilima gotovo da uopšte nema mesta za mišljenja koja bi upućivali na to da Hag za naše društvo nije samo pretežak teret i da, u najboljem slučaju, saradnja nije neophodna samo zbog "kredita" i pretnji novim sankcijama, već da individualizacija krivice i suočavanje sa bolnim zabludama iz nedavne ratne prošlosti mogu da deluju samo lekovito i da bez toga nema približavanja Srbije porodici razvijenih demokratskih zemalja.

Iluzorno je, naravno, očekivati toliki stepen etičnosti od srpske novinarske profesije, koja je ogrezla u jeftini senzacionalizam i koja i dalje, očigledno je, ne uspeva da se oslobodi ideologije nacionalizma i kvazipatriotskog populističkog diskursa, koji su je ne tako davno i doveli do njenog najsramnijeg srozavanja u eri Slobodana Miloševića.

Reklo bi se da se srpsko novinarstvo malo čemu naučilo na sopstvenim greškama i da se i dalje drži nekih obrazaca koji su već potvrđeni kao pogubni po ukupnu društvenu klimu i krhke demokratske procese. To se sada primeti u načinu na koji se štampa odnosi prema tzv. vojvođanskom problemu, koji je sve manje bezazlen. Opet su igri kvaziistorijske teorije o teritorijama, opet se radi na jačanju nepoverenja i predrasuda prema drugim etničkim grupama i obično se na sasvim oprečan način tretiraju incidenti u kojima su žrtve Srbi od onih u kojim stradaju Mađari ili pripadnici neke druge manjine.

Bez ustručavanja se rasplamsava antimađarsko raspoloženje, širi bauk velikomađarskog revizionizma i, istovremeno, ignoriše ili negiraju događaji koji ukazuju na ugroženost mađarske zajednice pred sve snažnijim srpskim nacionalizmom u Vojvodini, koji se, uostalom, potvrđuje i sve većim izbornim uspesima Srpske radikalne stranke u Vojvodini.

Značajan medijski događaj tokom jula bila je, svakako, i inauguracija novog predsednika Srbije, Borisa Tadića. Sama inauguraciona ceremonija javnosti je predstavljena sa dosta "državotvornog", nacionalnog patosa, u ključu koji bi se mogao gotovo nazvati "tuđmanističkim", po fasciniranosti izveštača ceremonijalnom pompom, što, takođe, indikativno govori o društvenoj klimi u Srbiji. **"Verujem u Srbiju", "Srbija nade", "Svom snagom za Srbiju"** ...stizale su, 12. jula, krupne poruke sa naslovnih strana "Blica", "Večernjih novosti", "Glasa javnosti".

Novine su ustupile po nekoliko stranica tom događaju. Bilo je izvesnog daha nekadašnje ideološke lakirovke u izveštajima o inauguraciji i pratećim događanjima; u svakom slučaju, Srbija je tog dana, sudeći bar po novinama, delovala kao mnogo sređenija i mirnija zemlja. "Politika" je na naslovnu stranu, u okvir plasirala zanimljivost da je **"Dobrica Ćosić opet u taksiju"**, što će reći, da je akademik sa reputacijom "oca nacije" na Tadićevu inauguraciju došao istim prevoznim sredstvom kao i svojevremeno na sopstvenu inauguraciju za predsednika Jugoslavije.

HAG

"Karla slikala bekstvo Hadžića?", naslov je u "Večernjim novostima" (20. jul). Umesto kritičkog stava prema vlastima koje su praktično dozvolile izrugivanje obavezama prema Haškom tribunalu, insinuira se da se Tribunal, odnosno "Karla", kako krajnje kolokvijalno srpski mediji imenuju glavnog tužioca Tribunala, bavila nečim nepodobnim, nekakvom špijunažom. Poenta ovako skrojenog naslova je da haški špijuni nesmetano vršljaju našom zemljom.

Tako, narednog dana "Internacional" donosi tekst sa, razume se, krupnim naslovom **"Haški psi tragači vršljaju Srbijom"**, ilustrovan fotografijom na kojoj se, u krupnom planu, vide pseće čeljusti i fotografijom Karle del Ponte. Povod je, naravno, to kako **"Florans Artman i del Ponte objašnjavaju kako je snimljeno Hadžićevo bekstvo"**.

Saradnici Tužilaštva koji su, između ostalog, zabeležili Hadžićevo bekstvo, u novinama se nazivaju "Karlinim tragačima", "potkazivačima" i tome slično.

I "Večernje novosti" nastavljaju (21. jul) da se bave temom od prethodnog dana, s jasnim namerama da se diskredituju, ili bar dovedu u sumnju dokazi kojim raspolaže Karla del Ponte. **"Dokaz za bekstvo su, prema rečima glavnog tužioca Tribunala, fotografije koje su snimili 'njeni ljudi', u 'zasedi pred Hadžićevom kućom u Novom Sadu'". Te slike, međutim, ona nije prikazala javnosti, u nadi da će joj, kao i u slučaju tvrdnje da je Ratko Mladić u Srbiji, poverovati – na reč."**

U istom se broju "Večernih novosti", po staroj, dobro poznatoj matrici, odbrana Slobodana Miloševića izjednačava sa odbranom srpskog naroda. Naslov na prvoj strani nedvosmisleno glasi: **"Braniću Srbiju"**, i sažetak je izjave francuskog generala Pjer-Mari Galoaa, koji je trebalo da bude svedok odbrane u procesu protiv Miloševića. Da ne bude nikakve sumnje u značenje poruke naslova, u podnaslovu stoji: **"Prvi svedok Miloševićeve odbrane u Hagu želi da brani srpski narod."**

U intervjuu koji je stalni dopisnik "Večernih novosti" napravio s francuskim generalom polazi se od, vreme će dokazati, dezinformacije da će Galoa biti prvi Miloševićev svedok. Galoa je, naravno, predstavljen u klišeju o velikom prijatelju srpskog naroda, kakav je dosta rabljen u vreme Miloševićeve vladavine (lako je prisetiti se samo opskurnih, a u Srbiji 90-ih veoma prominentnih ličnosti kao što su Daniel Šifer ili Đovani di Stefano). **"O svojim vezama sa Srbijom, general Galoa kaže: Počele su 1991, kada sam shvatio da postoji operacija razbijanja Jugoslavije zbog interesa koji nisu imali nikakve veze s jugoslovenskim narodima. Srbija je bila cilj ljudima koji su želeli da razbiju Jugoslaviju"**.

Ovde je na delu još jedan u srpskim medijima i, uopšte, u srpskoj javnosti dosta rabljen obrazac, po kojem je lakše baviti se navodnim belosvetkim antijugoslovenskim zaverama i u njima nalaziti uzroke celokupne bivšejugoslovenske tragedije, nego se zanimati za konkretne dokaze odgovornosti srpskog političkog i vojnog rukovodstva za konkretne ratne zločine. **"General Galoa se tokom protekle decenije pokazao kao veliki prijatelj Srbije. Oštro je osudio**

NATO bombardovanje Jugoslavije, protivnik je mešanja SAD u evropske poslove i na Balkanu."

Na pitanje novinara "Večernjih novosti": **"Šta ćete još reći u korist gospodina Miloševića?"** predvidljiv je odgovor: **"Njega znam veoma malo. Želim da branim interese Jugoslavije koja je namerno razbijena."**

U sličnom, manje ili više prikrivenom navijačkom tonu prema Miloševiću, medijski se "brane" i generali iz famozne četvorke, koju potražuje Hag: Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević, Vlastimir Đorđević i Sreten Lukić. Oni su "krivi samo zato što su zemlju branili pred zaverom koja je kulminirala NATO bombardovanjem". "Blic" (1. jul) objavljuje intervju s generalom Lazarevićem, pod naslovom **"Neka me streljaju na Terazijama"**.

U podnaslov je, kao udarna poruka intervjua, izvučen citat: **"Uvek kada me pitaju da li ću se dobrovoljno predati, pred očima mi je slika 600 poginulih vojnika koji su bili pod mojom komandom."** Jedina opcija koju Lazarević kategorički odbija, prihvatajući čak i "streljanje na Terazijama", što "Blic" prenosi s punim uvažavanjem generalske rešenosti i ozbiljnosti, bez dosta logičnih i za Lazarevića neprijatnih potpitanja, jeste – predaja. **"Ako su četvorica generala jedini problem ove države, i ako je to rešenje, neka nas javno streljaju na Terazijama."**

Uopšte, svaki Srbin koji je u "nesporazumu" sa Tužilaštvom Haškog tribunala može računati na "podršku" srpske štampe. "Svedok" (20. jul) tako u Novom Sadu od **"ćika Đorđa"**, izvesnog komšije Gorana Hadžića, saznaje da je najsvežiji begunac od međunarodne pravde **"kulturan i obrazovan čovek"** koji **"ne bi tako nešto uradio"**. **"Za Gorana mogu da kažem najbolje, to što je radio, radio je u interesu srpskog naroda. Viđao sam ga i na ratištu, kada je došao ovde, bilo je to za mene veliko iznenađenje. Mi smo odavde, iz Novosadskog korpusa, bili gore i znam da nije tamo pravio nikakve ršume. Branilo se tamo ono što je naše..."**

U istom broju "Svedok", već na susednoj strani objavljuje razgovor s **"ratnim veteranom Slobodanom Kovačevićem, general-potpukovnikom u penziji, saborcem Nebojše Pavkovića i Vladimira Lazarevića tokom NATO agresije"**. U naslov je stavljen "veteranov vapaj": **"Lakše bi mi bilo da sam poginuo, da ne gledam bruku kad izručuju srpske generale."**

Sadržaj razgovora krajnje je predvidljiv; Pavković i Lazarević su veličani kao velike patriote, heroji, ingeniozne vojskovođe, časni ljudi itd. **"Pavkovića nisam skoro video, s Lazarevićem sam sedeo pre dva meseca. Rekao sam mu, ako već moraš da ideš, idi vezan, neka ti vežu ruke kao Miloševiću. Neka Srbi vide tu sramotu – da te vode srpski policajci, a nemoj da se dobrovoljno predaš kao izdajnik. Jer ti i Nebojša to niste! A da vidimo kako će taj policajac, koji veže njih dvojicu pogledati u oči detetu, majci, ocu, bratu ili prvom komšiji? Neka razmisli – veli general Slobodan Kovačević."**

Osim što, u želji da zaštiti ratne drugove, poziva policajce na neposlušnost, a, u izvesnom smislu, i na linč policajaca koji bi eventualno učestvovali u hapšenju generala, Kovačević je velikodušno ustupljen prostor u "Svedoku" iskoristio i za kritiku ideje o reformi vojske i za "odbranu tenkova". Da Kovačevićev "traktat" o tenkovima ne govori o vrlo opasnoj pojavi kakva je indukovanje ekstremnog konzervativizma u javnost iz vojnih krugova, zvučao bi samo smešno, kao epizoda iz neke satire.

"O kakvoj oni to reformi vojske govore? Navodno, naše tenkove bi trebalo poslati u staro gvožđe jer su zastareli. A mi smo s tim istim tenkovima parirali celom svetu 1999. godine. Uništavanje naših tenkova mogli su da odobre samo monstrumi. Dok sam bio načelnik uprave za oklopno-mehanizovane jedinice, borio sam se za svaki tenk. Uopšte nije bitno da li je star ili nov – važno ga je imati na broju. Jednog dana, ako budemo jaka država, možemo ga zameniti za nov. Da

se razumemo, tenk je gvoždurija debela i do desetak centimetara koja se oprema, što je trebalo da uradimo. Tu je eventualno mogao da se promeni motor, ugrade savremenija sredstva za osmatranje i još neki detalj. To sve može da se realizuje u kooperaciji s Ukrajincima ili Rusima i ekonomski je isplativo, a ne da više od 200 tenkova pošaljemo u staro gvožđe."

Uopšte, nedeljnik "Svedok" je jedan od glavnih poligona za promociju retrogradnih političkih opcija, a prioriteti uređivačke politike su diskvalifikacija Haškog tribunala i poricanje srpskih zločina. U broju od 13. jula je na temu **"Srebrenica, devet godina kasnije"** objavljen intervju na dve strane, s Milivojem Ivaniševićem, "senatorom Republike Srpske i rukovodiocem Centra za istraživanje zločina nad srpskim narodom", pod eksplicitnim naslovom: **"Mladić je častan oficir; Vojska RS nije počinila genocid nad muslimanima."**

Ivanišević je predstavljen kao čovek koji je, sa svojom mrežom saradnika, najzaslužniji za **"superiorno ispitivanje 'zaštićenih' i drugih svedoka, koje je u Hagu demonstrirao Slobodan Milošević, jer im niko nije mogao promaći, a da o njemu nisu gotovo sve znali."**

Izzmeđu ostalog, on tvrdi: **"Komemoracija u Potočarima je demonstracija jednog falsifikata o stradanju muslimana, njihovih civila, etničkom čišćenju, genocidu i navodno masovnom zločinu, kako nekad ovde nevladine organizacije vole da kažu 'zločinu planetarnih razmera' ili 'megazločinu'...Muslimani su izmislili 11. jul ne bi li potrlili svoje zločine od 12. jula 1992. godine, tri godine pre nego što su ih Srbi isterali iz Srebrenice. Srbi su u Srebrenicu mogli da se vrate samo onako kako su i otišli iz Srebrenice. Isterani su oružjem, oružjem su mogli i da se vrate. Nije bilo drugog načina."**

Šokantnim cinizmom odišu i novinarska pitanja upućena Ivaniševiću. Na primer: **"Zašto su muslimani izabrali Potočare da tamo podignu memorijalni centar?"** Očigledno je da intervjuisani i intervjuer istomišljenici. **"Muslimanska strana i Haški tribunal nikako ne mogu da dokažu ono što sve vreme ponavljaju. Oni ne mogu da dokažu da je ubijeno sedam-osam hiljada ljudi, oni ne mogu da dokažu da su to civili, oni ne mogu da dokažu da su to masakrirana lica i sad im je potrebno da Srbi priznaju ono što na terenu ne mogu da nađu, što ne postoji, što nije istina,"** tvrdi Ivanišević.

U svojevrsnom medijskom ratu protiv Haškog tribunala, ova institucija Ujedinjenih nacija, a i glavni tužilac Karla del Ponte lično, označeni su kao glavna "pretnja" opstanku Republike Srpske, ali predstavnici "sedme sile" u Srbiji retko uviđaju bilo kakav problem u osnovanim sumnjama da ogroman deo establišmenta Republike Srpske čine ljudi, blago rečeno, problematične ratne prošlosti, koji su, kako se takođe osnovano sumnja, upleteni u zaštitnu mrežu koja Radovana Karadžića skriva od onih koji bi trebalo da ga odvedu na optuženičku klupu u Hag.

Odluka Visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini Pedija Ešdauna da smeni predsednika Skupštine Republike Srpske Dragana Kalinića i još 60 funkcionera zbog nesaradnje ili ometanja saradnje sa Haškim tribunalom u "Balkanu" (1. jul) je, na primer, dobila mesto na naslovnoj strani u vidu vrlo tendencioznog naslova **"Karlin blickrig na Republiku Srpsku"**.

U dizanju tenzije u vezi sa Ešdaunovom odlukom posebno su se "isticali" "Večernje novosti". Dovoljno je pogledati naslove koji su preplavili ovaj list tim povodom 1. jula: **"Udar na Republiku Srpsku", "Slom demokratije", "Karadžića čuvaju Bog i anđeli", "Ešdaun bira umesto Srba", "Šefket umesto Dragana"...** Smenjeni Dragan Kalinić preko "Večernjih novosti" poručuje: **"Izgleda da su mnogi nemoćni pred činjenicom da Radovana Karadžića čuvaju Bog i anđeli i to je, izgleda, jedina istina."**

“Bog i anđeli” ukazuje se 1. jula i na stranicama “Internacionala”. Ovaj dnevnik je **“reakcije na izjavu Karle del Ponte da će Karadžić biti uhapšen u toku jučerašnjeg dana”**, sakupio u tekstu pod naslovom gotovo identičnom onom iz “Večernjih novosti” – **“Bog i anđeli čuvaju Radovana”**. Očigledno je Kalinićevu “dosetku” štampa doživela kao vrlo efektanu. A izbor ličnosti od kojih je “Internacionala” poželeo da čuje reakcije na najave del Ponteove krajnje je sveden i sasvim je tipičan za ovaj list. To su, dakle: Kosta Čavoški, član Odbora za istinu o Radovanu Karadžiću, i Luka Karadžić, brat Radovana Karadžića. Luka Karadžić kaže: **“Ja sam se dovoljno naslušao gluposti Karle del Ponte i njenih podrepaša odavde i ne pada mi na pamet da to komentarišem.”**

Bez obzira na to, traže li se begunci po Republici Srpskoj ili po Srbiji, očigledno je da štampa u Srbiji ne čini ništa da bi javnost uputila u neoborivu i neumoljivu činjenicu da je saradnja sa Haškim tribunalom obaveza, oko čijeg ispunjavanja nije moguće beskonačno se premišljati. Uglavnom izostaje alarmiranje javnosti iznošenjem svih štetnih posledica koje će Srbija snositi dok god ne bude spremna da ispuni tu prioritetnu međunarodnu obavezu. Naprotiv, većina štampanih medija postupa kao da je u službi onih koji se skrivaju ili tvrdoglavo odbijaju da se predaju u ruke međunarodne pravde i, na taj način, doprinosi svakodnevnom narastanju “antihaškog” raspoloženja na širem planu.

Retki glasovi u srpskoj politici koji apeluju na građane da shvate nužnost kooperativnog odnosa s Haškim tribunalom po automatizmu se dočekuju na nož.

“Balkan” (5. jul), na primer, u broju na čijoj je naslovnoj strani po ko zna koji put fotografija Nebojše Pavkovića i njegova poruka **“Samo mrtav mogu u avion za Hag”**, predstavlja “istraživanje” na temu: **“Da li se šef diplomatije ‘zatrčao’ inicirajući izručenje generala Hagu?”** Čitaocima se sugeriše da se Vuk Drašković očigledno, još ne snalazi na funkciji ministra spoljnih poslova, a u naslovu je plasirana ocena Zorana Anđelkovića iz Socijalističke partije Srbije – **“Vuk vodi privatni rat, a ne spoljnu politiku!”** Anđelković, između ostalog, kaže: **“Drašković se ne ponaša kao slon u staklarskoj radnji, već kao slon koga ste stavili u flašu.”**

Drugi sagovornik “Balkana” na temu “Draškovićevog zatrčavanja” je Đorđe Mamula iz Demokratske stranke Srbije. On je, prema Draškoviću, bio nešto blaži od svog kolege iz SPS. **“Ne treba zaboraviti ni to da se Drašković našao na čelu veoma važnog resora, suočen sa mnogim problemima, pa je moguće da se nije ‘uigrao’.**

Na istoj stranici “Balkana” politički analitičar Đorđe Vukadinović daje zanimljivo objašnjenje problema u komunikaciji Beograda s Hagom. **“Ključna greška u saradnji sa Tribunalom učinjena je još 2001. godine kada je, pre postojanja bilo kakvog zakona, izručen Slobodan Milošević, tako da je sada teško ubediti Zapad da bilo čije izručenje može biti problem. I sam Hag je, kao i međunarodna zajednica, sve vreme dodatno otežavao situaciju oko saradnje, neprekidno ističući nove zahteve i ignorišući korake koje je Srbija u međuvremenu preduzela (u ovom trenutku u Haškom pritvoru se nalaze dva bivša predsednika Srbije, bivši potpredsednik Vlade i načelnik Generalštaba VJ). Zato se s pravom možemo zapitati šta je njihov cilj i stvarna namera kada je o Srbiji reč – stabilizacija i konsolidacija države ili stalno održavanje tenzije i držanje Srbije pod pretnjom sankcija i međunarodne izolacije.”**

Česti su i primeri tragikomičnih medijskih ambicija da se Slobodan Milošević predstavi kao mnogo veći problem “svetskih sila” nego Srbije, u čije je ime počinio zlodela zbog kojih je dopao međunarodnog suda. “Borba” (31. jul) na naslovnoj strani piše: **“Hag u službi američkih predsedničkih izbora: Milošević u timu Buša protiv Kerija.”** Ispod naslova koji mitomanski implicira da Milošević igra neku presudnu ulogu na aktuelnoj svetskoj političkoj sceni, slede potpuno neverovatne

spekulacije. **“Postoji i verovatnoća da će Slobodan Milošević nastavak suđenja dočekati sa slobode.”**

“Borba” nastavlja: **“Malo je verovatno da će suđenje biti nastavljeno početkom septembra za kada je, inače, najavljeno. Sadašnja američka administracija procenila je da će dokazni postupak Slobodana Miloševića znatno oslabiti šanse demokratskog kandidata Džona Kerija. Taj trenutak još nije nastupio a do njega će doći u jeku kampanje američkih predsedničkih izbora. Odbrana će, izvesno je, biti u funkciji diskreditacije Klintona i njegovih najbližih saradnika, koji se, sada, nalaze u izbornom štabu Džona Kerija, pre svih Ričarda Holbruka i Medlin Olbrajt.”**

VOJVODINA

U štampi je na delu snažno podgrevanje antimađarskog raspoloženja, širenje svojevrsnog bauka autonomaštva poistovećenog s mađarskim separatizmom. “Ekspres” (31. jul) na naslovnoj strani najavljuje intervju sa istoričarom Jovanom Pejinom, dobro poznatim javnosti po šovinističkim stavovima, pod naslovom **“Sanjaju Ugarsku”**. Nadnaslov je takođe, sasvim eksplicitan: **“Vojvodina na udaru mađarskih revizionista.”**

Osnovna Pejinova teza, opširno elaborirana u “Ekspresu” jeste, da su **“vojvođanski autonomaši u službi Sorošovog mađarskog revizionizma, čiji je cilj ponovno stvaranje Ugarske”**. Pejin, između ostalog, objašnjava: **“Autonomaštvo u Vojvodini nema baš nikakvog istorijskog osnova. To je nemačka ideja koja je preko Hrvatske lansirana posle Prvog svetskog rata u cilju stvaranja konfederalnih autonomija u državama naslednicama Habzburške monarhije. Njenom širenju doprinele su i kominternovske namere da razbije Kraljevinu SHS, odnosno Jugoslaviju i pokušaju da stvore “novu Vojvodinu” i “Vojvođane”**.

Pejin, naravno, najoštrije osuđuje Zakon o promeni toponima, koji je godinu dana ranije, usvojila Skupština Vojvodine. **“Domaći autonomaši imaju određeno mesto u toj velikomađarskoj revizionističkoj propagandi. U funkciji te propagande je, svakako, izglasavanje Zakona o promeni toponima. Navodno je to učinjeno zbog vraćanja tradicionalnih naziva, koji uopšte nisu tradicionalni, nego su za vreme mađarske kolonizacije slovenski nazivi menjani prema mogućnostima mađarskog jezika, o čemu postoji čitava biblioteka dokaza. Autonomaši su ovim činom hteli da potvrde velikomađarsku tezu da Srba u Vojvodini nije bilo, a ne znaju da su Bačka, Banat i Srem bile prve srpske zemlje koje su Srbi prilikom seoba sa severa naselili.”**

“Ekspres” se, dakle, ponaša u duhu “dobrih, starih vremena” kada je bio jedno od udarnih aduta Miloševićevog ratnohušakačkog hora u širenju ideja o raznim antisrpskim zaverama. U igri su, kao i onda, Kominternu, Nemačka, Vatikan...Ide se “duboko” u pitanja gde su sve Srbi od koga stariji narod. Pejin kao glavne eksponente “velikomađarskog revizionizma” imenuje Jožefa Kasu i Andraša Agoštona.

Kasa, najuticajniiji političar vojvođanskih Mađara i potpredsednik Đinđićeve vlade, našao se još ranije na udaru oštih kritika “NIN-a” (22. jul). Poenta je u opovrgavanju pritužbi Mađara da su sve češće žrtve, nacionalizmom inspirisanog nasilja u Vojvodini.

“Ukoliko bi Subotica imala okružnog javnog tužioca, a nema ga od oktobra 2000. godine, što je priča za sebe, i ako bi taj tužilac zakonski cepidlačio, danas bi Jožefu Kasi pretilo tri godine zatvora, kako predviđa član 218. stav 2, Krivičnog

zakona Republike Srbije, za širenje lažnih vesti," piše "NIN" u tekstu pod naslovom "Učitavanje nacionalizma".

Kasin "greh", po "NIN-u", je u sledećem: "Bivši potpredsednik Vlade Srbije je 27. marta ove godine nazvao subotički Sekretarijat Ministarstva unutrašnjih poslova i prijavio "incident na nacionalnoj osnovi" tvrdeći da su četiri mladića srpske nacionalnosti prebila mladića mađarske nacionalnosti...Posle istrage policije, ispostaviće se da je tuče zaista bilo, ali da se radi o mladićima različitih nacionalnosti (Muslimani, Romi, Srbi, Mađari). Povod za tuču je bila nekakva minduša, ali na ceo slučaj pada drugo svetlo kad se zna da su se potukla – deca. Najstariji je imao 15 godina..."

Namera da se minimizira opasnost od srpskog nacionalizma u Vojvodini, proporcionalna je želji da se naglase zle namere mađarskih političkih vođa. U istom tekstu u "NIN-u" Kasi se na dušu stavlja čak i to što je osetio potrebu da se registruje govor mržnje u jednom televizijskom nastupu već pominjanog Jovana Pejina, "vođe civilne organizacije Srpski nacionalni pokret "Svetozar Miletić". Reklo bi se da, po "NIN-u", takve pojave ne zaslužuju ozbiljnu pažnju.

"U Savezu vojvođanskih Mađara pedantno vode evidenciju svih incidenata za koje misle da su upereni protiv mađarske manjine u Subotici. Spisak nosi naslov 'Opis slučajeva atrociteta protiv vojvođanskih Mađara' i lako je dostupan novinarima...Spisak sadrži čak i događaj od 17. septembra 2003, kad je na programu RTV Novi Sad na srpskom jeziku emitovan program, ocenjen kao 'huškački'. U emisiji je Jovan Pejin, vođa civilne organizacije Srpski nacionalni pokret 'Svetozar Miletić', vojvođanske Mađare, Slovake i Rumune nazvao naseljenicima koje su Srbi prihvatili i koji su zauzeli srpske teritorije. Istoričar Pejin smatra da su Mađari u većini i u suštini Sloveni, a dokaz za to su njihova "lepa slovenska lica". (Kao što smo videli po prethodnim navodima iz "Ekspresa", "istoričar Pejin" je i dalje, godinu dana posle apsolutnog skandala na državnoj televiziji, prisutan u medijima i zastupa sasvim slične ideje.)

Nedvosmislen stav autora teksta u "NIN-u" prema temi o kojoj piše, čita se u završnom pasusu: "Ne treba smetnuti s uma da se u Subotici grafiti sa nepristojnim i nacionalističkim sadržajem pojave nekako baš dan ili dva pred dolazak neke međunarodne delegacije." Ovakav zaključak više nego jasno aludira na to da sami Mađari podmeću znake netrpeljivosti prema njima u nameri da internacionalizaciju "vojvođansko pitanje", što je teza koja se, kao što se vidi u ranijim izveštajima o radikalizaciji medija, odavno provlači kroz štampu u Srbiji.

Mediji, međutim, nisu bili tako skloni minimiziranju problema u slučaju kada je u Temerinu bio napadnut Srbin Zoran Petrović, a napadači su bili mađarske nacionalnosti, iako je sama žrtva negirala da je stradala od, nacionalizmom inspirisanog nasilja. Taj slučaj analiziran je već u junskom izveštaju, ali ostao je aktuelan i u julu. "Kurir" (1. jul) objavljuje tekst pod krupnim naslovom "KOLAC", a u podnaslov je izvučeno tumačenje incidenta koje je dao neimenovani prodavac na temerinskoj pijaci.

"Da je umesto Srbina zverski pretučen Mađar, videli biste za koliko vremena bi se svi Mađari okupili." Isti, bezimeni pijačni prodavac u tekstu još kaže: "Iako ranije nije bilo sukoba na međunacionalnoj osnovi, siguran sam da je upravo to razlog što je nesrećni momak na taj način masakriran. Mađari, koji su ga životinjski tukli i izivljavali se nad njim, ne bi nikad tako nešto uradili nekom svom. Bez obzira na to koliko bili pijani ili drogirani, ili sa debelim dosijeima, kao što ga ovi imaju, na svog ne bi udarili."

"Kurir" je raspoloženje u Temerinu posle nemilog događaja opisao samo kroz mišljenja dvojice Temerinaca srpske nacionalnosti. Oba anketirana građana slično razmišljaju. "Mladić po imenu Ivan" kaže, između ostalog: "Ne znam šta je tom

momku bilo da ode u mađarsku kafanu, ali tamo je sve počelo...Ja ne mrzim druge narode, pa ni Mađare, ali nikada sa njima nisam voleo da se družim. Zna se kod nas da svako treba da bude sa svojim i da sa drugima ne treba da se meša."

Dežurni "javni nacionalisti" prosto nisu mogli da sakriju svoje "nerviranje" zbog toga što su bili "ometani" da nad nesrećom Zorana Petrovića lamentiraju kao nad početkom krstaškog rata Mađara protiv Srba u Vojvodini. Akademik Nikola Milošević, dugogodišnji trudbenik na širenju srpskog nacionalizma, u "Svedoku" (6. jul) objavio je tekst pod naslovom "Zločin u Temerinu". Milošević optužuje vojvođanski politički vrh, **"a vojvođanski politički vrh čine – zašto kriti – Demokratska stranka i partija Nenada Čanka"**, da su pokušale da zataškaju temerinski slučaj. "Raskrinkava" i saučesnike-zataškivače.

"Zataškavanje o kome je reč ima, međutim, i jedan drugi i dugoročniji cilj. Koji i kakav, lepo se moglo videti po jednom izveštaju televizijske kuće Verana Matića, odakle nam je najpre i došla vest da zločin koji je nad Petrovićem počinjen nema nikakvu političku, odnosno nacionalističku motivaciju. Petrović, uostalom, sam tako kaže. A valjda on to najbolje zna.

Međutim, u tom istom izveštaju Televizije B92 lekar koji vodi ovaj slučaj izjavljuje da njegov pacijent pati od amnezije, odnosno, da se, srpski rečeno, uopšte ne seća onog što se sa njim na temerinskoj pijaci dogodilo. Kako onda može znati zašto su ga ta petorica Mađara tako krvnički mrcvarila? Čega se to on seća kad nije u stanju ničeg da se seti?"

U glosu unutar teksta kojim Nikola Milošević dokazuje da je nemoguće da Petrović nije stradao zbog mađarskog nacionalizma izvučeno je: **"Kad bi naši tzv. mondijalisti istim aršinom merili i srpske i mađarske i sve druge zločince, koji bi to Soros sa Zapada odrešio kesu za tako nešto?"**

Ni već uveliko pominjani Jovan Pejin nije propustio priliku da dokaže da je nasilje nad Petrovićem primer eskalacije velikomađarskog nacionalizma. U izrazito opskurnom dvonedeljniku "Ogledalo" (7. jul), neskrivene nacionalističko-boljševičke orijentacije, on objavljuje tekst **"Ko to bi je vojvođanske Srbe?"** u kojem, uzgred, optužuje nevladine organizacije da **"ukazivanje na činjenice nazivaju govorom mržnje"**, dok **"nabijanje Srbina na kolac u Temerinu, za aktiviste nevladinih organizacija nije delo mržnje"**.

PROCES PROTIV OPTUŽENIH ZA UBISTVO PREMIJERA ĐINĐIĆA

U načinu na koji se u štampi piše o suđenju optuženima za atentat na premijera Zorana Đinđića i dalje su na snazi stari trendovi. Umesto ozbiljnim analizama procesa u toku, novine kao da su i dalje zaokupljene iščekivanjem nekih spektakularnih obrta koje će doći sa strane odbrane, a pre svega od prvooptuženog Milorada Ulemeka Legije. Listovi koji su bombastično plasirali svaku spekulaciju koja je "rušila" optužnicu, ne libeći se vrlo očigledne bliske saradnje sa advokatima, a možda i nekim drugim zastupnicima optuženih, a uz prećutnu ili tihi podršku aktuelne vladajuće garniture, dosta neupadljivo plasiraju činjenice koje govore u prilog optužnici.

Tako, na primer, "Kurir" (27. jul) u donji ugao strane smešta "priznanje" ministra unutrašnjih poslova Dragana Jočića da **"nema elemenata da zaključimo da su Spasojević i Luković streljani"**, a upravo je taj tabloid sistematski obarao zvaničnu verziju o pogibiji dvojice vođa "zemunskog klana".

U vrh te strane, međutim, na znatno većem prostoru "Kurir" u tekstu pod naslovom "Legijina odbrana" zaključuje: "U dosadašnjem toku suđenja Miloradu Ulemeku Legiji, prvooptuženom za ubistvo premijera Đinđića, u Specijalnom sudu nije se čuo nijedan ozbiljan argument koji bi Ulemeka doveo u direktnu vezu sa atentatom! Ova gotovo jednoglasna ocena posmatrača "suđenja veka" uglavnom je utemeljena na činjenici da Legiji nisu postavljena neugodna pitanja, ali i da je najmanje bilo onih pitanja koja su se direktno ticala atentata." U podnaslovu tog teksta preneti je tvrdnja novinara "NIN-a" Nikole Vrzića: "Nije se čuo nijedan ozbiljan dokaz koji bi Legiju doveo u vezu sa ubistvom Đinđića."

Nešto ranije, u "NIN-u" (15. jul), pomenuti novinar Vrzić, osvrćući se na "šupljine" ili "klimava mesta" u Legijinoj odbrani, ustrvđuje: "Sve i ako je Legija u navedenim situacijama slagao, to nije dokaz da je on i ubio premijera." Vrzić objašnjava da je Nenad Šare, svedok saradnik, "bitan jer je, praktično, bar koliko je u ovom trenutku poznato, on jedini koji Ulemeka povezuje sa atentatom na premijera Đinđića. To, naime, ne čini nijedan od preostale trojice svedoka saradnika, a zasad nije poznato ni da ima materijalnih dokaza koji bi ga doveli u direktnu vezu sa organizacijom atentata."

U završnom pasusu, Vrzić podseća da se suđenje Ulemeku nastavlja 6. septembra i zaključuje: "Tada će tužilaštvo ponuditi svoje dokaze za Legijinu krivicu; dokaze će, kad na njega dođe red, kako je najavio, podneti i okrivljeni. Ulemek. A najavio je i suočenje sa svedocima saradnicima, već sada ih optuživši da su lagali. Pored ostalih, suočiće se i sa Nenadom Šareom, koji tek treba da pod zakletvom ponovi ono što je govorio u istrazi. Legija se već pred sudom zapitao 'koja li ga je muka naterala' da kaže to što je rekao. Muka ili ne, ovaj će susret mnogo toga reći, šta god bilo izgovoreno."

"Svedok" (27. jul), "analizirajući" dotadašnji tok suđenja, piše: "Legija je izneo niz teških optužbi na račun bivših državnih funkcionera i, osim saopštenja da će se Ulemekovi navodi proveriti, javnost do danas nije saznala dokle se stiglo sa tom istragom. Istina, ažurni su bili jedino oni čije je ime Legija pomenuo i odmah sve demantovali."

Oštrica se i, dalje, dakle usmerava prema predstavnicima "dosovske vlasti". "I dok su se na početku suđenja mnogobrojne javne ličnosti, a posebno predstavnici bivše vlasti, gotovo svakodnevno pojavljivale u sudnici, ili ispred zgrade suda, kako je glavni pretres odmicao, bilo ih je sve manje. 'Zlobnici' kao da su to jedva dočekali pa su nepojavljivanje političara komentarisali kao strah da bi ih 'organizator zločinačkog udruživanja' mogao pomenuti tokom iznošenja odbrane."

"Balkan" (2. jul) na naslovnoj strani donosi "nove detalje o putevima novca Zorana Janjuševića": "Na račun 'leglo' 350.000 evra baš na dan atentata." Ta najava upućuje na tekst, koji se nalazi na trećoj strani: "Kolesaru stigli evri na dan Đinđićevog ubistva." U osvežavanju korupcionaške afere vezane za Đinđićeve savetnike Zorana Janjuševića i Nemanju Kolesara, uočljiva je tendencija da se njihovim navodnim finansijskim malverzacijama relativizuje sam zločin koji je počinjen ubistvom premijera, a težište negativnog publiciteta se sa onih koji su okrivljeni za to zločelo prebacuje na drugu stranu.

Po istom receptu po kojem je javnost preparirana za senzacionalne istine koje će izreći Legija, deo štampe je pristupio "kampanji" za Dejana Milenkovića Bagzija nakon što je 17. juna uhapšen u Grčkoj. Ustvari, intenzivna mistifikacija krenula je i pre nego se Bagzi našao u rukama grčke policije po čemu se da zaključiti da je Bagzi bio u određenim pregovorima oko predaje. Kao "probni baloni" puštane su dezinformacije da je Bagzi uhapšen i pre nego se to dogodilo, da se predao, da

pregovara itd. Na sam dan njegovog hapšenja, "Balkan" (17. jul) "ekskluzivno saznaje": **"Bagzi, u strahu, na više lokacija sakrio pikantne dokaze."**

Milenkovićev branilac Biljana Kajganić bila je neko vreme uporna u obmanjivanju javnosti tvrdnjama da Bagzi nije uhapšen, tvrdeći da se dobrovoljno predao i mnogi štampani mediji oslobađali su prostor za njene dezinformacije iako je istog dana kada je Bagzi uhapšen, grčka policija to i zvanično potvrdila.

Mada je, kako smo videli, i sam ministar policije iz redova DSS, odakle su uporno podupirane sumnje u optužnicu i zvanične rezultate istrage atentata, procedio da nema elemenata koji obaraju zvaničnu verziju smrti Dušana Spasojevića Siptara i Mileta Lukovića Kuma, pišući o slučaju Dejana Milenkovića Bagzija, Nikola Vrzić u "NIN-u" (22. jul) nastavlja da spekulise sa navodnim interesima određenih krugova da se neki od optuženih uklone pre dolaska na sud.

"Dejan Milenković Bagzi, ipak, može sebe da smatra srećnim. Živ je, uprkos svim nagađanjima, i živ je dospao u zatvor," tako glasi prva rečenica Vrzićevog teksta. Istovremeno, Vrzić postavlja pitanje nije li Zvezdanu Jovanoviću, izvršiocu atentata, podmetnuto priznanje. Jovanović je pred sudom porekao priznanje dato u istrazi, a "NIN" evidentira dugu listu sumnjivih detalja u Jovanovićevom datom pa povučenom priznanju i formalnih propusta načinjenih u prekrivičnom postupku. **"Najvažnije je, međutim, to što Zvezdan Jovanović tvrdi da mu je dat 'unapred već sačinjen tekst za koji je rečeno da se radi o njegovoj izjavi, da ga pročita i potpiše. Nije hteo da ga čita, samo je potpisao.'"**

"NIN", međutim, uopšte i ne nagoveštava čitaocima mogućnost da je povlačenje priznanja zapravo deo neke nove strategije odbrane i ne ukazuje na logički manjkovosti objašnjenja po kojem je Jovanović, eto, iz čista mira onomad potpisao teško priznanje, i ne pročitavši ga.

Iako su advokati optuženih izuzetno prisutni u štampi i iako često i sasvim očigledno novinski napisi odgovaraju njihovim interesima i interesima njihovih klijenata, oni, opet uz nesebičnu medijsku podršku, nastoje stvoriti utisak da su izloženi pritiscima i pretnjama. "Balkan" (2. jul) u tekstu **"Posle batina, Legijinog advokata Bulatovića 'pakuju' za Podgoricu"** registruje da Ulemekov branilac Momčilo Bulatović, kao i glavni i odgovorni urednik "Svedoka" Vladan Dinić, prima preteća pisma, o čemu je obavestio sudiju Dragoljuba Albijanića, koji vodi suđenje za ubistvo Ivana Stambolića i pokušaj ubistva Vuka Draškovića, a čija je adekvatna reakcija, u smislu zaštite advokata, kako saznajemo, izostala.

Autor teksta u "Balkanu" tvrdi: **"Bulatović, koji je prošlog leta i fizički napadnut usred Beograda, nije jedini advokat kome je prećeno otkako su počela suđenja optuženim za organizovani kriminal. Pretnje je, početkom godine, dobio i Miroslav Todorović, koji je branio Dušana Krsmanovića. Njemu je prećeno telefonom, a nepoznati napadači kamenicama su razbili prozore njegove kancelarije koja se nalazi iza Palate pravde...Pretnje dobija i Slobodan Milivojević, jedan od Legijinih advokata. On kaže da ih doživljava kao pritiske i da su oni pojačani od Legijine predaje."**

Solidarnost sa "ugroženim" advokatom i brigu zbog toga što mu nadležni ne pružaju primerenu zaštitu, "Balkan" jasno demonstrira i u nadnoslovu citiranog, inače ovećeg teksta, koji glasi: **"Ko i zašto šalje preteća pisma Momčilu Bulatoviću, advokatu Milorada Ulemeka Legije, na koja niko ne reaguje?"**

UVOD

Do koje mere je istina o srpskim zločinima u ratovima u bivšoj Jugoslaviji i dalje tabu i koliko je javna sfera zagađena nacionalističkim populizmom, vrlo ilustrativno govori hajka kojoj su u štampi bili izloženi estradna zvezda Lepa Brena (Fahreta Jahić) i njen suprug, nekada poznati teniser Slobodan Živojinović. Najtiražniji tabloid "Kurir" (21. avgust) sa naslovne strane obavestio je mnogobrojno čitateljstvo: **"Živojinovići obrukali Srbe"**.

Bruka se ogleda u činjenici da je popularni par, tokom boravka u Tuzli, položio cveće na spomenik žrtvama rata. Na spomeniku piše: **"Na ovom mestu 25. maja 1995. godine srpski fašistički teror je granatom prekinuo 72 mlada života."** Sintagma "srpski fašistički teror" je, dakle, ono što je štampi dalo krila da napadne taj gest iz sve snage. Posebnu "podobnost" za nacionalističko obrušavanje na bilo čiju smelost da gestom kakav je polaganje venca prizna mogućnost da je postojalo nešto što bi se dalo nazvati srpskim fašizmom predstavlja činjenica da je Lepa Brena Muslimanka iz Bosne, te se, povodom **"Skandala u Tuzli"**, sasvim neuobičajeno i posle dosta vremena, u novinama, uz estradni pseudonim, pojavilo i njeno pravo ime. Reaktivirano je čak i njeno "srpsko" ime kojim se spekulisalo u vreme rasplamsavanja rata u Bosni, kada je puštena glasina da se Lepa Brena "pokrstila".

"Kurir" nas na tu epizodu i, uopšte, na duh tog vremena podseća na sledeći način: **"I dok je potez Fahrete Jahić, alias Jelene Živojinović (!), alias Lepe Brene, bio donekle i očekivan, pravi razlozi zbog kojih je i Boba Živojinović, aktuelni predsednik Teniskog saveza SCG, učestvovao u ovom činu nisu poznati"** Vidimo, znači, šovinistički kliše u njegovom najrudimentarnijem obliku: nije ni čudo što se Muslimanka Fahreta ponašala antisrpski, ali kako je moguće da je Srbin Slobodan pristao na izdaju.

Kao tabu slične snage, srpska štampa, i tabloidna i, uslovno rečeno, ozbiljna, održava i pitanje povlačenja tužbe protiv NATO pakta, iako je prilično izvesno i podrazumevajuće da će Srbija i Crna Gora morati da se odreknu tužbe koju je podneo Miloševićev aparat ukoliko želi da napravi korak dalje u evroatlantskim integracijama. Reč je, ustvari, o tome da se u javnosti i dalje onemoguću bilo kakvo sagledavanje NATO intervencije osim kao agresije – "nezaslužene, ničim izazvane".

U istom ključu, opstaje i kult herojske odbrane zemlje čiji su najveći heroji, razume se, Slobodan Milošević i njegovi generali, poput haških begunaca Nebojše Pavkovića i Vladimira Lazarevića. Čak i kada se on ne brani u prepoznatljivom populističkom maniru nego mnogo visokoparnije i sa ekspertske-analitičkih pozicija.

Ljiljana Smajlović u uvodniku "NIN-a" (26. avgust) ocenjuje kao "katastrofu" to što je ministar spoljnih poslova SCG Vuk Drašković "pokrenuo javnu kampanju za odustajanje od tužbe Jugoslavije protiv NATO" i kritikuje stav Draškovićeve partije da ćemo spor protiv NATO "ionako izgubiti".

"NATO je bombardovao Jugoslaviju bez odobrenja UN, dakle nezakonito i, po nama, nelegitimno. Bombe su bile prilično precizne ali strahovito nepravedne: ogroman broj građana ih je doživeo sa burom u srcu koja svakako ne

zaostaje za očajanjem u srcu porodica stradalih na Ibarskoj magistrali. Ta srca će uvek tražiti pravdu, pa makar ona izgledala nedostupna. Ne može biti posao političke elite da odvraća građane od sudske spora pričinom da *'sila boga ne moli'*. Liberalni pogled na svet pre bi obavezivao da se za žrtve bombardovanja Sarajeva i Bagdada traži razumevanje od žrtava bombardovanja Beograda, a ne da im se propagira da u ovom svetu pobeđuje jači, i da mi tu nemamo šta da tražimo već da se priklonimo i očekujemo milost."

Ne dovodeći u pitanje slobodu uglednog političkog komentatora da ocenjuje koliko je potez nekog zvaničnika politički pragmatičan i da li će državi doneti štetu pred Međunarodnim sudom pravde (a Lj. Smajlović tvrdi da hoće), u ovom komentaru bode oči lakoća s kojom se pristupa relativizaciji zločina odnosom u koji se dovode žrtve Sarajeva, Bagdada i Beograda.

Znatno pre uvodničara "NIN-a" "kampanju" za odustajanje od tužbe u kolumni "Reč generala" u "Balkanu" (1. avgusta) osudio je general u penziji Milen Simić pod naslovom **"Na praštanje imaju pravo samo žrtve agresije"**. (Inače, prostor koji mu obezbeđuje redovna kolumna u "Balkanu", penzionisani general najčešće koristi za kritiku reformi vojske.) **"Dakle, osnovno je pitanje ko, u ime koga i na osnovu čega ima pravo pristajanja, odustajanja, praštanja i opravdavanja? Odgovore na ovo pitanje mogli bi da potraže najglasniji lobisti za odustajanje od pomenute tužbe radi njih samih, njihovih potomaka i srpskog naroda u celini."**

Zbog pauze u suđenju optuženim za ubistvo premijera Zorana Đinđića, Milorad Ulemek Legija bio je znatno manje prisutan u štampi nego prethodnih meseci tokom kojih je proizveden u prvu "medijsku zvezdu". Nezvanične, "ekskluzivne" informacije u vezi sa tim procesom i dalje su, ipak, stizale na novinske stranice i prilično je očigledno da je "ekskluziva" obezbeđivana zahvaljujući bliskim vezama sa advokatima optuženih ili, pak, nekim drugim segmentom mafijaško-političko-tajnopolijskog mehanizma, koji neumorno deluje na širenju konfuzije Srbijom.

Iako je sasvim očigledno da veze između branilaca kriminalaca upletenih u atentat na Đinđića i tabloidne štampe nisu nimalo "ekskluzivne", "Balkan" (6. avgusta) uz odrednicu "ekskluzivno" objavljuje intervju s Biljanom Kajganić, braniocem Dejana Milenkovića Bagzija. Najvažnija informacija koju je Kajganićeva tom prilikom "ekskluzivno" otkrila sasvim je predvidljiva, ali je, ipak, izvučena u glomazan naslov: **"Bagzi poruči: Jedva čekam da dođem u Srbiju i izađem pred sud."**

Na isti način, dakle, na koji je kreirana atmosfera velikih iščekivanja za celu javnost "prosvetljujućih" otkrića koja će pred sudom plasirati Legija, i od Legijinog "kolege" Bagzija se sada očekuju sudske senzacije. **"Bagzija sam upoznala u solunskom zatvoru. Kaže da se predao (Kajganićeva, dakle, neometano i dalje širi verziju po kojoj se Bagzi dobrovoljno predao; prim. aut. HO) iz straha za život. Srećan je i zadovoljan što je, po svojoj proceni, spasio svoj i život svoje porodice i prekinuo agoniju u kojoj je proveo 17 meseci, koliko se skrivao. Rekao mi je da jedva čeka da dođe u Srbiju i da uđe u celu proceduru koja ga čeka pred našim pravosuđem. Raduje se povratku i deci koju će videti posle godinu i po dana. Pretpostavljam da neće ćutati, ali ćemo o tim detaljima razgovarati kada dođe u Beograd – otkriva Kajganićeva."**

Kajganićeva se "Balkanu" "izjadala" i na neadekvatan tretman koje su ona i Milenkovića supruge imale u Konzulatu SCG u Solunu. **"Bagzijevog advokata i suprugu pretresao portir-vozač Konzulata SCG u Solunu"** naslov je antrfilea koji o tome govori. Portir-vozač je, po tvrdnjama Kajganićeve, od nje i supruge njenog klijenta **"bez ikakvog prava"** tražio da otvore torbe, umesto da im **"kao svaki predstavnik naše zemlje u inostranstvu bude na usluzi i od pomoći."**

Već narednog dana "Balkan" (7. avgust), ovaj put ne otkrivajući izvor iz kojih crpi svoja saznanja, tvrdi: **"Svedoci saradnici u panici očekuju Bagzija."** **"Dolazak Milenkovića i njegovo svedočenje pred sudom moglo bi da uzdrma svedoke saradnike, pa se čak može desiti da oni izgube taj status ukoliko on pobije njihove tvrdnje. Milenković se tretira kao najvažniji čovek za rešavanje mnogih kriminalnih zagonetki."** Nakon što je dao širu eksplikaciju Milenkovićevih aduta protiv svedoka saradnika, a time i optužnice na osnovu koje se vodi proces pred specijalnim sudom, "Balkan" zaključuje: **"Milorada Ulemeka Legiju delimično smo čuli, Dejan Milenković Bagzi tek je na potezu, a sudnica specijalnog suda biće 'bojno polje' istine."**

"Kurir" (26. avgusta) preko naslovne strane plasira svoje "saznanje" - **"Bagzi je umešan u ubistvo Gavre!"**. Dejan Milenković Bagzi proglašava se **"krunskim svedokom"** pošto je **"ubicama Draganu Nikoliću Teći i izvesnom Dekiju nabavio reno 4 i sredio im alibi"**. "Kurir", naravno, podseća čitaoca na dosta staru konstrukciju. **"Ubistvo agenta Službe državne bezbednosti Momira Gavrilovića Gavre organizovano je i izvršeno po direktnom naređenju šefa surčinske mafije Ljubiše Buhe Čumeta. Čume je, prema podacima policije, saznao za Gavrilovićeve kontakte sa Koštuničinim kabinetom i strahovao je da bi Gavra Koštunici mogao da preda dokaze o vezama mafije sa vrhom bivšeg režima...Kao nagradu za dobro obavljen posao, Čume je Dekiju i Teći dao 60000 nemačkih maraka, koje su oni podelili. Za svoj deo posla, prema informacijama do kojih je došla policija, Dejan Milenković Bagzi dobio je 10000 maraka."**

Pravi način na koji je "Kurir" došao do ovog i sličnih "saznanja" plastično će nešto kasnije objasniti novinar Miloš Vasić u nedeljniku "Vreme", dajući javnosti na uvid prepis jednog telefonskog razgovora koji je advokat Biljana Kajganić vodila sa svojim klijentom Dejanom Milenkovićem Bagzijem dok se još skrivao u Grčkoj, a koji je policija presrela. Inače, Boro Banjac smenjen je s mesta načelnika Uprave za borbu protiv organizovanog kriminala MUP Srbije odmah pošto je premijera Vojislava Koštunicu i ministra unutrašnjih poslova Dragana Jočića zvanično obavestio o sadržaju razgovora, u kojem Biljana Kajganić obaveštava Bagzija da je za njega dogovorila status svedoka saradnika, pod uslovom da on na sudu kaže upravo ono što je "Kurir" "ekskluzivno" saznao – da je Buha organizovao ubistvo Gavrilovića, a Dragan Nikolić Teča izvršio.

Na sličan je način, verovatno, i "Balkan" došao do "nezvanične" informacije: **"Uskoro film o sastanku funkcionera Vlade sa kriminalcima iz Šilerove."** "Balkan" piše: **"Uz svedoke, koji bi, kako kaže naš izvor, živom rečju očvrtnuli Legijinu odbranu i optužbe, jedan od najjačih saveznika Ulemekovog finalnog obraćanja sudu trebalo bi da budu dokumenta i video-kasete. Od 12 video-kaseta, koje su pominjane i pre Legijine predaje 2. maja, sada se govori o pet kaseti na koje bivši komandant JSO posebno računa. Na njima su, navodno, ovekovečene ne samo posete i druženja bivše srpske državne vrhuške sa vodećim kriminalcima nego i poslovni dogovori funkcioneri iz Nemanjine 11 sa kriminalcima iz Šilerove 38."**

Crkva je ponovo snažno demonstrirala svoju političku moć. Medijski podržana, Srpska pravoslavna crkva opstruirala je donošenje odluke o himni Državne zajednice Srbija i Crna Gora. Nadležnim državnim organima, odnosno najvišim državnim funkcionerima patrijarh Pavle uputio je otvoreno pismo kojim je zahtevao da se iz procedure hitno povuče predložena himna pošto, prema njegovoj oceni to **"nije himna, nego kentaur kojim neko želi da se naruga kako Crnoj Gori tako i Srbiji i dostojanstvu ovog naroda"**.

Predložena himna bila je kombinacija pesama "Bože pravde" i "Oj, svijetla majska zoro" i na političkom nivou oko tog predloga već je bio postignut neophodan stepen saglasnosti. SPC je, međutim, po ko zna koji put ignorisala elementarni

demokratski princip razdvojenosti države i crkve, upustila se u najdirektniju političku agitaciju, umešala se u poslove države, odnosno svetovne vlasti i, u svemu tome, bila uglavnom podržana od strane medija i pošteđena bilo kakve kritike.

Za način na koji je propraćena i medijski interpretirana patrijarhova inicijativa paradigmatičan je naslov teksta u "Balkanu" (11. avgust) **"Stihovi ustaški, a himna – kentaur"**. Odrednica "ustaški" proizilazi iz retoričkog pitanja iz patrijarhovog pisma: **"Da li su zaslužile Crna Gora i Srbija da na početku trećeg milenijuma uključe u svoju himnu neonacističke, paganske stihove nesrećnog Sekule Drljevića?"**

Dodatnu argumentaciju za patrijarhove teze u istom tekstu u "Balkanu" ponudio je Radoš Ljušić, istoričar i funkcioner DSS Radoš Ljušić tvrdnjom **"da se deo teksta himne "Oj, svijetla majska zoro" koji je napisao Sekula Drljević pevao 12. jula 1941, kada je Crna Gora potpala pod fašističku okupaciju."** I "NIN" (12. avgust) se, naravno, sa apsolutnim poštovanjem poneo prema inicijativi SPC u vezi sa himnom – tolikim poštovanjem da i članak o toj temi nosi smrtno ozbiljan, čak dramatičan naslov **"Patrijarhova opomena"**.

"Pismo je na veliki odjek kako u narodu, tako i među onima koji se stručno bave pitanjima državnih simbola: istoričarima, heraldičarima, muzikolozima..." zaključuje "NIN". A ta stručna lica su, po izboru "NIN-a", su episkop budimljanski Joanikije (kao da ima smisla od predstavnika Crkve tražiti mišljenje o mišljenju patrijarha), Želidrag Nikčević, šef poslaničkog kluba Srpske narodne stranke Crne Gore u Skupštini SCG, i **"poznati srpski kompozitor"** Svetislav Božić, koji je već nebrojeno mnogo puta pred javnošću demonstrirao svoje ekstremno nacionalističke stavove. **"Pismo Njegove svetosti je dugoočekivani i visoko duhovno podignuti krik prosvećenog stanja svesti jednoga naroda"**, izjavio je Božić, a citirao ga je "NIN".

HAG

"Kao da smo se juče rastali". Pod tim poetičnim naslovom "Večernje novosti" (7. avgusta) na pola strane objavljuju intervju s potpredsednikom Srpske radikalne stranke Tomislavom Nikolićem, napravljen povodom Nikolićevog susreta sa Vojislavom Šešeljom i Slobodanom Miloševićem u Hagu. U intervjuu smo od Nikolića saznali da su **"Vojine političke procene nepromenjene"**, da će **"izdajnici biti svi Srbi koji izađu na izbore na Kosovu"**, da je **"Milošević zdrav i siguran u svoju pobedu"** itd.

Novinar "Večernjih novosti" je, očigledno, Nikolića pitao samo ono što bi on želeo da bude pitan, kao i ono što dira "sentiment" obožavalaca Šešelja i Miloševića. Na primer: **"Kako Vojislav Šešelj izgleda, kakvog je zdravlja?", "Kako vam je delovao Milošević?"**...Banalnost intimiziranja novinara i, uopšte, "Večernjih novosti" sa Nikolićem i **"kumom mu Šešeljom"**, ogleda se u antrfileu koji nosi naslov **"KRMENADLE"**.

Pod tim "mesarskim" naslovom saznajemo odgovor na pitanje: **"Kako je protekao Vaš susret sa Šešeljem?"** Nikolić, dakle, odgovara: **"U razgovoru. Dva puta smo jeli. Voja je za doručak doneo krmenadle. Pojeli smo i zatvorski ručak krompir, ribu i salatu. Bio je to jedan zatvorski dan."**

Dan pre nego što su se čitaoci "Večernjih novosti" uverili da se Milošević i Šešelj "dobro drže", čitaoci "Politike" (6. avgust) dobili su objašnjenje o **"agoniji haškog procesa"**. Misli se, naravno, na proces protiv Slobodana Miloševića. **"Agonija haškog procesa"** je i u nadnaslov izvučena tema teksta kojim autorka Zorana Šuvaković, koja inače redovno piše o radu Haškog tribunala, pod naslovom **"Pritisak**

raste, sudnica se prazni" praktično podiže nadgrobni spomenik tom sudu koji su osnovale Ujedinjene nacije, rezolutno ocenjujući da neće uspeti da ispuni sopstvenu, preambicizno zamišljenu svrhu.

"Smrt sudije Meja, koja je usled neizlečive bolesti nastupila naglo, i hronično poboljevanje Slobodana Miloševića (opasno visok pritisak), samo su na najdrastičniji način pokazali ono što se moglo očekivati od samog početka. To je suđenje koje po svom obimu i zamišljenim dometima prevazilazi sposobnosti bilo kog čoveka na zemaljskoj kugli," jedan je od argumenata novinarke "Politike".

Kako se dogodilo da se međunarodna pravda našla suočena sa slučajom koji ne može da reši, "Politika" objašnjava, podsećajući, naravno, i na činjenicu da su na "propali proces stoleća" potrošena "ogromna sredstva međunarodne zajednice": "Greška je, po mnogima, zbog megalomanskih ambicija bila načinjena na samom početku kada su tri optužnice, ratovi u četiri države i deset godina krize strpani pod kapu istog procesa i na teret jednom čoveku. Vrlo brzo se pokazalo da svi ti nerazmrsivi balkanski čvorovi (istorijski, nacionalni, socijalni, politički) ne mogu da stanu ni u jednu sudnicu, pa bila ona i svemirski opremljena kao što je ova haška."

Kao strategiju izlaza iz «agonije» Tribunala, "Politika" vidi u tome da se "pažnja svetske javnosti usredsredi na nekog novog zvučnog došljaka u pritvorsku jedinicu Ševeningen. Spas za Hag bili bi jedan od dvojice najpoznatijih: Karadžić ili Mladić. I kad bi oni još stigli do kraja avgusta, niko se više ne bi ni bavio starom pričom bez kraja: suđenjem Miloševiću."

Drugim rečima, Hag ne potražuje tako uporno Karadžića i Mladića zato što su već optuženi za najteže ratne zločine počinjene u Bosni i Hercegovini, nego zato da bi teralo «dim u oči» svetske javnosti i prikrivao sopstveni neuspeh u slučaju Miloševića.

Animizitet prema Haškom tribunalu mnogo je, naravno, otvoreniji u korupusu političkih tabloida. "Balkan" (4. avgust) tako kao umesno za kandidate za gradonačelnika Beograda delegira pitanje: "Da li bi podržali doček haških optuženika, kao što su to uradili Hrvati?" Anketirani su sami kandidati, odnosno neki od njih, ali i građani nasumice birani na ulicama, te "Balkan" zaključuje: "Građani hrabriji od političara, većina smatra da je Haški tribunal jednostran." Pošto se troje od petoro anketiranih građana izjasnilo za pompezan doček haških optuženika (iako se o povratku dotičnih može govoriti samo krajnje hipotetički, što "Balkan", očigledno, nije omelo u sprovođenju ankete), a dvoje protiv toga, "Balkan" je u naslov izdvojio poruku: "Šešelja i Miloševića dočekati kao heroje."

I sam ministar pravde Zoran Stojković, kako nam je "Balkan" (7. avgust) preneo, zastupa stanovište da optuženi pred Haškim tribunalom ne brane samo sebe, nego državu. "Stojković je rekao da se ne sme dozvoliti da se naši građani u Hagu osećaju odbačeni od države, jer u tom slučaju oni ne osećaju potrebu da štite državu. `Pogledajte Hrvate. Ni jedan nije rekao ništa protiv Hrvatske, jer se ne osećaju odbačenim od svoje države."

A da bi predupredili da ih država odbaci, optuženi koji odbijaju da budu isporučeni Hagu nastavljaju svoju medijsku antihašku kampanju, koja katkad, poprima krajnje patetičan ton. Na skoro celoj naslovnoj strani "Kurir" (3. avgust) donosi novu «poruku» od generala Nebojše Pavkovića: "General Nebojša Pavković poručio srpskoj vladi – IMAM BOMBU, UBIĆU SE!"

O čvrstini oficirske reči generala Pavkovića i, uopšte, o svojevrsnoj igri mačke i miša koju on i njegov tabor igraju sa celokupnom javnošću, govori i to što je samo dva dana nakon citiranog naslova u "Kuriru", "Glas javnosti" objavio sasvim drugačiju Pavkovićevu poruku: "U stranci generala Pavkovića tvrde da mu na pamet ne pada da se `raznese bombom`; Predaće se ako odluče građani." Od "Glasa

javnosti" saznajemo i sledeće: **"Pavković nije ni za to da se uhvati Ratko Mladić i da se glava ratnog komandanta bosanskih Srba trampi za njegovu. Samo ako se građani Srbije na referendumu odluče da generalima treba suditi u Hagu, Pavković će se dobrovoljno predati."**

Srpska štampa ostaje verna i strategiji podrivanja kredibiliteta Tribunala širenjem glasina o zakulisnim dilovima koji se prave u Hagu. "Internacional" (1. avgust) preko cele naslovne strane donose "saznanje": **"Dogovor sa Hagom: Jovica i Frenki pomažu u hapšenju Ratka Mladića."**

Misli se, naravno, na Jovicu Stanišića, bivšeg načelnika Resora državne bezbednosti, i Franka Simatovića, bivšeg komandanta Jedinice za specijalne operacije. "Internacional", dakle, tvrdi da će ovaj dvojac od izuzetnog Miloševićevog poverenja biti pušten iz ševeningenskog pritvora uprkos protivljenjima Tužilaštva. Stvar je, po "Internacionalu", gotova, dogovorena, a u tim tvrdnjama "Internacional" se poziva na izvore "u diplomatskom koru".

Na istoj strani na kojoj obrazlaže kako su se Miloševići visoki obaveštajci nagodili da pomognu u hapšenju Karadžića i Mladića, kao i u pregovorima s generalima Pavkovićem, Lazarevićem, Lukićem i Đorđevićem oko njihove predaje, "Internacional" donosi i tekst pod "prkosnim" naslovom **"Šešelj ne moli"**, u kojem se demantuje da je Vojislav Šešelj ikada tražio da ga Haški tribunal pusti na slobodu.

"Šešelj je dosad od Haga tražio samo da mu omogući posete članova porodice i komunikaciju s njima. Dskora mu je i to bilo onemogućeno, uz obrazloženje da bi mogao da utiče na rad Srpske radikalne stranke." Uz ovaj neveliki tekst o Šešeljevim mukama i ponosu, osim Šešeljevog portreta, objavljene su još tri fotografije, sa sledećim potpisima: **"Dobrovoljan odlazak u Hag"**, **"Prvo pojavljivanje u sudnici"** i **"Kada će biti ponovo zajedno?"**. Iznad poslednje navedenog potpisa je fotografija na kojoj se vide Šešelj, Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić kako sede ispod logoa Srpske radikalne stranke.

Kampanja podrške Šešelju u "Internacionalu" nije minula do kraja meseca. Broj od 27. avgusta donosi Šešeljevu fotografiju preko cele naslovne strane, uz pamfletsku poruku: **"ŠEŠELJ/ Vođa radikala odgovara u Hagu zbog ovih ocena: Karadžić pravi Srbin; Mladić častan oficir; Milošević izdajnik; Klinton krivac za rat; Arkan mali Al Kapone; Papa ratni huškač."**

Nešto sitnijim slovima odštampana je prepoznatljiva, "šešeljevska" izjava: **"Ako želimo da govorimo o kriminalcima, onda su to Klinton, Genšer, De Mikelis, zagovarači rata na Balkanu. Dodao bih čak i papu, koji je pozivao na bombardovanje naših sela."**

VOJVODINA

I tokom ovog meseca štampa je održala priličan intenzitet napada na politiku secesionizma u Vojvodini i, u skladu s tim, na negiranje i nipodaštavanje činjenica o učestalim nacionalističkim incidentima, u kojima su stradavali pripadnici mađarske manjine. Na pitanje **"Koliko su utemeljene tvrdnje o narastanju međunacionalnih sukoba u Vojvodini"**, postavljeno u nadnaslovu teksta, "Večernje novosti" (6. avgust) u podnaslovu daju jezgrovit odgovor, "zasnovan na statistici": **"Nijedan od 47 incidenata na teritoriji Novog Sada nema predznak međunacionalnog konflikta. Subotica jedan od najbezbednijih gradova u Srbiji."**

Sam je početak tekst u vrlo oštrom tonu: **"Ne može se svaki incident između pripadnika različitih nacionalnosti proglasiti – ekstremnim, nacionalistički, ukazuju Službe unutrašnjih poslova u Vojvodini, čiji se statistički podaci o broju i**

karakteru sukoba značajno razlikuju od onih kojim pojedini političari mašu, pogotovo u poslednje vreme, upirući se da dokažu da su im njihova manjinska prava *'ugrožena'?*»

Po "Večernjim novostima", **"vojvođanska svakodnevnica demantuje"**, ne samo Jožefa Kasu, najuticajnijeg političara mađarske manjine u Vojvodini, već i Predraga Markovića, predsednika Narodne skupštine Srbije, koji je, kako list podseća, "upozorio" na podatak da je u prvih pet meseci ove godine u Vojvodini zabeleženo 300 međunacionalnih incidenata.

Iznesene su, navodno, policijske statistike koje kazuju da gotovo nijedan od tih registrovanih slučajeva nije nacionalistički motivisan, već da tu ima **"krivičnih dela opšteg kriminaliteta", "oštećenja tuđih stvari", "tuča"...** "Večernje novosti", pak, upozoravaju na jednu drugu pojavu, konkretno u Zrenjaninu, jednom od najvećih vojvođanskih gradova. **"Političke stranke iz Zrenjanina, posebno Čankova LSV, međutim, pokušala je nekoliko sukoba da okvalifikuje i javno osudi kao međunacionalni konflikt, ali istraga je brzo otkrila da je reč o privatnom sukobu, odnosno obesti jedne satanističke sekte."**

U antrfileu pod naslovom **"Provokacije"** "Večernje novosti" prenose da novosadska policija ukazuje da **"otežavajuću okolnost u realnom sagledavanju problema predstavljaju provokacije kojima se simuliraju krivična dela"**. U nizu primera koji govore o provokacijama koje dolaze sa mađarske strane, "Večernje novosti" su, ipak, bile dovoljno korektne da navedu i **"senzacionalističko i netačno prikazivanje činjenica u slučaju krivičnog događaja (pokušaj ubistva Zorana Petrovića u junu ove godine u Temerinu) radi isticanja nepostojećih nacionalističkih pobuda"**.

Upravo to uporno rade konkurenti "Večernih novosti" iz "Kurira" na čijoj se naslovnoj strani (7-8. avgust) nalazi: **"Zoran Petrović: Tužica Mađare koji su me unakazili, stići će ih kazna."** "Kurir" bukvalno stavlja reči u usta nesrećnom Petroviću, upinjući se da dokažu da je i on "shvatio" da ipak jeste, suprotno sopstvenim nekoliko puta ponovljenim tvrdnjama, bio žrtva nacionalističkog divljanja.

"Kurir" kaže: **"Zorana je odmah u bolnici obišao ministar za manjinska prava Rasim Ljajić. Umešala se politika, a mediji su preneli da je i sam Petrović potvrdio da zločin nad njim nije nacionalno motivisan. – Rekao sam zapravo – nastavlja Petrović: - da ja nikoga ne delim i ne mrzim po nacionalnoj osnovi. A za ove koji su me napali – ne znam."**

Petrović dalje objašnjava da je u poslednje četiri godine često odlazio u Temerin i nikad ranije nije imao bilo kakvih neprijatnosti. Ipak dodaje, očigledno podstaknut i ohrabren od strane novinara: **"Ali jedno moram da kažem. Da se nešto ovako dogodilo nekom mladiću mađarske nacionalnosti, predsednik Srbije Boris Tadić morao bi da obilazi mnogo evropskih i svetskih zemalja i tamošnjim vladama objašnjava da Srbi nisu genocidan narod."**

"Kurir" prenosi i reči majke Zorana Petrovića, 73-ogodišnje Vere, ogorčene što ni od koga nije dobila nikakvu pomoć za negovanje nastradalog sina: **"Političarima je bilo važno da se sa mojim Zoranom slikaju i celu stvar zataškaju iako sam ubeđena da se sve dogodilo iz čiste mržnje prema Srbima. Niko se nije setio da ponudi bilo kakvu materijalnu pomoć."**

"Vojvođanskim pitanjem" nastavlja redovno da se bavi akademik Nikola Milošević, pišući kolumnu za "Svedok". On najoštrije napada "separatizam" Nenada Čanka. U Miloševićevom tekstu pod naslovom **"Odlazi li Vojvodina"** (31. avgust) stoji, između ostalog: **"Kad neki Srbi ruše nadgrobne spomenike, onda je to za Nenada Čanka vandalizam. Međutim, kad neki Mađari nabiju Srbinu štap u anus i pale mu mošnice, onda je to po njegovom mišljenju 'događaj'".** U istom tekstu

Nikola Milošević tvrdi da je Čanak za Vojvodinu isto ono što je Tači za Kosovo i Đukanović za Crnu Goru.

"Internacional" (29. avgust) pak saopštava: **"Kasa priprema secesiju Vojvodine"**. U tekstu se tvrdi da **"prema podacima MUP, bilo je samo tri incidenta u kojima su učestvovali Srbi, a Kasa nabraja više od sto"**. Povod za najžešće obrušavanje na Kasu je predlog rezolucije o ugroženosti Mađara u Vojvodini, koji je Savetu Evrope podnela grupa poslanika.

Milorad Mirčić, predsednik skupštinskog Odbora za bezbednost, inače član SRS, za tu rezoluciju u "Internacionalu" kaže: **"Suština podnetog predloga u SE je želja da se na osnovu lažnih podataka koje je Kasa prezentovao tim parlamentarcima usvoji rezolucija po kojoj bi se Srbija proglasila za zemlju državnog terorizma, gde su prava Mađara navodno ugrožena. Time bi bio otvoren put ka Kasinim aspiracijama za secesijom Vojvodine."**

U antrfileu pod naslovom **"Soroš iza svega"** "Internacional" piše: **"Potpisnici predloga ove rezolucije su pripadnici levičarskih partija soroševske orijentacije. Četvoro su Mađari, dvojica Turaka, dok su po jedan iz Azerbejdžana, Francuske, Švajcarske, Litvanije, Ukrajine, Bugarske, Lihtenštajna i Rusije."**

KOSOVO

O situaciji na Kosovu, štampa u Srbiji najviše je govorila kroz alarmantne najave nove eskalacije nasilja nad Srbima, koja bi trebalo da se dogodi koliko već narednog meseca (septembra). Ta pretnja tumačena je i kao jedan od razloga zbog kojih Srbi ne treba da učestvuju na kosovskim izborima, u oktobru. Mora se primetiti da je kampanja za bojkot izbora otpočela "blagovremeno".

U uvodu u intervju s Dušanom Janjićem, direktorom Foruma za međuetničke odnose, "NIN" (26. avgust) piše: **"Dilemu da li treba ili ne treba izaći na oktobarske izbore na Kosovu i Metohiji Srbi su zamenili strahom da bi albanski ekstremisti već u septembru mogli da dovrše započeto etničko čišćenje od marta 2004. Izveštaji Bezbednosno-informativne službe, Obaveštajne službe Vojske Srbije i Crne Gore, kao i diskretno poslati signali iz diplomatskih krugova, pokazuju da je strah kosovskih Srba stvaran."**

Janjić, između ostalog, tvrdi: **"Interesi ekstremista i vodećih političkih partija, uključujući i Rugovinu partiju, poklapaju se. Od aprila do sada svi akteri na Kosovu ponašali su se nekorektno. Sedamnaesti mart pokazao je da Kosovski zaštitni korpus i Kosovska policija nisu disfunkcionalni već su direktno učestvovali u nasilju. Razne obaveštajne službe na Kosovu i dalje prave albanskim vođama profit, dok KFOR pravi zidove oko srpskih enklava."**

I "Politika", naravno, ide tragom izjave Dragomira Ašanina, načelnika uprave Bezbednosno-informativne agencije, po kojoj je **"na Kosmetu u toku ilegalno naoružavanje albanskih ekstremista"**. U tekstu pod naslovom **"Spas u srpskoj vojsci i policiji"**, "Politika" (28. avgust) kritikuje predstavnike međunarodne zajednice što ni ovog puta ne shvataju ozbiljno izjave **"naših eksperata zaduženih za terorizam i organizovani kriminal"**.

Kritici je izloženi i ministar odbrane SCG Prvoslav Davinić zbog **"konfuzije"**, koju je, kako ocenjuje "Politika", uneo svojom izjavom da je situacija na Kosovu stabilna. "Politika" prenosi stavove **"političkih lidera kosovskih Srba"**, po kojima, **"Beograd mora da uzme stvari u svoje ruke i konačno se opredeli da li će zaštititi srpski narod ili će ga prepustiti teroristima, Kforu i UNMIK koji su pokazali svoje umeće u martovskim događajima"**.

„Ako gospodin Davinić misli da je situacija na Kosmetu bezbedna, neka se onda uputi i dođe u posetu srpskom narodu. On kao da prenosi izjave UNMIK-a i Kfora”, kaže Milan Ivanović i dodaje da će se u slučaju ponovljenog 17. marta srpski narod suprotstaviti albanskim teroristima svim raspoloživim sredstvima. Randel Nojkić, član koalicije "Povratak", još jedan od "Politikinih" sagovornika, kaže "da bi u slučaju eventualnih ponovnih martovskih događaja jedini spas za Srbe bio upad srpske vojske i policije".

I dan ranije je "Politika" (27. avgust), iz pera svog komentatora Ljubodraga Stojadinovića, izvrгла podsmehu Davinićeve benevolenciju. **"Vojni ministar Davinić je unosio vedri optimizam u naše depresivne živote. On je, navodno, zapazio kako se stanje u izgubljenoj pokrajini popravljja, što će reći da ima neke nade."**

Zaključujući svoju neveselu analizu, u kojoj se takođe novi izlivi nasilja protiv Srba tretiraju kao apsolutno izvesni, analitičar "Politike" kaže: **"Premijer Kosova ne mora da zna da li neko sprema novi pogrom Srba. Srpska vlada možda zna, ali ne ume to da spreči. Kfor nije otkrio nikakve šiptarske kampove. Jedva nalazi i svoje. Ako se nasilje ponovi, biće to novo veliko iznenađenje, iako su svi znali šta se sprema. To je Kosovo i Metohija, južna srpska pokrajina, trenutno bez staranja matice. Možda izgubljena zauvek za Srbe podeljene na one koji se nadaju nečemu i druge koje su strašna čuda ostavila sasvim bez nade."**

"Kurir" (25. avgust) u tekstu naslovljenom **"Šiptarska ofanziva"** "otkriva" da je **"dan D – 20. septembar"** i da će najpre biti režirani socijalni nemiri **"koji će se pretvoriti u novi pokolj kosovskih Srba"**. **"Ofanziva kosovskih Albanaca protiv Srba trebalo bi, prema planu koji je provalila BIA, da počne sredinom septembra, a dan kulminacije krvavih sukoba trebalo bi da bude 20. septembar. – Prema planu terorista, u ponedeljak, 20. septembra trebalo bi da osvoje severni deo Kosovske Mitrovice i da izađu na administrativnu granicu sa centralnom Srbijom –** kaže sagovornica "Kurira" iz tajne policije.

I "Kurir" je, jasno, među prvima obezbedio prostor za kritikovanje Davinićeve "nepromišljenosti". **"Nisu dobre izjave zvaničnika koji pričaju da se broj incidenata na Kosmetu smanjio. To, naprosto, nije tačno!"** citira "Kurir" Nebojšu Čovića, šef Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju. A Milorad Mirčić iz SRS kaže: **"Iz BIA kažu da bi već u septembru moglo doći do pokolja našeg stanovništva na Kosmetu, ali nas ministar Davinić uverava da nije tako. Pa, ako nije, neka taj Davinić izađe sa podacima koje ima. Šta je vojska spremna da učini za naš živalj? Ovako se stiče utisak da bi Davinić i G17 Plus, koji ga je predložio, najviše voleli da se jednom za svagda reši pitanje Srba na Kosmetu, ali tako što ih više neće biti dole."**

Naravno, i "muke kosovskih Srba" eksploatišu se kao sredstvo antihaške borbe, to jest sprečavanja isporučivanja generalske četvorke. U tekstu **"Generali u Hagu, masakr Srba na Kosmetu"** "Internacional" (29. avgust) prenosi mišljenje izvesnog Mikana Velinovića, predstavljajući ga kao **"srpskog patriotu, među preostalim Srbima na Kosmetu"**.

"Dok se šiptarski teroristi užurbano pripremaju po kampovima širom Kosmeta i Albanije za nove zločine nad srpskim narodom, naši politikanti, špekulanti, jure srpske generale i muku muče kako da ih što pre isprate u Hag...Dokle će trajati izivljavanje i gaženje dostojanstva i prava naših građana? Državu ne čine samo R. Ljajić, M. Labus, V. Maras, V. Drašković i njima slični. Državu sačinjavaju svi naši građani kojima bi trebalo omogućiti da se na referendumu izjasne o Hagu i generalima", govori, između ostalog, taj patriota.

Velinović je, kako nas "Internacional" obaveštava, među kosovskim Srbima organizovao i potpisivanje peticije za podršku generalima. **"Za samo dva dana**

potpisalo ju je više od 7000 kosmetskih Srba, i to zahvaljujući mom autoritetu i kredibilitetu, a znamo da svaki od tih potpisa vredi objektivno sto puta više."

Bilo je i izvesnog optimizma u srpskoj štampi u vezi sa Kosovom, ali ne poput onog koji je "nesmotreno" izrazio ministar Davinić. "Svedok" (24. avgust) pod oznakom "ekskluzivno" objavljuje "geopolitičku analizu" po kojoj "od nezavisnosti Kosova nema ništa" zbog čega je nastupila **"panika i obračuni među albanskim liderima"**.

Pozivajući se na sopstveni **"stalni izvor iz Prištine, blizak vladi premijera Redžepija"**, "Svedok" tvrdi da su ogromne nevolje za zagovornike nezavisnosti Kosova nastupile potpisivanjem sporazuma o vojnoj saradnji Turske i Srbije. Analiza "Svedoka" zaista je dalekosežna. U njoj se, na primer, tvrdi: **"Strateško partnerstvo Srbije i Turske na Kosovu se tumači kao početak stvaranja zajedničkih odbrambenih snaga, odnosno nove koalicije na prostoru Evrope, pošto će po nekim nagoveštajima NATO uskoro da ode u istoriju."**

Ili: **"Ovaj sporazum istovremeno je dokaz da su SAD i Turska odustale od stvaranje zelene transferzale preko Kosova, ili su na neko vreme zamrzle takve planove. Jer, približavanjem Srbije i Turske, Turska preko Bugarske dobija najkraći put do Evrope. Ima, međutim, i onih kojima ekspresan ulazak Turske u Evropu ne odgovara, to se posebno odnosi na Nemačku, Francusku i Rusiju, koja se do juče smatrala ključnim saveznikom Srbije."**

Koliko god bizarna, možda je ohrabrujuća vest što se u srpskoj štampi pojavljuju i neke globalne zakulisne radnje, u koju su, štaviše, upletene Amerika, pa i Turska, a koje nisu zaverenički usmerene protiv Srbije. Ipak, o ozbiljnosti i kredibilnosti takvih "vanzemaljskih" vesti dovoljno govori sadržaj i naslov antrfilea unutar teksta u "Svedoku": **"Srbi izlaze na izbore, deo Albanaca bojkotuje?"** "Svedokov" izvor, dakle, otkriva da bi oktobarske izbore **"delimično mogli da bojkotuju ekstremni Albanci, posebno oni kojima je sve jasnije da od nezavisnosti zasad nema ništa."**

Prikaz analiziranih medija

POLITIKA – dnevni list s najdužom (stogodišnjom) tradicijom u Srbiji i na Balkanu. Uvažava se kao najozbiljniji politički dnevnik i uvek je sledio politiku vlade. Bio je najvažnije medijsko oružje u uspostavljanju i održavanju Miloševićevog režima, ali i mobilisanju Srba za rat (1988 – 1991). Satanizovao opoziciju i širio nacionalizam. "Politika", uz izvesne kozmetičke promene, i nakon petooktobarskih promena ostaje značajno nacionalno strateško glasilo. Glavno je izdanje istoimene korporacije, koja je, jednom polovinom, sada u vlasništvu nemačkog koncerna WAZ.

KURIR – najtiražniji dnevni tabloid, pokrenut 2003. godine, od strane vlasnika dnevnog lista "Glas javnosti" i štamparije ABC Radisava Rodića. Popularnost stekao velikom brzinom kako ekstremnim senzacionalizmom tako i nižom cenom od konkurencije. Iako je nominalno tabloid, glavne sadržaje u ovom listu čine političke afere, usmerene uglavnom protiv tzv. reformskog dela političkog spektra, stranaka, nevladinih organizacija, političara koji su činili prvu vladu u Srbiji posle pada Miloševića i pojedinaca.

BALKAN – dnevni list formiran 2003. godine od dela redakcije nekadašnjeg dnevnika "Nacional", zabranjenog u vreme vanrednog stanja posle ubistva premijera Zorana Đinđića zbog povezanosti sa krugovima organizovanog kriminala. Uređivačka politika vrlo bliska onoj koju ima "Kurir". U privatnom vlasništvu, ali je u javnosti nepoznato ko stoji iza preduzeća "Generalpublic", koje je, zvanično, izdavač lista.

INTER-NACIONAL – direktan naslednik tabloida "Nacional" (videti u odeljku o "Balkanu"), takođe započeo (obnovio) rad 2003. Ekstremno šovinističke orijentacije, sadrži uglavnom nepotpisane senzacionalističke tekstove koji se baziraju na neotkrivenim izvorima. List više podseća na bilten pojedinih službi nego na medij. Izdavač "SM Media" takođe nepoznat javnosti.

BLIC – jedan od prvih dnevnih listova u privatnom vlasništvu u Srbiji, osnovan 1996. godine, uz učešće stranog kapitala. Devedesetih je bio izrazito tiražan, ali kasnije, pod većim naletom konkurencije, slabi njegov uticaj.

GLAS JAVNOSTI – dnevnik nastao devedesetih cepanjem redakcije "Blica". Vlasnik Radisav Rodić (videti odeljak o "Kuriru"). Pretenduje da bude ozbiljan politički dnevnik.

VEČERNJE NOVOSTI – dnevne novine pokrenute pedesetih, imale su najveću čitalačku publiku u bivšoj Jugoslaviji. Obraćaju se najširim čitalačkim slojevima, a u vreme Miloševićevog režima takođe su bile važan deo režimske nacionalističke propagandne mašinerije. I sada imaju visok tiraž i dosta su čitane izvan Srbije, u Crnoj Gori, među srpskom populacijom u Bosni i Hercegovini i u srpskoj dijaspori.

EKSPRES – dnevne novine, nastale u kući "Politika", kao tabloidnije i populističkije izdanje od lista "Politika". Takođe, jako doprineo uspostavljanju i održanju Miloševićevog režima. Svojevremeno, u bivšoj Jugoslaviji bio prilično uticajan, ali vremenom gubio popularnost, pa jedno vreme nije ni izlazio.

SVEDOK – nedeljnik pokrenut sredinom devedesetih, kada se pretežno bavio plasiranjem senzacija iz beogradskog kriminalnog miljea. Zabranjivan posle ubistva premijera Zorana Đinđića zbog objavljivanja navodnog intervjua s Miloradom Ulemekom Legijom, prvooptuženim za ubistvo, koji je tada bio u bekstvu. Dosledan u sprovođenju kampanje protiv proevropskih političkih snaga u Srbiji, naročito protiv najaktivnijih nevladinih organizacija. U ovom nedeljniku snažno je prisutan vojni lobi, posebno general Nebojša Pavković optužen pred Haškim tribunalom za ratne zločine.

NIN – najstariji politički nedeljnik u Srbiji, osnovan još u Kraljevini Jugoslaviji 1935. godine. S obzirom na dugu tradiciju, slovi za ozbiljno glasilo koje se obraća elitnim slojevima stanovništva. Nacionalistička opredeljenja u uređivačkoj politici vremenom varirala od umerenijih do ekstremnijih.

Dodatak 1

Uloga medija u pripremi srpskog javnog mnjenja za ratove devedesetih godina XX veka

Razumevanje uloge medija u jugoslovenskoj krizi nije moguće bez razumevanja političkog konteksta, kao i razumevanja društvene uloge medija u socijalističkim jednopartijskim sistemima. Mediji i naovinari su bili propagandni servis režima, njihava uloga je svakako bila i ostala u funkciji zaštite sistema. Novinari su zbog toga bili formalno i neka vrsta društveno-političkih radnika sa specijalnom društvenom i političkom misijom. Međutim, tokom godina novinarstvo je ostvarilo zavidan nivo profesionalnosti. Njihova uloga za vreme Miloševićevog režima ostala je ista s time što su svoju ideološku premisu zamenili nacionalističkom. Medijski prostor bio je regulisan posebnim Zakonom o informisanju iz 1978. koji je bio na delu sve dok ga Milošević nije promenio 1998. godine. Svaka od republika i dve pokrajine je imala vlastiti tv i radio informativni sistem (Radio-televizija Skopje, RTV Ljubljana, RTV Novi Sad itd.), zatim po jednu veću izdavačku kuću (Politika u Beogradu, Vijesnik u Zagrebu, Delo u Sloveniji i sl.), sve su one bile glasnogovornici republičkih ili pokrajinskih vlada. Uredjivačka politika i vodeći novinari, posebno u elektronskim medijima, bili su pod budnim okom centralnih komiteta SK bilo republike ili pokrajine. Direktori vodećih TV i radio kuća tradicionalno su bili članovi centralnih komiteta KP-SK. Međutim, tržište štampanih medija prevazilazilo je republičke i pokrajinske granice i može se reći da su osamdesete bila era velike cirkulacije medija između republika. Krajem osamdesetih nedeljnik *Danas* iz Zagreba dosizao je tiraž iznad 180.000 sa velikom prodajom izvan Hrvatske. Slično je bilo i sa beogradskim NIN-om koji je dostizao tiraž do 200.000, dok je ljubljanski omladinski provokativni list *Mladina* dosizao tiraž od 100.000, bio prodavan izvan Slovenije uprkos jezičkoj barijeri.

Krajem osamdesetih mediji u Jugoslaviji, posebno u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni (*Borba* u Srbiji), posebno u vreme *baršunastih revolucija* u Istočnoj Evropi (posle kojih je došlo do višepartijskih izbora u ovim republikama), štampani mediji uživali visoki stepen slobode sve do početka srpske ratne propagnde protiv ovih republika. Republičke vlade skoro dve godine nisu bile sposobne da odgovore na Miloševićevu ratnu mašineriju i nacionalnu histeriju i na taj način su kod svoje javnosti stvorili utisak bespomoćnosti i konfuzije. U Hrvatskoj je nespremnost da se reaguje na beogradske provokacije kvalifikovano kao "hrvatska šutnja". Nakon višepartijskih izbora na kojima su pobedile nacionalne partije, u Sloveniji i Hrvatskoj se situacija u medijima promenila jer je napravljen zaokret ka nacionalnim partijama. Nacionalne partije su kasnije pobedile i u Bosni i Makedoniji, dok su u Srbiji i Crnoj Gori pobedile komunističke partije koje su dekretom transformisane u socijalističke ali su mediji bili ne samo nacionalistički, već, u skladu sa proklamovanim političkim platformama, i ratno orjentirani.

Nakon Titove smrti jugoslovensko društvo krenulo je putem brže liberalizacije, što se odrazilo i na medije. Neki od njih su se ohrabрили i zauzeli su

liberalniji i demokratskiji pogled na društvenu stvarnost kao što je napr. bio nedeljnik *Danas* iz Zagreba, *NIN* iz Beograda, dvomesečnik *Start* iz Zagreba ili pak alternativna omladinska novina *Mladina* iz Ljubljane.

Titovom smrću Jugoslavija je, međutim, ostala bez jedinog političkog arbitra. Monolitno jedinstvo više nije bilo moguće. Ključno je postalo pitanje metoda rešavanja spornih pitanja. Borba za Titovo nasleđe pocinje jos sedamdesetih kada postaje jasno da nije moguće sacuvati Jugoslaviju kao centraliziranu federaciju. Međutim, Srbi su Jugoslaviju videli samo kao takvu i svaki pokušaj da se ona transformise doživljavali su kao atak na srpski narod. Brionski plenum (1966), studenstke demonstracije (1968), prve albanske demonstracije (1968), te usvajanje Ustav (1974), sve su to ključne tačke koje su bitno uticale na tok zbivanja osamdesetih.

U takvoj političkoj atmosferi polako se instrumentalizuju i mediji koji su popuštanje kontrole iskoristili za otvaranje svih tabu pitanja jugoslovenskog društva. Srbijanski mediji su početkom 80-tih pratili isti trend koji je dominirao na teritoriji cele Jugoslavije. Međutim, kada je u Srbiji postignut konsensus oko srpskog nacionalnog pitanja, uloga medija u homogenizaciji srpske nacije i pripremama za rat dobila je prvorazrednu ulogu.

Na čelo Srbije, nakon Titove smrti, dolazi general Nikola Ljubičić, koji od vojnika postaje srpski državnik. Pre toga je 13 godina bio na čelu JNA. Njegovo stanovište "Jugoslaviju će braniti Srbi i JNA" sadrži shvatanje da je Jugoslavija srpska država, a JNA njena vojska. Titov odlazak i nestanak njegove lične vlasti, uz slabljenje ideologije kao vezivnog tkiva, jačali su oslonac na Armiju, koja je već od sedamdesetih (ucesce u slamanju reformskih pokreta) imala prvorazrednu političku ulogu. Albanske demonstracije na Kosovu 1981. iskoriscene su za otvaranje srpskog nacionalnog pitanja i za pokretanje srpske nacionalisticke euforije. JNA otvoreno izlazi na političku scenu i u sustini vrsi okupaciju Kosova.

Nespremnost za resavanje otvorenih pitanja i otpor promenama doveli su do homogenizacije srpskog naroda na nacionalnoj osnovi, koji je rekonstrukciju Jugoslavije u novim okolnostima doživljavao kao gubitak svoje jedinstvene države. Instrumentalizovanje etnickog identiteta (srpskog) pod parolom "prvo država, pa onda demokratija", blokiralo je demokratizaciju i sprečilo nuznu pluralizaciju interesa. Srpska elita se ponovo vraća svom nacionalnom programu koji se na neformalnom nivou priprema već početkom sedamdesetih, a artikuluje u program 1986, kada je objavljen Memorandum Srpske akademije.

Memorandum je imao ogroman uticaj na stvaranje političke klime u Srbiji. Srpsko nacionalno pitanje formulisalo je kao državno pitanje, što znači da je njegovo rešavanje moguće samo pravljem nove države na temeljima stare Jugoslavije. Osnovna teza za ovakav pristup sastojala se u tome da Srbi nakon raspada Jugoslavije ne mogu živeti kao manjina u Hrvatskoj, odnosno u Bosni, pri čemu se u startu i hrvatsko i muslimansko pitanje doživljavaju kao antisrpsko. *Memorandum* je u drugim jugoslovenskim republikama digao uzbunu, dok je u samoj Srbiji doslo do političke podele u rukovodstvu. Ivan Stambolić, predsednik CK Srbije, okavifikovao ga je na sledeći način "To je tačka našeg definitivnog razlaza u Srbiji i uvod u politički obračun".

Položaj Srbije i srpskog naroda, prema *Memorandumu*, suocavaju se, pored zajedničkih, sa tri dodatna problema: "ekonomskom zaostaloscju Srbije, nerazresenim pravnim statusom sa Jugoslavijom i pokrajinama, i genocidom na Kosovu." Kaze se dalje da je Srbija u inferionom položaju u odnosu na Hrvatsku i Sloveniju, koje su sve podredile svojim interesima. U delu koji se odnosi na srpski narod izricito se kaze da je srpska populacija na Kosovu "žrtva fizičkog, političkog, pravnog i

kulturnog genocida",¹ dok je srpski narod u Hrvatskoj "izlozen asimilaciji".² Osnovna teza *Memoranduma* je da je jugoslovenska decentralizacija koren, kako jugoslovenske krize, tako i problema srpskog naroda. Memorandum je jasno definisao glavne teme koje su u medijima dobile prvorazredni značaj i najavile pripreme za rat.

Pojava Miloševića bila je pobeda dominantne dogmatske struje u partiji i nacionalističke opozicije čiji je ideolog bio Dobrica Cosić. Milošević se učvrstio kao vođa kroz populistički pokret koji mu je dodelio nacionalnu misiju i kroz "savez elita" koji ga je podržao počev od Akademije, Srpske pravoslavne crkve, Udrženja knjižvenika, Vojske i dr. Osmu sednicu CK SKS nije bila samo unutarpartijski komunistički konflikt, već važan događaj u postrojanju snaga za predstojeći obračun u Jugoslaviji.

Pojavu Milosevica, koji se odlikovao energijom i odlucnoscu, mnogi su tumačili kao mogucnost ponovne centralizacije Jugoslavije. Najvecu podrsku je dobio u JNA, a Nikola Ljubovic, prethodnik Ivana Stambolica na kromilu Srbije (pre toga 13 godina celu JNA), imao je vaznu ulogu u instaliranju Slobodana Milosevica. Ivan Stambolic je naknadno ocenio njegov mandat kao "vojnu okupaciju Srbije". Slobodan Milosevic je dosao na gotov projekt koji je vec bio razradjen do u detalje u akademskim, vojnim, partijskim i crkvenim krugovima.

Slobodan Milosevic je brzo shvatio da postoji politički vakum kao i da javno mnjenje očekuje konkretne i rezolutne mere za izlazak iz krize. On je iskoristio i nespremnost saveznog vrha da mu se direktno suprotstavi, ubrzano je rusio sve pred sobom "institucionalno i vaninstitucionalno". Njegova snaga lezala je, pre svega, u istorosenosti socijalistickog modela i odsustva spremnosti da se on sustinski menja.

Masovna podrška koju je Milosevic dobio brzo se pretvorila u nacionalni pokret u Srbiji. Upravo koristeći energiju tog pokreta, Milosevic je uspostavio autoritarni poredak, sto mu je omogucilo da srpsko pitanje u Hrvatskoj i Bosni otvori i kao drzavno pitanje, koje se moze resiti samo stvaranjem drzave srpskog naroda u tim republikama upravo na tezama koje je Dobrica Cosic i krug oko njega promovisao u memorandumu: ugrozenost srpskog naroda u Hrvatskoj i na Kosovu, istrosenost jugoslovenskog okvira, te potreba promene Ustava iz 1974, po kojem je Srbija stavljena u neravnopravan polozaj u odnosu na ostale republike.

Slobodan Milosević je vrlo brzo shvatio moć medija i partijskog aparata u osvajanju vlasti. Zato je njegova pažnja vec na samom početku bila fokusirana na promenu partijske strukture i osvajanje medijskog prostora. On regeneriše partiju svojim kadrovima što mu obezbedjuje jedinstvo, mobilizira je i vraća na jaku centralizaciju. Dok se istovremeno socijalistički lager raspada, u Srbiji se etablira dogmatska-konzervativna struja partije, koju karakteriše voluntarizam i hajdučija (upad u monetarni sistem Jugoslavije na samom početku bila je jedna od prvih akcija pljačkaškog pohoda na Jugoslaviju). Slobodan Milošević zagovara "bespartijski pluralizam" odnosno onaj koji sadrži "pluralizam socijalistički orjentisnih snaga" čiji je idejni tvorac filozof Mihajlo Marković. Podršku mu daje i Mira Marković koja u to vreme svoje verovanje u socijalističku budućnost formuliše na sledeći način

¹ U Memorandumu stoji da je "Fizički, politički, pravni, kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije najteži poraz u oslobodilačkim borbama što ih je vodila Srbija od Orašca 1804 do ustanka 1941".

² Za Srbe u Hrvatskoj u Memorandumu izmedju ostalog stoji da su "Lika, Kordun i Banija ostali najnerazvijenija područja u Hrvatskoj, sto je silno podstaklo emigraciju Srba u Srbiju, kao I seobe u druge krajeve Hrvatske, gde su Srbi, kao dosljacka, manjinska I drustveno inferiorna grupa, veoma podložni asimilaciji. Uostalom, i inace je srpski narod u Hrvatskoj izlozen rafinovanoj i delotvornoj asimilacionoj politici".

"Mobilizacija te većine na osnovu nauke, i u okviru politike, prostor je u kome socijalizam dobija bitku bez teškoća, i nastavlja svoj istorijski, civilizacijski put ka zajednici slobodnih ljudi u komunizam".

Značaj masovnih medija u pripremi rata ogleda se u definisanju krize, identifikovanju njenih glavnih aspekata i aktera. Oni su lako instrumenatizovani i pretvoreni u proizvodni pogon vladajuće ideologije. Pogon je funkcionisao usaglašeno što je omogućilo prilagodjavanje medijskog, a potom i ukupnog javnog govora, u saglasnosti sa političkim projektom vladajućeg režima.³

Svoju ofanzivu na medije Milošević počeo sa *Politikom* kao "daleko najjačem listu po uticaju na javnost Srbije i, u nemaloj meri, i na srpsku političku evoluciju u XX veku" (Srpska strana rata, Saša Nenadović, str. 151). *Politika* je služila i kao nezaobilazna "javna tribina za svakoga kome je stalo do društvenog legitimiteta". Pored toga što je *Politika* bila visoko tiražni i profesionalni list, ona je imala veliko poverenje čitalaca što je doprinelo njenom značajnom uticaju na formiranje mišljenja najprosvetljenijeg dela nacije, ponajviše političko-kulturne elite.

Budjenje "nacionalne svesti" brzo je osvojilo urednički sastav *Politike*, polarizaciju unutar lista produbljivale su brojne afere, poput, verovatno one najvažnije, objavljivanje humoreske pod naslovom "*Vojko i Salve*" kojom su na najsravniji način napadnuti i suprotstavljeni ljudi koji se nisu priklonili Miloševiću. Pod iskrivljenim imenima krila su se dva akademika Gojko Nikoliš, lekar i general, i Pavle Savić, svetski poznati fizičar. Taj uvredljivi tekst imao je za cilj zastrašivanje sve glasnijih kritičara sistema. Ova afera je naišla na oštru osudu u jednom delu javnosti koja je zahtevala da se obelodani ime autora (koje ni do danas nije sa sugurnošću poznato). 67 novinara *Politike* je potpislo peticiju, koju, međutim, nisu objavili ni *Politika* ni *Ekspres politika*.

Živorad Minović, tadašnji glavni urednik *Politke*, umesto ogradjivanja od teksta, odbacio je mogućnost da se ova afera raspravi uz objašnjenje da "kao glavni urednik ja imam određene obaveze i određena ovlašćenja i na prvom mjestu mi je obaveza da sprovodim i realizujem politiku saveza komnunist...Kažem da imam obavezu da ne dopustim da bilo šta, što nije na liniji Saveza komunista, što nije njegova programska politika, da se u Politici ne objavljuje"⁴

Ovaj izvod iz Minovećevog govora na partijskoj raspravi jasno ukazuje da je humoreska objavljena na sugestiju CK i da je tekst bio u prilog "programskoj politici" vladajuće partije. U to vreme Milošević se javno još uvek zalaže za Jugoslaviju i napada nacionalizam. Još uvek nije bio poznat njegov odnos prema Memorandumu, još uvek je branio SK od njegovih disidenata.

Ovaj događaj je bio prekretnica u ponašanju lista *Politike* koja ubrzo menja svoj uredjivački koncept. Stavlja se u službu srpskog populizma i nacionalizma upravo u vreme kada počinje akcija oko peticije Srba i Albanaca sa Kosova. *Politika* tada izveštava samo o albanskom separatizmu. Uloga tužioca pripada Albancu profesoru za albanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu dr Halitu Trnavciju čije je ime potpisano na feljtonu u *Politici* koji su napisali Miroslav Ćosić i Miodrag Bulatović. Tada počinju akcije za "uspravljanje Srba" i "podizanje duha srpskog naroda".

Već u jesen 1988. *Politika* dobija novu ulogu na javnoj političkoj sceni. Milošević je stavlja u funkciju obračuna sa svojim političkim protivnicima. *Politika* ne preza da objavljuje falsifikate kako bi kompromitovala pojedine političke ličnosti kao što su Dragiša Pavlović i Radmilo Kljajić. Paralelno sa čišćenjem Saveza

³ Srpska strana rata, Snježana Milojević, str.231.

⁴ Miodrag Marović, "*Politika*" i *Politika*, tekst koji je pripremi za objavljivanje Helsinškog odbora.

komunista odvijaju se kadrovske promene u elektronskim medijima i štampanim glasilima. Politika u njima ima dvojaku ulogu: Miloševićevog poverenika za "pročišćavanje" i disciplinovanje vlastite kuće, kao i u kadrovskom popunjavanju drugih redakcija u Beogradu koje su se suprotstavile politici Slobodana Miloševića.

U to vreme *Ekspres* i *Večernje novosti* već su bili glasnici režima, ali Milošević je veoma brzo shvatio da *Politika* i *Televizija* imaju najveći domet i najviše utiču na javno mnjenje.

Politika je tradicionalno bila lojalna režimu, ali je imala i neke svoje specifičnosti i bila je jedna od najčitanijih i najuticajnijih medija u Srbiji. Milošević je pokazao mnogo veštine u pokoravanju ovog lista i može se reći da je to jedna od njegovih najvećih pobeda u osvajanju i učvršćivanju, a kasnije i spasavanju vlasti.

Živorad Minović je odigrao važnu ulogu u stvaranju poslušnih uredničkih timova, što je Slobodanu Miloševiću omogućilo da napravi pravu čistku u novinarstvu. Smenio je oko 70 urednika. To mu je obezbedilo neprikosnovenu poziciju u daljem osvajanju vlasti. Uništeni su listovi *NON* (Nezavisne omladinske novine), *Mladost* i *Student*. Preuzeto je *Udrženje novinara Srbije* i odmah smenjen tadašnji predsednik Jug Grizelj, jedan od najpoznatijih jugoslovenskih novinara. Ova hajka je vodjena pod okriljem Socijalističkog saveza na čijem čelu se tada nalazio Bogdan Trifunović.

U to vreme *BORBA* objavljuje sve što *Politika* prećutkuje. Osnivač *BORBE* bila je Savezna konferencija Socijalističkog saveza i list je bio bliži saveznoj vladi na čijem čelu se tada nalazio Ante Marković. Zbog toga Milošević nije bio u situaciji da disciplinuje i ovu dnevnu novinu. Glavni urednik *Borbe* u to vreme bio je Staša Marinković. *Borba* tada posebno uspešno analaizira tehnologiju osvajanja vlasti Slobodana Miloševića. Bio je pokušaj da se *Borba* destabilizuje preko garfičkih radnika koje su *Politika* i *Ekspres politika* podsticali na štrajk. *Politika* tim povodom piše "kako *Borbini* grafičari pod izgovorom da im redakcija ne izmiruje dugovanja, ustvari, odbijaju uredjivačku politiku ovog lista neprijateljskog prema Srbiji". I *Nin* se uključio u hajku protiv *Borbe* tako što je objavio tekst u kome neke od urednica *Borbe* optužuje da su "svojim čarima postigle karijeru preko kreveta, rešavajući tako i svoje stambene probleme". *Borba* je sve vreme bila izložena raznim pritiscima, kasnije sve više i finansijskim dok nije prestala da izlazi u oktobru 1998. neposredno uoči NATO intervencije.

Odmah nakon Osme sednice CK SK Srbije (septembar 1987.) dolazi do "diferencijacije", odnosno političkih obračuna u medijima. Posle disciplinovanja omladinskih novina na red su došle najpre razna Politikina izdanja. Tada se osniva *Medjuredacijski kolegijum*, zamišljen kao koordinaciono uredjivačko telo koje u suštini deluje kao novinarski politbiro koji sudi i presudjuje, na osnovu čega su se posle donosile odluke o odstrelu urednika.

Prva žrtva bio je nedeljnik *Svet* pod izgovorom da je napravljen "politički promašaj", te da je "takvom uredjivačkom politikom *Svet* naneo štetu Novinskoj organizaciji *Politika*, nizom podmetanja i nedokazanih tvrdnji". Razlozi su bili: kritika humoreske, suprotstavljanje Politikinom mešanju u druge redakcije i sl.

Nin, najpoznatija nedeljna novina u Srbiji, postao je plen prilikom reizbora glavnog urednika Mirka Djekića. Akciju ponovo vodi *Politika*. Istovremeno, Slobodan Milošević 18. februara 1987. na zatvorenoj sednici Gradskog komiteta u svom izlaganju kaže "Promenjen je glavni urednik *Duge*, ali se stanje u *Dugi* neće promeniti dok ne dodje do promene u redakciji *Duge* u širem smislu. Razgovaramo i o novom uredniku *Nin*-a. Bez obzira na rešenje do koga dođemo, nećemo rešiti probleme u *Nin*-u ako ne dodje do ozbiljne rekonstrukcije čitave redakcije..". Posle ovog sastanka ponovljen je konkurs za glavnog urednika, bez prethodnih kandidata, a za glavnog urednika je postavljen Predrag Vuković.

Nin je nakon toga prošao kroz turbulencije od kojih se nikada nije oporavio. Otpor redakcije koja odbija razne kvalifikacije kao što su "anarho-liberalno glasilo, organ opozicije i raspirivač nacionalne mržnje" prinudio je Miloševića da potraži novo rešenje, pa na čelo NIN-a dolazi pisac i partijski čovek Djoko Stojčić. Redakcija i njega bojkotuje, pa je list prinudjen da izlazi sa tekstovima grupe proverenih, uglavnom novinara iz *Politike* i *Ekspresa*. Posle je kroz *Drugarsko veće* koje je formirao Opštinski komitet SKS Starog Grada, isključen najveći deo redakcije. Tako "očišćenom" NIN-u Milošević daje svoj prvi veći intervju 30. juna 1988. koji predstavlja političku platformu novog nacionalnog programa. Milošević napušta svoju komunističku retoriku i postaje tumač ideologije o "ispravljanju poniženog srpskog naroda".

Politika odmah nakon ovog intervjua u svojim prostorijama prima delegaciju SANU izražavajući punu podršku njihovom programu iznetom u *Memorandumu*. Posle toga se prestaje sa kritikom akademika, ali i sa kritikom *Memoranduma*. Milošević se nakon obračuna sa političkim neistomišljenicima okrenuo nacionalistima.

Odjeci i Reagovanja

U prvoj fazi Milošević koristi medije za obračun sa svojim političkim protivnicima, a zatim ih instrumentalizuje protiv jugoslovenske federacije. Rubrika "Odjeci i reagovanja" otvara sva pitanja naznačena u *Memorandumu* SANU: ekonomska neravnopravnost Srbije u Jugoslaviji, promenu Ustava iz 1974. godine, genocid nad Srbima i Crnogorcima na Kosovu i asimilacija i diskriminacija Srba u Hrvatskoj, te odnose sa drugim republikama.

Sadržaj i ciljevi rubrike poklapaju se sa konceptom *Memoranduma* SANU, ali delom i programskim govorom Slobodana Miloševića u Kosovu Polju, 24. aprila 1987. godine, kada su pobrojane glavne teme buduće *Politikine* "narodne tribine". Milošević tada kaže da su "sva pitanja na dnevnom redu, i pravda i sloboda i kultura, jezik i pismo. Sva su pitanja na dnevnom redu, od medja do ustavnih promena, od obdaništa do sudova". Pored njegovog boravka na Kosovu, koji se kasnije sveo na mitsku rečenicu "Niko ne sme da vas bije", i nerazjašnjeni zločin u paraćinskoj kasarni od 3. septembra 1987. (kada je vojnik, albanskog porekla ubio četiri vojnika, od kojih samo jednog Srbina) i pokretanje inicijative za ustavne promene glavne su teme priloga rubrike "Odjeka i reagovanja". Rubrika dobija funkciju smernica kojom se čitaoci sistematski instruišu i usmeravaju.

"Odjeci i reagovanja" su svojevrsna institucionalizacija čitalačke saradnje u sferi visoke politike. Zbog svoje popularnosti u najširoj javnosti i delovanju na oblikovanje javnog mnjenja, ova rubrika je stekla status osobenog fenomena, čega je bio svestan i glavni urednik Živoran Minović, koji je rekao "U svim ovim događanjima, promenili su se *Politika* i njena izdanja, promenilo se i javno mnjenje i mislim da je to pre svega zbog činjenice da je javno mnjenje uticalo na naša izdanja ali su i naša izdanja uticala na javno mnjenje.." (Saša Nenadović: *Srpska strana rata*, str. 597-598).

Jula 1988 skoro neprimetno uz dotasnji naslov rubrike "Medju nama" dodata je jos jedna reč "Reagovanja". Za ovaj novi poduhvat obezbedjene su posebne prostorije u kojima su radili poverljivi saradnici, spoljni i unutrašnji, koji će vremenom proširiti ovu rubriku na sve veći broj stranica *POLITIKE*. Tekstovi su pisani u redakciji, a ona pisana izvan *POLITIKE*, donošena su direktno uredniku ili njegovom zameniku ovlašćenom za takvu komunikaciju, očigledno kako bi se sakrila

imena autora. Inače rubrika "Medju nama" je, kako bi sprečila zloupotrebu rubrike, praktikovala da ispod svakog imena ispiše i broj lične karte i punu adresu. Međutim, tada je uvedena nova praksa pa su se tako pojavljivala i izmešljena imena i prezimena bez ijednog podatka.

Rubrika "Odjeci i reagovanja" je ključna u razumevanju načina na koji je javno mnjenje u Srbiji i delovima Jugoslavije gde su živeli Srbi bilo sistematski pripremano na buduću dirigovanu dekonstrukciju zemlje i ratove u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Ova rubrika je trajala tri godine: iznenada je nestala kao i što se pojavila. Ubrzo posle demonstracija 9.marta 1991. bez ikakvog redakcijskog obrazlaženja, "Odjeci i reagovanja" su bili ugašeni.

Rubrika "Odjeci i reagovanja" simboliše verovatno do tada nevidjenu instrumentalizaciju medija u svrhu manipulacije javnim mnjenjem, ali istovremeno i osvetljava ulogu intelektualca koji su prihvatili da učestvuju u kreiranju etničkih stereotipa, raspirivanju nacionalne mržnje i reviziji istoriografije. Pored Politike, odnosno rubrike "Odjeka i reagovanja", istu ulogu su medju elektrionskim medijima imali TV Politika, zatim Drugi dnevnik TV Beograd i "Dnevnikov dodatak". Njihove informativne emisije su preuzimale osnovne obrazce ove rubrike.

Da bi se razumeo stvarni značaj ove Rubrike treba imati u vidu da su sinhronizavo delovale kulturne i naučne institucije, Srpska pravoslavna crkva, kao i istaknuti "javni radnici" koji deluju i kroz okupljanja na Tribini u Francuskoj 7 (Udruženje pisaca), SANU i "turneja" moštiju Kneza Lazara po krajevima naseljenih Srbima, od Hrvatske, preko Bosne i Hercegovine do Kosova. Pre pojave Rubrike kulturna scena u Beogradu bila je preplavljena pozorišnim predstavama pod znakovitim naslovima "Propast carstva srpskog", "Solunci govore", "Ubiše knjaza", "Kolubarska bitka", "Protini memoari", "Tajna crne ruke", "Oj Srbijo, nigde 'lada nema", "Seoba Srbalja", "Senteandrejska rapsodija", a slični trendovi prisutni su i u izdavačkoj delatnosti, pre svega , kada je u pitanju istoriografija. (Fond za humanitarno pravo, "Vreme kada je narod govorio", Aljoša Mimica i Radina Vučetić)

Rubrika se pojavila ni malo slučajno 9. jula 1988.godine na dan održavanja mitinga Srba i Crnogoraca sa Kosova u Novom Sadu, kojim je promovisan i sam narod kao akter pod čijim se "pritiskom" otvorio kanal za podsticanje i usmeravanje vaninstitucionalnog rešavanja političkih problema. Milošević je za talas "dogadjanja naroda" 1988 rekao "Mitinzi su demokratska, poštena i očekivana reakcija. Ljudi se okupljaju na onoj osnovi na kojoj su napadnuti ili ugroženi", da bi nakon mitinga koji je organizovala opozicija 9.marta 1991.godine izjavio "Ja sam se lično zalagao da se problemi rešavaju tamo gde im je mesto, a ne na mitinzima" (Slava Djukic, str. 104 i 169).

Početak života Rubrike bio je posvećen kosovskom problemu, koji tada postaje tema i u ostalim srbijanskim medijima. Tretira se isključivo kao "albanski separatizam", a za glavnog tužioca izabran je dr Halit Trnavci i sam Albanac, inače profesor katedre za albanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu. On naime potpisuje seriju članaka u kojima se osudjuje albanski separatizam, koji je napisao Miroslav Ćosić i Miodrag Bulatović, pisac.

Za tri godine, koliko je izlazila, Rubrika je objavila 4127 priloga (za 33 meseca). Tendencija opadanja priloga počela je marta 1989. godine od kada veću pažnju poklanja analitičkim tekstovima i feljtonima koji su zauzimali više prostora. U proseku je mesečno objavljivano 130 tekstova. Priloge su potpisivali pojedinci, grupe, zatim radne organizacije, ustanove i udruženja. Mnogi su se javljalo i više puta. Medju potpisnicima javljaju su se akademici, profesori, doktori, učitelji i nastavnici, pravnici, advokati, sudije, književnici, vojna lica službenici, radnici, penzioneri. Javljaju se poznati likovi iz ondašnjeg javnog života koji su se uglavnom oglašavali dugačkim esejima na različite teme. Sve teme mogu se svetsi na zajednički imenitelj

vajkanje nad istorijskom nepravdom nanete srpskom narodu. Dominatne teme su bile naznačene u *Memorandumu*, tako da Kosovo, Vojvodina, Crna Gora, Hrvatska Slovenija imaju najveću frekventnost. Kada se uzmu u obzir kasniji događaji jasno se vidi strategija osvajanja Jugoslavije: osvajanje Kosova i Vojvodine (ukidanje autonomija) što je dovelo promeni ustava Srbije, preuzimanje Crne Gore kroz obaranje prethodne vlasti i pokušaj izvoza mitinga u Sloveniju. Kako je Slovenija reagovala zabranom tog mitinga sleduje nezapamćenja kampanja protiv Slovenija, ekonomske sankcije, da bi se potom prešlo na Hrvatsku nakon prvih incidenata u Kninu i Pakracu. Interesantno je da Bosna i Hercegovina, Sandžak i Makedonija nisu bili predmet obrade, jer se smatralo, kako će se kasnije videti, da će ove dve republike i Sandžak ostati u sastavu neke nove Jugoslavije. To implicira i knjiga Veljka Kadijevića koji najavljuje kao ratni cilj "stvaranje nove Jugoslavije kao države svih Srba i ostalih koji žele da se pridruže". ("Vreme kada je narod govorio", Fond za Humanitarno pravo, Aljoša Mimica i Radina Vučetić)

Rubrika je imala i niz lažnih potpisa što najbolje ilustruje priznanje Borisava Jovića u njegovoj knjizi "Poslednji dani SFRJ" i ukazuje da je sam vrh bio umešan u organizovanje pogromaških testkova. On na jednom mestu kaže da je napisao tri članka "Istina o Anti Markoviću" kako bi razbio zabludu kod naroda, jer "mnogi u njemu vide nekog spasioaca, ali on je običan prevarant i neprijatelj srpskog naroda".. Članke je poslao Slobodanu Miloševiću koji su 5, 6 i 7 jula 1990. godine objavljeni u nastavcima u Politici pod nečijim pseudonimom (Poslednji dani SFRJ, Borisav Jović, str. 173).

Centralizacija medija

Pobeda antibirokratke revoluciji u Srbiji bila je praćena čistakama u medijima i njihovoj centralizaciji, posebno televizijskih stanica u Pristini, Novom Sadu i Beogradu.

Kosovo je *de facto* bilo pod okupacijom JNA, odnosno pod režimom vanrednih mera od 3. marta 1989. što dovodi do niza štrajkova i demonstracija. Uhapšeni su Azem Vlasi, Burhan Kavaja i Aziz Abraši pod optužbom da su organizovali štrajk rudara (21 marta 1990.). Albanci alarmiraju svetsku javnost navodnim masovnim trovanjem albanske dece na Kosovu, što Savezni sekretarijat za zdravlje negira. Početkom aprila pripadnici Združenog odreda milicije iz Hrvatske, u sastavu SSUP-a, povlače se sa Kosova, a 16. aprila republički MUP Srbije preuzima sve poslove javne i državne bezbednosti na Kosovu.

5. jula Skupština SR Srbije donosi odluku o raspuštanju Skupštine Kosova kao reakcija na to što su albanski delegati Skupštine Kosova ispred zgrade Skupštine doneli Ustavnu deklaraciju kojom su Kosovo proglasili republikom. Odmah nakon toga raspušteni su skupština, vlada i drugi organi Kosova. Upadom policije u Radio i TV Priština dolazi do njihovog preuzimanje i stavljanje pod kontrolu. Oko 3000 Albanaca napustilo je posao jer nisu pristali da rade pod novim uslovima.. Imenovano je novo rukovodstvo i postavljeni novi urednicu za albansku redakciju, dok su srpska, turska i romska ostale u svom ranijem sastavu. Za novog urednika postavljen je Fatmir Šeholi, koji sada radi kao dopisnik B 92 iz Prištine, nakon što je Ramiz Kurteši, Albanac iz Beograda, napustio taj položaj nakon samo dva sata. Za glavnog urednika albanske redakcije postavljen je Ilijaz Dukaj, emigrant iz Albanije sa jugoslovenskim državljanstvom, inače prevodilac i spiker u Pristini. Radio i TV Priština preuzimaju program iz Beograda i u okviru albanske redakcije. Albanci na

Kosovu od tada prstaju da gledaju lokalnu TV, što objašnjava verovatno najveći broj satelitiskih antena po glavi stanovnika u svetu.

Rilindija (preporod ili renesansa) je izlazila od 1945. Osamedesetih godina imala je tiraž od 70.000 (prodatih primeraka) i time ostvarila najveći uticaj kod albanske populacije. Odlukom Skupštine Srbije *Rilindija* je prestala da izlazi zbog jednog kritičnog komentara 8. avgusta 1990.g. a na zahtev Momčila Trajkovića, Živorida Igića i Sonje Šćepanović. Ta doneta privremena odluka nikada nije prestala da važi. Radnici *Rilindije* nisu prihvatili nuikakvo rukovodstvo nametnuto iz vana i nastavili su da rade pod starim rukovodstvom u redakciji. Doneta je odluka da nedeljnjaci *Fijala*, *Škenlija*, *Bujuku*, promene dinamiku izlaženja, tako što bi svaka od ovih novina izlazila svaki treći dan, kako bi na neki način zamenili *Rilindiju*. Novinari *Rilindije* su pisali tekstove. Bilo je pritiska ali nisu preduzimane i druge mere. Krajem 1990. redakcija je donela odluku da *Bujku* (mesečnik o poljoprivredi) bude dnevni list i u potpunosti zameni *Rilindiju*, jer nisu postojali uslovi da ona nastavi za izlaženjem. Ovaj list je u potpunosti bio pod uticajem LDK i podržavao je albanski pokret otpora. Sama Vlada Srbije je pokušala da obnovi *Rilindiju*, ali predlog nije prihvaćen zbog uslova koji su postavljeni. 1992.g. *Rilindija* počinje da izlazi u Švajcarskoj (Cirihi), ali se u celosti pripremala u Prištini i bila je okrenuta dijaspori.

1993. Vlada Srbije donosi odluku o integraciji NIP *Rilindija*, *Jedinstvo* i *TAN* (turske novine) i formira se preuzeće PANORAMA. Međutim, rukovodstvo *Rilindija* nije pristala na integraciju i *Rilindija* ostaje sa svojih 230 radnika kao podstanar u vlastitoj zgradi zajedno sa PANORAMOM. Istovremeno, je plaćala i štamparske usluge u vlastitoj štampariji, ovaj odnos je ostao sve do početka rata. PANORAMA je dovela do prestanka izlaska još nekih časopisa kao što su *Fijala* (list za nauku i kulturu), zatim *Škenlija* (list za zdravstvo). Jedino je *Zeri*, omladinska novina) izlazila sve vreme. 1995 pojavljuje se prvi nezavisni privatni list *Koha Ditore*.

Milošević je primenio iste mere i na neposlušne novinare u severnoj provinciji, Vojvodini. Nakon što su preuzeli vlast u Vojvodini tzv. "jogurt revolucijom" smenjeni su svi ključni novinari na Radio TV Novi Sad i glavnim dnevnim novinama *Dnevnik*.

Radio Novi Sad od svog osnivanja, 29. novembra 1949. godine, emituje programe na srpskom jeziku i na jezicima nacionalnih manjina: mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom. Emisije na romskom jeziku uvedene su kasnije, u septembru 1992. godine.

Od osnivanja pa do danas Radio Novi Sad je uvek igrao veoma važnu propagandnu ulogu ne samo u zemlji, nego i u inostranstvu. On je, zapravo, i osnovan da bi posle Rezolucije Informbiroa i sukoba Staljina i Tita širio antistaljinističku propagandu u zemljama "lagera".

Radio Novi Sad tada nije imao samo klasične programe za inostranstvo, nego je za antistaljinističku propagandu koristio i emisije koje su bile namenjene nacionalnim manjinama u Jugoslaviji. Te emisije na mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom jeziku emitovane su uz pomoć tako snažnog predajnika (u pitanju je bio predajnik američke firme "Westinghouse" od 600 kw) da su odlično mogle da se slušaju u Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Rumuniji i Sovjetskom Savezu. Te emisije, u kojima su afirmisane vrednosti jugoslovenskog samoupravnog socijalizma i nesvrstane politike – bile su veoma slušane u pomenutim zemljama "lagera". Život u Jugoslaviji je – u poređenju sa tamošnjim prilikama – bio veoma poželjan obrazac koji su mnogi želeli da primene u svojim zemljama.

Posle pada Berlinskog zida prestao je interes za propagandom usmerenom prema Istoku. Gotovo istovremeno, u Jugoslaviji koja se tada raspadala, režim predsednika Srbije Slobodana Miloševića pokazao je veliki interes za politiku

"nacionalnog okupljanja" i s tim u vezi za odgovarajuću propagandu prema srpskom življu na prostorima raspadajuće države, a posebno u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Radio Novi Sad je tada, u skladu sa novom politikom, dobio novu informativnu i propagandnu ulogu. Izrazito multikulturalni program promenio se u izrazito srpski nacionalni program.

Nova programska orijentacija bila je praćena i odgovarajućom preraspodelom čujnosti programa. "Vestinghausov" predajnik u Srbobranu od 600 kw počeo je da emituje program na srpskom jeziku, a predajnik od 150 kw u Orlovatu, čija je čujnost ograničena u Vojvodini, ustupljen je programima koji se emituju na jezicima nacionalnih manjina.

Tokom NATO bombardovanja u Vojvodini su uništeni mnogi predajnici, pa je redakcijama nacionalnih manjina oduzet i onaj u Orlovatu. One sada imaju tako slabe predajnike da je čujnost njihovih emisija svedena praktično samo na malo šire područje Novog Sada.

Kadrovska "čistka" u medijima tokom Miloševićeve vladavine teško je pogodila i redakcije na jezicima nacionalnih manjina. Mnogi novinari poslani su na takozvane prinudne odmore, a veliki broj je napustio svoje redakcije zbog loših uslova rada i mizernih plata. Tako je, na primer, redakcija mađarskog programa u Radio Novom Sadu, praktično, bila prepolovljena.

Redakcije na jezicima nacionalnih manjina Radio Novog Sada posebno teško je pogodila interna odluka da se ne plaćaju putni troškovi novinara koji stanuju dalje od 35 kilometra. Centri manjinskog življa uglavnom su van Novog Sada i novinarski kadar u manjinskim redakcijama uglavnom putuje na posao. Bez nadoknade putnih troškova to je gotovo nemoguće s obzirom na visinu novinarskih plata.

Miloševićeve čistke medija u Vojvodini bile su znatno suptilnije od onih na Kosovu. Preko Odluke o racionalizaciji izvršeno je tiho etničko čišćenje svih manjinskih redakcija (pre svega elektronskih medija) Nakon preuzimanja predajnika radio i TV Novi Sad, Milošević ih je preusmerio na Hrvatsku i Bosnu. Novi Sad je bio glavni propagnadni punkt prema Hrvatskoj i Bosni svo vreme rata.

Manjinski mediji su pokušali pružiti otpor ali agresijom na Hrvatsku njihove mogućnosti za samostalnu poziciju bile su skoro nemoguće. *Dnevnik* (novosadski list na srpskom jeziku) je za svoje izveštavanje sa ratišta često bio hvaljen, dok su napr. manjinski mediji koji su i dalje pokušavali da probiju medijsku blokadu, bili pod stalnim pritiskom. Radoman Božović, premijer Srbije u to vreme je jedbom prilikom izjavio " Oni (manjinski mediji) otvoreno podržavaju separatizam u severozapadnim republikama Hrvatskoj i Sloveniji; oni su isfabrikovali laži i pokušali da nacionalno prebroje gubitke rezervista" (Tanjugova vest prenesena u Vjesniku 28. oktobar 1991.)

Poseban vid centralizacija medijske politike, posebno elektronskih medija, bio je preuzimanje releja kao što je relej na Kozari, Bjeljini Doboju i Prijedoru, što je uradjeno već oktobra i novembra 1991.g. Na taj način je obezbedjena potpuna kontrola nad srpskim stanovništvom, odnosno javnim mnjenjem, u tzv. RSK i RS.

Revijalna štampa

Nakon preuzimanja dnevnih, nedeljnih i elektronskih medija, preuzet je i jedan broj najtiražnijih revijalnih listova kao što su *Duga*, *Ilustrovana politika* i *TV novosti*. Ove tri revije pripadaju različitim novinskim kućama (BIGZ, *Politika* i *Borba*) ali i predstavljale su različite novinske stilove: *Dugu* karakteriše tzv. istorijsko novinarstvo, *Ilustrovanu politiku* literarno, a *TV novosti* estradno.

Duga je zauzimala posebno mesto jer je uživala reputaciju provokativne, slobodoumne, pa i "opozicione" novine. *Duga* je istovremeno bila neposredno povezana sa opštim događajima u Srbiji. Već u jesen 1985. kada se pojavljuje kao konceptski i vizuelno osavremenjena novina, *Duga* je kritikovana zbog "sadržaja i poruka što protivreče politici SKJ" zbog tekstova koji nisu "društvena kritika već opozicioni politički stav, koji ne doprinosi razrešavanju društvenih konflikata i stabilizaciji stanja već ih još više zaoštrava" (S. Križavac, *Duga*, br. 335). Ova kritika otvara raspravu između redakcije i nadležnih partijskih organa, a okončana je smenjivanjem glavnog urednika u proleće 1987. (u smeni glavnog urednika neposredno je učestvovala *Politika* kao posrednik i tumač nastojanja da režim "upodobi" neke medije). Nova uredjivačka politika je brzo pokazala podudarnost sa novim političkim kursom. *Duga* je ubrzo počela sistematski da popularizuje novi politički projekt i "vrši veliki uticaj u oblikovanju popularnog ukusa". (Srpska strana rata, Snježana Milivojević).

Radikalizacija *Duge* počela je 1987, a nastavljena tokom 1988. Dominacija kosovske teme našla je mesto u vanrednom broju *Duge* (Istina o Kosovu) objavljenim juna 1988.g, kao odgovor na knjigu Branka Horvata *Kosovsko pitanje*, koja je pokušala da otvori javnu debatu o Kosovu na nivou Jugoslavije. Međutim, ova knjiga je u Srbiji dočekan kao "falsifikat istorije, zloupotreba nauke, krovotvorenje povesti jednog naroda (srpskog) i idealizovanje prošlosti drugog (albanskog)" (M. Vučelić, i S. dautović, *Duga*, juni 1988).

Vanredni broj iz juna 1989, posevćen *Memorandumu SANU* je kulminacija radikalizacije ovog lista. Uvodni tekst ističe zahtev da se "dezideologizuju sva otvorena pitanja" i da se Memorandum posmatra kao kolektivan doprinos akademika društvenim nastojanjima za izlazak iz krize. Antonije Isaković u tom broju, pokret srpskog naroda tumači kao "traganje za obrazom: Mislim da ovaj naš narod proživljava u ovom vremenu jedno moralno pročišćenje, jednu katarzu, jedan izlazak iz zapuštenosti, iz dugogodišnje zapuštenosti. Srpski narod je, čini mi se, i mislim da mi se dobro čini, opet pronašao sebe".

Nakon donošenja novog Ustava Srbije i stavljanja Kosova pod kontrolu, *Duga* se okrenula "hrvatskim temama" odnosno položaju Srba u Hrvatskoj. Ova tema je zaokružena specijalnim izdanjem *Srbi u Hrvatskoj* (juli 1990). O Srbima u Hrvatskoj najčešće je pisao Brana Crnčević: "Neće Srbi dozvoliti ni sebi ni drugima, da ih zavadjene i kuvane serviraju za odjednom demokratsku trpezu. Neće valjda još jednom svetu promaći sveta istina da su čak i srbožderi, ipak, samo ljudožderi. Nismo valjda sišli s koca i konopca i napravili srpsku državu da bi nas, sa naše nesloge, još jednom vratili na kolac i konopac". (*Duga*, br. 446)

Radio televizija Srbije

Medijski rat koji je u štampanim medijima već uveliko trajao, polako se proširio i na elektronske medije. I pored izvesnog opiranja Radio Televizije Beograda, bilo je nemoguće ne posvetiti pažnju i medijski prostor događajima (tzv. *mitinzi istine*, pre svega), a koji su sami po sebi delovali na formiranje kolektivne svesti o ugroženosti srpskog naroda i "neprincipijelnoj koaliciji" koja je stvorena protiv njega. Poseta Sloboda Miloševića Kosovu Polju 24. aprila 1987.g., Osmu sednicu, te tzv. Mitinzi istine koji su se održavali po celoj Srbiji, uklanjanje rukovodstva Vojvodine ("jogurt revolucija") a zatim Kosova, 17. sednica CK SKJ o Kosovu i mnogi drugi događaji buili su medijski praćeni, a sednice političkih foruma bile su direktno prenošene ili prezentirane kroz veom ekstenzivne izvestaje ili

specijalne emisije. Glavna poruka sa svih događanja bila je da srpskom narodu pretila opasnost, zatim o Srbiji kao "pobedniku u ratovima a gubitniku u miru" (Ćosić), o Jugoslaviji u kojoj su "svi narodi dobili, a Srbi izgubili"...Elektronski mediji su budili mitove o "nebeskoj Srbiji" i obespravljenom srpskom narodu kroz razne tv emisije kao što su: "Dnevnik", "Vesti", "Aktuelnosti" i radijske emisije "Novosti dana", "Dnevnik", vesti i druge.

U to vreme radio i televizija otvaraju teme koje do tada nisu bile u njihovim programima a to se tumačilo kao "opšta demokratizacija medija", pa tako neke tabu teme dobijaju primat: Goli otok, odnos partizana i četnika i njihove uloge u Drugom svetskom ratu. Političke razlike između republičkih i pokrajinskih rukovodstava nalaze svoje mesto i na elektronskim medijima. Proslava 600 godišnjice Kosovske bitke (1989) bila jedan od značajnijih događaja koji su doprineli "nacionalnom budjenju". Čitav događaj televizija je direktno prenosila, posvećeno mu je više specijalnih emisija, dok je govor Slobodana Miloševića više puta reemitovan. Taj govor je, inače, bio posebno poentiran. Njegove poruke su bile jednostavne i direktne i bile su usmerene na mobilizaciju Srbije za nove 'pobede'. One su bile veoma prijemčive za srpski narod koji je već tada u Slobodanu Miloševiću gledao vodju koji će mu obezbediti novo mesto u Jugoslaviji i Evropi. Milošević je vešto plasirao svoje poruke, koje su inače bile veoma jednostavne, kao što su "Srbija je povratila svoju državu i svoje dostojanstvo" (donošenje novog Ustava Srbije), te Srbija samo kroz "slogu može da omogući prosperitet srpskog naroda" (homogenizacija). Ključna rečenica tog govora, a koja je uznemirila sve druge jugoslovenske narode bila je : "Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama. One nisu oružane, mada i takve još nisu isključene". (Od Gazimestana do Ševengina, Beograd, 2001). Ova rečenica je izazvala veliko uznemirenje kod drugih jugoslovenskih naroda.

Višestranački izbori su postali neizbežni, pa je srpsko političko rukovodstvo zato nastojalo da na vreme za sebe veže najuticajnije medije. Tadašnji direktor RTS Dušan Mitević na raznim sastancima Programskog i Poslovnog kolegija stalno ističe "Mi moramo da učinimo sve da socijalisti pobede", dok se istovremeno vrši antijugoslovenska propaganda "Nema ništa od Jugoslavije" i "Srbiji nije potrebna Jugoslavija". Ovakva propaganda upravo sprečava opoziciju u to vreme da jasno artikulise svoj politički program jer je i sama imala iste pozicije kada je bio u pitanju srpski nacionalni program. Nacionalna ideologija je bila jedini pokretač jedinstva. SPS je veoma vešto iskoristio RTS u tu svrhu. (kao i JNA)

Nakon martovskih demonstracija u Srbiji (9. mart 1991.) Milošević je krenuo ka punoj centralizaciji medija, posebno njemu najvažnije RTV mreže u Srbiji. Nakon usvajanja novog Ustava Srbije i ukidanja autonomije Kosovu i Vojvodini, gde su delovale pokrajinske televizije- on objedinjava celokupnu radio i tv mrežu republike. 31.jula 1991.godine Skupština Srbije po hitnom postupku usvaja Zakon o Radio-televiziji Srbije. Tri ranija centra – u Beogradu, Novom Sadu i Prištini , uključujući i mrežu lokalnih RTV- se objedinjuju i stvara se jedinstvena informativna mreža pod jedinstvenom kontrolom. U avgustu vlada Srbije imenuje nove rukovodioce objedinjenog elektronskog medija. Za generalnog direktora postavljen je Dobrosav Bjeletić, prethodno izvršni sekretar CK SKS; za direktora TV Srbije postavljen je Čedomir Mirković, a za glavnog urednika Informativnog programa Krste Bjelić, koji je zapamćen po ratnohušaškoj propagandi iz tzv. RSK. Gledaoci Televizije Beograda su protestovali zbog njegovih izveštavanja.

Za direktora Radio Beograd postavljen je nekadašnji urednik partijskog glasnika Komunist, Vojislav Mićović. Doktorirao je na temu specijalni rat protiv Jugoslavije. Glavni urednici Prvog i Drugog programa radija postali su Momir Brkić i Djordje Malovrazić. Nova rešenja vlade izazvala su protest novinara, inženjera, tehničara i ostalih zaposlenih u RTV Beograd, svi urednici u Radio Beogradu

podnose ostavke, a na protestnom skupu traži se povlačenje vladine odluke o imenovanjima.

U znak protesta novinari TV Srbije organizuju svake večeri na Terazijama svoj TV dnevnik na otvorenom prostoru sa tekstovima koje urednici ne puštaju na RTS. Razbuktavanje rata i represija nad novinarima učesnicima protestnih okupljanja praktično je ugasila proteste a veliki broj najpoznatijih novinara napustilo je RTS. Istovremeno, na samoj RTS odvija se sukob dve suprotstavljene koncepcije uloge medija koje su personifikovane u direktoru Čedomiru Mirkoviću i glavnom uredniku Krsti Bjeliću. Koncepcija Krste Bjelića pobeđuje. Međutim, prvi sukob između Miloševića i rukovodstva tzv. RSK oko mirovnog plana Vens-Oven, odnosno sa dr Milanoma Babićem dovelo je do smene Krste Bjelića zbog njegove bliskosti sa dr Babićem. Na njegovo mesto dolazi Dragoljub Milanović iz Ekspres Politike. Generalni direktor postaje Milorad Vučelić, koji dovodi novinarsku tv ekipu iz Politike. Slobodan Ignjatović, novinar Ekspresa, postavljen je za direktora RTS, umesto Čedomira Mirkovića.

Zakon o radio televiziji usvojen 31.jula 1991.g. bio je definitivni poraz demokratskih snaga u RTB-u. Smenjeno je celokupno rukovodstvo Radija i televizije, stvoren je jedan ogroman centar od Beograda, Novog Sada i Prištine, koja u to vreme ime oko 8000 zaposlenih. Celokupna imovina je podržavljena, a sve ingerencije nad RTS-om dobila je Vlada, koja je tada a i kasnije, sa malim izuzecima, bila jednostranačka. Opušteni su svi koji su se protivili ratnohušaškoj uredjivačkoj politici (oko 1500 novinara). Predsednik Upravnog odbora Vukašin Jokanović je za list *Epohi* izjavio: "RTS kao nacionalna i državna televizija ima i poseban značaj. Ona ne može u ovakvom vremenu pritisaka, genocida koji se sprovodi nad srpskim narodom i uskraćivanja njegovih osnovnih nacionalnih i ljudskih prava, da sada bude anacionalna, da ne štiti vitalni nacionalni interes...U našim informativnim kućama rade ljudi koji su u raznim periodima tu došli, a niko nije otišao. Recimo, Radio Televizija Beograd bila je više jugoslovenska, nego kuća Beograda i Srbije. To je slučaj i sa jednim brojem listova i časopisa. U tim sredstvima informisanja ima ljudi koji u stvari rade – protiv Srbije. To su razni Antini Srbi, koji podrivaju, stvaraju loše odnose, međusobno se obračunavaju što sve slabi te kuće da se na pravi način organizuju" (I, 407, mart 1992:4).

Delovanje RTB/RTS u preiodu osamdesetih godina do 1992 može se podeliti u tri faze: prva se može definisati od kosovskih demonstracija 1981 do 1987. odnosno osme sednice. Druga počinje Osmom sednicom i traje do sredine 1991.g. odnosno do usvajanja novog Zakona o radiju i televiziji. Treća počinje sa novim zakonom kojim se objedinjuju sva tri TV centra (Beograd, Priština, Novi Sad). Disciplinovanje TV je usledilo nakon što su *Politika* i sva njena izdanja bila stavljena pod kontrolu. *Politika* je već pripremila otvaranje svih "tabu tema" i značajno je doprinela razbuktavanju srpskog nacionalizma. Međutim, treba napomenuti da je disciplinovanje radija i TV išlo teže i da nisu sve redakcije i svi programi podjednako učestvovali u propagandi. U odredjenim periodima postojala je znatna razlika između Radio Beograda i Televizije Beograd.

Opuštanje sa posla i slanje na "prinudni odmor" vršeno je pod već oprobanom formulom "racionalizacije poslovanja". Vojislav Šešelj, predsednik Srpske radikalne stranke, je po već poznatom obrascu saopštavao prave namere vlasti. Tako je na svojoj konferenciji za štampu 6. januara 1993.g. rekao da se radi o "čistki nedisciplinovanih i stranački obojenih novinara", kako bi se "potpuno sredilo stanje u RTS". Time je odstrel jednog broja novinara i javno promovisan. On je najavio da "svuda gde smo na vlasti i gde učestvujemo u vlasti- usleduće čistka" (*Politika*, 7. januar 1993.). Goran Perčević, rukovodilac SPS, je takodje veoma slično izjavio da u državnim ustanovama ne mogu raditi oni "koji ne misle kao mi" (TV

Dnevnik, 9. januar 1993.). Šešeljeva lista za odstrel pročitana je na udarnom TV Dnevniku aprila 1992. godine, u vreme štrajka Drugog šprograma radija. To je ujedno bio i jedan od najizrazitijih primera javnog razvrstavanja novinara u RTB po nacionalnoj i političkoj osnovi.

“Čistka programa od novinara”, kaže se u Rezimeu Nezavisnog sindikata RTB, (Čistke u RTB- januar 1993, Nezavisni sindikat RTB) “bila je deo procesa zavodjenja apsolutne kontrole, pre svega, nad ključnim informativno-političkim programima Radija i Televizije i kritičkim magazinskim emisijama. Istovremeno, nametan je populistički koncept kulturnim i muzičkim emisijama. Tek započeto otvaranje pojedinih programa RTV zamenjeno je najvulgarnijim propagandistikom vladajuće stranke. Proizvodnja zavereničke slike sveta i obračun sa neistomišljenicima na domaćoj sceni bili su u osnovi novog uređivačkog koncepta. Tek započetu pluralizaciju programa prekrilo je u potpunosti jedan ideološki i profesionalno anhron govor”.

Program RTS/RTB i TV Novog Sada mogli su se pratiti u svim delovima Hrvatske i BiH koji su bili pod kontrolom srpskih snaga odnosno JNA. To je postignuto zauzimanjem televizijskih releja širom područja pod srpskom kontrolom, uključujući i relej na Kozari kao najvažniji. Njega je zauzela paravojna formacija “Vukovi”, koja je delovala u potpunoj saradnji sa vojskom i političkim liderima. Posledica toga bila je da stanovnici BiH i Hrvatske nisu mogli pratiti televizijske programe iz sarajeva ili Zagreba, već samo iz Srbije, sa Pala i iz Banjaluke.

TANJUG

Tanjug je decenijama bio jedan od najuglednijih svetskih agencija, posebno u zemljama Pokreta nesvrstanih. Često je bio citiran i u svetskim medijima. Tanjug je bio savezna institucija i funkcionisao je kao i sve ostale savezne institucije, po sistemu reprezentacije. U vreme kada odlaze savezni funkcioneri Slovenije i Hrvatske 1991.g. odlazi i veći deo njihovih novinara, posebno 1993. Novinarski aktiv unutar agencije pokušavao je da spreči ili barem ne dozvoli potpuno stavljanje *Tanjuga* u funkciju propagandne mašinerije. Direktor Tanjuga koji je uspeo da Tanjug pretvori u Miloševićev servis bio je Slobodan Jovanović, bivši glavni urednik *Politike ekspres*, a glavni urednik u to vreme je Dušan Zupan, inače Tanjugov kadar, koji je umeo vešto da manipulira agencijom.

Narodna armija

Narodna armija je bila nedeljno glasilo JNA. Nakon što je S. Milošević definitivno prelomio vojni vrh da stane na njegovu stranu ove novine su dobile značajnu ulogu u mobilisanju srednjeg vojnog kadra kao i pripadnika SUBNOR-a. SUBNOR je, kao i JNA, (od 1970) imao veliki veliki uticaj na politička zbivanja u zemlji jer su se stalno pozivali na svoj kredibilitet i legitimitet iz NOB-a. U vreme najžešće propagnde ova novina umesto jednom, ilazi tri puta, nedeljno. To vreme je karakteristično po brojnim intervjuima akademika i pisca nosioca srpskog programa. Najznačajnija ličnost je svakako bio istoričar Milorad Ekmečić, koji ianče slovi za projektanta bosanskog rata.

Mediji u tzv. RSK

Krajinski mediji su bili pod direktnom kontrolom Beograda odnosno Novog Sada. To se najbolje moglo videti i po dolasku ekipa iz Beograda kad kod je trebalo "disciplinovati" neposlušnike i rešavati unutarkrajinske sukobe (posebno između radikalnijeg nacionaliste dr Babića i M. Martića koji je zastupao Miloševićevu liniju - prvi takav sukob izbio je oko Vens-Ovenovog plana). Knin kao centar tzv. RSK bio je pod stalnim diktatom armije koja je tamo imala jak garnizon. U to vreme tamo službuje general Ratko Mladić. JNA je svakodnevno izadvala saopštenja koja su davala interpretaciju događaja. Česte posete generala Vuka Obradovića, tada glasnogovornika JNA, tzv. RSK obično su bile praćene inteziviranjem ratne propagande. Lično je pisao saopštenja o događajima u Zadru, navodnim pobunama među hrvatskom vojskom zbog Hercegovaca, i sl.) Nakon što je bio ražalovan u Krajinu je dolazio kao "dobrovoljac" čime se nastavio njegov uticaj na medije.

Sve krajinske radiostanice su pretvorene u srpske stanice. U Kninu je formirana kninska televizija koja je bila izrazito ratnohušaška sa niz reportaža sa terena. Zbog nedostatka profesionalnog kladra tv Knin je vodila novinarka iz Beograda Dubravka.... Osim toga postojala je i novinska agencija *Iskra* koja je imala sedište u Domu JNA (ili Domu Srpske vojske krajine), kao i *kninski press centar*, što već dovoljno govori samo za sebe. U Topuskom je delovala radio stanica *Glas srpski*, koji je prednjačio u unutarkrajinskim sukobima držeći stranu "tvrdoj" nacionalističkoj liniji dr Babića.

Na početku samog rata *Borba* kao "antisrpski" list prestala se prodavati, što je u suštini bilo prekidanje svake iole objektivnije informacije. Nepsoredni povod je bio izveštavanje Ivana Radovanovića odnosno njegovih reportaža. Svaki pokušaj da se hrvatski i srpski novinari, koji su se sretali na liniji razgraničenja prilikom pregovora, dogovore o uzajamnim posetama na po nekoliko dana (Šibenik/Knin) bili su onemogućavani.

YUTEL

YUTEL je osnovan pre višestranačkih izbora i bio je pokušaj Ante Markovića, saveznog premijera SFRJ, da dobije svoj elektronski medij, kako bi pridobio jugoslovensko javno mnjenje za reformsku orijentaciju. Uz činjenicu da se Ante Marković kasno pojavio na političkoj sceni, dva su elementa bitna zbog kojih YUTEL nije ostvario svoju funkciju: bojkot republičkih rukovodstva (koje je taj koncept ugrožavao) i infiltracija JNA (koja mu je obezbedila relej i bila je infiltrirana u sam rad redakcije).

Program se izdvajao svojom orijentacijom, jer je uzimao ekvidistancu prema svim stranama ali se nije odredio prema srpskoj agresiji. Početak agresije nad Bosnom doveo je YUTEL u nemoguću situaciju jer ekvidistanca nije bila moguća između žrtve i agresora. Razdiran unutrašnjim sukobima i zbog nesposobnosti da održi ekvidistancu YUTEL je zatvoren u maju 1992. YUTEL je zastupao unitaristički stav, ali i takav bio je bojkotovao od svih republika i vrlo često su njegovi dnevници bili emitovani kasno noću.

Aambicija YUTEL je bila da bude supranacionalna televizija, osnovana je 1990 u Sarajevu, koji je inače bio simbol multietničnosti. Glavni urednik je bio Goran Milić a redakcija je bila nacionalno veoma izmešana.

Propagandi rat

Srpska nacionalna strategija pocinje da se artikulise vec 1981 i traje do 1990. Demonstarcije Albanaca na Kosovu bile su okidac propagandnog rata koji je bazirao na svojevrsnoj "retorickoj strategiji" koja svoju teoriju bazira na "etnickom ciscenju" Srba sa Kosova, sto je posluzilo za uvođenje represije na Kosovu, a kasnije se slicna retorika primenjuje u Hrvatskoj i Bosni kao izgovor za rat i ratne zlocine. Drugu fazu karakterise prelazak sa reci na dela, koja je trebala da upečatljivo približi čitaocima sadašnje zlocine nad srpskim narodom-stvarnih ili umišljenih- a sve u funkciji podrške rata i vojnim akcijama koje su vođenje u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni.

Srpski nacionalisti su svoju propagandnu strategiju vesto plasirali kako u domacoj tako i u svetskoj javnosti. Koristeci se nekim tacnim cinjenicama (svi narodi u Jugoslaviji imali su opravdane razloge za neke svoje zahteve), ali su te cinjenice obilato podupirane fabrikatima, poluistinama i lazima, sto je cesto dovodilo do toga da se vlastiti zlocin pripisuje drugoj strani.

Na "okruglom stolu" ljubljanskog Teleksa i beogradske Duge, Brana Crnčević je izneo stav: "Budući da još uvek nismo slobodna štampa, ni vi, ni mi, budući da smo omedjeni važećim zakonima o uznemiravanju javnosti, mi u novinama pišemo pipavo i trudimo se da se dopisujemo izmedju redova. Dopisivanje izmedju erdova je uputno u jednom jeziku, ali u dva je teško. A ono što pišemo izmedju redova Slovencima i oni nama, to razume manji deo. Drugovi iz Hrvatske nisu tu da bismo igrali trojedinu, nego da jednostavno kažemo jedni drugima šta mislimo, pa da vidimo šta je u tim mislima valjano. Jer, ne verujem da je Jugoslavija u ovom stanju u kakvom je sada nadležna da svojim gradjanima uzima reč i da im kaže da čute. Dugo su čutali, dugo su govorili gluposti. Pa, prema tome, ako hoćemo istinu, onda da vodimo drugačije ovaj razgovor" (Duga, br. 365, 20.02- 4.03.1988).

Ubrzo nakon toga nastaje pravi medijski rat kroz politizovane "slučajeve", predočavaju se šokantne "istine". Kroz dobro osmišljenu dehumanizaciju tzv. neprijatelja, dojučerašnjih komsija, stvarani su preduslovi za njihovu destrukciju. Pokretanje inicijative za ustavne promene i ravnopravnost Srbije u federaciji je uvod u medijski rat. U redakcijama se zadužuju posebni novinari koji su pratili položaj Srba van Srbije, počinje organizovana kampanja o ugroženosti Srba, prvo na Kosovu, a potom i u Hrvatskoj. Genocid se uvodi javni diskurs nakon objavljivanja knjige *Vatikan i Jasenovac*, 1987 (Ljubomir Kljakić, TVN, br.1322,27.04.1990). Početkom 1989. otkriva se ugroženosti Srba u Hrvatskoj. Sve su češći napisi na tu temu, ali je svakako indikativan i govor Dobrice Ćosić na protestno večeri u Francuskoj 7 povodom hapšenja Jovana Opačića. "Decenijama Srbi u socijalističkoj Hrvatskoj nemaju nacionalna prava koja su imali u Austro-Ugarskoj carevini. A oni to trpe kao nebesku nesreću i mi njihovi sunarodnici o tome čutimo iz straha, ravnodušnosti, koristoljublja.... Zar je srpska sudbina u Hrvatskoj u ratu –genocid, a u socijalističkom miru –diskriminacija i asimilacija". (Duga, br. 406,16-29.09.1989.)

Koriscenje lazi smatralo se legitimnim nacinom za ostvarivanje "pravednih ciljeva", jer "in serbian history a lie had served Serb nation as many times as courage" (Dobrica Cosic u govoru u Crnoj Gori). Prezentiranje istine o Srbiji najbolje je elaborirano na jednom od skupova nacionalnih startega na kojem se culo da treba "razmisliti koju istinu o sebi zelimo da dostavimo Zapadu, što podrazumeva dogovor o minimalnom nacionalnom cilju i uspostavljanju skromne "delimične istine" koju ce braniti svi i svuda, na isti način. To je jedini način, kako je rečeno, da Srbi postanu "razumljivi stranom svetu". Taj zadatak treba da prevaziđe politiku I

informaciju: radi se o realnom preseku srpske stvarnosti u kome svi moraju učestvovati”⁵

U prvoj fazi ratne propagande dominirao je jezik mržnje koji je bio usmeren na Albance, Slovence i, pre svega, Hrvate i reflektovao je njihovo vidjenje budućeg rasplesa jugoslovenske krize. To je znači: priprema isterivanje Slovenije iz Jugoslavije, ratni obračun sa Hrvatskom radi zauzimanja "etničkim srpskih teritorija" i permanentne vojne uprave na Kosovu. Muslimani i BiH dolaze na dnevni red teka nakon što je rat već počeo jer se očekivalo da će BiH zajedno sa Makedonijom ostati u krnjoj Jugoslaviji.

Mobilizacija Srba sirom Jugoslavije, posebno u Hrvatskoj, služila se svim sredstvima: od zlocina pocinjenih nad Srbima u Drugom svetskom ratu, do obnavljanja mitova iz turske okupacije, do izmisljenih i fabrikovanih neistina. Uvek je isticana srpska nadmoc i sposobnost da organizuju državu. Jovan Raskovic, psihijatar iz Sibenika, je sigurno jedan od najodgovornijih za homogenizaciju Srba u Hrvatskoj (sto je kasnije i sam javno priznao), ali i u Bosni.

Dugin komentator Brana Crnčević je u svojoj kolumni "Srpska posla" je najčešće eksploatisao tezu o "genocidnoj prirodi hrvatskog naroda". Druge tipične priče u *Dugi* ili *Ekspres* Politici u tom periodu, vezane za Hrvatsku (i Sloveniju), odnosile su se na ekonomsku eksploataciju Srbije od ove dve republike tokom pedeset godine, kao i promovisanju sasvim neistinite tvrdnje da su srbijanske fabrike bile dislocirane odmah nakon Drugog svetskog rata u Sloveniju zbog strateških razloga.. Anti hrvatska i antislovenačka kampanja bila je pomognuta od strane prominentnih intelektualaca i akademika. Tako je akademik i pesnik Matija Bećković govorio o "ostatku zaklanog naroda" (misli na Srbe u Hrvatskoj i Bosni).

Antihrvatska histerija je svoj vrhunac doživela pred prve višepartijske izbore početkom 1990. godine *Politika* i *Duga* su pisale o novoformiranim hrvatskim partijama, uključujući i HDZ kao "ultra desničarskim partijama" ili "proustaškim partijama". Istovremeno, o Srbima u Hrvatskoj se pisalo kao o grupaciji koja je diskriminisana, čija su osnovna ljudska prava ugrožena itd. O njima se pisalo kao "golorukom narodu" koji je JNA naoružala već tokom 1990. godine.

Srpska pravoslavna crkva je aktivno učestvovala u mobilisanju srpskog naroda, sa mostima kneza Lazara krenula je u narod i za narod, od mesta do mesta sa do u tancine razradjenim verskim i nacionalnim ponasanjem jer Srbi su nebeska duša i jedini Boziji izabrani poslanici. Crkvene procesije i nosenje mostiju kneza Lazara Hrebljanovica bilo je u okviru priprema za obeležavanje 600 godišnjice Vidovdana. Paralelno sa proslavom na Kosovu, organizovana je i svečanost kod Lazarice u dalmatinskom Kosovu (1989), sto je istovremeno posluzilo rehabilitaciji i promociji cetnistva. Srbi u Hrvatskoj dobili su posebnu ulogu u "antibirokratskoj revoluciji" o cemu su se izjasnjavali svi vidjeniji akademici. U Specijalnom izdanju lista *Duga* 'Srbi u Hrvatskoj', juli 1990 godine složeni su svi argumenti koji su kasnije korišteni u propagandnom ratu protiv Hrvatske. Iznosi se teza da su "medjunacionalni odnosi u mešovitim sredinama u Hrvatskoj gori nego uoči II svetskog rata, kad je započeo ustaški magnum krimen", zatim da "konfederalizacija Jugoslavije se ne može obaviti, a da se prethodno ne podmire međusobni (ekonomski) računi" ali isto tako se ističe da "kofederalizacija znači i menjane granica" (*Duga*, juli 1990, Dragan Barjaktarević). U istom broju *Duge* razni akademici podsećaju na stradanje Srba u Drugom svetskom ratu, čija se tragedija poredi sa Jevrejima i Poljacima s time što se posebno ističe da se "tragedija Srba u Hrvatskoj nije završila – ona traje do dana današnjeg i mogla bi biti još veća u bliskoj budućnosti" (Mihajlo Marković).

⁵ Slobodan Despot, *Geopoliticka stvarnost Srba*, Beograd, 1997

Istovremeno, se plasira teza da su krajevi naseljeni Srbima namerno ekonomski zapostavljeni "osmišljenom politikom hrvatskog rukovodstva". Ističe se da su "Srbi u Hrvatskoj izloženi neminovnosti postupene asimilacije", te da su "građani drugog reda", da se "omalovažava genocid koji je nad njim izvršen što otvara mogućnost da se on ponovi". Posebno se ističe da bi kofederalizacija dovela do raspuštanja JNA uz formiranje republičkih armija, čime se srpski narod u Hrvatskoj "dovodi u ogromnu opasnost koja više nikoga ne može ostaviti ravnodušnim". U tom slučaju Srbi u Hrvatskoj "imaju pravo da odmah traže teritorijalnu autonomiju ijedinjenih opština u kojima žini većina srpskog naroda-dakle, u Baniji, Liki, Kordunu, severnoj Dalmaciji i Slavoniji". Znači ukoliko Hrvatska proglasi otcepljenje od Jugoslavije srpski narod ima "pravo da se otcepi od Hrvatske" (Mihajlo Marković).

Vasilije Krestic, akademik, pise o Srbima u Hrvatskoj: "Nepromenljive vrednosti kojih se srpski narod u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji drzao tokom svog zajednickog zivljenja sa Hrvatima mogle bi se svesti na cinjenice da mu je iznad svega I u svim trenucima stalo do zastite svoje srpske nacionalne psoebnosti i do ocuvanja svoje pravoslavne vere. Korelacija izmedju vere i nacije bila je potpuna, jer cuvajuci veru, Srbi su branili naciju-stitili veru i tako, stojeci na braniku vere i nacije, spasavali su se brojnih i silnih nasrtaja kojima je bila svrha preveravanje i asimilovanje. Srpsko ime, bilo onda kad je rec o narodu, jeziku ili crkvi, koje je sistematski i smisljeno izostavljeno, brisano i menjano, nalazilo se u zizi svih srpskih zahteva, peticija i nacionalnopolitickih programa... Odnos srpskog rukovodstva, ovog današnjeg, ili bilo kog budućeg, prema srpskom narodu u celini biće neka vrsta lakmusovog papira kojim će se meriti stepen njihove mudrosti i patriotizma, biće merilo njegove merilo njegove sposobnosti ili nesposobnosti, doslednosti ili nedoslednosti u rešavanju prvorazrednih nacionalnih zadataka".

Jovan Raškovic, akademik, je imao svoj prilog u ovom Specijalnom, broju *Duge* u kojem porucuje srpskom narodu: "Malo je naroda u svijetu, izuzimajuci Jevreje, Jermene i Cigane, koje je historija raselila diljem svijeta, kao sto je slucaj sa Srbima. A narod koji je u raseljenju, u seobama, uvijek i permanentno je izlozen mukama. Stardanje Srba je bilo pravilo historije...Jedino sto se Srbima dogadjalo od boja na Kosovu do danas bili je veliko stradanej. Samo je Bozja Pravda spasila Srbe od unisetnja, od potpunog brisanja srpskog imena...Usvakom vijeku su stotine hiljada, ili milioni, najboljih medju Srbima, odanost svojoj vjeri i naciji placali vlastitom glavom. Sest vjekova je srpski narod bio silno unistavan...Danas je malo zivih Srba, a mrtvih premnogo. Mrtvi Srbi, cija energija nije otisla u prah i pepeo, jer je enrgija vjecna, pomazu danas zivim Srbima da vaspostave svoje duhovno, kulturno i nacionalno bice...Vadicemo kosti iz prokletih jama, iz tih dubina pakla. Oko jama cemo graditi osarijume srpskih dusa dajuci tim mucenickim kostima dostojno srpskih dusa dajuci tim mucenickim kostima dostojno mjesto. Njima nije mjesto pri paklu, vec pri nebu, jer je srpski narod uvijek bio uvijek narod neba i smrti..."

U srpskoj propagandi polazilo se i od novih medjunarodnih okolnosti, posebno kolapsa komunizma i u tom smislu poseban naglasak se stavljao na cinjenicu da je Srbija oduvek bila antikomunisticka. Medjutim, "u padu komunistickog rezima i propascu komunizma" formulise se nova teza po kojoj "avnojevske grabice gube svaku istorijsku zasnovanost, a nemaju nikakvu medjunarodno-pravnu regularnost". Smatralo se da se ne moze srusiti drustveni poredak koji je stvorila Komunisticka partija, a da se "ne srusi i njegova istorijsko-politicka odrednica-avnojevske granice". Cosic takodje smatra da "srpski narod ne moze da prihvati konfederaciju sadasnjih republika, jer njihove granice nisu legitimne ni u istorijskom, ni u drzavno-pravnom smislu,te su granice odredjene

političkim ciljevima i kriterijumima Komunističke partije Jugoslavije i brionskim ustavom (Dobrica Ćosić, Intervju za Politiku 21. januara 1991.) Ovu tezu je prvi lansirao Kosta Cavoški u *Književnim novinama*, a podrazo je veliki deo pravne elite (dr Budimir Kosutić, dr Ratko Marković, dr Vojislav Kostunica, dr Radoslav Stojanović I mnogi drugi).

Početkom 1991 kada međunarodne zajednice pokušava da spasi opstanak Jugoslavije Dobrica Ćosić daje intervju listu Politika (u januaru i julu 1991, oba plasirana na udarna mesta u listu) u kojima sugerise da je "opstanak Jugoslavije utopija" te da je "spasavanje Jugoslavije političkim ucenama i ekonomskim pritiscima spoljnih činilaca u ime fiktivne antikomunističke ideologije i evropske konstelacije neće ni jugoslovenskim narodima, ni Evropi, doneti trajno dobro". Ćosić dalje sugerise da "Srbi nemaju nacionalni i demokratski razlog i pravo da sprecavaju Hrvate i Slovence da se otcepe od Jugoslavije i stvore svoje samostalne države", ali Ćosić istovremeno ukazuje da oni "zasnivanje samostalnih država mogu da izvrše samo na svojim etničkim teritorijama", te ako "zasnivanje država vrše I aneksijom srpskih etničkih teritorija, oni će biti zavojevac I izazivači rata".

Prava ratna propaganda protiv BiH odnosno Muslimana počela je krajem 1991.g. nakon pada Vukovara i odluke o raspoređivanju međunarodnih snaga (UNPROFOR) u Hrvatskoj i kada je postalo jasno da će BiH takodje poći putem nezavisnosti. Kroz brojne intervju srpskih bosnaskih lidera (Biljana Plavšić i Radovan Karadžić), kao i niz javnih ličnosti u Srbiji (Dobrica Ćosić, i mnogi drugi akademici), te brojnih političara poput Vojislava Šešelja, koji su se već pokazali kao sposobni ratni huškaši u Hrvatskoj, vodi se organizovana kampanja zastrašivanja Muslimana ne bi li se ostali u krnjoj Jugoslaviji, a istovremeno predočavajući im krvavi građanski rat.

U jeku jugoslovenske rasprave o transformaciji Jugoslavije u labavu federaciju ili konfederaciju, Biljana Plavšić 1990.g. iznosi da je "uslov da Srbin ne bude odvojen od celine srpstva konfederalnom državnom granicom. Kad ga neko odvaja, on se, u refleksu da postane manjina, udaljuje od muslimana, umesto da mu se približava. Ta pretnja konfederalnim granicama je, mislim, više razdvojila narode na prostorima BiH nego što ih je zbližila". (*Intervju*, 21. decembra 1990.).

Vojislav Šešelj je bio i zvanični glasnogovornik Miloševićevog režima. On je najavio ciljeve rata i granice nove države. On kaže "Naša Srbija nije ograničena Drinom. Drina je srpska reka koja protiče kroz centar Srbije" (Svet, 30. maj. 1990.). Kroz niz javnih istupa i intervju Šešelj detaljno elaborira granice novih država u nastajanju. Tako on kaže "Jedan deo Muslimana opet sebi dozvoljava da bude orudje u hrvatskim rukama. Kao što su učinili u drugom svetskom ratu. Mi smo im poručila da se ne igraju. Ovoga puta neće biti oprostaja. Mi ih upozoravamo da ostanu po strani srpsko-hrvatskog sukoba. Očigledno Izetbegović i onaj Čengić to odbijaju, nažalost. Opređelili su se i suočiće se sa posledicama. Tri države: Velika Srbija, Mala Hrvatska i još manja Slovenija. O srpskim zapadnim granicama razgovaraćemo direktno sa Italijom. A Makedonija? Ona je uvek bila srpsko područje. Cela" (*Revija* 92, 31. januar 1990.g).

Šešelju nikada nije manjkala mašta u plašenju drugih naroda. U svim tim pretnjama provlači se ambivalentna poruka: Srbi kao žrtve ili uspešni vojnici. Šešelj poručuje Muslimanima : "Bosna je nesporno srpska a kome se to od muslimanskih fundamentalista ne sviđa, moraće da pakuje kofere i da se sele... Ja smatram da je srpski narod samim svojim genetskim bićem uvek spreman za ratovanje. Svaki Srbin kad se rodi, rodi se kao vojnici, a to zna i Evropa. Mnogi su ovde na Balkanu platili gorka iskustva zato što su potcenjivali srpski narod". (*On*, 4. maj 1991.)

U jesen 1991. tema BiH polako ulazi u fokus medijske pažnje, u toj fazi se Muslimanima skreće pažnja da je sa Srbima bolje ne ratovati. Biljana Plavšić ističe da

će Srbi znati braniti Jugoslaviju i sve Srbe i da će "Srbi svoje regije u BiH održati i razviti. Srbi će se uvijek odazvati na mobilizacijske pozive JNA. Srba u Jugoslaviji ima mnogo, koliko svih ostalih zajedno. Sa Srbima ne treba ratovati. Sa njima je živjeti divno, a ratovati je pogibljivo. Nećemo biti mirni dok se Hercegovini ne pripoje Foča, Goražde, gde istorijski i geografski pripadaju" (*Politika*, 22. septembra 1991.)

Radovan Karadžić u BiH Parlamentu prilikom uisvajanja "Memoranduma", dokumenta koji BiH definiše kao suverenu državu, a koji legalizuje stav da BiH više ne priznaje odluke krnje Jugoslavije, preti Muslimanima: "Memorandum dovodi BiH na rub propasti i građanskog rata...Nemam pravo da vas zavaravam da će srpski narod pristati. Jer, mi smo se opredelili – ostajemo u Jugoslaviji. KO ima tehničke mogućnosti neka izadje iz Jugoslavije, nećemo ga sprečavati. Srbe ne možete naterati da to učine, osim da nas pobijete. Ali, ko to može da pobije 35 posto stanovništva? Ne unosite nemir u ljude. Odreknite se nezavisne BiH, kao što smos e mi odrekli Velike Srbije, jer to su dva maksimalna zahteva. (*Večernje novosti*, 12. oktobar 1991.)

U diskusiji koja je vodjena u Parlamentu BiH, mediji su prenosili opširno prenosili istupanje Radovana Karadžića, posebno deo u kojem on kaže "Ovo je treća-četvrta republika koja ne želi biti u Jugoslaviji...Put kojim su krenuli je ista autostrada koja je vodila Hrvatsku u pakao, samo što bi taj pakao rata u BiH bio teži, a u kome bi i muslimanski narod možda mogao nestati. Zato nemojte po Evropi nastojati da isposlujete nešto na šta nemate pravo". (*Večernje novosti*, 16. oktobar 1991.)

U tekstovima Muslimani se pežorativno nazivaju balijama i isticalo se da su "Muslimani genetski kvaran narod koji je presao u islam, i sada se, naravno iz generacije u generaciju taj gen jednostavno kondenzuje. Postaje sve gori i gori, izrazava se jednostavno, diktira takav nacin razmišljanja I ponasanja. To je u genima vec usadjeno".⁶ U svim javnim nastupima prominentnih lidera i intelektualca rat I etnicko ciscenje propagirani su kao legitimno sredstvo za ostvarivanje opravdanih ciljeva. Biljana Plavsic je zapamćena i po sledećoj izjavi: "Ja bih vise volela da potpuno ocistimo Istocnu Bosnu od Muslimana. Kada kazem ocistimo, nemojte da me niko uhvati za rec pa da misli da govorim o etnickom ciscenju. Ali, oni su nam jednu sasvim prirodnu pojavu podmetnuli pod taj naziv etnicko ciscenje i okvalifikovali to kao ratni zlocin".⁷ Biljana Plavšić je, naravno, polazila od brojne nadmoćnosti Srba i računala da bosanski rat mogu da dobiju samo Srbi, jer: "nas je 12 miliona, pa neka šest miliona strada, ostalih šest miliona ce posteno da zivi".

Pismo Dobrice Ćosića Kongresu srpskih intelektualaca (26. marta 1992.) sažeto formuliše strategiju. U njemu se kaže "raspad jugoslabvije koju su Srbi sedam decenija smatrali svojom otadžbinom, istovremeno sa krahom brionskog socijalizma, primorao je srpski narod da treći put u ovom veku, pod najnepovoljnijom spoljnim i unutrašnjim uslovnostima, uvidja zablude i greške u stvaranju i odbrani Jugoslavije, gradi sebi novu državu – slobodnu, demokratsku, civilizovanu zajednicu....Strane sile nas rasturaju u ime njihovog mira i njihove koristi. U to ime, u ime "novog evropskog poretka" oderdjuju nam oidentitet i granice; a te granice nisu granice prava, pravde i mira, nego rovovi sutrašnjih i budućih ratova. Prema jugoslovenskim narodima i narodima Bosne i Hercegovine strani činioci postupaju danas kako su oduvek postupali u Istočnom pitanju: na našu štetu, nepravedno, razdorno. Ako sada jugoslovenski narodi i narodi BiH ne uvide da se vazalstvom velikim silama ne služi budućnosti nego prošlosti, potvrdiće svoju istorijsku nepunoletnost i produžiti sebi i Evropi Istočno pitanje.

⁶ Svet, 6.septembar 1993, Biljana Plavsic, jedan od tri vodeca bosanska lidera optuzena za ratni zlocin

⁷ *Ibid.*

Mi Srbi, Muslimani i Hrvati uvažavanjem istorijskih iskustava i sadašnjeg stanja medju nama, moramo se što pravednije razdeliti i razgraničiti da bismo uklonili razloge da se mrzimo i ubijamo i da sutra možemo sa što manje prepreka da se ujedinjujemo u svemu što nam je obostrano razumno i korisno.

Istorijsko iskustvo nam nalaže da u stvaranju nove države uskladimo načelo jedinstva srpskog naroda sa načelom demokratskog policentrizma u organizaciji države i društva.

...U ovim danima više se ne delimo na Srbijance, Slavonce, hercegovce, Vojvodjane, Crnogorce, Krajišnike, Koosvce, banijce, Kordunaše, Šumadince; čuvajući i negujući svoje zavičajne originalnosti i različitosti u ovim vremenima postajemo jedan politički narod sa raznolikom, a istovremeno mišlju i istom razumnom voljom u odbrani slobode i svojih prava".

U tiražnom listi *Večernje novosti* objavljeni su izvodi iz Čosićeve knjige *Promene* (izdanje novosadskog Dnevnika, 1992) u kojoj se srpsko nacionalno pitanje sagledava isključivo kao teritorijalno pitanje: "Srbi su raspadom Jugoslavije primorani da pronadju državno-političku formu rešenja svog nacionalnog pitanja. Ja je sada vidim u federaciji srpskih zemalja. U tu federaciju treba da udju ne "svi Srbi", nego srpske etničke oblasti".

Radovan Karadžić još 1990. g. Kaže "Mi sad otvoreno govorimo ono što se ranije nije smelo ni šaputati: Srbi u BiH sve svoje nade vežu za svoju maticu Srbiju i nikad neće dozvoliti da od Srbije budu odvojeni nekakvom državnom granicom. Neka se svi narodi u Jugoslaviji u državnom pogledu rasporede kako sami žele. I srpski narod će to učiniti i naći načina da ostane na istoj, prosto ili složenoj, državi u kojoj je i Srbija. (*NIN*, 9. novembar 1990.g.).

O odlučnosti Srba da stvore svoju novu državu R. Karadžić kaže. "Treba početi pripreme za stvaranje saveza srpskih država kao reagovanje na nameru da EZ isparceliše srpski narod. Mi Srbi smo na prekretnici. Dva veka smo potrošili na borbu za otadžbinu i slobodu. Sada nema mnogo razloga ni smisla za dezerterstvo ni lažno mirotvorstvo. Mi jesmo za mir, ali nipošto za mir u kojem bi cena bila Srbija, srpski narod i srpska država i uopšte srpsko pitanje kao celina na Balkanu". (*Politika*, 23. januara 1992.)

Željko Ražnatić Arkan je na terenu bio izvodjač radova etničkog čišćenja i u to vreme veoma često daje intervjuje objašnjavajući politiku Miloševićevog režima. On kaže "Mi smo odbranili naš narod na prostorima Slavonije, Baranje i zapadnog Srema. Olsobodili smo koliko smo mogli ta naša srpska sela. Vodili smo odbranbeni rat. Digla se, kao što znate, velika ptašina oko Bjeljine. Medjutim, ona bi sada bila muslimanska i granica bi bila ponovo na Drini. Isto tako, reagovali smo na vreme i što se tiče samog Zvornika." (*Intervju*, 13. novembra 1992.)

Dodatak 2

Z A K O N

O JAVNOM INFORMISANJU

usvojen 22. aprila 2003. godine

I. UVODNA ODREDBA

Član 1.

Ovim zakonom uređuje se pravo na javno informisanje kao pravo na slobodu izražavanja mišljenja, kao i prava i obaveze učesnika u procesu javnog informisanja.

Pravo na javno informisanje obuhvata naročito slobodu izražavanja misli, slobodu prikupljanja, istraživanja, objavljivanja i širenja ideja, informacija i mišljenja, slobodu štampanja i distribucije (rasturanja) novina i drugih javnih glasila, slobodu proizvodnje i emitovanja radio i televizijskog programa, slobodu primanja ideja, informacija i mišljenja, kao i slobodu osnivanja pravnih lica koja se bave javnim informisanjem.

II. NAČELA JAVNOG INFORMISANJA

Sloboda javnog informisanja

Član 2.

Javno informisanje je slobodno i u interesu javnosti.

Javno informisanje ne podleže cenzuri.

Niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, naročito zloupotrebom državnih ili privatnih ovlašćenja, zloupotrebom prava, uticaja ili kontrole nad sredstvima za štampanje i distribuciju javnih glasila ili nad uređajima za emitovanje i radiofrekvencijama, kao ni bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja.

Niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla.

O povredama slobode javnog informisanja odlučuje sud, po hitnom postupku.

Obaveze novinarske pažnje

Član 3.

Novinar i odgovorni urednik javnog glasila dužni su da pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenom događaju, pojavi ili ličnosti, sa pažnjom primerenom okolnostima, provere njeno poreklo, istinitost i potpunost.

Novinar i odgovorni urednik javnog glasila dužni su da tuđe informacije, ideje i mišljenja prenesu i objave verodostojno i potpuno, a ukoliko je informacija preneti iz drugog javnog glasila, uz navođenje glasila iz kojeg je informacija preneti.

Informisanje o stvarima od interesa za javnost

Član 4.

U javnim glasilima slobodno se objavljuju ideje, informacije i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, osim kada je drugačije određeno zakonom.

Odredba stava 1. ovog člana primenjuje se bez obzira na način na koji je pribavljena informacija.

Ostvarivanje prava posebnih kategorija lica

Član 5.

Radi ostvarivanja prava nacionalnih manjina i etničkih zajednica u informisanju na sopstvenom jeziku i negovanju sopstvene kulture i identiteta, Republika, autonomna pokrajina, odnosno lokalna samouprava obezbeđuju deo sredstava ili drugih uslova za rad javnih glasila na jezicima nacionalnih manjina i etničkih zajednica.

Radi zaštite interesa invalida, hendikepiranih lica i drugih lica sa posebnim potrebama, Republika, autonomna pokrajina, odnosno lokalna samouprava obezbeđuju deo sredstava ili drugih uslova za nesmetano korišćenje prava ovih lica u javnom informisanju, a posebno slobode primanja ideja, informacija i mišljenja.

Prava stranaca u oblasti javnog informisanja

Član 6.

Strana fizička i pravna lica imaju u oblasti javnog informisanja ista prava i obaveze kao i domaća lica, osim ako je drugačije predviđeno zakonom ili potvrđenim međunarodnim ugovorom.

Zabrana monopola u oblasti javnog informisanja

Član 7.

Radi zaštite načela slobodne utakmice i pluralizma ideja i mišljenja, zabranjen je svaki vid monopola u oblasti javnog informisanja.

Niko ne može imati monopol na osnivanje, odnosno distribuciju javnog glasila.

Niko ne može imati monopol na objavljivanje ideja, informacija i mišljenja u javnom glasilu.

Primena i tumačenje odredbi ovog zakona

Član 8.

Nijedna odredba ovog zakona ne može se tumačiti i primeniti na način koji bi doveo do ukidanja nekog prava koje ovaj zakon garantuje ili do njegovog ograničavanja u većoj meri od one koja je propisana.

Položaj nosilaca državnih i političkih funkcija

Član 9.

Nosiocima državnih i političkih funkcija ograničena su prava na zaštitu privatnosti koja imaju lica na koja se odnosi informacija, ako je informacija važna za javnost s obzirom na činjenicu da lice na koje se odnosi informacija vrši određenu funkciju.

Prava lica iz stava 1. ovog člana ograničena su srazmerno opravdanom interesu javnosti u svakom konkretnom slučaju.

Član 10.

Državni organi i organizacije, organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i poslanici i odbornici, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila.

III. JAVNA GLASILA**Pojam javnog glasila****Član 11.**

Javna glasila su novine, radio programi, televizijski programi, servisi novinskih agencija, Internet i druga elektronska izdanja navedenih javnih glasila, kao i druga sredstva javnog informisanja koja pomoću reči, slike ili zvuka objavljuju ideje, informacije i mišljenja namenjene javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika.

Javno glasilo nema svojstvo pravnog lica.

Član 12.

Ne smatraju se javnim glasilom, u smislu ovog zakona, periodično izdanje iz određene stručne oblasti namenjeno isključivo informisanju ili obrazovanju određene profesionalne grupe, publikacije, katalozi i programi koji sadrže isključivo oglase, reklame i informacije namenjene tržištu, novine, bilteni i slične publikacije namenjene internom informisanju koje se ne distribuiraju javno, službena glasila države, jedinica teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, kao ni druga službena glasila, a takođe ni leci, plakati i slični oblici javnog obaveštavanja.

Član 13.

Svake novine sa posebnim nazivom smatraju se posebnim javnim glasilom.

Sva izdanja jednih novina koja izlaze pod istim nazivom smatraju se jednim javnim glasilom.

Svaki pojedini program radija ili televizije smatra se jednim javnim glasilom i u slučaju kada se emitovanje vrši na više od jedne radiofrekvencije.

Ako se na različitim radiofrekvencijama emituju različiti radio ili televizijski programi istog osnivača javnog glasila, svaki program smatra se posebnim javnim glasilom.

Svaki servis novinske agencije koji se posebno distribuira smatra se posebnim javnim glasilom.

Osnivač javnog glasila**Član 14.**

Osnivač pravnog lica koje je osnivač javnog glasila može biti svako domaće ili strano pravno ili fizičko lice, u skladu sa zakonom.

Osnivači javnog glasila ne mogu biti, ni posredno ni neposredno, država i teritorijalna autonomija, kao ni ustanova, preduzeće i drugo pravno lice koje je u pretežnom delu u državnoj svojini ili koje se u celini ili pretežnim delom finansira iz javnih prihoda, osim ukoliko je to predviđeno posebnim zakonom kojim se uređuje oblast radiodifuzije.

Izuzetno od stava 2. država može posebnim zakonom osnovati novinsku agenciju.

IV. DISTRIBUCIJA JAVNIH GLASILA

Sloboda distribucije javnih glasila

Član 15.

Distribucija domaćih i stranih javnih glasila slobodna je.

Zabrana diskriminacije na tržištu javnih glasila

Član 16.

Lice koje se bavi distribucijom javnih glasila ne sme da odbije da distribuira nečije javno glasilo bez opravdanog komercijalnog razloga, kao ni da za distribuciju javnog glasila postavlja uslove koji su suprotni tržišnim principima.

Zabrana distribucije informacije

Član 17.

Nadležni okružni sud može, na predlog javnog tužioca, zabraniti distribuciju informacije ako utvrdi da je to neophodno u demokratskom društvu radi sprečavanja: poziva na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanja teritorijalnog integriteta Republike, propagiranja rata, podstrekavanja na neposredno nasilje ili zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, a od objavljivanja informacije neposredno preći ozbiljna, nepopravljiva posledica čije se nastupanje ne može sprečiti na drugi način.

Predlog za zabranu

Član 18.

Predlog za zabranu distribucije informacije javnih glasila (u daljem tekstu: predlog za zabranu) podnosi nadležni javni tužilac.

Predlogom za zabranu javni tužilac može zahtevati da se zabrani distribucija informacije iz člana 17. ovog zakona, oduzmu primerci novina koji sadrže tu informaciju, kada se svrha zabrane može postići samo na taj način, odnosno da se zabrani širenje takve informacije putem ostalih javnih glasila.

Privremena zabrana

Član 19.

Na predlog nadležnog javnog tužioca sud može doneti rešenje o privremenoj zabrani do pravnosnažne odluke o zabrani.

Po predlogu iz stava 1. ovog člana sud odlučuje u roku od 12 sati od njegovog podnošenja.

Nadležni sud dužan je da rešenje o privremenoj zabrani odmah dostavi osnivaču, odgovornom uredniku, distributeru ili štampariji.

Sud nalaže nadležnom organu ministarstva unutrašnjih poslova da sve primerke novina privremeno oduzme i dostavi sudskom depozitu ili zapečati.

Hitnost postupka i pretres

Član 20.

Postupak po predlogu za zabranu hitan je.

Pretres se mora održati u roku od tri dana od dana prijema predloga.

Pretres u postupku po predlogu za zabranu može se održati i bez prisustva uredno pozvanih stranaka, na šta se stranke u pozivu na pretres izričito upozoravaju.

Rešenje po predlogu za zabranu

Član 21.

Rešenje po predlogu za zabranu sud donosi odmah po završenom pretresu, a predsednik veća objavljuje ga bez odlaganja.

Rešenje se mora pismeno izraditi i njegov overeni prepis dostaviti strankama u roku od tri dana od dana objavljivanja.

Odbijanje predloga za zabranu

Član 22.

Ako sud odbije predlog za zabranu ili poništi rešenje o privremenoj zabrani, odrediće da se svi primerci novina koji su bili oduzeti odnosno zapečaćeni vrate, odnosno otpečate bez odlaganja a najkasnije u roku od 12 sati.

Žalba javnog tužioca protiv rešenja suda iz stava 1. ovog člana ne odlaže izvršenje rešenja.

Naknada štete

Član 23.

Ako sud odbije predlog za zabranu, dužan je da, na osnovu slobodne ocene, odredi i novčanu naknadu štete koja je prouzrokovana neosnovanom privremenom zabranom.

Prinudno izvršenje odluke o naknadi štete iz stava 1. ovog člana može se tražiti u roku od 30 dana od dana izvršnosti odluke.

Oštećeno lice može u parničnom postupku zahtevati razliku do visine pretrpljene štete koju dokaže.

Šteta se nadoknađuje iz budžeta Republike.

Žalba protiv rešenja prvostepenog suda

Član 24.

Žalba protiv rešenja prvostepenog suda po predlogu za zabranu podnosi se u roku od tri dana od dana dostavljanja prepisa rešenja.

Žalba se ne dostavlja protivnoj strani na odgovor.

Blagovremenu i dozvoljenu žalbu, zajedno sa svim spisima, prvostepeni sud dostavlja drugostepenom sudu u roku od dva dana od dana prijema žalbe.

Drugostepeni sud može pozvati i saslušati stranke.

Drugostepeni sud odlučuje o žalbi u roku od tri dana od dana prijema žalbe sa spisima.

Shodna primena Zakonika o krivičnom postupku

Član 25.

Ako ovim zakonom nije drugačije određeno, u postupku za zabranu distribucije informacija shodno se primenjuju odredbe Zakonika o krivičnom postupku.

V. IMPRESUM

Obaveza objavljivanja impresuma

Član 26.

U svakom javnom glasilu obavezno se objavljuje impresum i skraćeni impresum.

Pod impresumom se, u smislu ovog zakona, podrazumeva skup osnovnih podataka o javnom glasilu.

Impresum i skraćeni impresum javnog glasila

Član 27.

Impresum javnog glasila obavezno sadrži: naziv javnog glasila, firmu i sedište osnivača i lična imena odgovornog urednika javnog glasila i odgovornih urednika za pojedina izdanja, rubrike, odnosno programske celine.

Pored podataka iz stava 1. ovog člana impresum televizijskog, odnosno radio programa obavezno sadrži i datum emitovanja programa i oznake radiofrekvencije na kojima se program emituje, a impresum novinske agencije - datum dostavljanja informacija.

Skraćeni impresum novina obavezno sadrži naziv i datum izdavanja novina.

Skraćeni impresum televizijskog programa obavezno sadrži karakteristicnu oznaku televizijskog programa.

Skraćeni impresum radio programa obavezno sadrži naziv radio programa, a ako se radio program emituje na najviše dve radiofrekvencije, i radiofrekvenciju, odnosno radiofrekvencije na kojima se program emituje.

Skraćeni impresum novinske agencije obavezno sadrži naziv servisa i datum dostavljanja informacije.

Način objavljivanja impresuma

Član 28.

Impresum mora biti integralno objavljen i jasno odvojen od ostalog sadržaja javnog glasila.

Impresum i skraćeni impresum novina objavljuju se u svakom broju i na svakom primerku novina.

Skraćeni impresum novina objavljuje se na margini svake stranice.

Impresum televizijskog i radio programa objavljuje se na početku i na kraju programa, svakog dana kada se program emituje, a ukoliko se program neprekidno emituje, svakog dana između ponoći i dva časa.

Skraćeni impresum televizijskog programa objavljuje se sve vreme trajanja programa.

Skraćeni impresum radio programa objavljuje se najmanje jednom u svaka dva sata trajanja programa.

Impresum novinske agencije objavljuje se najmanje jednom dnevno.

Skraćeni impresum novinske agencije objavljuje se uz svaku objavljenu informaciju.

Impresum ostalih javnih glasila objavljuje se na pogodan način, shodno odredbama ovog člana.

Distribucija javnog glasila bez impresuma

Član 29.

Distributer ima pravo da odbije da distribuira javno glasilo bez impresuma.

Ako dođe do spora povodom informacije, ideje ili mišljenja objavljenih u javnom glasilu koje je distributer prihvatio da distribuira bez impresuma, odgovornost snosi i distributer.

VI. UREDNICI, NOVINARI I PROFESIONALNA UDRUŽENJA NOVINARA

Urednici

Član 30.

Javno glasilo mora imati odgovornog urednika.

Glavni urednik javnog glasila ima svojstvo odgovornog urednika tog javnog glasila.

Javno glasilo može imati i odgovorne urednike za pojedino izdanje, rubriku, odnosno programsku celinu.

Odgovorni urednik za pojedino izdanje, rubriku, odnosno programsku celinu odgovara za sadržaj koji uređuje.

Odgovorni urednik ne može biti lice koje uživa imunitet od odgovornosti.

Za odgovornog urednika može biti imenovano lice koje ima prebivalište na teritoriji Republike Srbije.

Pravo novinara da iznosi informacije i mišljenja i da odbije izvršenje naloga

Član 31.

Novinaru ne može prestati radni odnos, umanjiti se zarada, ni pogoršati položaj u redakciji zbog istinite tvrdnje objavljene u javnom glasilu u kome je zaposlen, ili zbog odbijanja da izvrši nalog kojim bi kršio pravna i etička pravila novinarske profesije, ili zbog odbijanja da izvrši nalog koji protivreči uređivačkoj koncepciji javnog glasila, kao ni zbog mišljenja koje je van javnog glasila izraženo kao lični stav.

Novinarska tajna

Član 32.

Novinar nije dužan da otkrije podatke u vezi sa izvorom informacije, osim ako se podaci odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je zaprećena kazna zatvora najmanje pet godina.

Sloboda profesionalnog udruživanja

Član 33.

Novinari mogu slobodno organizovati svoja profesionalna udruženja, u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje udruživanje građana.

Prava udruženja u sudskim postupcima**Član 34.**

Profesionalno udruženje novinara ima pravni interes za mešanje u radnom sporu koji je pokrenuo član tog udruženja, ako se on tome ne protivi.

VII. POSEBNA PRAVA I OBAVEZE U JAVNOM INFORMISANJU**Privremeno čuvanje zapisa javnog glasila****Član 35.**

Osnivač javnog glasila obavezan je da čuva jedan primerak zapisa javnog glasila (svaki broj, svakog izdanja novina i drugog štampanog javnog glasila, snimak celog jednodnevnog emitovanog televizijskog ili radio programa i drugi zapis ostalih javnih glasila), i to:

- novina i drugog štampanog javnog glasila, 60 dana od dana objavljivanja,
- snimak emitovane radio ili televizijske emisije, 30 dana od dana emitovanja,
- zapis ostalih javnih glasila, 30 dana od dana njihovog javnog objavljivanja.

Pravo na uvid u zapis javnog glasila**Član 36.**

Osnivač javnog glasila dužan je da čuvane zapise javnog glasila stavi na uvid ili dostavi njihovu kopiju na zahtev suda ili organa nadležnog za unutrašnje poslove bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana od dana prijema pismenog zahteva.

Obaveza iz stava 1. ovog člana postoji i prema svakom licu koje ima pravni interes, ako u pisanoj formi zatraži uvid, odnosno kopiranje i predujmi stvarne troškove stavljanja na uvid, odnosno kopiranja.

Pretpostavka nevinosti**Član 37.**

U javnom glasilu niko se ne sme označiti učiniocem kakvog kažnjivog dela, odnosno oglasiti krivim ili odgovornim pre pravnosnažne odluke suda ili drugog nadležnog organa.

Zabrana govora mržnje**Član 38.**

Zabranjeno je objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

Tužba zbog povrede zabrane govora mržnje**Član 39.**

Lice na koje se kao pripadnika grupe lično odnosi informacija iz člana 38. ovog zakona ima pravo da podnese tužbu sudu protiv autora informacije i protiv odgovornog urednika javnog glasila u kome je informacija objavljena, kojom može da zahteva zabranu njenog ponovnog objavljivanja i objavljivanja presude na trošak tuženih.

Protiv autora i odgovornog urednika tužbu može podneti i svako pravno lice čiji je cilj zaštita sloboda i prava čoveka i građanina, kao i organizacija čiji je cilj zaštita interesa grupa iz člana 38. ovog zakona.

Ako se informacija iz člana 38. ovog zakona lično odnosi na određeno lice, pravno lice odnosno organizacija iz stava 2. ovog člana može podneti tužbu samo uz pristanak lica na koje se informacija odnosi.

U parnicama po tužbama iz st. 1. do 3. ovog člana shodno se primenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak.

Oslobađanje od odgovornosti

Član 40.

Neće postojati povreda zabrane govora mržnje ako je informacija iz člana 38. ovog zakona deo naučnog ili novinarskog teksta, a objavljena je:

1) bez namere da se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz člana 38. ovog zakona, posebno ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja;

2) s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz člana 38. ovog zakona ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

Zaštita maloletnika

Član 41.

Radi zaštite prava maloletnika, u javnim glasilima mora se posebno voditi računa da sadržaj javnog glasila i način distribucije ne naškode moralnom, intelektualnom, emotivnom ili socijalnom razvoju maloletnika.

Sadržaj javnog glasila koji može ugroziti razvoj maloletnika, u smislu stava 1. ovog člana, mora biti unapred jasno i vidno označen kao takav i distribuiran na način za koji je najmanje verovatno da će ga maloletnik koristiti.

Maloletnik se ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja je podesna da povredi njegovo pravo ili interes.

Zabrana javnog izlaganja pornografije

Član 42.

Ne sme se, na način dostupan maloletnicima, javno izlagati štampana stvar sa pornografskim sadržajem.

Pornografska štampana stvar na naslovnoj i poslednjoj strani ne sme da sadrži pornografiju, a mora imati vidno upozorenje da sadrži pornografiju, kao i upozorenje da nije nimenjena maloletnim licima.

Na pornografske sadržaje na televizijskim i radio programima primenjuju se odredbe posebnog zakona kojim se uređuje oblast radiodifuzije.

VIII. PRAVA LICA NA KOJE SE ODNOSI INFORMACIJA

- 1. OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA IZ PRIVATNOG ŽIVOTA**
- 2. I LIČNIH ZAPISA**

Informacije iz privatnog života i lični zapisi

Član 43.

Informacija iz privatnog života, odnosno lični pisani zapis (pismo, dnevnik, zabeleška, digitalni zapis i slično), zapis lika (fotografski, crtani, filmski, video, digitalni i slično) i zapis glasa (magnetofonski, gramofonski, digitalni i slično) - ne može se objaviti bez pristanka lica čijeg se privatnog života informacija tiče, odnosno lica čije reči, lik odnosno glas sadrži, ako se pri objavljivanju može zaključiti koje je to lice.

Pristanak je potreban i za neposredno prenošenje lika ili glasa (putem televizije, radija ili slično).

Informacija i zapisi iz stava 1. ovog člana ne mogu se objaviti ni bez pristanka onoga kome su namenjeni odnosno onoga na koga se odnose, ako bi objavljivanjem bilo povređeno pravo na privatnost ili koje drugo pravo tog lica.

Pristanak dat za jedno objavljivanje, za određeni način objavljivanja, odnosno za objavljivanje u određenom cilju, ne smatra se pristankom za ponovljeno objavljivanje, za objavljivanje na drugi način, odnosno za objavljivanje za druge ciljeve.

Ako je za pristanak za pribavljanje informacije, odnosno za pribavljanje ili uvid u zapis, primljena naknada, smatra se da je dat i pristanak za objavljivanje.

Pristanak drugih lica

Član 44.

Ako je lice iz člana 43. st. 1. i 2. ovog zakona umrlo, pristanak daju bračni drug umrlog, deca od navršene šesnaeste godine života samostalno, roditelji ili braća i sestre, pravno lice čiji je umrli bio učesnik (organ, član, zaposleni) kada se informacija odnosno zapis tiče njegovog učešća u tom pravnom licu, odnosno lice koje je za to odredio umrli.

Prestankom pravnog lica ne prestaje pravo učesnika pravnog lica koga se lično tiče informacija odnosno zapis.

Smatra se da je pristanak dat čim ga je dalo neko od lica iz stava 1. ovog člana, bez obzira da li su druga lica odbila da ga daju.

Kada nije potreban pristanak za objavljivanje

Član 45.

Izuzetno od člana 43. ovog zakona, informacija iz privatnog života, odnosno lični zapis, može se objaviti bez pristanka lica na koje se odnosi, ako:

- 1) je to lice informaciju, odnosno zapis, namenilo javnosti;
- 2) se informacija, odnosno zapis, odnosi na ličnost, pojavu ili događaj od interesa za javnost, narocito ako se odnosi na nosioca državne ili političke funkcije, a objavljivanje je važno s obzirom na činjenicu da lice obavlja tu funkciju;
- 3) je lice svojim ponašanjem dalo povoda za objavljivanje informacije, odnosno zapisa;
- 4) je informacija saopštena, odnosno zapis načinjen u javnoj skupstinskoj raspravi ili u javnoj raspravi u nekom skupštinskom telu;
- 5) je objavljivanje u interesu pravosuđa, bezbednosti zemlje ili javne bezbednosti;
- 6) se lice nije protivilo pribavljanju informacije, odnosno pravljenju zapisa, iako je znalo da se to čini radi objavljivanja;
- 7) je objavljivanje u interesu nauke ili obrazovanja;

8) je objavljivanje potrebno radi upozorenja na opasnost (sprečavanje zarazne bolesti, pronalaženje nestalog lica, prevare i slično);

9) se zapis odnosi na mnoštvo likova ili glasova (navijača, koncertne publike, demonstranata, uličnih prolaznika i slično);

10) se radi o zapisu s javnog skupa;

11) je lice prikazano kao deo pejzaža, prirode, panorame, naseljenog mesta, trga, ulice ili kao deo sličnog prizora.

Zaštita prava na privatni život, odnosno prava na lični zapis

Član 46.

U slučaju povrede prava na privatni život, odnosno prava na lični zapis, lice čije je pravo povređeno može tužbom protiv odgovornog urednika javnog glasila zahtevati:

1) propuštanje objavljivanja informacije, odnosno zapisa;

2) predaju zapisa, uklanjanje ili uništenje objavljenog zapisa (brisanje video zapisa, brisanje audio zapisa, uništenje negativa, odstranjenje iz publikacije i slično);

3) naknadu materijalne i nematerijalne štete;

4) objavljivanje presude.

Ako je objavljenom informacijom neovlašćeno upotrebljen lični zapis ili podatak iz privatnog života, povređeni može od osnivača javnog glasila tužbom zahtevati deo dobiti ostvarene objavljivanjem, srazmerno tome koliko je upotreba njegovog ličnog zapisa ili podataka iz privatnog života doprinela ostvarenju dobiti.

Tužbe iz st. 1. i 2. ovog člana podnose se okružnom sudu na čijem se području nalazi sedište osnivača javnog glasila.

Pravo na podnošenje tužbi iz st. 1. i 2. ovog člana nema lice bez čijeg pristanka je objavljena informacija iz njegovog privatnog života, odnosno lični zapis, ako se naknadno saglasilo sa izvršenim objavljivanjem.

Ako ovim zakonom nije drugačije određeno, u parnicama radi povrede prava na privatni život, odnosno prava na lični zapis, primenjuju se odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak.

2. ODGOVOR NA INFORMACIJU I ISPRAVKA INFORMACIJE

Pravo na odgovor i pravo na ispravku

Član 47.

Lice na koje se lično odnosi informacija podesna da povredi njegovo pravo ili interes može od odgovornog urednika zahtevati da, bez naknade, objavi odgovor u kome ono tvrdi da je informacija neistinita, nepotpuna ili netačno prenet.

Ako odgovorni urednik ne objavi odgovor, a ne postoji neki od razloga za neobjavljivanje, određen ovim zakonom, kao i ako odgovor objavi na nepropisan način, imalac prava na odgovor može protiv odgovornog urednika podneti tužbu za objavljivanje odgovora.

U parnici radi objavljivanja odgovora raspravlja se samo o činjenicama određenim ovim zakonom, od kojih zavisi obaveza odgovornog urednika da objavi odgovor.

Lice čiji su pravo ili interes povređeni neistinitom, nepotpunom ili netačno prenetom informacijom može tužbom zahtevati da sud odgovornom uredniku naredi da, bez naknade, objavi njegovu ispravku te informacije kao neistinite, nepotpune ili netačno prenete.

U parnici radi objavljivanja ispravke raspravlja se o neistinitosti, nepotpunosti ili netačnosti prenosa informacije, kao i o tome da li je informacijom povređeno pravo ili interes tužioca.

Pravo ostalih lica na odgovor, odnosno ispravku

Član 48.

Za lice nesposobno da se samo stara o svojim interesima odgovor, odnosno tužbu za objavljivanje ispravke podnosi njegov zakonski zastupnik, a za pravno lice - organ pravnog lica.

Učesnik pravnog lica (član, organ, zaposleni) ima pravo na samostalan odgovor, odnosno ispravku, ako se objavljena informacija odnosi kako na pravno lice tako i lično na učesnika.

Ako je lice na koje se odnosi informacija umrlo, pravo na odgovor odnosno na ispravku imaju: bračni drug; deca; roditelji; pravno lice čiji je učesnik bio umrli, kada se informacija tiče njegovog učešća u pravnom licu; druga lica čiju uspomenu na umrlog može da povredi, odnosno povređuje objavljena informacija.

Ako je pravno lice na koje se informacija odnosi prestalo da postoji, pravo na odgovor, odnosno ispravku imaju učesnici pravnog lica.

Objavljivanjem odgovora, odnosno ispravke jednog od lica iz st. 3. i 4. ovog člana prestaje pravo na odgovor, odnosno ispravku ostalih lica kada se zahtevani odgovor, odnosno ispravka ostalih lica odnosi na delove informacije čija je istinitost, potpunost, odnosno tačnost prenosa već osporena u objavljenom odgovoru, odnosno ispravljena u objavljenoj ispravci.

Rok za zahtev za objavljivanje odgovora

Član 49.

Zahtev za objavljivanje odgovora podnosi se odgovornom uredniku u roku od 30 dana od dana objavljivanja informacije u dnevnoj štampi ili dnevnoj radiodifuznoj emisiji, odnosno 60 dana od dana objavljivanja informacije u povremenoj štampi ili povremenoj radiodifuznoj emisiji.

Ako odgovor podnosi lice koje prebiva ili boravi u inostranstvu, rok iznosi 60 dana.

Rok za objavljivanje odgovora i rok za tužbu za objavljivanje odgovora

Član 50.

Odgovorni urednik dužan je da odgovor objavi bez odlaganja, a najkasnije u drugom narednom broju dnevne štampe, odnosno u drugoj narednoj dnevnoj emisiji od prispeća odgovora.

Ako se informacija na koju se odgovara odnosi na učesnika u predizbornoj utakmici, odgovor se objavljuje u prvom narednom broju, odnosno prvoj narednoj emisiji od prispeća odgovora.

Ako odgovorni urednik ne objavi odgovor, tužba za objavljivanje odgovora podnosi se u roku od 30 dana od dana isteka roka za objavljivanje odgovora iz st. 1. i 2. ovog člana.

Rok za tužbu za objavljivanje ispravke i rok za objavljivanje ispravke

Član 51.

Tužba za objavljivanje ispravke podnosi se u roku od tri meseca od dana objavljivanja informacije.

Odgovorni urednik dužan je da ispravku objavi bez odlaganja, a najkasnije u drugom narednom broju dnevne štampe, odnosno u drugoj narednoj dnevnoj emisiji od prispeća presude koja sadrži ispravku, a inače, u prvom narednom broju, odnosno prvoj narednoj emisiji od prispeća presude koja sadrži ispravku.

Ako se informacija koja se ispravlja odnosi na učesnika u predizbornoj utakmici, ispravka se objavljuje u prvom narednom broju, odnosno prvoj narednoj emisiji od prispeća presude koja sadrži ispravku.

Rokovi u slučaju smrti, odnosno prestanka pravnog lica

Član 52.

Ako je lice na koje se odnosi informacija umrlo, odnosno prestalo da postoji u toku roka za traženje objavljivanja odgovora, odnosno roka za tužbu za objavljivanje odgovora, odnosno ispravke, rok teče iznova od dana smrti, odnosno prestanka pravnog lica.

Tužba za objavljivanje odgovora, odnosno ispravke

Član 53.

Tužba se podnosi okružnom sudu na čijem području se nalazi sedište osnivača.

Tužilac može tražiti da sud tuženom naredi objavljivanje odgovora, odnosno ispravke pod pretnjom plaćanja određene primerene novčane svote tužiocu za slučaj neobjavljivanja.

Uz tužbu se obavezno prilaže primerak ili kopija štampane stvari u kojoj je objavljena informacija odnosno, po mogućnosti, tonski ili video zapis emisije u kojoj je objavljena informacija.

Ako se posle podnošenja tužbe promeni odgovorni urednik, a tužilac ne preinači tužbu do zaključenja glavne rasprave, sud odbacuje tužbu.

Za preinačenje tužbe iz stava 4. ovog člana nije potreban pristanak ni prvobitno tuženog ni novog odgovornog urednika.

Do zaključenja glavne rasprave tužilac može preinačiti sadržinu teksta ispravke bez pristanka tuženog.

Sud neće dozvoliti preinačenje ako nađe da se njime zloupotrebljavaju procesna ovlašćenja, a naročito ako je došlo do većeg broja preinačenja, o čemu sud donosi posebno rešenje protiv koga je dozvoljena posebna žalba.

Nalog dostavljanja tonskog, odnosno video zapisa

Član 54.

Odgovorni urednik radiodifuznog javnog glasila koje je objavilo informaciju dužan je da po dostavljanju tužbe za objavljivanje odgovora, odnosno ispravke, a na zahtev suda, neodloženo dostavi sudu tonski, odnosno video zapis emisije, pod pretnjom odlučivanja na njegovu štetu ako to ne učini bez opravdanih razloga.

Podnošenje više odgovora

Član 55.

Ako ovlašćeno lice u roku podnese više sadržinski različitih odgovora, bilo istovremeno bilo jedan za drugim, odgovorni urednik će objaviti onaj koji je označen kao merodavan.

Ako nijedan odgovor nije označen kao merodavan, odgovorni urednik će objaviti poslednji prispeli odgovor, a ako su odgovori prispeli istovremeno, objaviće onaj koji je najpotpuniji.

Načelo jedankosti informacije i odgovora, odnosno ispravke

Član 56.

Odgovor, odnosno ispravka objavljuje se u istom delu glasila, u istom izdanju, u istoj rubrici, na istoj stranici, sa istom opremom, odnosno u istom delu emisije, kao što je bila objavljena informacija na koju se odgovara, i to pod istim naslovom, a uz oznaku "odgovor", odnosno "ispravka".

Ako oprema informacije na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja sadrži ilustracije (tabele, fotografije, crteže, video zapis i drugo), i odgovor, odnosno ispravka može sadržati ilustracije.

Odgovor, odnosno ispravka objavljuje se ođednom iscela, osim ako je informacija na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja objavljivana u nastavcima, a obim odgovora, odnosno ispravke iziskuje objavljivanje u nastavcima.

Ako je emisija u kojoj je objavljena informacija na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja bila jedina ili poslednja u seriji, odgovor, odnosno ispravka ce se objaviti u najsrodnijoj emisiji ili u najpribližnijem terminu.

Ako je glasilo u kome je objavljena informacija na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja prestalo da postoji, odgovor, odnosno ispravka objavljuje se u najsrodnijem glasilu ili putem drugog sredstva javnog informisanja na trošak lica na koje su presla prava i obaveze glasila, a ako nema pravnog sledbenika, objavljuje se u najsrodnijem glasilu ili putem drugog javnog glasila na trošak lica koje je bilo osnivač ili odgovorni urednik u vreme objavljivanja informacije na koju se odgovara.

Ako se u istom glasilu ponovo objavljuje informacija za koju je objavljen odgovor, odnosno ispravka, ili ako se objavljuje informacija za koju je u drugom glasilu već objavljen odgovor, odnosno ispravka, mora se istovremeno označiti čiji je odgovor, odnosno ispravka objavljen, kada i gde, a na zahtev, objaviti odgovor, odnosno ispravku.

Odgovor, odnosno ispravka objavljuje se na jeziku na kojem je objavljena informacija na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja.

Ako je odgovor, odnosno ispravka sastavljena na jeziku koji je različit od jezika na kojem je objavljena informacija na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja, odgovorni urednik dužan je da objavi odgovor, odnosno ispravku ako lice koje ima pravo na odgovor, odnosno ispravku o svom trošku prevede odgovor, odnosno ispravku na jezik na kojem je objavljena informacija na koju se odgovara, odnosno koja se ispravlja.

Zabrana preinačenja i komentarisanja odgovora, odnosno ispravke

Član 57.

Odgovor, odnosno ispravka objavljuje se bez izmena, izostavljanja i dopuna. Dozvoljene su najneophodnije lektorske izmene koje ne menjaju smisao.

Ako je javno glasilo odgovor, odnosno ispravku objavilo preinačivši je u celosti ili delom, odgovorni urednik je dužan, na zahtev, da objavi izvorni tekst odgovora, odnosno ispravke, odnosno izvorne delove odgovora, odnosno ispravke.

Nije dopušteno komentarisati odgovor, odnosno ispravku u istom broju glasila, odnosno u istoj emisiji u kojoj se objavljuje odgovor, odnosno ispravka, niti u drugim emisijama na dan objavljivanja odgovora, odnosno ispravke.

Lice ima pravo odgovora na komentar, odnosno pravo ispravke komentara.

Razlozi za neobjavljivanje odgovora

Član 58.

Odgovorni urednik nije dužan da objavi odgovor, odnosno sud neće narediti odgovornom uredniku da objavi odgovor ako:

- 1) je odgovor podnelo lice na koje se informacija ne odnosi lično ili drugo neovlašćeno lice;
- 2) je već objavljen odgovor iste sadržine nekog od ovlašćenih lica;
- 3) je u istom glasilu u drugom, jednako vrednom obliku već objavljena reakcija ovlašćenog lica iste sadržine (kao intervju, izjava i drugo);
- 4) još nije pravnosnažno okončana parnica radi objavljivanja ranije podnetog odgovora na istu informaciju;
- 5) u zahtevu za objavljivanje odgovora podnosilac nije naveo svoje ime i adresu, odnosno naziv i sedište, a nedostajući podatak nije poznat redakciji, kao i ako nije potpisao odgovor;
- 6) se odgovor ne odnosi na informaciju na koju podnosilac tvrdi da odgovara;
- 7) nije označena informacija na koju se odgovara (naslov informacije, broj i stranica glasila gde je objavljena, naziv emisije i vreme emitovanja i sl.), a odgovorni urednik ne može jednostavno da utvrdi na koju se informaciju odnosi;
- 8) se odgovor odnosi na mišljenje, a ne na tvrdnju o činjenicama, kao i ako odgovor ne sadrži tvrdnju o činjenicama, već mišljenje;
- 9) se odgovorom ne osporava istinitost, potpunost ili tačnost prenosa informacije, kao i ako se odgovor odnosi na informaciju koja, i da je neistinita, nepotpuna ili netačno prenet, nije podesna da povredi pravo ili interes lica;
- 10) odgovor nije sastavljen na jeziku na kojem je objavljena informacija na koju se odgovara, niti je naknadno preveden na taj jezik;
- 11) je odgovor neprimereno duži od informacije, a podnosilac ga ne primeri u roku za podnošenje odgovora;
- 12) je odgovor podnet po isteku roka za podnošenje odgovora;
- 13) je odgovor nečitljiv, nerazumljiv ili besmislen, a nije uređen pre isteka roka za podnošenje odgovora;
- 14) bi zbog sadržine odgovora njegovo objavljivanje moglo izazvati zabranu objavljivanja informacije, krivicnu ili prekršajnu odgovornost, ili građanskopravnu odgovornost prema trećim licima;
- 15) je već objavljena ispravka ili opoziv iste informacije na koju se odgovara ili je na drugi način postignut učinak radi koga se traži objavljivanje odgovora odnosno dela odgovora, osim ako se radi o ponovljenom objavljivanju informacije;
- 16) je istinitost, potpunost ili tačnost prenosa informacije na koju se odgovara očigledna, opštepoznata ili utvrđena pravnosnažnim aktom nadležnog organa;
- 17) se sadržina informacije na koju se odgovara podudara sa sadržinom informacije koju je autorizovalo lice koje zahteva objavljivanje odgovora;
- 18) je neistinitost, nepotpunost ili netačnost prenosa informacije na koju se odgovora beznačajna;

19) se odgovor odnosi na informaciju saopštenu u javnoj skupštinskoj raspravi, javnoj raspravi u nekom skupštinskom telu, ili u sudskom postupku.

Razlozi za neobjavljivanje odgovora važe i za neobjavljivanje dela odgovora.

Obaveštavanje o razlogu neobjavljivanja odgovora

Član 59.

Ako se javno glasilo, odnosno emisija u kojoj je objavljena informacija na koju se odgovara, objavljuje u razmacima dužim od 30 dana, odgovorni urednik dužan je da u roku od sedam dana od dana prijema zahteva za objavljivanje odgovora obavesti podnosioca zahteva o razlogu zbog koga odbija da objavi odgovor.

Razlozi da sud ne naredi objavljivanje ispravke

Član 60.

Sud neće narediti odgovornom uredniku da objavi ispravku, odnosno deo ispravke: ako tužilac ne dokaže da je objavljena informacija neistinita, nepotpuna ili netačno prenet; ako je informacija neistinita ili nepotpuna, a sud nađe da ne vređa pravo lica na koje se odnosi; ako postoji neki od razloga za neobjavljivanje navedenih u članu 58. stav 1. tač. 1), 2), 4) i 6) do 18) ovog zakona, koji shodno važe za ispravku.

Hitnost sudskog postupka

Član 61.

Postupak u parnicama za objavljivanje odgovora, odnosno ispravke hitan je.

U parnici za objavljivanje odgovora predmet se dodeljuje sudiji istog ili sledećeg dana po prijemu tužbe u sudu.

Glavna rasprava u postupku za objavljivanje odgovora

Član 62.

U parnicama radi objavljivanja odgovora ne zakazuje se pripremno ročište, niti se od tuženoga traži da podnese odgovor na tužbu, a ročišta se zakazuju u razmacima koji ne smeju biti duži od osam dana.

Prvo ročište za glavnu raspravu održaće se u roku od osam dana od dana prijema tužbe u sudu.

Na prvo ročište za glavnu raspravu sud poziva tužioca, tuženog i eventualno svedoke.

U pozivu tužiocu naznačuje se da će se u slučaju njegovog izostanka sa prvog ili bilo kog kasnije ročišta smatrati da je tužbu povukao, a u pozivu tuženom - da se presuda može doneti u slučaju njegovog izostanka sa prvog ročišta, kao i da se u slučaju njegovog izostanka sa kasnijeg ročišta presuda donosi na osnovu do tada utvrđenog činjeničnog stanja.

U parnicama radi objavljivanja odgovora nema mirovanja postupka.

Povraćaj u predašnje stanje može se tražiti u roku od jednog dana od prestanka izuzetnih okolnosti.

Povraćaj u predašnje stanje ne može se tražiti po isteku roka od pet dana od dana propustanja procesne radnje.

Glavna rasprava u postupku za objavljivanje ispravke

Član 63.

U parnicama radi objavljivanja ispravke ne zakazuje se pripremno ročište.

Sud nalaže tuženom da odgovori na tužbu u roku od osam dana od dana dostavljanja tužbe.

Prvo ročište za glavnu raspravu održaće se u roku od 15 dana od prijema odgovora na tužbu, odnosno od isteka roka za odgovor na tužbu.

Na prvo ročište za glavnu raspravu sud poziva tužioca, tuženog i eventualno svedoke.

U pozivu tužiocu naznačuje se da će se u slučaju njegovog izostanka sa prvog ili bilo kog kasnijeg ročišta smatrati da je tužbu povukao, a u pozivu tuženom - da se presuda može doneti u slučaju njegovog izostanka sa prvog ročišta, kao i da se u slučaju njegovog izostanka sa kasnijeg ročišta presuda donosi na osnovu do tada utvrđenog činjeničnog stanja.

U parnicama radi objavljivanja ispravke nema mirovanja postupka.

Donošenje presude i presuda

Član 64.

Sud donosi i javno objavljuje presudu odmah po zaključenju glavne rasprave.

Overeni prepis presude dostavlja se strankama u roku od tri dana od dana donošenja presude.

Ako usvoji tužbeni zahtev za objavljivanje odgovora, odnosno ispravke sud presudom naređuje tuženom da odgovor, odnosno ispravku objavi u roku iz čl. 50. i 51. i na način iz člana 56. ovog zakona.

Žalba i predlog za ponavljanje postupka u postupku za objavljivanje odgovora

Član 65.

Protiv presude stranke mogu izjaviti žalbu u roku od pet dana od dana dostavljanja prepisa presude.

Žalba se ne dostavlja protivnoj strani na odgovor.

U parnici radi objavljivanja odgovora ne primenjuje se odredba o predaji podneska telegrafskim putem, predviđena posebnim zakonom kojim se uređuje parnični postupak.

Blagovremenu i dozvoljenu žalbu, zajedno sa svim spisima, prvostepeni sud dostavlja drugostepenom sudu u roku od dva dana od dana prijema žalbe.

Drugostepeni sud odlučuje o žalbi u roku od pet dana od dana prijema žalbe sa spisima.

Predlog za ponavljanje postupka može se izjaviti iz razloga određenih u članu 421. tač. 1, 2, 4, 5. i 6. Zakona o parničnom postupku i izjavljuje se u roku od osam dana od dana saznanja za razlog zbog koga se ponavljanje traži, a najdocnije u roku od 30 dana od dana pravnosnažnosti presude.

Protiv presude drugostepenog suda ne može se izjaviti revizija.

Žalba, predlog za ponavljanje postupka i revizija u postupku za objavljivanje ispravke

Član 66.

Protiv presude stranke mogu izjaviti žalbu u roku od osam dana od dana dostavljanja prepisa presude.

Žalba se dostavlja protivnoj strani na odgovor bez odlaganja, a najdocnije u roku od tri dana od prijema žalbe.

Rok za odgovor na žalbu iznosi tri dana od dana prijema.

Blagovremenu i dozvoljenu žalbu, zajedno sa svim spisima, prvostepeni sud dostavlja drugostepenom sudu u roku od pet dana od dana prijema odgovora na žalbu, odnosno po isteku roka za odgovor na žalbu.

Drugostepeni sud odlučuje o žalbi u roku od osam dana od dana prijema žalbe sa spisima.

Predlog za ponavljanje postupka može se izjaviti iz razloga određenih u članu 421. tač. 1, 2, 4, 5. i 6. Zakona o parničnom postupku, i izjavljuje se u roku od osam dana od dana saznanja za razlog zbog koga se ponavljanje traži, a najdocnije u roku od 30 dana od dana pravnosnažnosti presude.

Revizija je dozvoljena protiv drugostepene presude ako je tužbeni zahtev odbijen, a izjavljuje se u roku od 15 dana od dana dostavljanja drugostepene presude.

Dostavljanje pravnosnažne presude osnivaču

Član 67.

Overeni prepis pravnosnažne presude kojom je naređeno objavljivanje odgovora, odnosno ispravke dostavlja se odmah i osnivaču javnog glasila.

Promena odgovornog urednika posle donošenja presude

Član 68.

Ako se odgovorni urednik promeni posle donošenja pravnosnažne presude kojom je naređeno objavljivanje odgovora, odnosno ispravke, obaveza objavljivanja, utvrđena u presudi, prelazi na novog odgovornog urednika.

Posledice prekoračenja rokova

Član 69.

Ako sud prekorači rokove iz člana 62. stav 2, člana 64. stav 2, člana 65. stav 4. i člana 67. odnosno iz čl. 63. i 66. ovog zakona, predsednik suda, na predlog tužioca, bez odlaganja dodeljuje predmet u rad drugom veću.

Radnje koje je preduzelo veće kome je predmet prvobitno dodeljen u rad i radnje stranaka koje su pred tim većem preduzete - ostaju u važnosti i ne moraju se ponavljati.

Shodna primena zakona o parničnom postupku

Član 70.

Ako ovim zakonom nije drugačije određeno, u parnicama radi objavljivanja odgovora, odnosno ispravke shodno se primenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak.

3. PROPUŠTANJE OBJAVLJIVANJA INFORMACIJE

Tužba za propuštanje objavljivanja informacije

Član 71.

Ako postoji konkretna opasnost ponovnog objavljivanja, lice može tužbom zahtevati da sud zabrani odgovornom uredniku da ponovo objavi neistinitu, nepotpunu ili drugu nedopuštenu informaciju koja vređa njegovo pravo, kao i da mu zapreti plaćanjem primerene svote novca predlagaču za slučaj da postupi protivno zabrani.

Sud može, na zahtev lica iz stava 1. ovog člana, narediti odgovornom uredniku da, bez naknade, u roku iz člana 51. st. 2. i 3. ovog zakona objavi presudu kojom je zabranio ponovno objavljivanje informacije, ako nije već objavljena ispravka ili opoziv (povlačenje tvrdnje) ili presudom već naređeno objavljivanje ispravke ili opoziva.

Tuženi snosi troškove parničnog postupka ako je opasnost od objavljivanja prestala posle podnošenja tužbe.

Primena drugih odredaba ovog zakona

Član 72.

Na propuštanje objavljivanja informacije shodno se primenjuju odredbe člana 48, člana 53. st. 3, 4. i 5, čl. 54. i 60, člana 61. stav 1. i čl. 63, 64, 66, 68, 69. i 70. ovog zakona.

Na objavljivanje presude iz člana 71. stav 2. ovog zakona shodno se primenjuju odredbe člana 53. stav 2. i čl. 56. i 57. ovog zakona.

Privremena zabrana ponovnog objavljivanja informacije

Član 73.

Lice čije bi pravo bilo povređeno objavljivanjem neistinite, nepotpune ili druge nedopuštene informacije može zahtevati da sud privremenom merom, do pravnosnažnog okončanja postupka, zabrani odgovornom uredniku da ponovo objavi informaciju, kao i da mu zapreti plaćanjem primerene svote novca predlagaču za slučaj da postupi protivno toj zabrani.

Predlagač mora učiniti verovatnim da postoji konkretna opasnost da će informacija biti ponovo objavljena, da je informacija neistinita, nepotpuna ili da bi inače njeno objavljivanje bilo nedopušteno, kao i da od objavljivanja preti znatnija materijalna ili nematerijalna šteta.

Sud o predlogu za određivanje privremene mere mora odlučiti bez odlaganja, a najkasnije u roku od 48 sati od podnošenja predloga.

Prigovor protiv odluke o određivanju privremene mere izjavljuje se u roku od 48 sati od prijema odluke, a sud o prigovoru odlučuje u roku od 48 sati.

4. INFORMACIJA O ISHODU KRIVIČNOG POSTUPKA

Pravo na objavljivanje informacije

Član 74.

Ako je javno glasilo objavilo da je protiv određenog lica pokrenut krivični postupak, to lice ima pravo, kada se postupak okonča, da od odgovornog urednika

zahteva da, bez naknade, objavi informaciju o pravnosnažnom obustavljanju postupka, odbijanju optužbe odnosno oslobađanju od optužbe.

Rok za podnošenje zahteva i sadržaj informacije

Član 75.

Zahtev se podnosi odgovornom uredniku najkasnije u roku od 30 dana od dana pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka.

Informacija čije se objavljivanje traži može da sadrži samo činjenice koje se odnose na pravnosnažno okončanje postupka, a ne i mišljenja i komentare povodom prvobitne informacije.

Rok za objavljivanje informacije

Član 76.

Informacija se objavljuje u prvom broju odnosno emisiji po prispeću zahteva za njeno objavljivanje.

Razlozi za neobjavljivanje

Član 77.

Odgovorni urednik nije dužan da objavi informaciju, odnosno deo informacije, iz člana 74. ovog zakona, ako:

- 1) objavljivanje zahteva neovlašćeno lice;
- 2) je u istom javnom glasilu već objavljena sadržinski istovetna istinita i potpuna informacija o okončanju krivičnog postupka;
- 3) ovlašćeno lice u zahtevu za objavljivanje nije navelo ime i adresu, a nedostajući podatak nije poznat redakciji, kao i ako ovlašćeno lice nije potpisalo zahtev;
- 4) u zahtevu nije označena prvobitna informacija, a ne može se jednostavno utvrditi na koju se informaciju odnosi;
- 5) informacija sadrži samo mišljenja ili komentare povodom prvobitne informacije;
- 6) je neistinita informacija ili deo informacije o pravnosnažnom obustavljanju postupka, odbijanju optužbe, odnosno oslobađanju od optužbe;
- 7) je informacija ili deo te informacije neprimerene dužine, a podnosilac, na zahtev javnog glasila, ne primeri njenu dužinu u roku od 15 dana od dana kada mu za to javno glasilo uputi zahtev;
- 8) je zahtev za objavljivanje podnet po isteku roka;
- 9) je sadržina informacije, odnosno dela informacije takva da bi njeno objavljivanje izazvalo krivičnu ili prekršajnu odgovornost ili građanskopravnu odgovornost prema trećim licima.

Primena drugih odredaba ovog zakona

Član 78.

Na objavljivanje informacije o ishodu krivičnog postupka shodno se primenjuju odredbe čl. 56. i 57. ovog zakona.

5. NOVČANA NAKNADA ŠTETE

Pravo na naknadu štete

Član 79.

Svako lice na koje se odnosi netačna, nepotpuna ili druga informacija čije je objavljivanje u skladu sa ovim zakonom zabranjeno, kao i lice kome nije objavljena ispravka, odgovor ili druga informacija čije objavljivanje ima pravo da traži od javnog glasila, u skladu sa ovim zakonom, a koje zbog njenog objavljivanja, odnosno neobjavljivanja trpi štetu, ima pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete u skladu sa opštim propisima i odredbama ovog zakona, nezavisno od drugih pravnih sredstava koja tom licu stoje na raspolaganju.

Solidarna odgovornost

Član 80.

Novinar, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila koji su pre objavljivanja s pažnjom primerenom okolnostima mogli utvrditi neistinitost ili nepotpunost informacije, solidarno odgovaraju za materijalnu i nematerijalnu štetu prouzrokovanu objavljivanjem informacije.

Ista obaveza postoji kada je šteta prouzrokovana nedopuštenim objavljivanjem istinite informacije (iz privatnog života, prebacivanje za izvršeno krivično delo i drugo), kao i u drugim slučajevima nedopuštenog objavljivanja informacija.

Odgovornost novinara

Član 81.

Autor informacije koji je novinar odgovara za štetu nastalu objavljivanjem neistinite, nepotpune ili druge informacije čije je objavljivanje nedopušteno, ako se dokaže da je šteta nastala njegovom krivicom.

Isključenje odgovornosti

Član 82.

Novinar, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila ne odgovaraju za štetu ako je neistinita ili nepotpuna informacija verno prenet iz javne skupštinske rasprave ili javne rasprave u skupštinskom telu ili iz sudskog postupka ili iz dokumenta nadležnog državnog organa.

Proširenje odgovornosti iz člana 198. st. 1. i 2. Zakona o obligacionim odnosima

Član 83.

Autor, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila koji su pre objavljivanja s pažnjom primerenom okolnostima mogli utvrditi neistinitost ili nepotpunost informacije odgovaraju za štetu.

Objektivna odgovornost države

Član 84.

Za štetu prouzrokovanu objavljivanjem neistinite ili nepotpune informacije koja potiče od državnog organa uvek odgovara država, bez obzira na krivicu.

Rok za tužbu za naknadu štete

Član 85.

Tužba za naknadu štete podnosi se u roku od šest meseci od dana objavljivanja informacije.

Hitnost sudskog postupka

Član 86.

Postupak u parnicama za naknadu štete hitan je.

Glavna rasprava u postupku za naknadu štete

Član 87.

U parnicama za naknade štete ne zakazuje se pripremno ročište.

Sud nalaže tuženom da odgovori na tužbu u roku od osam dana od dana dostavljanja tužbe.

Prvo ročište za glavnu raspravu održaće se u roku od 15 dana od prijema odgovora na tužbu, odnosno od isteka roka za odgovor na tužbu.

Na prvo ročište za glavnu raspravu sud poziva tužioca, tuženog i eventualno svedoke.

U pozivu tužiocu naznačuje se da će se u slučaju njegovog izostanka sa prvog ili bilo kog kasnijeg ročišta smatrati da je tužbu povukao, a u pozivu tuženom - da se presuda može doneti u slučaju njegovog izostanka sa prvog ročišta, kao i da se u slučaju njegovog izostanka sa kasnijeg ročišta presuda donosi na osnovu do tada utvrđenog činjeničnog stanja.

U parnicama za naknadu štete nema mirovanja postupka.

Donošenje presude

Član 88.

Sud donosi i javno objavljuje presudu odmah po zaključenju glavne rasprave.

Overeni prepis presude dostavlja se strankama u roku od tri dana od dana donošenja presude.

Žalba, predlog za ponavljanje postupka i revizija u postupku za naknadu štete

Član 89.

Protiv presude stranke mogu izjaviti žalbu u roku od osam dana od dana dostavljanja prepisa presude.

Žalba se dostavlja protivnoj strani na odgovor bez odlaganja, a najdocije u roku od tri dana od prijema žalbe.

Rok za odgovor na žalbu iznosi tri dana od dana prijema.

Blagovremenu i dozvoljenu žalbu, zajedno sa svim spisima, prvostepeni sud dostavlja drugostepenom sudu u roku od pet dana od dana prijema odgovora na žalbu, odnosno po isteku roka za odgovor na žalbu.

Drugostepeni sud odlučuje o žalbi u roku od osam dana od dana prijema žalbe sa spisima.

Revizija se izjavljuje u roku od 15 dana od dana dostavljanja drugostepene presude.

Objavljivanje presude u javnom glasilu

Član 90.

Odgovorni urednik dužan je da presudu kojom je izrečena obaveza naknade štete objavi bez ikakvog komentara i bez odlaganja, a najkasnije u drugom narednom broju dnevne štampe, odnosno u drugoj narednoj dnevnoj emisiji od pravnosnažnosti presude.

Ako odgovorni urednik ne postupi u skladu sa odredbom iz stava 1. ovog člana, sud nadležan za donošenje rešenja o izvršenju presude, na predlog tužioca, izreći će odgovornom uredniku novčanu kaznu, po odredbama zakona kojim se uređuje izvršni postupak, i doneti rešenje o izvršenju odluke o toj novčanoj kazni.

IX. NADZOR

Član 91.

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši republički organ državne uprave nadležan za poslove javnog informisanja, a na teritoriji autonomne pokrajine, pokrajinski organ uprave nadležan za poslove javnog informisanja.

X. KAZNE NE ODREDBE

Privredni prestup

Član 92.

Novčanom kaznom od 100.000,00 do 1.000.000,00 dinara kazniće se za privredni prestup pravno lice koje se bavi distribucijom javnih glasila koje odbije da distribuira necije javno glasilo bez opravdanog razloga, odnosno za distribuciju postavi uslove suprotne trzisnim principima (član 16.).

Za privredni prestup iz stava 1. ovog člana, novčanom kaznom od 10.000,00 do 200.000,00 dinara, kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu koje je distributer javnih glasila.

Prekršaji

Član 93.

Novčanom kaznom od 100.000,00 do 1.000.000,00 dinara kazniće se za prekršaj osnivač javnog glasila koji je pravno lice:

1) ako javno glasilo objavi bez impresuma propisane sadržine ili ga ne objavi na propisan način (čl. 26-28);

2) ako nije imenovan odgovorni urednik, ako glavni urednik nema i svojstvo odgovornog urednika, ako je za odgovornog urednika imenovano lice koje uživa imunitet od odgovornosti, odnosno lice koje nema prebivalište na teritoriji Republike Srbije (član 30);

3) ako ne ispunjava obavezu čuvanja zapisa (član 35);

4) ako ne stavi zapis javnog glasila na uvid u skladu sa odredbama ovog zakona (član 36).

Za prekršaj iz stava 1. ovog člana, novčanom kaznom od 10.000,00 do 200.000,00 dinara, kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu koje je osnivač javnog glasila.

Član 94.

Novčanom kaznom od 5.000,00 do 60.000,00 dinara kazniće se za prekršaj odgovorni urednik javnog glasila, ako istovremeno sa odgovorom, ispravkom, naknadnom informacijom o ishodu krivičnog postupka, odnosno presudom objavi njihov komentar (čl. 57. i 90).

Član 95.

Novčanom kaznom od 30.000,00 do 200.000,00 dinara kazniće se za prekršaj odgovorni urednik javnog glasila:

1) ako se u objavljenoj informaciji neko označi učiniojem kakvog kažnjivog dela, odnosno oglasi krivim ili odgovornim pre pravnosnažne odluke suda ili drugog nadležnog organa (član 37);

2) ako sadržaj javnog glasila koji može ugroziti razvoj maloletnika nije jasno i vidno označen, odnosno ako je maloletnik učinjen prepoznatljivim u objavljenoj informaciji koja je podesna da povredi njegovo pravo ili interes (član 41. st. 2. i 3);

3) ako odgovor, ispravku, naknadnu informaciju o ishodu krivičnog postupka, odnosno presudu ne objavi po pravnosnažnoj sudskoj odluci, ili ne objavi u rokovima i na način predviđen ovim zakonom (član 39. stav 1; član 50. st. 2. i 3; član 51. st. 2. i 3; čl. 56. i 64; član 71. stav 2; član 76; član 90. stav 1);

4) ako objavljivanje odgovora, ispravke, naknadne informacije o ishodu krivičnog postupka, odnosno presude uslovljava plaćanjem naknade (član 39. stav 1; član 47. stav 1; član 71. stav 2; član 74. stav 1; član 90. stav 1).

Član 96.

Novčanom kaznom od 30.000,00 do 200.000,00 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice - distributer javnog glasila koji na način dostupan maloletnicima starijim od 14 godina javno izloži štampanu stvar sa pornografskim sadržajem, odnosno štampanu stvar koja na naslovnoj ili poslednjoj strani sadrži pornografiju i koja nema vidno upozorenje da sadrži pornografiju, kao i upozorenje da nije namenjena maloletnicima (član 42).

Novčanom kaznom od 3.000,00 do 20.000,00 dinara, za prekršaj iz stava 1. ovog člana, kazniće se preduzetnik koji je distributer javnog glasila.

Novčanom kaznom od 3.000,00 do 20.000,00 dinara, za prekršaj iz stava 1. ovog člana, kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu koje je distributer javnog glasila.

Član 97.

Novčanom kaznom od 20.000,00 dinara do 400.000,00 dinara kazniće se za prekršaj distributer - preduzetnik koji odbije da distribuira nečije javno glasilo bez opravdanog razloga ili koji za distribuciju nečijeg javnog glasila postavi uslove suprotne tržišnim principima (član 16).

Član 98.

Novčanom kaznom od 100.000,00 do 1.000.000,00 dinara kazniće se za prekršaj fizičko lice koje osnuje javno glasilo a da nije osnovalo pravno lice kao osnivača javnog glasila (član 14).

Član 99.

Novčanom kaznom od 30.000,00 do 200.000,00 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice koje kao autora informacije objavljene u javnom glasilu oznaci lice koje nije njen autor.

Novčanom kaznom od 3.000,00 do 20.000,00 dinara, za prekršaj iz stava 1. ovog člana, kazniće se fizičko lice.

Novčanom kaznom od 3.000,00 do 20.000,00 dinara, za prekršaj iz stava 1. ovog člana, kazniće se odgovorno lice u pravnom licu.

Član 100.

Sredstva ostvarena od novčanih kazni predviđenih čl. 92. do 99. ovog zakona uplaćuju se na poseban račun pod kontrolom Ministarstva finansije i ekonomije Republike Srbije i raspoređuju javnim glasilima, odnosno novinarima koji su pretrpeli finansijsku štetu i štetu u opremi i sredstvima za rad u vreme primene Zakona o javnom informisanju ("Službeni glasnik RS", br. 36/98 i 1/01).

XI. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 101.

Osnivači javnih glasila dužni su da svoju organizaciju i opšte akte usklade sa odredbama ovog zakona u roku od 90 dana od dana njegovog stupanja na snagu.

Javna glasila čiji su osnivači država i teritorijalna autonomija, ili ustanova, odnosno preduzeće koje je u pretežnom delu u državnoj svojini ili javno glasilo koje se u celini ili pretežnim delom finansira iz javnih prihoda, a na koja se ne primenjuju odredbe zakona kojim se uređuje oblast radiodifuzije, prestaju sa radom u roku od dve godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 102.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaju da važe odredbe Zakona o javnom informisanju ("Službeni glasnik RS", broj 36/98 i "Službeni glasnik RS", broj 11/2001) koje se odnose na upis u registar javnih glasila i objavljivanje odgovora i ispravke, Zakon o osnovama sistema javnog informisanja ("Službeni list SFRJ", broj 84/90 i "Službeni list SRJ", broj 11/93, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96), kao i Zakon o unosu i rasturanju inostranih sredstava masovnog komuniciranja i o inostranoj informativnoj delatnosti u Jugoslaviji ("Službeni list SFRJ", broj 39/74 i 74/87 i "Službeni list SRJ", broj 24/94 i 28/96), osim odredaba kojima se uređuje položaj inostranih informativnih ustanova i predstavnika inostranih sredstava informisanja.

Član 103.

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije".

Z A K O N

O RADIODIFUZIJI

USVOJEN 18. JULA 2002.

I. OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1.

Ovim zakonom se: uređuju uslovi i način obavljanja radiodifuzne delatnosti, u skladu sa međunarodnim konvencijama i standardima; osniva Republička radiodifuzna agencija, kao i ustanove javnog radiodifuznog servisa; utvrđuju uslovi i postupak za izdavanje dozvola za emitovanje radio i televizijskog programa; uređuju i druga pitanja od značaja za oblast radiodifuzije.

Član 2.

Odredbe ovog zakona ne odnose se na uslove i postupak izdavanja dozvola za radiodifuzne stanice, kao i na uslove i postupak za sticanje prava emitera na postavljanje, upotrebu i održavanje emisionih fiksnih i mobilnih uređaja.

Načela regulisanja odnosa u oblasti radiodifuzije

Član 3.

Regulisanje odnosa u oblasti radiodifuzije zasniva se na načelima:

- 1) slobode, profesionalizma i nezavisnosti radiodifuznih javnih glasila, kao garancije ukupnog razvoja demokratije i društvene harmonije;
- 2) racionalnog i efikasnog korišćenja radiofrekvencijskog spektra kao ograničenog prirodnog bogatstva;
- 3) zabrane svakog oblika cenzure i/ili uticaja na rad radiodifuznih javnih glasila, čime se garantuje njihova nezavisnost, nezavisnost njihovih redakcija i novinara;
- 4) pune afirmacije građanskih prava i sloboda, a posebno slobode izražavanja i pluralizma mišljenja;
- 5) primene međunarodno priznatih normi i principa koji se odnose na oblast radiodifuzije, a naročito poštovanja ljudskih prava u ovoj oblasti;
- 6) objektivnosti, zabrane diskriminacije i javnosti postupka izdavanja dozvola za emitovanje;
- 7) podsticanja razvoja radiodifuzije i stvaralaštva u oblasti radija i televizije u Republici Srbiji.

Definicije

Član 4.

Izrazi upotrebljeni u ovom zakonu, ako nije drukčije određeno, imaju sledeće značenje:

- 1) **Radiodifuzija:** opšti pojam za radio i televiziju kao elektronske medije masovne komunikacije, koja se ostvaruje posredstvom analognog ili digitalnog prenosa teksta, govora, zvuka, nepokretnih i pokretnih slika u vidu programskih sadržaja namenjenih najširoj javnosti putem radio talasa ili kablovskih distributivnih sistema do odgovarajućih prijemnih uređaja;

2) **Radiofrekvencija:** osnovni fizički parametar elektromagnetnih talasa ili radio talasa koji se slobodno prostiru kroz prostor i čije se vrednosti konvencionalno nalaze u opsegu od 3 KHz do 3000 GHz;

3) **Zona pokrivanja:** oblast u okolini nekog predajnika u kojoj je zadovoljen uslov da je intenzitet elektromagnetnog signala veći od minimalno neophodnog za kvalitetan prijem bez prisustva drugih ometajućih signala;

4) **Zona servisa (opsluživanja):** oblast u okolini nekog predajnika u kojoj je ispunjen uslov kvalitetnog prijema signala u realnim uslovima. Servisna zona u realnim uslovima je uvek manja od zone pokrivanja;

5) **Željena zona servisa:** geografska oblast ili administrativno područje kojem je namenjen radiodifuzni servis. željena zona servisa (opsluživanja) u zavisnosti od potreba jeste pojedinačna servisna zona ili zbir servisnih zona svakog predajnika. željena zona servisa (opsluživanja) u slučaju mreže predajnika, predstavlja zbir pojedinačnih servisnih zona svakog predajnika;

6) **Radio/TV mreža:** dva ili više predajnika ili repetitora ili njihova kombinacija koji emituju isti program u isto vreme;

7) **Umrežavanje:** uspostavljanje privremene radio, odnosno televizijske mreže putem zemaljskih, kablovskih ili satelitskih veza između dva ili više emitera sa ciljem neposrednog prenosa radio, odnosno televizijskog programa;

8) **Radiodifuzna organizacija (u daljem tekstu: "emiter"):** fizičko ili pravno lice koje je registrovano za delatnosti proizvodnje i emitovanja radio ili televizijskog programa kome je, u skladu sa ovim zakonom, izdata dozvola za emitovanje programa;

9) **Javni radiodifuzni servis:** proizvodnja, kupovina, obrada i emitovanje informativnih, obrazovnih, kulturno-umetničkih, dečijih, zabavnih, sportskih i drugih radio i televizijskih programa koji su od opšteg interesa za građane, a naročito u cilju ostvarivanja njihovih ljudskih i građanskih prava, razmene ideja i mišljenja, negovanja političke, polne, međunacionalne i verske tolerancije, kao i očuvanja nacionalnog identiteta;

10) **Nezavisna produkcija:** radio i televizijski programi namenjeni isključivo radiodifuziji koje proizvode fizička ili pravna lica registrovana za tu delatnost, a koja nisu emiter programa koji proizvode;

11) **Oglasna poruka (reklama):** promotivna poruka koja ima za cilj da predstavi i skrene pažnju na određeni proizvod, uslugu ili firmu, odnosno da navede potrošače da koriste, odnosno kupe dotični proizvod ili uslugu;

12) **Oglašavanje (reklamiranje):** emitovanje oglasnih poruka (reklama) uz novčanu naknadu ili drugi oblik naknade;

13) **Sponzorstvo:** bilo koje učešće fizičkog ili pravnog lica, koje se ne bavi delatnošću proizvodnje radio i/ili televizijskog programa, niti proizvodnjom audiovizuelnih dela, u finansiranju radio i/ili televizijskih programa, s ciljem da promoviše svoje ime, zaštitni znak, ugled, aktivnosti ili proizvode;

14) **Telekupovina:** radio ili televizijska prezentacija upotrebne ili kakve druge vrednosti ili osobine proizvoda ili usluga sa ciljem prodaje na neposredan način;

15) **Kablovski distributivni sistem (u daljem tekstu: "KDS"):** pretežno kablovska telekomunikaciona mreža namenjena distribuciji radio i televizijskog programa, kao i pružanju drugih telekomunikacionih usluga.

Saradnja sa regulatornim telom nadležnim za oblast telekomunikacija

Član 5.

Republička radiodifuzna agencija i regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija osnovano posebnim zakonom kojim se uređuje oblast

telekomunikacija, imaju obavezu da, u skladu i na način predviđen odredbama ovog zakona i posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija, međusobno sarađuju i koordiniraju svoj rad u cilju racionalnog i efikasnog korišćenja radiofrekvencijskog spektra i dosledne primene ovog i posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija.

II. REPUBLIČKA RADIODIFUZNA AGENCIJA

1. Pravni status

Osnivanje

Član 6.

Radi obezbeđivanja uslova za efikasno sprovođenje i unapređivanje utvrđene radiodifuzne politike u Republici Srbiji na način primeren demokratskom društvu, osniva se Republička radiodifuzna agencija (u daljem tekstu: Agencija) kao samostalna, odnosno nezavisna organizacija koja vrši javna ovlašćenja, u skladu sa ovim zakonom i propisima donetim na osnovu ovog zakona.

Agencija je samostalni pravni subjekt i funkcionalno je nezavisna od bilo kog državnog organa, kao i od svih organizacija i lica koja se bave delatnošću proizvodnje i emitovanja radio i televizijskih programa i/ili sa njom povezanim delatnostima.

Pravni subjektivitet i zastupanje

Član 7.

Agencija ima svojstvo pravnog lica.

Organ Agencije je Savet Agencije koji donosi sve odluke o pitanjima iz nadležnosti Agencije.

Agenciju predstavlja i zastupa predsednik Saveta Agencije, a u slučaju njegove sprečenosti, Agenciju zastupa zamenik predsednika Saveta Agencije.

Predsednik Saveta Agencije, odnosno zamenik predsednika Saveta Agencije kada vrši njegovu funkciju može, u celini ili delimično, preneti funkciju zastupanja Agencije drugom članu Saveta Agencije, samo na osnovu odluke Saveta Agencije.

2. Nadležnost Agencije

Član 8.

Agencija je nadležna da:

- 1) donosi Strategiju razvoja radiodifuzije u Republici Srbiji, uz saglasnost Vlade Republike Srbije;
- 2) vrši kontrolu i stara se o doslednoj primeni odredaba ovog zakona;
- 3) izdaje dozvole za emitovanje programa i propisuje obrazac za te dozvole;
- 4) propisuje tehničke, organizacione i programske uslove za proizvodnju i emitovanje programa, u skladu sa odredbama ovog zakona;
- 5) propisuje pravila koja su obavezujuća za emitere, a kojima se obezbeđuje sprovođenje radiodifuzne politike u Republici Srbiji;
- 6) vrši nadzor nad radom emitera u Republici Srbiji;
- 7) odlučuje o predstavkama fizičkih i pravnih lica i o prigovorima emitera u vezi sa radom drugih emitera;
- 8) daje mišljenje nadležnim državnim organima u vezi sa pristupanjem međunarodnim konvencijama koje se odnose na oblast radiodifuzije;

9) preduzima odgovarajuće mere prema emiterima, u skladu sa ovim zakonom;

10) obavlja i druge poslove, u skladu sa ovim zakonom.

11) Pored nadležnosti iz stava 1. ovog člana, Agencija obavlja i poslove koji se odnose na preduzimanje mera u oblasti radiodifuzije u cilju :

1) zaštite maloletnika ;

2) primene propisa o autorskim i srodnim pravima;

3) sprečavanja emitovanja programa koji sadrže informacije kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja određenoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi ili polu.

Poslove iz stava 1. tač. 1), 2), 3) i 6) ovog člana Agencija obavlja kao poverene poslove.

Donošenje strategije razvoja radiodifuzije

Član 9.

Agencija, u saradnji sa regulatornim telom nadležnim za oblast telekomunikacija donosi Strategiju razvoja radiodifuzije u Republici Srbiji kojom, na osnovu sagledavanja različitih potreba građana i društvenih grupa za informisanjem, obrazovanjem, kulturnim, sportskim i drugim sadržajima, utvrđuje broj i vrstu emitera, željene zone servisa (opsluživanja) i druge parametre za koje se raspisuje javni konkurs.

Kontrola nad sprovođenjem ovog zakona

Član 10.

Kontrola nad sprovođenjem ovog zakona obuhvata kontrolu rada emitera u pogledu dosledne primene i afirmisanja načela na kojima se zasniva regulisanje odnosa u oblasti radiodifuzije, kao i u izvršavanju drugih obaveza koje po odredbama ovog zakona imaju emiteri.

Izdavanje dozvola za emitovanje

Član 11.

Za emitovanje programa putem zemaljskog, kablovskog ili satelitskog prenosa, digitalnog ili analognog, Agencija izdaje dozvolu po postupku i prema kriterijumima utvrđenim ovim zakonom.

Emitovanje programa putem globalne informatičke mreže (Internet njebcasting) ne podleže obavezi pribavljanja dozvole, ali se odredbe ovog zakona primenjuju na sadržaj programa.

Propisivanje obavezujućih pravila za emitere

Član 12.

Agencija donosi preporuke, uputstva, obavezujuća uputstva i opšta obavezujuća uputstva za emitere, radi efikasnog sprovođenja radiodifuzne politike u Republici Srbiji.

Agencija donosi preporuke u slučaju da postoji neujednačena dozvoljena praksa emitera u primeni odredaba ovog zakona koje se odnose na sadržaj programa.

Agencija donosi uputstvo u slučaju kada postoji sumnja u pogledu dozvoljenosti načina na koji emiter ili grupa emitera koristi dozvolu u vezi sa odredbama ovog zakona koje se odnose na sadržaj programa.

Agencija donosi obavezujuće uputstvo ako u vezi sa pojedinim pitanjem koje se odnosi na sadržaj programa ustanovi neujednačeno ponašanje emitera pri čemu se određeni vidovi tog ponašanja mogu smatrati nedozvoljenim.

Agencija donosi opšte obavezujuće uputstvo radi bližeg uređivanja određenih pitanja koja se odnose na sadržaj programa, nezavisno od postojeće prakse emitera. Opšte obavezujuće uputstvo može da se odnosi na pojedino pitanje koje se tiče sadržaja programa, na veći broj srodnih pitanja, a može da se odnosi i na sva pitanja koja se tiču sadržaja programa (kodeks ponašanja emitera).

Nepostupanje po obavezujućem uputstvu je osnov za izricanje mera opomene i upozorenja emiteru, a nepostupanje po opštem obavezujućem uputstvu je osnov za izricanje svih vrsta mera koje Agencija može preduzimati.

Preporuke, uputstva, obavezujuća uputstva i opšta obavezujuća uputstva objavljuju se na način predviđen statutom Agencije.

Agencija donosi i objavljuje i druge propise u skladu sa ovim zakonom, na način predviđen statutom.

Nadzor nad radom emitera

Član 13.

Agencija vrši nadzor nad radom emitera samostalno ili angažovanjem ovlašćene organizacije.

U vršenju nadležnosti iz stava 1. ovog člana, Agencija je dužna da se posebno stara o tome da emiteri u svemu poštuju uslove pod kojima im je dozvola izdata, što se posebno odnosi na vrstu i kvalitet programa.

Emiteri su dužni da Agenciji omoguće uvid u podatke i ostalu dokumentaciju koja se odnosi na predmet nadzora.

Razmatranje predstavki

Član 14.

Fizička i pravna lica imaju pravo da Agenciji podnose predstavke u vezi sa sadržajem programa emitera, ako smatraju da se tim programima vređaju ili ugrožavaju njihovi lični interesi ili opšti interes.

Agencija je dužna da po prijemu i razmatranju predstavke, predstavku bez odlaganja dostavi emiteru na izjašnjavanje i da mu odredi rok za to, osim ako je predstavka očigledno neosnovana, u kom slučaju je odbacuje i o tome obaveštava podnosioca predstavke.

Ako se emiter ne izjasni u ostavljenom roku, ili obavesti Agenciju da je predstavka neosnovana, a Agencija i pored toga smatra da je predstavka osnovana, dužna je da preduzme odgovarajuće mere prema emiteru, kao i da podnosioca predstavke uputi na koji način može da zaštiti svoj interes.

Odgovarajućim merama iz stava 3. ovog člana smatraju se, naročito:

- 1) mere koje Agencija izriče u skladu sa ovim zakonom;
- 2) podnošenje prekršajne ili krivične prijave, ili iniciranje odgovarajućeg postupka pred nadležnim državnim organom.

Razmatranje prigovora

Član 15.

Emiter može podneti Agenciji prigovor na postupanje drugog emitera usled čega trpi ili može da pretrpi štetu.

Agencija je dužna da prigovor iz stava 1. ovog člana, bez odlaganja, dostavi na izjašnjenje emiteru na koga se prigovor odnosi, a koji je dužan je da se o prigovoru izjasni u roku od 15 dana od dana prijema.

Ako i pored izjašnjenja emitera Agencija smatra da je prigovor osnovan, dužna je da protiv emitera na koga se prigovor odnosi preduzme mere iz člana 14. stav 4. ovog zakona.

Saradnja sa državnim i drugim organima i organizacijama

Član 16.

Agencija daje mišljenje nadležnim državnim organima, na njihov zahtev, u vezi sa pristupanjem međunarodnim konvencijama i drugim sporazumima koji se odnose na oblast radiodifuzije.

Radi razmene iskustava, unapređivanja svog rada i usklađivanja sa međunarodnim iskustvima i standardima, Agencija sarađuje sa odgovarajućim organizacijama drugih država, odnosno sa odgovarajućim međunarodnim organizacijama.

Nadležni državni organi, prilikom pripreme propisa koji se odnose na oblast radiodifuzije, pribavljaju mišljenje Agencije.

Izricanje mera

Član 17.

Agencija može emiteru izreći opomenu i upozorenje, a može mu, u skladu sa odredbama ovog zakona, privremeno ili trajno oduzeti dozvolu za emitovanje programa.

Izuzetno, emiterima - ustanovama javnog radiodifuznog servisa koje ne podležu obavezi pribavljanja dozvole za emitovanje programa od strane Agencije, može se izreći samo opomena i upozorenje.

Agencija može da pred nadležnim sudom ili drugim državnim organom pokrene postupak protiv emitera ili odgovornog lica emitera, ako njegovo činjenje ili nečinjenje ima obeležja dela kažnjivog prema zakonu.

Član 18.

Opomena iz člana 17. st. 1. i 2. ovog zakona izriče se emiteru koji prvi put prekrši neku od obaveza utvrđenih ovim zakonom ili aktom Agencije donetim na osnovu ovog zakona.

Opomena se ne objavljuje u javnim glasilima.

Upozorenje se izriče emiteru koji:

- 1) i pored izrečene opomene nastavi da postupa suprotno obavezama utvrđenim ovim zakonom ili aktom Agencije donetim na osnovu ovog zakona;
- 2) prvi put prekrši neku od obaveza utvrđenih ovim zakonom ali na način da to kršenje ozbiljno ugrožava ostvarivanje načela regulisanja odnosa u oblasti radiodifuzije;
- 3) prekrši neki od uslova koji su sadržani u izdatoj dozvoli za emitovanje programa.

Prilikom izricanja upozorenja Agencija je dužna da izričito navede obavezu koju je emiter povredio, kao i da utvrdi mere koje emiter treba da preduzme kako bi se povreda otklonila.

Upozorenje se objavljuje u javnim glasilima, a obavezno u programu onog emitera na kojeg se upozorenje odnosi.

Emiteru se mogu izreći i mere utvrđene posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija kada se emiter ne pridržava propisanih obaveza.

Agencija je dužna da prilikom izricanja mera obezbedi objektivnost i nepristrasnost, kao i da obezbedi emiteru da se pre izricanja mere izjasni o učinjenim povredama obaveza koje mu se stavljaju na teret.

Agencija propisuje bliža pravila o uslovima i načinu izricanja mera.

Zaštita maloletnika

Član 19.

Agencija se stara o zaštiti maloletnika i poštovanju dostojanstva ličnosti u programima koji se prikazuju posredstvom radija i televizije, o čemu donosi opšte obavezujuće uputstvo.

Agencija se naročito stara da programi koji mogu da naškode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnika ne budu dostupni putem radija ili televizije, izuzev kada je vremenom emitovanja ili tehničkim postupkom obezbeđeno da maloletnici, po pravilu, nisu u prilici da ih vide ili slušaju.

Prikazivanje programa koji teško ugrožavaju fizički, mentalni ili moralni razvoj maloletnika, zabranjeno je.

Zaštita autorskih i srodnih prava

Član 20.

Agencija se stara da svi emiteri primenjuju propise o autorskim i srodnim pravima.

Postupanje suprotno propisima iz stava 1. ovog člana od strane emitera osnov je za izricanje propisanih mera od strane Agencije, nezavisno od drugih pravnih sredstava koja stoje na raspolaganju oštećenom nosiocu autorskog ili srodnog prava.

Suzbijanje govora mržnje

Član 21.

Agencija se stara da programi emitera ne sadrže informacije kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog različite političke opredeljenosti ili zbog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog seksualne opredeljenosti.

Postupanje emitera suprotno zabrani iz stava 1. ovog člana je osnov za izricanje predviđenih mera od strane Agencije, nezavisno od drugih pravnih sredstava koja stoje na raspolaganju oštećenom.

3. Savet Agencije

Sastav Saveta

Član 22.

Savet Agencije (u daljem tekstu: Savet) ima devet članova koji se biraju iz reda uglednih stručnjaka iz oblasti koje su od značaja za obavljanje poslova iz

nadležnosti Agencije (medijski stručnjaci, stručnjaci za oglašavanje, pravnici, ekonomisti, telekomunikacioni inženjeri i drugi).

Izbor Saveta

Član 23.

Članove Saveta bira Narodna skupština Republike Srbije (u daljem tekstu: Skupština), na predlog ovlašćenih predlagača.

Član Saveta je izabran ako je za njegov izbor glasala većina od ukupnog broja narodnih poslanika.

Ovlašćenje i dužnost da predlažu članove Saveta imaju:

- 1) Narodna skupština Republike Srbije;
- 2) Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine;
- 3) Vlada Republike Srbije;
- 4) Izvršno veće Autonomne pokrajine Vojvodine;
- 5) rektori univerziteta u Republici Srbiji, putem zajedničkog dogovora;
- 6) udruženja radiodifuznih javnih glasila u Republici Srbiji, udruženja novinara u Republici Srbiji, profesionalna udruženja filmskih i dramskih umetnika u Republici Srbiji i profesionalna udruženja kompozitora u Republici Srbiji, putem zajedničkog dogovora;

7) domaće nevladine organizacije i udruženja građana koja se prevashodno bave zaštitom slobode govora, zaštitom prava nacionalnih i etničkih manjina i zaštitom prava dece, putem zajedničkog dogovora;

8) crkve i verske zajednice.

9) Devetog člana Saveta predlažu prethodno izabrani članovi Saveta, s tim što predloženi kandidat mora ispunjavati kriterijume za članstvo u Savetu utvrđene ovim zakonom i mora biti lice koje živi i radi na području Autonomne pokrajine Kosova i Metohije.

Predlog za člana Saveta iz stava 4. ovog člana utvrđen je ako je za njega glasalo najmanje pet članova Saveta.

Postupak predlaganja članova Saveta

Član 24.

Svaki ovlašćeni predlagač iz člana 23. stav 3. ovog zakona predlaže kandidata za jednog člana Saveta, s tim što se na listi kandidata obavezno predlažu dva lica. Lica koje ovlašćeni predlagač predlaže ne moraju biti iz reda ovlašćenog predlagača.

Izuzetno, na listi kandidata za izbor člana Saveta koga predlažu prethodno izabrani članovi Saveta, u skladu sa članom 23. st. 4. i 5. ovog zakona, predlaže se samo jedno lice.

Za člana Saveta predlaže se lice koje uživa ugled istaknutog medijskog stručnjaka, stručnjaka za oglašavanje ili istaknutog stručnjaka u oblastima od značaja za rad Agencije.

Skupština bira jednog kandidata sa svake važeće liste.

Ovlašćeni predlagači utvrđuju svoje predloge samostalno, a ako se jedan ovlašćeni predlagač sastoji od više pravnih subjekata, predlog se utvrđuje sporazumno, međusobnim usaglašavanjem.

U slučajevima iz člana 23. stav 3. tačka 7) ovog zakona, podatke o nevladinim organizacijama i udruženjima građana Skupština pribavlja od organa nadležnih za vođenje registra tih organizacija, odnosno udruženja.

Predlog koji se podnosi mora biti potpisan i overen od strane ovlašćenog predlagača i sadržati ime i adresu zastupnika.

Ako predlagači iz člana 23. stav 3. tačka 7) ovog zakona predlože više od jedne liste kandidata, smatraće se važećom ona lista koju potpiše veći broj udruženja, organizacija odnosno asocijacija (ovlašćenih predlagača) koji su u prethodnom periodu imali veći broj sprovedenih akcija, inicijativa i objavljenih publikacija iz oblasti kojom se pretežno bave.

Potpisnici liste kandidata mogu biti samo registrovane organizacije, udruženja i asocijacije.

Ako je predlog liste kandidata podnet suprotno odredbama ovog zakona, Skupština će vratiti podneti predlog ovlašćenom predlagaču da ga u roku od 15 dana uskladi sa ovim zakonom.

Skupština će ovlašćenim predlagačima vratiti podnete predloge i kada nije u mogućnosti da utvrdi koja lista kandidata je važeća, u smislu stava 8. ovog člana, u kom slučaju su ovlašćeni predlagači obavezni da Skupštini u roku od 15 dana dostave usaglašeni predlog.

Skupština će, najmanje 30 dana pre odlučivanja o izboru članova Saveta, na pogodan način, javno objaviti sve važeće liste kandidata koje su ovlašćeni predlagači podneli sa osnovnim biografskim podacima predloženih kandidata.

Skupština može, pre odlučivanja o izboru članova Saveta, organizovati javni razgovor sa svim predloženim kandidatima radi sticanja uvida u njihove sposobnosti za obavljanje poslova iz nadležnosti Agencije.

Ukoliko sa neke od lista kandidata za člana Saveta nijedan kandidat ne dobije dovoljan broj glasova iz člana 23. stav 2. izbor će se obaviti na osnovu nove liste kandidata koju će ovlašćeni predlagač dostaviti najkasnije u roku od 15 dana od dana odlučivanja o prethodno podnetoj listi.

Nespojivost sa članstvom u Savetu

Član 25.

Članovi Saveta ne mogu biti:

1) savezni poslanici, narodni poslanici i poslanici skupština autonomnih pokrajina;

2) izabrana, imenovana i postavljena lica u Saveznoj vladi, Vladi Republike Srbije (u daljem tekstu: Vlada) i izvršnim organima autonomnih pokrajina (ministri, njihovi zamenici, pomoćnici, kao i rukovodioci posebnih organizacionih celina pod neposrednom kontrolom Vlade i izvršnih organa i drugi funkcioneri);

3) funkcioneri političkih stranaka (predsednici stranaka, članovi predsedništava, njihovi zamenici, članovi izvršnih i glavnih odbora, kao i drugi stranački funkcioneri);

4) lica koja, kao vlasnici udela, akcionari, članovi organa upravljanja, članovi nadzornih organa, zaposleni, lica pod ugovorom i sl. imaju interesa u pravnim licima koja se bave delatnošću proizvodnje i/ili emitovanja radio i televizijskog programa ili sa njom povezanim delatnostima (reklamiranje, telekomunikacije i sl.), tako da bi članstvo takvog lica u Savetu moglo da dovede do sukoba interesa;

5) lica koja su pravosnažno osuđena za krivično delo protiv službene dužnosti, korupcije, prevare, krađe ili drugo krivično delo koje ih čini nedostojnim za obavljanje funkcije, bez obzira na izrečenu sankciju, ili su pravosnažno osuđena za neko drugo krivično delo na kaznu zatvora u trajanju dužem od šest meseci;

6) lice koje je bračni drug, roditelj, dete ili pobočni srodnik zaključno sa drugim stepenom srodstva lica navedenih u stavu 1. tač. 1) do 4) ovog člana.

Kandidat je dužan da ovlašćenom predlagaču dostavi pismenu izjavu da ne postoje smetnje za izbor utvrđene u stavu 1. ovog člana.

Mandat članova Saveta

Član 26.

Članovi Saveta ne predstavljaju u Savetu organe ili organizacije koje su ih predložile, već svoju dužnost obavljaju samostalno, po sopstvenom znanju i savesti, u skladu sa ovim zakonom.

Članu Saveta funkcija može prestati samo iz razloga i u postupku predviđenom ovim zakonom.

Niko nema pravo da na bilo koji način utiče na rad članova Saveta, niti su oni dužni da poštuju bilo čije instrukcije u vezi sa svojim radom, izuzev odluka nadležnog suda donetih u postupku sudske kontrole rada Saveta.

Trajanje mandata

Član 27.

Član Saveta bira se na period od šest godina.

Izuzetno od stava 1. ovog člana, prilikom prvog izbora, tri člana Saveta se biraju na dve godine, tri člana na četiri godine, a tri člana na šest godina.

Članovima prvog sastava Saveta čiji mandat traje dve, odnosno četiri godine, mandat se utvrđuje tako što pre odlučivanja Skupštine o podnetim predlozima, predsednik Skupštine žrebom određuje ovlašćene predlagače čiji se kandidati predlažu za izbor na dve, odnosno četiri godine.

Isto lice ne može biti dva puta uzastopno birano za člana Saveta.

Prestanak mandata člana Saveta

Član 28.

Mandat člana Saveta može prestati u sledećim slučajevima:

- 1) istekom vremena na koje je član Saveta izabran;
- 2) razrešenjem iz razloga predviđenih ovim zakonom;
- 3) podnošenjem ostavke Skupštini u pisanoj formi, u kom slučaju mandat člana Saveta prestaje danom dostavljanja ostavke, pri čemu unapred data (kovertirana) ostavka ne proizvodi pravno dejstvo;
- 4) smrću člana Saveta.

Prestanak mandata razrešenjem

Član 29.

Skupština može, na predlog Saveta ili na predlog najmanje 20 narodnih poslanika, razrešiti člana Saveta u sledećim slučajevima:

- 1) ako je zbog bolesti, na osnovu nalaza nadležne zdravstvene ustanove, nesposoban za obavljanje dužnosti člana Saveta u periodu dužem od šest meseci;
- 2) ako se utvrdi da je pri podnošenju predloga naveo o sebi neistinite podatke ili je propustio da navede podatke o okolnostima iz člana 25. ovog zakona;
- 3) ako se utvrdi da je u toku trajanja mandata člana Saveta nastupila neka od okolnosti iz člana 25. ovog zakona;
- 4) ako bez osnovanog razloga propusti ili odbije da obavlja dužnost člana Saveta u periodu od najmanje tri meseca neprekidno ili u periodu od 12 meseci u kome najmanje šest meseci ne obavlja svoju dužnost.

Odluka o razrešenju može biti doneta samo na osnovu obrazloženog predloga posle sprovedenog postupka u kome su utvrđene sve relevantne okolnosti i

u kome je članu Saveta protiv koga je pokrenut postupak omogućeno da se izjasni o svim okolnostima.

Razlog za razrešenje člana Saveta ne može biti političko ili drugo uverenje, odnosno članstvo u političkoj organizaciji.

Odluka o razrešenju člana Saveta smatra se usvojenom ako je za nju glasala većina od ukupnog broja narodnih poslanika.

Suspenzija člana Saveta

Član 30.

Kada je podnet predlog za razrešenje člana Saveta, Savet može dvotrećinskom većinom od ukupnog broja svojih članova doneti odluku da suspenduje člana Saveta protiv koga je podnet predlog za razrešenje do donošenja odluke Skupštine, ali ne duže od šest meseci.

Posledice prestanka mandata

Član 31.

Predsednik Skupštine upućuje javni poziv za podnošenje predloga liste kandidata za člana Saveta najkasnije šest meseci pre isteka mandata člana Saveta. Poziv se upućuje onim ovlašćenim predlagračima koji su predložili kandidate čiji mandat ističe.

Ovlašćeni predlagrača dužni su da najkasnije u roku od tri meseca od dana upućivanja javnog poziva dostave Skupštini predlog liste kandidata za upražnjena mesta.

Skupština donosi odluku o izboru novih članova Saveta pre isteka mandata postojećih članova.

U slučaju prestanka mandata pre isteka vremena na koje je član Saveta izabran (smrću, razrešenjem ili ostavkom), ovlašćeni predlagrač koji je predložio člana čiji je mandat prestao na ovaj način, dužan je da, bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri meseca, Skupštini dostavi listu kandidata za upražnjeno mesto u Savetu. Skupština je dužna da u roku od 30 dana od dana prijema liste kandidata, izabere novog člana Saveta. Izbor se vrši na mandatni period od šest godina.

Do izbora novog člana Savet punovažno odlučuje u nepotpunom sastavu. Savet ne može punovažno da donosi odluke ako broj članova Saveta, zbog prestanka mandata pojedinih članova, bude manji od pet.

Način rada Saveta

Član 32.

Rad Saveta je javan.

Savet odlučuje većinom glasova prisutnih članova, pod uslovom da je ispunjen kvorum za odlučivanje koji čini najmanje pet članova, izuzev u slučajevima kada je ovim zakonom ili Statutom određeno drukčije. Opšti akti i odluke kojima se odlučuje o pravima emitera, Savet donosi većinom glasova ukupnog broja članova Saveta, izuzev ako ovim zakonom ili Statutom nije predviđena dvotrećinska većina glasova od ukupnog broja članova Saveta. U slučaju jednakog broja glasova, odlučujući je glas predsednika Saveta, a u njegovom odsustvu glas zamenika predsednika.

Odluka Saveta koja se odnosi na teritoriju Autonomne pokrajine Vojvodine smatra se donetom ako je u okviru potrebnog broja glasova za njeno donošenje i glas

najmanje jednog člana Saveta koji je izabran na predlog ovlašćenih predlagača iz Autonomne pokrajine Vojvodine.

Predsednika i zamenika predsednika Savet bira iz svojih redova dvotrećinskom većinom glasova od ukupnog broja članova.

Za svoj rad predsednik i članovi Saveta imaju pravo na novčanu naknadu u visini plate predsednika, odnosno sudije Vrhovnog suda Srbije.

Predsednik Saveta predstavlja i zastupa Agenciju, rukovodi radom Saveta, potpisuje odluke Saveta i stara se o njihovom izvršavanju, ima ovlašćenja direktora u ostvarivanju prava, obaveza i odgovornosti po osnovu rada zaposlenih u stručnoj službi Agencije i obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i statutom.

Statut i drugi opšti akti Agencije

Član 33.

Statut Agencije, poslovnik o radu Saveta, akt kojim se uređuje organizacija stručnih službi Agencije, broj i status zaposlenih u stručnim službama i druge opšte akte Agencije, donosi Savet.

Akti iz stava 1. ovog člana donose se dvotrećinskom većinom glasova ukupnog broja članova Saveta.

Skupština daje saglasnost na Statut Agencije.

4. Finansiranje Agencije

Finansijski plan

Član 34.

Finansiranje Agencije vrši se u skladu sa finansijskim planom koji za svaku godinu donosi Savet.

Finansijskim planom utvrđuju se ukupni prihodi i rashodi Agencije, uključujući i rezerve za nepredviđene izdatke, kao i elementi za celovito sagledavanje politike zarada i zaposlenosti u Agenciji.

Saglasnost na finansijski plan iz stava 1. ovog člana daje Skupština.

Finansijski plan se donosi najkasnije do 15. decembra tekuće godine za narednu godinu.

Finansijski plan se objavljuje na način utvrđen statutom Agencije.

Svi obračuni prihoda i rashoda Agencije podležu godišnjoj reviziji od strane nezavisnog ovlašćenog revizora. Obračuni se objavljuju najkasnije tri meseca po završetku finansijske godine.

Ako se godišnjim obračunom prihoda i rashoda Agencije utvrdi da su ukupno ostvareni prihodi Agencije veći od ostvarenih rashoda, razlika sredstava uplaćuje se na račun buxeta Republike Srbije i raspoređuje se, na jednake delove, za unapređenje i razvoj kulture, zdravstva, prosvete i socijalne zaštite.

Izvori finansiranja

Član 35.

Prihod Agencije čine sredstva ostvarena od naknade koju emiteri, u skladu sa ovim zakonom, plaćaju za dobijeno pravo na emitovanje programa (dozvola za emitovanje programa).

U slučaju da Agencija ne ostvari planirani prihod po osnovu naknade iz stava 1. ovog člana, nedostajuća sredstva obezbeđuju se iz buxeta Republike Srbije.

Obezbeđivanje nedostajućih sredstava, u skladu sa stavom 2. ovog člana, ne utiče na nezavisnost i samostalnost Agencije.

5. Javnost rada Agencije i sudska kontrola

Javnost rada

Član 36.

Agencija objavljuje godišnji izveštaj o svom radu na način utvrđen statutom Agencije.

Sudska kontrola

Član 37.

Protiv odluke Agencije nije dozvoljena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor.

III. DOZVOLA ZA EMITOVANJE PROGRAMA

1. Pojam dozvole i imaoči dozvole

Principi izdavanja dozvole

Član 38.

Fizičko ili pravno lice ne može da emituje radio ili televizijski program ukoliko mu prethodno Agencija nije izdala dozvolu, osim ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Dozvolu za emitovanje radio i televizijskog programa pod jednakim uslovima može da dobije svako pravno i fizičko lice koje ispuni uslove propisane ovim zakonom i propisima donetim na osnovu njega.

Postupak izdavanja dozvole za emitovanje programa je javan.

O izdatim dozvolama vodi se registar, u skladu sa ovim zakonom.

Dozvola za emitovanje programa

Član 39.

Dozvola za emitovanje programa je ovlašćenje čijim dobijanjem njen imalac stiče pravo da posredstvom zemaljskih radiodifuznih stanica, kablovskih distributivnih sistema, satelitskih radiokomunikacija ili na drugi pogodan način, emituje određeni radio i/ili televizijski program namenjen neodređenom broju korisnika.

Dozvolu za emitovanje programa izdaje Agencija, po sprovedenom postupku predviđenom ovim zakonom.

Dozvolom za emitovanje programa utvrđuju se programski i tehnički standardi za proizvodnju i emitovanje radio i televizijskog programa.

Sastavni deo dozvole za emitovanje programa je dozvola za radiodifuznu stanicu (dozvola za radio stanicu) koju na zahtev Agencije izdaje regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija, u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija, a na osnovu Plana raspodele radio frekvencija koji donosi ministarstvo nadležno za poslove telekomunikacija.

Dozvola za radio stanicu dostavlja se Agenciji radi sprovođenja postupka za izdavanje dozvole za emitovanje programa.

Regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija dužno je da izda dozvolu za radio stanicu ako su ispunjeni uslovi iz posebnog zakona i ako je zahtev Agencije u skladu sa Planom raspodele radio frekvencija.

Pravo na postavljanje, upotrebu i održavanje emisionih fiksnih i mobilnih uređaja, imalac dozvole za emitovanje programa ostvaruje u skladu sa odredbama posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija, propisima donetim na osnovu njega, opštim aktima regulatornog tela nadležnog za oblast telekomunikacija i tehničkim uslovima, odnosno standardima na čiju primenu ovi propisi upućuju.

Kablovsko i satelitsko emitovanje

Član 40.

Agencija izdaje dozvolu za kablovsko ili satelitsko emitovanje programa bez javnog konkursa, na zahtev imaoca kablovskog distributivnog sistema (u daljem tekstu: KDS), odnosno imaoca zemaljske satelitske stanice, ako je imalac KDS-a ispunio uslove koji se odnose na postavljanje, upotrebu i održavanje telekomunikacionih uređaja koji su utvrđeni u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija.

Obavezi pribavljanja dozvole za emitovanje programa ne podleže imalac sistema koji emituje radio i televizijske programe namenjene kablovskoj distribuciji, i to:

- 1) programe za koje je Agencija izdala dozvolu za zemaljsko emitovanje za područje na kome se nalazi KDS, pri čemu je imalac KDS dužan da posredstvom svog sistema besplatno distribuira programe javnih servisa;
- 2) programe koji se mogu primati putem slobodne (nekođirane) satelitske distribucije na teritoriji Republike Srbije.

Imalac sistema za emitovanje radio i televizijskog programa namenjenog satelitskoj distribuciji ima obavezu pribavljanja dozvole u svim slučajevima kada za program koji će se emitovati posredstvom satelita nije pribavio dozvolu za zemaljsko ili kablovsko emitovanje.

Pravila predviđena za izdavanje dozvole za kablovsko emitovanje shodno se primenjuju na izdavanje dozvole za emitovanje putem MMDS (Mikrotalasni Multikanalni Distributivni Sistem) tehnologije, što ne oslobađa imaoca MMDS sistema obaveze da za svaku radio stanicu koju koristi pribavi odgovarajuću dozvolu u skladu sa odredbama posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija.

Imalac dozvole za emitovanje programa

Član 41.

Imalac dozvole za emitovanje programa može biti samo domaće pravno ili fizičko lice koje je registrovano za delatnost proizvodnje i emitovanja radio i televizijskog programa i koje ima sedište, odnosno prebivalište na teritoriji Republike Srbije.

Domaće pravno lice u kome su osnivači strana pravna lica registrovana u zemljama u kojima prema unutrašnjim propisima tih zemalja nije dozvoljeno ili nije moguće utvrditi poreklo osnivačkog kapitala, ne može učestvovati na javnom konkursu za dozvolu za emitovanje programa.

Strano fizičko ili pravno lice može učestvovati u osnivačkom kapitalu imaoca dozvole za emitovanje programa najviše do 49% ukupnog kapitala, osim ako međunarodnim ugovorima koje je ratifikovala Savezna Republika Jugoslavija nije drukčije predviđeno.

Strano fizičko ili pravno lice ne može da učestvuje u osnivačkom kapitalu ustanova javnog radiodifuznog servisa.

Subjekti koji ne mogu biti imaoци dozvole

Član 42.

Imalac dozvole za emitovanje programa ne može da bude:

- 1) preduzeće, ustanova ili drugo pravno lice čiji je osnivač Republika Srbija ili autonomna pokrajina, izuzev ustanova javnog radiodifuznog servisa;
- 2) politička stranka, organizacija ili koalicija, kao i pravno lice čiji je osnivač politička stranka, organizacija ili koalicija.

Emiter

Član 43.

Pravno ili fizičko lice koje je registrovano za delatnost proizvodnje i emitovanja radio i televizijskog programa stiče status emitera, u smislu ovog zakona, dobijanjem dozvole za emitovanje programa, odnosno dozvole za radio stanicu za emitere koji prema odredbama ovog zakona nisu obavezni da pribave dozvolu za emitovanje programa.

Emiter može da obavlja delatnost proizvodnje i emitovanja radio i televizijskog programa kao:

- 1) ustanova javnog radiodifuznog servisa;
- 2) komercijalna radio i/ili televizijska stanica;
- 3) radio i/ili televizijska stanica civilnog sektora;
- 4) radio i/ili televizijska stanica lokalne ili regionalne zajednice.

Ustanove javnog radiodifuznog servisa

Član 44.

Ustanove javnog radiodifuznog servisa Republike Srbije ili autonomnih pokrajina kao emiteri stiču pravo na proizvodnju i emitovanje programa neposredno na osnovu ovog zakona.

Emiterima iz stava 1. ovog člana izdaje se samo dozvola za radio stanicu, u skladu sa Planom raspodele radio frekvencija i ovim zakonom.

Odredbe ovog zakona, osim odredaba koje se odnose na pribavljanje dozvole za emitovanje programa, kao i odgovarajuće odredbe posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija, primenjuju se i na emitere iz stava 1. ovog člana.

Vrste emitera prema sadržaju radio i televizijskog programa

Član 45.

Prema sadržaju radio i televizijskog programa koji proizvode i emituju, emiteri mogu biti:

- 1) emiteri celokupnih programa, koji obuhvataju informativne, obrazovne, kulturne, naučne, sportske i zabavne sadržaje, kao pretežni deo svojih aktivnosti;
- 2) emiteri specijalizovanih programa, čiji je sadržaj u osnovi tematski iste vrste (sportski, kulturni, muzički, obrazovni ili dr.);
- 3) emiteri čiji se program u celini bavi reklamiranjem i prodajom roba i usluga.

Neprenosivost i neotuđivost dozvole

Član 46.

Dozvola za emitovanje programa, kao i dozvola za radio stanicu ne može se ustupati, iznajmljivati ili na drugi način preneti ili otuđiti.

Dozvole iz stava 1. ovog člana ne mogu se preneti ni u slučaju kad emiter proda opremu za emitovanje programa.

U slučaju iz stava 2. ovog člana, novi vlasnik opreme ne može početi sa emitovanjem programa pre nego što pribavi dozvolu, u skladu sa odredbama ovog zakona.

Željena zona servisa (opsluživanja)

Član 47.

Željena zona servisa može da obuhvati područje Republike Srbije, autonomne pokrajine, regiona ili lokalno područje.

Javni radiodifuzni servis mora da obezbedi kvalitetan prijem radijskog, odnosno televizijskog signala za najmanje 90% stanovništva u željenoj zoni servisa.

Komercijalni radiodifuzni servis mora da obezbedi kvalitetan prijem radijskog, odnosno televizijskog signala za najmanje 60% stanovništva u željenoj zoni servisa.

Zajedničko korišćenje radio frekvencije

Član 48.

Ako su ispunjeni uslovi iz Plana raspodele radio frekvencija, može se odobriti da najviše tri emitera emituju radio, odnosno televizijski program na istoj radio frekvenciji i u istoj željenoj zoni servisa.

Zajedničko korišćenje radio frekvencije može da se odobri samo na osnovu prethodno pribavljenog pozitivnog mišljenja regulatornog tela nadležnog za oblast telekomunikacija.

Za dobijanje dozvole za emitovanje programa iz stava 1. ovog člana emiteri podnose i ugovor kojim se reguliše vreme emitovanja programa svakog od emitera koji namerava zajednički da koristi radio frekvenciju u istoj željenoj zoni servisa.

Agencija svakom emiteru iz stava 3. ovog člana izdaje posebnu dozvolu za emitovanje programa u kojoj se posebno navodi zajedničko korišćenje radio frekvencije, emiter/i koji koriste istu radio frekvenciju i uslovi zajedničkog korišćenja.

2. Postupak izdavanja dozvole

Javni konkurs

Član 49.

Dozvola za emitovanje programa izdaje se na osnovu javnog konkursa.

Javni konkurs se obavezno raspisuje kada na osnovu Plana raspodele radio frekvencija postoje mogućnosti za izdavanje novih dozvola za emitovanje programa.

Na javnom konkursu objavljuju se željene zone servisa radi čijeg se pokrivanja raspisuje konkurs, u skladu sa Planom raspodele radio frekvencija.

Oglas za javni konkurs

Član 50.

Oglas kojim se raspisuje javni konkurs za izdavanje dozvola za emitovanje programa sadrži:

- 1) područje željene zone servisa sa pripadajućim radio frekvencijama/lokacijama;
- 2) tehničke, organizacione i programske uslove za proizvodnju i emitovanje programa koje podnosilac prijave treba da ispunjava;
- 3) uslove utvrđene posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija i propisima donetim na osnovu njega, koje podnosilac prijave treba da ispunjava za dobijanje dozvole za radiodifuznu stanicu;
- 4) visinu godišnje naknade za dobijeno pravo na emitovanje programa i visinu naknade koja se plaća za korišćenje radio frekvencija na osnovu izdate dozvole za radiodifuznu stanicu;
- 5) rok za podnošenje prijave na javni konkurs zajedno sa propisanom dokumentacijom;
- 6) rok za donošenje odluke po raspisanom javnom konkursu.

Radi obezbeđivanja uslova da javni konkurs bude dostupan svim zainteresovanim licima pod ravnopravnim uslovima, oglas se objavljuje u "Službenom glasniku Republike Srbije" i u najmanje jednom široko dostupnom dnevnom listu. Ako se javni konkurs raspisuje za izdavanje dozvola za emitovanje programa radio i/ili televizijskih stanica lokalnih ili regionalnih zajednica, oglas se mora objaviti i u najmanje jednom lokalnom, odnosno regionalnom listu na području za koje se raspisuje javni konkurs.

Rok za podnošenje prijave na javni konkurs ne može da bude kraći od 60 dana od dana objavljivanja oglasa.

Depozit

Član 51.

Agencija može svojom odlukom utvrditi obavezu podnosioca prijave na javni konkurs da prilikom podnošenja prijave uplate depozit.

Odlukom iz stava 1. ovog člana utvrđuje se i visina depozita, koja ne može biti veća od punog iznosa tromesečne naknade za emitovanje programa.

Prijava na javni konkurs

Član 52.

Prijava na javni konkurs podnosi se na obrascu čiju sadržinu propisuje i objavljuje Agencija.

Podnosilac prijave je obavezan da uz prijavu dostavi sledeću dokumentaciju:

- 1) dokaz o registraciji podnosioca prijave za obavljanje delatnosti proizvodnje i emitovanja radio i televizijskog programa;
- 2) dokaze o ispunjenosti uslova iz člana 50. stav 1. tač. 2) i 3) ovog zakona;
- 3) dokumentaciju koja se odnosi na predloženu programsku koncepciju;
- 4) organizaciono-tehničku koncepciju i strukturu kadrova;
- 5) projekciju planiranih godišnjih prihoda i rashoda (sa njihovom specifikacijom) i podatke o finansijskom potencijalu podnosioca prijave, a ako podnosilac prijave i u vreme podnošenja prijave emituje radio i/ili televizijski program, i finansijski izveštaj zajedno sa bilansima stanja i bilansima uspeha za poslednju poslovnu godinu pre godine u kojoj se podnosi prijava na javni konkurs;

6) izjavu da ne postoje smetnje u smislu odredaba ovog zakona o nedozvoljenoj medijskoj koncentraciji;

7) dokaze o izvršenoj uplati depozita i administrativnih taksi za podnošenje prijave.

Podnosilac prijave može da dostavi i drugu dokumentaciju za koju smatra da je od značaja za dobijanje dozvole za emitovanje programa.

Postupanje Agencije po podnetim prijavama

Član 53.

Agencija je dužna da:

1) prijavu koja sadrži nepotpune ili netačne podatke, odnosno nepotpunu dokumentaciju odbaci, ako podnosilac prijave i u naknadno određenom roku od sedam dana ne dopuni prijavu, odnosno ne dostavi tačne podatke ili potpunu dokumentaciju;

2) u roku od sedam dana od dana isteka roka za podnošenje prijave, javno objavi, na način na koji je objavljen oglas, listu svih podnosilaca prijave, čije su prijave potpune i podnete u predviđenom roku;

3) razmotri sve potpune i blagovremeno podnete prijave;

4) utvrdi i objavi nediskriminatorske, objektivne i merljive kriterijume odlučivanja, koji odgovaraju aktivnostima za čije se obavljanje izdaje dozvola;

5) odluku donese u skladu sa utvrđenim kriterijumima i propisanim uslovima i standardima za proizvodnju i emitovanje programa, a u slučaju da se za korišćenje iste radio frekvencije prijavilo više lica koja ispunjavaju uslove, da prednost da onome koji, na osnovu podnete dokumentacije, pruža veću garanciju da će doprinosti većem kvalitetu i većoj raznovrsnosti programa, odnosno programskih sadržaja, na određenom području na kome program treba da bude emitovan. Ako podnosilac prijave i u vreme raspisivanja javnog konkursa emituje radio i/ili televizijski program, Savet će, prilikom donošenja odluke o izdavanju dozvole za emitovanje programa, uzeti u obzir i doprinos tog podnosioca prijave ostvarivanju načela uređenja odnosa u oblasti radiodifuzije, utvrđenih članom 3. ovog zakona, u prethodnom periodu emitovanja;

6) obezbedi koordinaciju rada sa regulatornim telom nadležnim za oblast telekomunikacija i blagovremeno dostavljanje zahteva za izdavanje dozvole za radiodifuznu stanicu, kako bi se odluka o celovitoj dozvoli za emitovanje programa donela najkasnije u roku od devedeset dana od dana objavljivanja liste prijavljenih na javni konkurs;

7) javno objavi, na način na koji je objavljen oglas, listu lica kojima je izdata dozvola za emitovanje programa;

8) podnosiocima prijave čije su prijave odbijene dostavi obrazloženo rešenje o odbijanju prijave, u roku od osam dana od dana donošenja odluke po raspisanom javnom konkursu;

9) jedan primerak izdate dozvole dostavi regulatornom telu nadležnom za oblast telekomunikacija.

Prigovor na odluku Agencije

Član 54.

Podnosilac prijave na javnom konkursu koji je nezadovoljan odlukom Saveta ima pravo da, u roku od 15 dana od dostavljanja rešenja o odbijanju prijave, podnese prigovor Savetu.

Savet je dužan da odluku o prigovoru donese u roku od 30 dana od dana njegovog podnošenja.

Protiv odluke donete po prigovoru može se pokrenuti upravni spor.

Registar izdatih dozvola za emitovanje programa

Član 55.

Agencija vodi registar o izdatim dozvolama za emitovanje programa koji je javan.

Agencija formira i održava bazu podataka o registru koji vodi.

Početak emitovanja programa

Član 56.

Emiter je dužan da počne sa emitovanjem programa najkasnije u roku od 60 dana od dana prijema dozvole za emitovanje programa, s tim što ne može da počne sa emitovanjem programa pre nego što ispuni uslove za početak rada radiodifuzne stanice propisane posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija.

U slučaju nepostupanja u skladu sa stavom 1. ovog člana emiteru se oduzima dozvola za emitovanje programa.

Vraćanje depozita

Član 57.

Licu kome nije izdata dozvola za emitovanje programa uplaćeni depozit se vraća u roku od sedam dana od dana donošenja odluke po raspisanom javnom konkursu, a licu kome je izdata dozvola uplaćeni depozit se uračunava u iznos naknade za emitovanje programa.

Depozit se ne vraća imaocu dozvole za emitovanje programa koji:

- 1) pre isteka roka za početak emitovanja programa u pisanoj formi obavesti Savet da odustaje od korišćenja izdate dozvole za emitovanje programa, odnosno korišćenja radio frekvencije koja mu je po ovom osnovu dodeljena;
- 2) ne započne emitovanje programa u propisanom roku.

Izdavanje dozvole na zahtev emitera

Član 58.

Izuzetno od odredbi ovog zakona, emiteri čija željena zona servisa zbog konfiguracije terena nije pokrivena u celini, mogu bez javnog konkursa podneti zahtev Agenciji radi izdavanja dozvole za emitovanje programa radi dopunskog pokrivanja.

Agencija donosi odluku o podnetom zahtevu u koordinaciji sa regulatornim telom nadležnim za oblast telekomunikacija, u skladu sa Planom raspodele radio frekvencija.

Važenje i produženje važenja dozvole za emitovanje programa

Član 59.

Dozvola za emitovanje radio i/ili televizijskog programa se izdaje na period od osam godina.

Na zahtev podnosioca prijave dozvola za emitovanje programa može se izdati i na kraći period.

Važnost dozvole za emitovanje programa može se produžiti na zahtev imaoca dozvole, koji je dužan da zahtev podnese Agenciji najkasnije šest meseci pre isteka važeće dozvole.

Dozvola za emitovanje programa sa kraćim rokom važenja

Član 60.

Agencija može izdati dozvolu za emitovanje programa sa kraćim rokom važenja povodom održavanja određenih manifestacija.

Dozvola iz stava 1. ovog člana izdaje se na zahtev pravnog ili fizičkog lica koje namerava da emituje program koji je isključivo vezan za održavanje određene manifestacije.

Dozvola iz stava 1. ovog člana ima privremeni karakter i važi samo dok traje manifestacija povodom čijeg održavanja je izdata.

Dozvolu sa ograničenim rokom važenja za radiodifuznu stanicu, koja je sastavni deo dozvole iz stava 1. ovog člana, izdaje regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija, u skladu sa odredbama posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija.

Prestanak važenja dozvole za emitovanje programa pre isteka vremena na koje je izdata

Član 61.

Dozvola za emitovanje programa prestaje da važi i pre isteka vremena na koje je izdata u sledećim slučajevima:

- 1) ako emiter u pisanoj formi obavesti Agenciju da više ne namerava da emituje program;
- 2) ako se utvrdi da je emiter prilikom podnošenja prijave na javni konkurs u prijavi ili u dokumentaciji podnetoj uz prijavu naveo netačne podatke ili je propustio da navede podatke koji su od značaja za odlučivanje po prijavi;
- 3) ako regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija, u skladu sa odredbama posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija, poništi izdatu dozvolu za radiodifuznu stanicu zbog nastupanja nekog od razloga predviđenih tim zakonom;
- 4) ako emiter nije započeo emitovanje programa u propisanom roku;
- 5) ako emiter nije izvršio tehnički pregled radiodifuzne stanice u propisanom roku;
- 6) ako je emiter, bez opravdanog razloga, prekinuo emitovanje programa u trajanju dužem od 30 dana neprekidno ili 60 dana sa prekidima u toku kalendarske godine;
- 7) ako emiter prekrši odredbe o nedozvoljenoj medijskoj koncentraciji predviđene ovim zakonom;
- 8) ako Agencija, nakon sprovedenog postupka u skladu sa ovim zakonom i propisima donetim na osnovu njega, emiteru izrekne meru oduzimanja dozvole za emitovanje programa zbog povrede obaveza emitera ili zbog nepoštovanja uslova predviđenih dozvolom za emitovanje programa;
- 9) ako emiter, i pored izrečene opomene u pisanoj formi, ne izmiri obavezu plaćanja naknade za dozvolu za emitovanje programa;
- 10) ako se kao jedan od osnivača emitera kome je izdata dozvola za emitovanje programa, posle izdavanja dozvole pojavi strano pravno lice registrovano u zemlji u kojoj prema unutrašnjim propisima te zemlje nije dozvoljeno ili nije moguće utvrditi poreklo osnivačkog kapitala.

Postupak oduzimanja dozvole

Član 62.

U slučaju nastupanja nekog od razloga iz člana 61. ovog zakona, dozvola za emitovanje programa prestaje da važi donošenjem odluke Agencije o oduzimanju dozvole.

Agencija bliže uređuje postupak donošenja odluke iz stava 1. ovog člana, pri čemu postupak mora biti zasnovan na principima objektivnosti i nepristrasnosti, a u toku sprovođenja postupka emiteru mora biti omogućeno da se izjasni o činjenicama koje su povod za sprovođenje postupka. Predstavnik emitera ima pravo da prisustvuje sednici Saveta na kojoj se raspravlja o oduzimanju dozvole i da i tom prilikom usmeno iznese odbranu emitera.

Odluka Saveta o oduzimanju dozvole za emitovanje programa donosi se dvotrećinskom većinom glasova ukupnog broja članova Saveta.

Odluka iz stava 3. ovog člana mora biti obrazložena.

Emiter kome je oduzeta dozvola za emitovanje programa ima pravo da, u roku od osam dana od dana dostavljanja odluke Saveta, Savetu podnese prigovor.

Prigovor odlaže izvršenje odluke.

Protiv odluke Saveta donete po prigovoru može se pokrenuti upravni spor.

Emiter je dužan da bez odlaganja izvrši konačnu odluku Saveta o oduzimanju dozvole, a ukoliko to ne učini sprovede se postupak prinudnog izvršenja, u skladu sa pravilima opšteg upravnog postupka, izuzev ako sud u postupku po podnetoj tužbi u upravnom sporu privremeno ne obustavi izvršenje odluke.

Oduzimanje dozvole za emitovanje programa kao mera za povredu obaveza emitera

Član 63.

Emiteru koji, i pored izrečenog upozorenja u smislu člana 18. ovog zakona, nastavi da ne izvršava odredbe ovog zakona ili propisa donetih na osnovu njega ili ne poštuje uslove predviđene dozvolom za emitovanje programa, ili koji ne postupi po merama za otklanjanje učinjenih povreda koje je Savet utvrdio u izrečenom upozorenju, Savet izriče privremeno oduzimanje dozvole za emitovanje programa, u trajanju do 30 dana.

Emiteru koji ne izvršava svoje obaveze, a kome je prethodno najmanje tri puta bila izrečena mera privremenog oduzimanja dozvole za emitovanje, izriče se trajno oduzimanje dozvole za emitovanje programa.

Prestanak važenja dozvole za emitovanje programa protekom roka na koji je izdata

Član 64.

Protekom roka na koji je dozvola za emitovanje programa izdata, dozvola prestaje da važi, osim ako Agencija nije donela odluku o njenom produženju u skladu s članom 59. ovog zakona.

Izmena uslova utvrđenih u dozvoli za radiodifuznu stanicu

Član 65.

Uslove utvrđene u dozvoli za radiodifuznu stanicu regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija može izmeniti u toku rada te radiodifuzne stanice, samo u

skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija i propisima donetim na osnovu tog zakona.

3. Naknada za emitovanje programa

Obaveza plaćanja naknade

Član 66.

Emiter za dobijeno pravo na emitovanje programa plaća odgovarajuću naknadu (u daljem tekstu: naknada za emitovanje programa).

Pored naknade iz stava 1. ovog člana emiter plaća i naknadu za korišćenje radiofrekvencije (naknada za dozvolu za radiodifuznu stanicu). Visina i način plaćanja naknade za dozvolu za radiodifuznu stanicu utvrđuju se u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje oblast telekomunikacija i propisima donetim na osnovu tog zakona. Naknada za radiodifuznu stanicu plaća se u korist računa regulatornog tela nadležnog za oblast telekomunikacija.

Naknada za emitovanje programa uplaćuje se na račun Agencije.

Visina naknade za emitovanje programa utvrđuje se na osnovu sledećih kriterijuma:

- 1) broja stanovnika na području na kome se emituje program, na osnovu zvaničnih podataka organa nadležnog za poslove statistike, i
- 2) programske koncepcije emitera, odnosno porekla i vrste programa koji se emituje, i to:
 - a) udela naučno-obrazovnih, kulturno-umetničkih, dečjih ili sopstvenih informativnih programa, u ukupnom programu koji se emituje;
 - b) udela programa sopstvene produkcije ili programa nezavisnih produkcija sa sadržajima iz podtačke a) ove tačke, preko kvote utvrđene ovim zakonom;
 - v) udela programa drugih domaćih emitera ili prevedenih stranih programa.

Visinu naknade za emitovanje programa utvrđuje Agencija, uz saglasnost Vlade Republike Srbije, pri čemu visina naknade za emitovanje radio programa iznosi 20% visine naknade utvrđene za emitovanje televizijskog programa.

Visina naknade za emitovanje programa utvrđuje se na godišnjem nivou, a emiter plaća mesečno Agenciji 1/12 utvrđene godišnje naknade, osim prilikom izdavanja dozvole.

Agencija donosi bliža merila za utvrđivanje visine naknade za emitovanje programa na osnovu kriterijuma iz stava 4. ovog člana.

Agencija može u toku važenja izdate dozvole za emitovanje programa da izmeni visinu naknade u zavisnosti od izmena u programu koji se emituje. Odluka Agencije o izmeni visine naknade mora biti obrazložena.

Za prvih šest meseci korišćenja prava na emitovanje programa emiter plaća ukupnu šestomesečnu naknadu iz stava 5. ovog člana u roku od sedam dana od dana prijema obaveštenja o dodeli prava. U narednom periodu korišćenja prava emiter je dužan da svoju mesečnu obavezu plaćanja naknade plaća do petog u mesecu za tekući mesec.

Izuzetak od obaveze plaćanja naknade za emitovanje programa

Član 67.

Ustanove javnog radiodifuznog servisa Republike Srbije i autonomnih pokrajina, radio i televizijske stanice lokalnih i regionalnih zajednica koje su u celini

u državnoj svojini i radio i televizijske stanice civilnog sektora, plaćaju samo naknadu za dozvolu za radiodifuznu stanicu (naknadu za korišćenje radio frekvencije), a oslobođene su plaćanja naknade za emitovanje programa.

Radio i televizijske stanice lokalnih i regionalnih zajednica sa učešćem privatnog kapitala, plaćaju naknadu za emitovanje programa srazmerno procentu tog učešća.

Radio i televizijske stanice crkava i verskih zajednica ne plaćaju naknadu za emitovanje programa do okončanja postupka povraćaja imovine tim crkvama i verskim zajednicama oduzete posle Drugog svetskog rata u postupku nacionalizacije, konfiskacije, eksproprijacije i dr.

IV. OPŠTI PROGRAMSKI STANDARDI

Opšte obaveze emitera u odnosu na programske sadržaje

Član 68.

Svi emiteri u oblasti svoje programske koncepcije dužni su da prilikom emitovanja programa poštuju sledeće standarde u odnosu na sadržaj programa:

- 1) primenjujući svetske i nacionalne standarde, obezbede proizvodnju i emitovanje kvalitetnog programa, kako sa tehničkog stanovišta, tako i sa stanovišta sadržaja programa;
- 2) obezbede slobodno, potpuno i blagovremeno informisanje građana;
- 3) prenesu važna saopštenja hitne prirode koja se odnose na ugroženost života, zdravlja, bezbednosti ili imovine;
- 4) doprinose podizanju opšteg kulturnog i saznavnog nivoa građana;
- 5) ne emituju programe čiji sadržaji mogu da škode fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju dece i omladine, kao i da takve programe jasno označe, a ukoliko ih emituju da to čine samo između 24,00 i 06,00 časova;
- 6) ne emituju programe koji sadrže pornografiju ili čiji sadržaji ističu i podržavaju nasilje, narkomaniju ili druge vidove kriminalnog ponašanja, kao i programe koji zloupotrebljavaju lakovernost gledalaca ili slušalaca;
- 7) strane programe namenjene deci predškolskog uzrasta emituju sinhronizovane na srpski jezik ili jezike nacionalnih i etničkih zajednica.

Svi emiteri su obavezni da emitovane programske sadržaje čuvaju u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast javnog informisanja, odnosno u skladu sa propisima kojima se uređuje zaštita kulturnih dobara.

Obaveza identifikacije

Član 69.

Naziv, oznaka, odnosno skraćeni identifikacioni znak emitera mora biti kontinuirano označen za sve vreme emitovanja televizijskog programa, a za vreme emitovanja radio programa mora biti označen na odgovarajući način.

Zabranjeno je korišćenje naziva, oznake ili skraćenog identifikacionog znaka koji ne odgovara registrovanom nazivu emitera.

Na obavezu identifikacije emitera primenjuju se odredbe posebnog zakona kojim se uređuje oblast javnog informisanja.

Naziv, oznaka, odnosno skraćeni identifikacioni znak emitera mora biti označen i u slučaju preuzimanja programa drugih emitera, a pri emitovanju programa nezavisne produkcije naziv se navodi u najavi i/ili odjavi programa.

Umrežavanje

Član 70.

Dozvoljeno je umrežavanje dva ili više emitera radi istovremenog emitovanja programa bez upotrebe dodatnih radio frekvencija ili radio-relejnih veza, u trajanju do tri sata dnevno u kontinuitetu ili zbirno. Izuzetno, Agencija može doneti odluku kojom dozvoljava umrežavanje u dužem trajanju, ukoliko utvrdi da bi takva odluka bila u interesu javnosti. Odluka Agencije mora biti obrazložena.

Umrežavanje uz uspostavljanje radio-relejnih veza ili repetitora za vezu može imati samo privremeni karakter, a odobrava ga regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija, ako ovo umrežavanje ne ometa emitovanje programa drugih emitera.

Zabranjeno je umrežavanje radi emitovanja istog programa, ako se programom povređuju odredbe o medijskoj koncentraciji predviđene ovim zakonom ili antimonopolske odredbe predviđene posebnim propisima.

Pristup najvažnijim događajima

Član 71.

Agencija će odrediti listu događaja koji su od interesa za sve građane u Republici Srbiji, na koje isključivo pravo prenosa može ostvariti samo emiter čija zona opsluživanja, u smislu člana 47. ovog zakona, obuhvata celokupno područje Republike Srbije.

Emiter koji ima isključivo pravo prenosa događaja koji su obuhvaćeni listom iz stava 1. ovog člana, dužan je da svim drugim zainteresovanim emiterima dozvoli i omogući da snime i emituju kratke izveštaje sa tog događaja u trajanju do devedeset sekundi koji će sadržati i autentičnu sliku i ton sa takvog događaja.

Emitovanje na sopstvenom jeziku

Član 72.

Emiter je obavezan da proizvodi i emituje program na srpskom jeziku, ili da obezbedi da programi koji su proizvedeni na stranim jezicima budu emitovani prevedeni na srpski jezik.

Obaveza iz stava 1. ovog člana ne odnosi se na emitere koji proizvode i emituju program namenjen nacionalnim manjinama, kao i na delove programa ustanova javnog radiodifuznog servisa, kojima se zadovoljavaju potrebe nacionalnih manjina u informisanju na sopstvenom jeziku.

Obaveza iz stava 1. ovog člana ne odnosi se ni na emitovanje stranih muzičkih programa, osim televizijskog emitovanja muzičko-scenskih dela.

Savet može, izuzetno, da odobri emiteru da delove programa emituje i na drugim jezicima.

Sopstvena produkcija

Član 73.

Emiter je obavezan da od ukupnog godišnjeg vremena emitovanja programa, emituje najmanje 50% programa proizvedenog na srpskom jeziku, od čega najmanje 50% programa sopstvene produkcije.

Emiteri koji proizvode i emituju program namenjen nacionalnim manjinama obavezni su da od ukupnog godišnjeg vremena emitovanja programa na jeziku nacionalne manjine, emituju najmanje 50% programa sopstvene produkcije.

U ukupno godišnje vreme emitovanog programa ne računaju se reprize, sportski prenosi, igre, reklame, tv-kupovina, kao ni program vesti, izuzev ako se radi o sopstvenoj produkciji vesti.

Pod sopstvenom produkcijom podrazumevaju se programi ili emisije u kojima je izvorni audio ili video materijal i/ili autorski deo sadržan u emisiji ili programu veći od 50% u televizijskom, odnosno 20% u radio programu, odnosno emisiji.

Pod sopstvenom produkcijom podrazumevaju se i koprodukcije.

Kvota nezavisnih produkcija

Član 74.

Ustanove javnog radiodifuznog servisa Republike Srbije i autonomnih pokrajina, kao i emiteri lokalnih i regionalnih zajednica koji su pretežno u državnoj svojini dužni su da nezavisnim radio i televizijskim produkcijama stave na raspolaganje najmanje 10% ukupnog godišnjeg vremena emitovanja programa.

Programi stariji od pet godina mogu činiti najviše polovinu kvote iz stava 1. ovog člana.

U ukupno godišnje vreme emitovanja programa ne računaju se reprize, sportski prenosi, igre, reklame i tv-kupovina, kao ni program vesti, osim ako se radi o sopstvenoj produkciji vesti.

Odgovornost emitera

Član 75.

Na odgovornost emitera za sadržinu programa koji emituje primenjuju se odredbe posebnog zakona kojim se uređuje oblast javnog informisanja.

V. JAVNI RADIODIFUZNI SERVIS

Nosioci javnog radiodifuznog servisa

Član 76.

Nosioci javnog radiodifuznog servisa u Republici Srbiji su republička i pokrajinske radiodifuzne ustanove.

Radiodifuzne ustanove iz stava 1. ovog člana obavljaju delatnost proizvodnje i emitovanja radio i televizijskog programa i imaju posebne obaveze u ostvarivanju opšteg interesa u oblasti javnog radiodifuznog servisa, utvrđene ovim zakonom.

Radiodifuzne ustanove iz stava 1. ovog člana imaju svojstvo pravnog lica.

Ostvarivanje opšteg interesa u oblasti javnog radiodifuznog servisa

Član 77.

Programi koji se proizvode i emituju u okviru javnog radiodifuznog servisa od opšteg su interesa.

Programi iz stava 1. ovog člana obuhvataju programe informativnog, kulturnog, umetničkog, obrazovnog, verskog, naučnog, dečjeg, zabavnog, sportskog i drugih sadržaja, kojima se obezbeđuje zadovoljavanje potreba građana i drugih subjekata i ostvarivanje njihovih prava u oblasti radiodifuzije.

Programima koji se proizvode i emituju u okviru javnog radiodifuznog servisa mora da se obezbedi raznovrsnost i izbalansiranost (međusobna usklađenost ili usaglašenost) sadržaja kojima se podržavaju demokratske vrednosti savremenog

društva, a naročito poštovanje ljudskih prava i kulturnog, nacionalnog, etničkog i političkog pluralizma ideja i mišljenja.

**Obaveze nosilaca javnog radiodifuznog servisa
u ostvarivanju opšteg interesa**

Član 78.

U cilju ostvarivanja opšteg interesa u oblasti javnog radiodifuznog servisa, utvrđenog ovim zakonom, pored opštih obaveza emitera u odnosu na programske sadržaje iz člana 68. ovog zakona, nosioci javnog radiodifuznog servisa dužni su da:

1) obezbede da programi koji se proizvode i emituju, a posebno programi informativnog sadržaja, budu zaštićeni od bilo kakvog uticaja vlasti, političkih organizacija ili centara ekonomske moći;

2) proizvode i emituju programe namenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, vodeći pri tom računa naročito o specifičnim društvenim grupama kao što su deca i omladina, manjinske i etničke grupe, hendikepirani, socijalno i zdravstveno ugroženi, gluvonemi (sa obavezom paralelnog emitovanja ispisanog teksta opisa zvučnog segmenta radnje i dijaloga), i dr.;

3) uvažavaju jezičke i govorne standarde, kako većinskog stanovništva, tako, u odgovarajućoj srazmeri, i nacionalnih manjina, odnosno etničkih grupa, na području na kome se program emituje;

4) obezbede zadovoljavanje potreba građana za programskim sadržajima koji izražavaju kulturni identitet, kako naroda, tako i nacionalnih manjina, odnosno etničkih grupa, kroz mogućnost da određene programe ili programske celine, na područjima na kojima žive i rade, prate i na svom maternjem jeziku i pismu;

5) obezbede odgovarajuće vreme za emitovanje sadržaja vezanih za delovanje udruženja građana i nevladinih organizacija, kao i verskih zajednica na području na kome se program emituje;

6) u vreme predizborne kampanje, obezbede besplatno i ravnomerno emitovanje promocije političkih stranaka, koalicija i kandidata koji imaju prihvaćene izborne liste za savezne, republičke, pokrajinske ili lokalne izbore, pri čemu ne mogu emitovati plaćenu predizbornu promociju i, u skladu sa svojim opštim aktima, mogu odbiti emitovanje programa i reklamnih spotova ako oni ne služe predizornoj kampanji;

7) godišnjim planovima, predvide emitovanje programa nezavisnih produkcija, čiji se izbor vrši na osnovu sprovedenog javnog konkursa i uz zaključenje ugovora u pisanoj formi sa nezavisnim producentom pod uobičajenim tržišnim uslovima;

8) po preporuci Agencije, omogućće korišćenje teleteksta, u sopstvenoj ili nezavisnoj produkciji trećih lica;

9) obezbede korišćenje i razvoj savremenih tehničko-tehnoloških standarda u proizvodnji i emitovanju programa i pripreme i, u predviđenom vremenu, realizuju planove prelaska na nove digitalne tehnologije;

10) uvažavaju tradicionalni duhovni, istorijski, kulturni, humanitarni i prosvetni značaj i ulogu crkava i verskih zajednica u društvu;

11) međusobno sarađuju i razmenjuju programske sadržaje koji su od interesa za građane Republike Srbije.

Posebne obaveze pri proizvodnji i emitovanju informativnog programa

Član 79.

Nosioци javnog radiodifuznog servisa su dužni da pri proizvodnji i emitovanju informativnih programa poštuju princip nepristrasnosti i objektivnosti u tretiranju različitih političkih interesa i različitih subjekata, da se zalažu za slobodu i pluralizam izražavanja javnog mišljenja, kao i da spreče bilo kakav oblik rasne, verske, nacionalne, etničke ili druge netrpeljivosti ili mržnje, ili netrpeljivosti u pogledu seksualne opredeljenosti.

Finansiranje javnog radiodifuznog servisa

Član 80.

Za finansiranje delatnosti ustanova javnog radiodifuznog servisa koje se odnose na ostvarivanje opšteg interesa utvrđenog ovim zakonom, plaća se radio-televizijska pretplata.

Za obavljanje drugih poslova iz okvira svoje delatnosti ustanove javnog radiodifuznog servisa stižu sredstva od:

- 1) proizvodnje i emitovanja ekonomsko-propagandnog programa;
- 2) proizvodnje i prodaje audiovizuelnih programa (emisija, filmova, serija, nosača zvuka i dr.);
- 3) proizvodnje drugih programskih usluga (teletekst i dr.);
- 4) organizovanja koncerata i drugih priredbi;
- 5) obavljanja drugih delatnosti utvrđenih statutom;
- 6) iz drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Radio-televizijska pretplata

Član 81.

Vlasnici radio i TV prijemnika imaju obavezu plaćanja radio--televizijske pretplate javnim radiodifuznim servisima, u skladu sa ovim zakonom.

Vlasnici radio i TV prijemnika plaćaju jedinstvenu radio-televizijsku pretplatu u istom iznosu na celoj teritoriji Republike Srbije.

Radio-televizijska pretplata (u daljem tekstu: pretplata) se plaća na radio i televizijske prijemnike (u daljem tekstu: prijemnik) po domaćinstvu i na prijemnike koji su povezani sa kolektivnim antenama ili priključeni na kablovski sistem.

Domaćinstvo, vlasnik dva ili više prijemnika, izuzev prijemnika u motornom vozilu, plaća pretplatu samo za jedan radio ili televizijski prijemnik na istoj adresi.

Hoteli i moteli plaćaju pretplatu na svakih deset soba opremljenih televizijskim ili radio prijemnikom, a svako drugo pravno lice, vlasnik televizijskog prijemnika, plaća pretplatu na svakih 20 zaposlenih koji su u stanju da primaju program.

Obaveza plaćanja pretplate nastaje od prvog dana narednog meseca od dana nabavke prijemnika.

Sva fizička i pravna lica koja su vlasnici prijemnika dužni su da prijave nabavku prijemnika republičkoj ustanovi javnog radiodifuznog servisa, a sa teritorije Autonomne pokrajine Vojvodine i pokrajinskoj ustanovi javnog radiodifuznog servisa.

Obaveza prijavljivanja prijemnika ili prijavljivanja promene adrese ili sedišta vlasnika prijemnika, nastaje u roku od 15 dana od dana pribavljanja, odnosno nastanka promene.

U slučaju otuđenja prijemnika, raniji vlasnik prijemnika je obavezan da plaća pretplatu za sve vreme dok taj prijemnik ne odjavi, uz izjavu da ne poseduje drugi prijemnik.

Republička ustanova javnog radiodifuznog servisa vodi evidenciju pretplatnika, sa svim ličnim i drugim potrebnim podacima. Za teritoriju Autonomne pokrajine Vojvodine ove poslove obavlja i pokrajinska ustanova javnog radiodifuznog servisa.

Ustanova javnog radiodifuznog servisa ne može da vrši kontrolu posedovanja prijemnika na način kojim bi se ugrozila ustavna prava građana.

Oslobađanje od obaveze plaćanja pretplate

Član 82.

Od obaveze plaćanja pretplate oslobađaju se domaćinstva-vlasnici prijemnika čiji je najmanje jedan član domaćinstva:

- 1) invalid sa 100% telesnog oštećenja;
- 2) invalid sa manje od 100% telesnog oštećenja, ako mu je, u skladu sa odredbama posebnih propisa, priznato pravo na dodatak za tuđu negu i pomoć;
- 3) lice koje je trajno izgubilo sluh ili slepo lice.

Pravo na oslobađanje od obaveze plaćanja pretplate iz stava 1. ovog člana ostvaruje se na osnovu potvrde ustanove nadležne za poslove penzijskog i invalidskog osiguranja, odnosno druge ustanove i organa, ako je to predviđeno posebnim zakonom.

Od obaveze plaćanja pretplate oslobađaju se pravna lica:

- 1) ustanove koje se u smislu člana 79. Zakona o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 36/91, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 48/94, 52/96 i 29/2001) smatraju ustanovama za smeštaj korisnika, škole, zdravstvene ustanove i invalidske organizacije i preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje invalida;
- 2) diplomatsko-konzularna predstavništva, pod uslovom reciprociteta.

Visina i način plaćanja pretplate

Član 83.

Visina mesečne pretplate za prijemnike koji se koriste u domaćinstvu i za prijemnike koje poseduju pravna lica, iznosi 210 dinara.

Visina godišnje pretplate za prijemnik u motornom vozilu iznosi 440 dinara.

Pretplata iz stava 1. ovog člana plaća se mesečno, najkasnije do 15-og u mesecu, za prethodni mesec.

Pretplata iz stava 2. ovog člana plaća se godišnje, posebnom uplatnicom, prilikom registracije motornog vozila.

Ustanovi javnog radiodifuznog servisa autonomne pokrajine pripada 70% prihoda ostvarenog naplatom pretplate na području autonomne pokrajine. Ova sredstva Radiodifuzna ustanova Srbije dužna je da prenese ustanovi javnog radiodifuznog servisa autonomne pokrajine u roku od tri dana od dana izvršene naplate.

Deo sredstava u iznosu od 1,5% od ukupno ostvarene mesečne pretplate Radiodifuzna ustanova Srbije uplaćuje na račun buxeta Republike Srbije za razvoj domaće kinematografije.

Napлата mesečne pretplate vrši se preko javnog preduzeća koje ponudi najpovoljnije uslove za prikupljanje mesečne pretplate sa određenog područja, na

način utvrđen ugovorom koji Radiodifuzna ustanova Srbije zaključuje sa tim javnim preduzećem.

Visina pretplate iz st. 1 i 2. ovog člana, za 2003. godinu i svaku narednu godinu, usklađuje se sa indeksom rasta cena na malo u Republici Srbiji u prethodnoj kalendarskoj godini, prema zvanično objavljenim podacima organa nadležnog za poslove statistike, uvećanim za 5%.

Obaveze u odnosu na željenu zonu servisa (opsluživanja)

Član 84.

Radiodifuzna ustanova Srbije emituje program na celoj teritoriji Republike Srbije i to u MF, VHF i UHF frekvencijskim područjima koji su namenjeni radiodifuznoj službi. Radiodifuzna ustanova Srbije emituje program van područja Republike na HF frekvencijskim područjima.

Ustanova javnog radiodifuznog servisa autonomne pokrajine emituje program na području autonomne pokrajine i to u MF, VHF i UHF frekvencijskim područjima koji su namenjeni radiodifuznoj službi.

Radiodifuzna ustanova Srbije emituje radio program na tri mreže u MF opsegu i na tri mreže u VHF opsegu, a televizijski program na dve mreže u VHF/UHF opsegu.

Ustanova javnog radiodifuznog servisa autonomne pokrajine emituje radio program na dve mreže u MF opsegu i tri mreže u VHF opsegu, a televizijski program na dve mreže u VHF/UHF opsegu.

Ustanove iz st. 1. i 2. ovog člana dužne su da pre početka emitovanja programa pribave dozvolu za radiodifuznu stanicu koju, na zahtev Agencije, izdaje regulatorno telo nadležno za oblast telekomunikacija, u skladu sa Planom raspodele radio frekvencija.

Radiodifuzna ustanova Srbije

Član 85.

Radi obavljanja delatnosti javnog radiodifuznog servisa za teritoriju Republike Srbije, osniva se Radiodifuzna ustanova Srbije, sa sedištem u Beogradu.

Sredstva za osnivanje i rad Radiodifuzne ustanove Srbije čine nepokretnosti i druga sredstva kojima posluje JP "Radio-televizija Srbije", utvrđena deobnim bilansom kojim se vrši razgraničenje sredstava, prava i obaveza JP "Radio-televizija Srbije" između Radiodifuzne ustanove Srbije i Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

Nepokretnosti i sredstva emisije infrastrukture iz stava 2. ovog člana (zgrade, antenski sistemi, radiorelejni sistemi i dr.), Radiodifuzna ustanova Srbije koristi u skladu sa ugovorom koji zaključuju ovlašćena lica Radiodifuzne ustanove Srbije i Republičke direkcije za imovinu Republike Srbije.

Organi Radiodifuzne ustanove Srbije

Član 86.

Organi Radiodifuzne ustanove Srbije su: Upravni odbor i generalni direktor. Savetodavni organ Radiodifuzne ustanove Srbije je Programski odbor.

Upravni odbor

Član 87.

Organ upravljanja Radiodifuzne ustanove Srbije je Upravni odbor koji ima devet članova.

Članove Upravnog odbora imenuje i razrešava Agencija.

Članovi Upravnog odbora imenuju se iz reda novinara i afirmisanih stručnjaka za medije, menaxment, pravo i finansije, kao i drugih uglednih ličnosti.

Članovi Upravnog odbora ne mogu biti savezni poslanici, narodni poslanici, poslanici u skupštini autonomne pokrajine, članovi Saveta Agencije, članovi Vlade, odnosno organa izvršne vlasti autonomne pokrajine, niti imenovana ili postavljena lica u Vladi, organu izvršne vlasti autonomne pokrajine ili republičkim, odnosno pokrajinskim organima, kao i funkcioneri političkih stranaka (predsednici stranaka, njihovi zamenici, članovi predsedništva, članovi glavnih i izvršnih odbora, kao i drugi funkcioneri stranaka).

Mandat članova Upravnog odbora je pet godina i jedno lice može biti imenovano za člana Upravnog odbora najviše dva puta uzastopno.

U svom radu članovi Upravnog odbora su samostalni i staraju se o doslednoj primeni odredaba ovog zakona koje se odnose na javni radiodifuzni servis.

Način rada Upravnog odbora

Član 88.

Upravni odbor donosi poslovnik o svom radu.

Upravni odbor bira predsednika iz reda svojih članova.

Upravni odbor odluke donosi većinom glasova od ukupnog broja članova Upravnog odbora, osim ako statutom nije predviđeno da se pojedine odluke donose dvotrećinskom većinom glasova od ukupnog broja članova Upravnog odbora. Ukoliko su prilikom odlučivanja glasovi podeljeni, odlučuje glas predsednika.

Članovi Upravnog odbora imaju pravo na naknadu za svoj rad o čijoj visini odlučuje Agencija.

Poslovi Upravnog odbora

Član 89.

Upravni odbor:

- 1) donosi Statut Radiodifuzne ustanove Srbije (u daljem tekstu: Statut) , uz saglasnost Agencije, usvaja planove rada i izveštaje o radu i poslovanju Radiodifuzne ustanove Srbije i periodične i godišnje obračune, o čemu obaveštava javnost, Agenciju i Skupštinu;
- 2) imenuje i razrešava generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Srbije, dvotrećinskom većinom od ukupnog broja članova Upravnog odbora, pri čemu odluku o imenovanju donosi nakon sprovedenog javnog konkursa;
- 3) imenuje i razrešava direktore radija i televizije i glavne i odgovorne urednike programa, dvotrećinskom većinom od ukupnog broja članova Upravnog odbora, pri čemu odluku o imenovanju donosi na predlog generalnog direktora, nakon sprovedenog javnog konkursa;
- 4) daje saglasnost na opšti akt generalnog direktora o sistematizaciji poslova i zadataka u Radiodifuznoj ustanovi Srbije;
- 5) donosi investicione planove;
- 6) razmatra preporuke Programskog odbora;
- 7) uređuje način prijavljivanja i odjavljivanja prijemnika;
- 8) obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i Statutom.

Generalni direktor

Član 90.

Generalni direktor:

- 1) zastupa i predstavlja Radiodifuznu ustanovu Srbije;
- 2) organizuje i upravlja procesom rada i vodi poslovanje ustanove;
- 3) obezbeđuje zakonitost rada i poslovanja;
- 4) izvršava odluke Upravnog odbora;
- 5) razmatra preporuke Programskog odbora;
- 6) odgovara za ostvarivanje programske koncepcije i stara se o izvršavanju usvojenih planova rada i o primeni odredaba ovog zakona koje se odnose na javni radiodifuzni servis;
- 7) predlaže Upravnom odboru imenovanje direktora radija i televizije i glavnih i odgovornih urednika programa;
- 8) donosi opšte akte o sistematizaciji poslova i zadataka i o organizaciji rada Radiodifuzne ustanove Srbije;
- 9) obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i Statutom.

Mandat generalnog direktora je četiri godine i jedno lice može biti imenovano za generalnog direktora najviše dva puta uzastopno.

Za generalnog direktora ne može biti imenovano lice koje ne može biti član Upravnog odbora Radiodifuzne ustanove Srbije.

Revizija

Član 91.

Svi obračuni prihoda i rashoda i finansijski izveštaji Radiodifuzne ustanove Srbije podležu godišnjoj reviziji od strane nezavisnog ovlašćenog revizora.

Programski odbor

Član 92.

Programski odbor zastupa interese gledalaca i slušalaca u celini.

Programski odbor razmatra ostvarivanje programske koncepcije Radiodifuzne ustanove Srbije i, u vezi sa tim, upućuje preporuke i sugestije generalnom direktoru i Upravnom odboru.

Programski odbor ima 18 članova koje bira Narodna skupština i to šest iz reda narodnih poslanika, a 12, na predlog Agencije, iz reda profesionalnih udruženja, naučnih ustanova, religijskih zajednica, udruženja građana, nevladinih organizacija i sl.

Članovi Programskog odbora ne mogu biti izabrana, imenovana ili postavljena lica u Vladi ili republičkim organima, niti mogu biti članovi Saveta Agencije.

Mandat članova Programskog odbora traje tri godine i ne mogu biti ponovo imenovani.

Način rada Programskog odbora bliže se uređuje statutom Radiodifuzne ustanove Srbije.

Uslove za rad Programskog odbora obezbeđuje Radiodifuzna ustanova Srbije.

Statut Radiodifuzne ustanove Srbije

Član 93.

Statutom Radiodifuzne ustanove Srbije bliže se uređuju, naročito: unutrašnja organizacija, način rada, način ostvarivanja opšteg interesa u oblasti radiodifuzije, prava i obaveze novinara u obavljanju poslova javnog informisanja, poslovi planiranja razvoja, investicioni i informacioni poslovi, kao i druga pitanja od značaja za rad i funkcionisanje Radiodifuzne ustanove Srbije.

Saglasnost na Statut Radiodifuzne ustanove Srbije daje Agencija.

Radiodifuzna ustanova Vojvodine

Član 94.

Radi obavljanja delatnosti javnog radiodifuznog servisa na području Autonomne pokrajine Vojvodine, osniva se Radiodifuzna ustanova Vojvodine, sa sedištem u Novom Sadu.

Sredstva za osnivanje i rad Radiodifuzne ustanove Vojvodine čine nepokretnosti i druga sredstva kojima posluje JP "Radio-televizija Srbije", utvrđena deobnim bilansom kojim se vrši razgraničenje sredstava, prava i obaveza JP "Radio-televizija Srbije" između Radiodifuzne ustanove Srbije i Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

Nepokretnosti i sredstva emisije infrastrukture iz stava 2. ovog člana (zgrade, antenski sistemi, radio relejni sistemi i dr.), Radiodifuzna ustanova Vojvodine koristi u skladu sa ugovorom koji zaključuju ovlašćena lica Radiodifuzne ustanove Vojvodine i Republičke direkcije za imovinu Republike Srbije.

Odredbe ovog zakona koje se odnose na organe Radiodifuzne ustanove Srbije, njihovu nadležnost, Programski odbor, reviziju finansijskih izveštaja, kao i odredbe koje se odnose na Statut Radiodifuzne ustanove Srbije, primenjuju se i na Radiodifuznu ustanovu Vojvodine.

Za članove upravnog odbora Radiodifuzne ustanove Vojvodine, Agencija imenuje lica koja žive i rade na području Autonomne pokrajine Vojvodine.

Programski odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine imenuje Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine.

Radio i/ili televizijske stanice civilnog sektora

Član 95.

Radio i/ili televizijske stanice civilnog sektora su one stanice koje zadovoljavaju specifične interese pojedinih društvenih grupa i organizacija građana.

Osnivač radio i/ili televizijske stanice iz stava 1. ovog člana može biti neprofitna organizacija civilnog društva (nevladina organizacija ili udruženje građana).

Sadržaj programa koji emituju radio i/ili televizijske stanice civilnog sektora mora biti u vezi sa oblašću delovanja nevladine organizacije ili udruženja građana, koje je osnivač stanice.

Radio i/ili televizijske stanice civilnog sektora mogu se osnivati samo za lokalno područje.

Radio i/ili televizijske stanice civilnog sektora ne mogu poslovati na profitnoj osnovi.

Na radio i/ili televizijsku stanicu civilnog sektora primenjuju se odredbe ovog zakona koje se odnose na javni radiodifuzni servis u pogledu posebnih obaveza pri proizvodnji programa.

Radio i/ili televizijskoj stanici civilnog sektora dozvola za emitovanje programa izdaje se nakon učešća na raspisanom javnom konkursu za željenu zonu servisa, ali bez obaveze plaćanja naknade za emitovanje programa.

Sredstva za rad radio i/ili televizijske stanice civilnog sektora mogu se obezbeđivati iz donacija, priloga građana, sponzorstva i iz drugih izvora prihoda, u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje osnivanje i delovanje udruženja građana i nevladinih organizacija. Na ostvarivanje prihoda putem sponzorstva i

reklame, primenjuju se odredbe ovog zakona koje se odnose na javni radiodifuzni servis.

Način upravljanja radio i/ili televizijskom stanicom civilnog sektora, uređuje se statutom ove stanice na koji saglasnost daje Agencija.

Ako u toku rada radio i/ili televizijska stanica civilnog sektora promeni svoj status, ili ako emituje program ili koristi sponzorstvo i reklamu suprotno odredbama ovog člana, oduzeće joj se dozvola pre isteka vremena na koji je izdata i platiće retroaktivno naknadu za emitovanje programa za period rada od nastupanja razloga za pokretanje postupka za oduzimanje dozvole.

Radio i/ili televizijske stanice lokalnih i regionalnih zajednica

Član 96.

Radio i/ili televizijsku stanicu lokalne zajednice osniva skupština opštine.

Radio i/ili televizijsku stanicu regionalne zajednice osnivaju dve ili više skupština opština.

Status radio i/ili televizijske stanice regionalne zajednice ima i stanica koju osniva skupština grada.

Skupština opštine može osnovati samo jednu radio i/ili televizijsku stanicu lokalne zajednice, a dve ili više skupština opština ili skupština grada, mogu osnovati samo jednu radio i/ili televizijsku stanicu regionalne zajednice i ove radio i/ili televizijske stanice mogu emitovati samo jedan radio i/ili jedan televizijski program.

Ako je skupština opštine suosnivač radio i/ili televizijske stanice regionalne zajednice, ne može biti i osnivač radio i/ili televizijske stanice lokalne zajednice.

Radio i/ili televizijske stanice iz st. 1, 2. i 3. ovog člana mogu biti u mešovitoj svojini. Ove stanice imaju status javnih preduzeća sve dok sredstva u državnoj svojini imaju većinski udeo u njihovom ukupnom kapitalu.

Radio i/ili televizijskoj stanici iz st. 1, 2. i 3. ovog člana dozvola se izdaje nakon učešća na raspisanom javnom konkursu za željenu zonu servisa.

Radio i/ili televizijske stanice iz st. 1, 2. i 3. ovog člana dužne su da se pridržavaju odredbi ovog zakona koje se odnose na posebne obaveze javnog radiodifuznog servisa pri proizvodnji i emitovanju programa, sve dok imaju status javnog preduzeća.

Dok imaju status javnog preduzeća, direktori, glavni i odgovorni urednici i članovi upravnih odbora radio i/ili televizijskih stanica lokalnih i/ili regionalnih zajednica ne mogu biti savezni poslanici, narodni poslanici, poslanici u skupštini autonomne pokrajine, odbornici, izabrana, imenovana ili postavljena lica u saveznim, republičkim, pokrajinskim ili lokalnim organima izvršne vlasti, kao ni funkcioneri političkih organizacija.

Radio i/ili televizijske stanice iz st. 1, 2. i 3. ovog člana imaju obavezu da se privatizuju u roku od četiri godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Na području jedne ili više opština, kao i na području grada, radio i/ili televizijski program mogu emitovati i radio i/ili televizijske stanice koje su u privatnoj svojini i čiji osnivač nije skupština jedne ili više opština, odnosno skupština grada ili udeo državnog kapitala u ovim radio i/ili televizijskim stanicama nije većinski. Takve stanice nemaju poseban status radio i/ili televizijske stanice lokalne ili regionalne zajednice i na njih se primenjuju odredbe ovog zakona koje važe za komercijalne radio i televizijske stanice.

VI. SPREČAVANJE NEDOZVOLJENE MEDIJSKE KONCENTRACIJE

Postojanje medijske koncentracije

Član 97.

Medijska koncentracija, u smislu ovog zakona, postoji kada emiter:

- 1) učestvuje u osnivačkom kapitalu drugog emitera;
- 2) učestvuje u osnivačkom kapitalu preduzeća koje izdaje dnevne novine, ili obrnuto;
- 3) učestvuje u osnivačkom kapitalu preduzeća koje obavlja delatnost novinske agencije, ili obrnuto;
- 4) istovremeno poseduje više dozvola za emitovanje programa;
- 5) istovremeno emituje i radio i televizijski program;
- 6) istovremeno emituje radio i/ili televizijski program i izdaje dnevne novine koje se distribuiraju na području na kome se emituje i radio i/ili televizijski program ili
- 7) istovremeno emituje radio i/ili televizijski program i bavi se delatnošću novinskih agencija.

Medijska koncentracija, u smislu ovog zakona, postoji i kada se kao osnivači emitera pojavljuju fizička ili pravna lica koja su istovremeno:

- 1) osnivači drugog emitera;
- 2) osnivači preduzeća koje izdaje dnevne novine koje se distribuiraju na području na kome se emituje i radio i/ili televizijski program;
- 3) osnivači preduzeća ili radnje koja se bavi delatnošću novinske agencije;
- 4) bračni drug ili srodnici u pravoj liniji bez obzira na stepen srodstva.

Nedozvoljena medijska koncentracija

Član 98.

Nedozvoljena medijska koncentracija, odnosno preovlađujući uticaj na javno mnjenje postoji, u smislu ovog zakona, kada emiter dovede do narušavanja principa pluralizma mišljenja u sredstvima javnog informisanja, i to na sledeći način:

- 1) učešćem u osnivačkom kapitalu drugog emitera;
- 2) učešćem u osnivačkom kapitalu novinsko-izdavačkog preduzeća;
- 3) učešćem u osnivačkom kapitalu preduzeća koje obavlja delatnost novinske agencije;
- 4) istovremenim emitovanjem i radio i televizijskog programa na istom području kao jedini emiter;
- 5) na drugi način predviđen odredbama ovog zakona.

Nedozvoljena medijska koncentracija, u smislu ovog zakona, postoji i kada osnivač novinsko-izdavačkog preduzeća ili osnivač preduzeća koje obavlja delatnost novinske agencije učešćem u osnivačkom kapitalu emitera dovede do narušavanja principa pluralizma mišljenja u sredstvima javnog informisanja.

Član 99.

Smatraće se da nedozvoljena medijska koncentracija, odnosno preovlađujući uticaj na javno mnjenje, uvek postoji kada emiter koji:

- 1) ima dozvolu za emitovanje programa na nacionalnom nivou pokrivanja učestvuje u osnivačkom kapitalu drugog emitera koji ima istu takvu dozvolu, sa više od 5%;
- 2) na istom području emituje više od jednog televizijskog i jednog radio programa;

3) ima dozvolu za emitovanje programa na nacionalnom nivou pokrivanja učestvuje u osnivačkom kapitalu preduzeća koje izdaje dnevne novine koje se štampaju u tiražu većem od 30.000 primeraka, sa više od 5%, i obrnuto;

4) ima dozvolu za emitovanje programa na nacionalnom nivou pokrivanja učestvuje u osnivačkom kapitalu preduzeća koje obavlja delatnost novinske agencije, sa više od 5%, i obrnuto;

5) ima dozvolu za emitovanje programa na nacionalnom nivou pokrivanja istovremeno izdaje dnevne novine koje se štampaju u tiražu većem od 30.000 primeraka;

6) kao radio ili televizijska stanica lokalnog ili regionalnog nivoa pokrivanja učestvuje u osnivačkom kapitalu drugog emitera regionalnog ili lokalnog nivoa pokrivanja na istom području sa više od 30%;

7) kao radio ili televizijska stanica regionalnog ili lokalnog nivoa pokrivanja istovremeno na istom ili susednom području izdaje dnevne novine lokalnog karaktera.

Član 100.

Nedozvoljena medijska koncentracija, odnosno preovlađujući uticaj na javno mnjenje, postoji i kada se u slučajevima iz člana 99. ovog zakona u osnivačkom kapitalu drugog emitera, preduzeća koje izdaje dnevne novine ili koje obavlja delatnost novinske agencije, do utvrđene visine osnivačkog kapitala, učestvuje fizičko lice koje je osnivač emitera, odnosno preduzeća koje izdaje dnevne novine ili obavlja delatnost novinske agencije, ili lica koja su njegovi srodnici u pravoj liniji bez obzira na stepen srodstva ili lice koje je njegov bračni drug.

Izdavanje dozvole za emitovanje programa i nedozvoljena medijska koncentracija

Član 101.

Agencija neće izdati dozvolu za emitovanje programa prijavljenom na javnom konkursu ukoliko utvrdi da bi se izdavanjem dozvole ostvarila nedozvoljena medijska koncentracija, u smislu ovog zakona.

Podnosilac prijave na javnom konkursu je dužan da uz prijavu dostavi overenu izjavu da se eventualnim izdavanjem dozvole za emitovanje programa neće ostvariti nedozvoljena medijska koncentracija, u smislu odredaba ovog zakona.

Član 102.

Ako Agencija utvrdi da je nakon izdavanja dozvole za emitovanje programa ostvarena nedozvoljena medijska koncentracija, naložiće emiteru da u roku od šest meseci svoj status uskladi sa odredbama ovog zakona koje se odnose na nedozvoljenu medijsku koncentraciju.

Ukoliko emiter u ostavljenom roku, bez opravdanog razloga, ne postupi u skladu sa nalogom iz stava 1. ovog člana, Agencija će sprovesti postupak za oduzimanje dozvole za emitovanje programa.

Prijava promene vlasničke strukture emitera

Član 103.

Svaku promenu vlasničke strukture emiter mora prethodno u pisanoj formi da prijavi Agenciji.

Ako Agencija utvrdi da će se planiranim promenama vlasničke strukture ostvariti nedozvoljena medijska koncentracija, preporučićće emiteru da upodobi promene na način kojim bi se izbegla nedozvoljena medijska koncentracija.

Ako emiter ne postupi u skladu sa preporukom Agencije i izvrši promenu vlasničke strukture tako da nastupi neki od slučajeva nedozvoljene medijske koncentracije, na njega će se primeniti odredbe ovog zakona o prestanku važenja dozvole za emitovanje programa pre isteka roka na koji je izdata.

VII. REKLAMIRANJE I SPONZORSTVO

1. Reklamiranje i tv-kupovina

Dozvoljenost reklama i tv-kupovine

Član 104.

Zabranjeno je reklamiranje: proizvoda duvanske industrije; alkoholnih pića; stručno medicinskih postupaka i njihovih rezultata i metoda zdravstvene zaštite, uključujući i metode i postupke tradicionalne i alternativne medicine; postupaka i metoda u cilju lečenja od strane lica koja se u smislu zakona kojim se uređuje oblast zdravstvene zaštite ne smatraju zdravstvenim radnicima i zdravstvenim saradnicima; lekova ili tretmana lekovima koji se mogu dobiti samo uz lekarski recept, kao i roba i usluga čiji je promet ili pružanje zabranjeno zakonom.

Reklame i tv-kupovina koji su namenjeni deci ili u kojima deca učestvuju kao izvođači, moraju da izbegavaju sve što može naškoditi njihovim interesima i moraju da imaju u vidu njihovu naročitu osetljivost.

Zabranjeno je da se tv-kupovinom vrši pritisak na maloletnike da ugovaraju kupovinu roba i usluga.

Zabranjuje se objavljivanje neistinitih, prevarnih, pritajenih i ocrnjujućih (uvredljivih) reklama i tv-prodaja, reklama i tv-prodaja kojima se zloupotrebljava lakovernost slušalaca ili gledalaca, reklama i tv-prodaja koje bi tehničkom montažom slike ili zvuka u vrlo kratkom trajanju ili na drugi način mogli prenositi poruke ili uticati na mišljenje slušaoca ili gledaoca delujući na njegovu podsvest tako da on tog uticaja nije svestan ili nije potpuno svestan, kao i reklamiranje slobodnih profesija.

Reklame moraju da budu jasno prepoznatljive i optičkim i akustičkim sredstvima odvojene od drugih programskih proizvoda.

Reklame se, po pravilu, emituju u blokovima.

U reklamama i tv-kupovini ne mogu se ni likom ni govorom pojavljivati novinari, voditelji i urednici informativnih, dokumentarnih, kulturno-obrazovnih i dečjih programa.

Način emitovanja reklama

Član 105.

Reklame se emituju između programa, a izuzetno tokom programa, na način koji ne sme da narušava vrednost programa i prava nosioca autorskih prava.

Emisije vesti, informativno-dokumentarni i dečji program ne mogu se prekidati reklamama, ukoliko nisu duži od 30 minuta.

Nije dozvoljeno da se religiozni program prekida reklamama.

U programima koji se sastoje od zasebnih celina i tokom sportskih i kulturno-umetničkih programa i događaja koji obuhvataju pauze, reklame se mogu emitovati samo između celina ili tokom prirodnih prekida događaja.

Emitovanje audiovizuelnih ostvarenja, kao što su snimci pozorišnih predstava, muzičko-scenska dela, koncerti umetničke muzike ili filmovi i televizijski filmovi (što ne obuhvata zabavni program i sl.) može se, pod uslovom da su duži od

45 minuta, prekinuti jednom. Još jedan prekid je dozvoljen samo ukoliko su takva ostvarenja najmanje 20 minuta duža od dva ili više punih perioda od 45 minuta.

Kada se programi prekidaju emitovanjem reklama, između svake dve reklamne pauze mora da prođe najmanje 20 minuta.

Reklamiranje političkih organizacija

Član 106.

Zabranjeno je reklamiranje političkih organizacija van predizborne kampanje.

U toku predizborne kampanje registrovanim političkim strankama, koalicijama i kandidatima omogućava se načelo jednake zastupljenosti bez diskriminacije.

Posredništvo u reklamiranju

Član 107.

Ustanovama javnog radiodifuznog servisa i radio i televizijskim stanicama civilnog sektora zabranjuje se da budu posrednici, zastupnici, ili da preuzmu ulogu oglašivača u ime i za račun trećih lica.

Vreme trajanja reklama

Član 108.

Vreme trajanja reklama u odnosu na celokupni program ustanova javnog radiodifuznog servisa, radio i televizijskih stanica civilnog sektora i radio i televizijskih stanica lokalnih i regionalnih zajednica ne može biti duže od 10% ukupno dnevno emitovanog programa i ne duže od šest minuta po satu programa, uz detaljno regulisanje rasporeda i načina objavljivanja reklama tokom programa, u skladu sa ovim zakonom.

Član 109.

Za komercijalne radiodifuzne stanice vremensko ograničenje reklamnih poruka iznosi 20% dnevnog emitovanja programa i 20% tokom jednog sata emitovanja programa.

Tokom dana može se emitovati najviše šest programa direktne tv-prodaje koji ne mogu da prelaze limit od tri sata dnevno.

U toku predizborne kampanje komercijalne radiodifuzne stanice mogu objavljivati plaćene političke oglase i reklame, ali bez diskriminacije političkih stranaka, koalicija i kandidata i pod jednakim finansijskim uslovima.

Pravila regulisanja rasporeda i načina objavljivanja reklama tokom programa primenjuju se i na komercijalne radiodifuzne stanice.

2. Sponzorstvo

Pojam

Član 110.

Sponzorstvo označava učešće fizičkog ili pravnog lica koje se ne bavi radiodifuznim aktivnostima, u direktnom ili indirektnom finansiranju programa, u cilju promocije imena marke ili imixa.

Državni organi i organizacije, političke stranke, koalicije i druge političke organizacije ne mogu biti sponzori radiodifuznih programa.

Programne ne mogu sponzorirati fizička i pravna lica koja se kao osnovnom delatnošću bave proizvodnjom ili prodajom proizvoda ili pružanjem usluga, čije je reklamiranje zabranjeno ovim zakonom.

Označavanje sponzorisanog programa

Član 111.

Kada je program sponzorisan u celini ili delimično on se kao takav mora jasno označiti putem identifikacije sponzora koja se daje na početku, u toku ili na kraju emisije. Kod sportskih programa i kulturno-umetničkih programa, identifikacija sponzora može biti i na početku i na kraju prirodnih pauza.

Zabrana uticaja sponzora na sadržaj i vreme programa

Član 112.

Sponzor ne može ni pod kojim uslovima da utiče na sadržaj i vreme emitovanja programa koji je sponzorisao, niti da zbog toga dovodi u pitanje uređivačku politiku emitera.

Zabranjeno je sponzorisanje vesti ili programa koji se bave aktuelnim političkim događajima.

VIII. KAZNENE ODREDBE

Član 113.

Novčanom kaznom od 50.000 do 200.000 dinara kazniće se za prekršaj pravno lice koje:

- 1) emituje program bez dozvole Agencije (član 38);
- 2) emituje program suprotno programskim i/ili tehničkim standardima utvrđenim u dozvoli (član 39. stav 3);
- 3) ustupi, iznajmi ili na drugi način prenese ili otuđi, privremeno ili trajno, dobijenu dozvolu za emitovanje programa (član 46);
- 4) sa drugim pravnim ili fizičkim licem zajednički koristi radio frekvenciju bez odobrenja Agencije ili suprotno datom odobrenju (član 48);
- 5) bez pribavljene dozvole emituje program za koji se zahteva dozvola za emitovanje programa sa kraćim rokom važenja (član 60);
- 6) emituje program suprotno izdatoj dozvoli za emitovanje programa sa kraćim rokom važenja (član 60);
- 7) emituje program nakon isteka roka važenja dozvole za emitovanje programa (član 64);
- 8) ne prenese važno saopštenje hitne prirode (član 68. stav 1. tačka 3);
- 9) emituje programske sadržaje suprotno članu 68. stav 1. tač. 5) i 6) ovog zakona;
- 10) ne identifikuje svoj program u skladu sa članom 69. stav 1. ovog zakona;
- 11) koristi naziv, oznaku ili skraćeni identifikacioni znak koji ne odgovara registrovanom nazivu emitera (član 69. stav 2);
- 12) ne označi emitera ili nezavisnu produkciju čiji je program preuzeo ili emitovao (član 69. stav 4);
- 13) izvrši umrežavanje suprotno članu 70. ovog zakona;
- 14) ne omogući drugim zainteresovanim emiterima da snime i emituju kratke izveštaje sa događaja za koje je otkupio pravo prenosa (član 71. stav 2);
- 15) ne prijavi promenu vlasničke strukture (član 103);

16) reklamira proizvode, robe ili usluge čije je reklamiranje zabranjeno (član 104. stav 1);

17) objavljuje reklame i/ili tv-kupovinu čije je objavljivanje zabranjeno (član 104. stav 4);

18) emituje reklame na način suprotan članu 105. ovog zakona;

19) objavljuje političke reklame van predizborne kampanje (član 106. stav 1);

20) kao ustanova javnog radiodifuznog servisa ili radio i/ili televizijska stanica civilnog sektora, vrši ulogu posrednika, zastupnika ili oglašivača u ime i za račun trećih lica (član 107);

21) emituje reklame ili programe tv-kupovine u trajanju dužem od ograničenja predviđenih čl. 108. i 109. ovog zakona ;

22) izvrši diskriminaciju političkih stranaka, koalicija ili kandidata prilikom objavljivanja plaćenih političkih oglasa i reklama (član 109. stav 3);

23) sponzorise program suprotno članu 110. st. 2. i 3. ovog zakona;

24) ne označi jasno program koji je u celini ili delimično sponzorisan (član 111);

25) kao sponzor utiče na sadržaj ili vreme emitovanja programa koji je sponzorisao (član 112. stav 1);

26) sponzorise vesti ili programe koji se bave aktuelnim događajima (član 112. stav 2).

Novčanom kaznom od 2.500 do 10.000 dinara kazniće se za prekršaj iz stava 1. ovog člana i odgovorno lice u pravnom licu i fizičko lice.

Novčanom kaznom u visini jednogodišnje pretplate kazniće se za prekršaj fizičko i pravno lice koje ne prijavi nabavku radio i/ili TV prijemnika, u skladu sa članom 81. ovog zakona.

IX. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 114.

Ovlašćeni predlagači iz člana 23. stav 3. ovog zakona, dužni su da u roku od 45 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona dostave Skupštini predloge lista kandidata za izbor članova Saveta Agencije.

Član 115.

Skupština će doneti odluku o izboru članova Saveta Agencije predloženih od strane ovlašćenih predlagača iz člana 23. stav 3. ovog zakona u roku od 45 dana od dana isteka roka za podnošenje predloga za izbor.

Član 116.

Savet Agencije će se konstituisati u roku od 15 dana od dana izbora članova Saveta, u skladu sa članom 115. ovog zakona.

Savet Agencije je dužan da na konstitutivnoj sednici utvrdi predlog za izbor devetog člana Saveta, u skladu sa članom 23. st. 4. i 5. ovog zakona i da ga dostavi Skupštini.

Skupština će doneti odluku o izboru devetog člana Saveta u roku od 30 dana od dana dostavljanja predloga iz stava 2. ovog člana.

Savet Agencije je dužan da u roku od sedam dana od dana izbora devetog člana Saveta izabere predsednika i zamenika predsednika Saveta, da donese Statut, Poslovnik o radu i opšte akte o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Agenciji.

Savet Agencije i predsednik Saveta dužni su da u roku od 45 dana od dana donošenja opštih akata iz stava 4. ovog člana izvrše prijem u radni odnos i raspoređivanje potrebnog broja zaposlenih u Agenciji.

Agencija počinje sa radom danom konstituisanja Saveta Agencije.

Vlada će u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona obezbediti prostorne, tehničke, finansijske i druge materijalne uslove za početak rada Agencije.

Član 117.

Ostali opšti akti Agencije koji su potrebni za njeno funkcionisanje i rad, doneće se najkasnije u roku od šest meseci od dana početka rada Agencije.

Opšti akti potrebni za sprovođenje javnog konkursa i za izdavanje dozvola za emitovanje programa, doneće se u roku od tri meseca od dana početka rada Agencije.

Član 118.

Agencija će otpočeti sa raspisivanjem javnih konkursa za izdavanje dozvola za emitovanje programa u roku od 15 dana od dana donošenja akata neophodnih za sprovođenje javnog konkursa i izdavanje dozvola za emitovanje programa u skladu sa odredbama ovog zakona i posebnog zakona kojim se uređuje oblast telekomunikacija.

Agencija će raspisivati javne konkurse za izdavanje dozvola za emitovanje programa sledećim redosledom:

- 1) za područje cele Republike;
- 2) za područje autonomne pokrajine i regiona;
- 3) za lokalna područja.

Član 119.

Radio i/ili televizijske stanice koje u vreme stupanja na snagu ovog zakona emituju program, nastavljaju sa emitovanjem programa do okončanja odgovarajućeg javnog konkursa za izdavanje dozvola za emitovanje programa, koji će se raspisati u skladu sa odredbama ovog zakona.

Član 120.

Deobni bilans iz člana 85. stav 2, odnosno iz člana 94. stav 2. ovog zakona, donosi Vlada najkasnije do 31. decembra 2002. godine, na predlog komisije koju čine po tri predstavnika Vlade, Izvršnog veća Autonomne pokrajine Vojvodine i JP "Radio-televizija Srbije".

Komisiju iz stava 1. ovog člana obrazuje Vlada.

Radio frekvencije koje koristi JP "Radio-televizija Srbije", nastavljaju da, u skladu sa odredbama ovog zakona, koriste Radiodifuzna ustanova Srbije i Radiodifuzna ustanova Vojvodine, do izdavanja dozvola za radiodifuzne stanice, u skladu sa Planom raspodele radio frekvencija i ovim zakonom.

Radiodifuzna ustanova Srbije i Radiodifuzna ustanova Vojvodine počinju sa radom 31. januara 2003. godine.

Član 121.

Agencija će najkasnije 30 dana pre početka rada Radiodifuzne ustanove Srbije i Radiodifuzne ustanove Vojvodine imenovati Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije i Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije i Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine će se konstituisati u roku od sedam dana od dana imenovanja.

Na konstitutivnoj sednici Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije i Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine doneće odluku o raspisivanju javnog konkursa za imenovanje generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Srbije i generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije i Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine imenovaće generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Srbije i generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Vojvodine, u roku od 15 dana od dana isteka roka za podnošenje prijava na javni konkurs.

U slučaju da ne donese odluku o imenovanju po raspisanom javnom konkursu iz stava 4. ovog člana, Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije i

Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine, do imenovanja generalnog direktora, imenuju vršioca dužnosti generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Srbije i vršioca dužnosti generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine, u roku od 30 dana od dana svog konstituisanja doneće statute ovih ustanova.

Član 122.

Danom početka rada, Radiodifuzna ustanova Srbije i Radiodifuzna ustanova Vojvodine preuzimaju sredstva, prava i obaveze i zaposlene JP "Radio-televizije Srbije", u skladu sa deobnim bilansom iz člana 85. stav 2, odnosno iz člana 94. stav 2. ovog zakona.

Generalni direktor Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno generalni direktor Radiodifuzne ustanove Vojvodine, obavezan je da u roku od 60 dana od dana početka rada Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Radiodifuzne ustanove Vojvodine, donese opšte akte o sistematizaciji poslova i unutrašnjoj organizaciji rada Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

Zaposleni iz stava 1. ovog člana koji ne budu raspoređeni u skladu sa opštim aktom o unutrašnjoj organizaciji Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Radiodifuzne ustanove Vojvodine, ostvaruju prava koja zaposlenom pripadaju po osnovu prestanka radnog odnosa, utvrđena posebnim zakonom.

Od dana donošenja deobnog bilansa, u skladu sa članom 120. stav 1. ovog zakona, JP "Radio-televizija Srbije" ne može otuđiti ili opteretiti imovinu, niti zapošljavati nove radnike.

Član 123.

Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Radiodifuzne ustanove Vojvodine će, najkasnije 15 dana pre početka rada Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Radiodifuzne ustanove Vojvodine, raspisati javni konkurs za imenovanje direktora radija i televizije i glavnih i odgovornih urednika programa.

Do okončanja javnog konkursa iz stava 1. ovog člana i donošenja odluke o imenovanju, Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Srbije i Upravni odbor Radiodifuzne ustanove Vojvodine će, na predlog generalnog direktora, u roku od 30 dana od dana početka rada Radiodifuzne ustanove Srbije, odnosno Radiodifuzne ustanove Vojvodine, imenovati vršioca dužnosti direktora radija i televizije i vršioca dužnosti glavnih i odgovornih urednika programa.

Član 124.

Danom upisa u sudski registar Radiodifuzne ustanove Srbije i Radiodifuzne ustanove Vojvodine prestaje sa radom JP "Radio-televizija Srbije".

Član 125.

Radiodifuzna ustanova Srbije i Radiodifuzna ustanova Vojvodine će, u roku od šest meseci od dana početka rada, doneti druga opšta akta određena ovim zakonom.

Član 126.

Radiodifuzne organizacije čiji su osnivači organi lokalne samouprave (opština, grad) nastavljaju da rade kao radio i/ili televizijske stanice lokalnih i regionalnih zajednica, s tim što su dužne da, u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu ovog zakona, svoj rad i poslovanje usklade sa odredbama ovog zakona, kao i da proces privatizacije okončaju u roku iz člana 96. ovog zakona.

Nadležno ministarstvo će, u roku od šest meseci od dana stupanja na snagu ovog zakona, doneti akt kojim će bliže urediti način privatizacije radio i/ili televizijskih stanica iz člana 96. st. 1, 2. i 3. ovog zakona.

Član 127.

JP "Radio-televizija Srbije" je dužna da do 1. decembra 2002. godine ustanovi evidenciju pretplatnika na području Republike Srbije koji su kao vlasnici radio i televizijskih prijemnika obavezni da, u skladu sa ovim zakonom, plaćaju radio-televizijsku pretplatu.

JP "Radio-televizija Srbije" je dužna da, u roku od 15 dana od dana ustanovljavanja evidencije, svakom pretplatniku u pisanoj formi dostavi obaveštenje o budućoj obavezi plaćanja radio-televizijske pretplate.

Obaveza plaćanja radio-televizijske pretplate nastaje narednog meseca od meseca u kome je dostavljeno obaveštenje iz stava 2. ovog člana.

Član 128.

Odredbe ovog zakona koje se odnose na obavezu emitovanja propisanog procenta programa na sopstvenom jeziku, odnosno programa sopstvene produkcije, primenjuju se po isteku jedne godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Odredbe poglavlja VII ovog zakona koje se odnose na reklamiranje i sponzorstvo, primenjuju se od 1. januara 2003. godine.

Član 129.

Odredbe ovog zakona kojima se uređuju pitanja nedozvoljene medijske koncentracije neće se primenjivati na stanje zatečeno u vreme stupanja na snagu ovog zakona, do donošenja odluke po raspisanom javnom konkursu za izdavanje dozvola za emitovanje programa za odgovarajuću servisnu zonu.

Podnosilac prijave na javni konkurs za izdavanje dozvola za emitovanje programa dužan je da se pridržava odredbi o nedozvoljenoj medijskoj koncentraciji, da bi njegova prijava bila podobna za razmatranje.

Član 130.

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o radio televiziji ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 48/91, 49/91, 53/93, 55/93, 67/93, 48/94 i 11/2001).

Član 131.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije".

ZAKON O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O RADIODIFUZIJI

24. AVGUST 2004.

Član 1.

U Zakonu o radiodifuziji ('Službeni glasnik RS', broj 42/02), član 23. menja se i glasi:

'Članove Saveta bira Narodna skupština Republike Srbije (u daljem tekstu: Skupština), na predlog ovlašćenih predlagača.

Ovlašćeni predlagači jesu:

- 1) nadležni odbor Skupštine;
- 2) Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine;
- 3) rektori univerziteta u Republici Srbiji, putem zajedničkog dogovora;
- 4) udruženja radiodifuznih javnih glasila u Republici Srbiji, udruženja novinara u Republici Srbiji, profesionalna udruženja filmskih i dramskih umetnika u Republici Srbiji i profesionalna udruženja kompozitora u Republici Srbiji, putem zajedničkog dogovora;
- 5) domaće nevladine organizacije i udruženja građana koja se prevashodno bave zaštitom slobode govora, zaštitom prava nacionalnih i etničkih manjina i zaštitom prava dece, putem zajedničkog dogovora;
- 6) crkve i verske zajednice.

Kandidata za devetog člana Saveta predlažu prethodno izabrani članovi Saveta, s tim što moraju predložiti kandidata koji živi i radi na području Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija i koji ispunjava kriterijume za članstvo u Savetu utvrđene ovim zakonom.

Kandidat za devetog člana Saveta predložen je ako za njega glasa najmanje pet članova Saveta.'

Član 2.

Član 24. menja se i glasi:

'Svaki ovlašćeni predlagač podnosi nadležnom odboru Skupštine listu na kojoj se obavezno nalaze dva kandidata za člana Saveta, sa izuzetkom nadležnog odbora Skupštine, koji predlaže listu na kojoj se obavezno nalazi šest kandidata. Za izbor devetog člana Saveta predlaže se samo jedan kandidat. Svaki predlog mora biti potpisan i overen od strane ovlašćenog predlagača i sadržati lično ime i adresu zastupnika.

Kandidati ne moraju biti iz reda ovlašćenog predlagača.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja

*„Službeni glasnik Republike Srbije”: 120/04
3.11. 2004.*

I. OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se prava na pristup informacijama od javnog značaja kojima raspolažu organi javne vlasti, radi ostvarenja i zaštite interesa javnosti da zna i ostvarenja slobodnog demokratskog poretka i otvorenog društva. Radi ostvarivanja prava na pristup informacijama od javnog značaja kojima raspolažu organi javne vlasti, ovim zakonom ustanovljava se Poverenik za informacije od javnog značaja (u daljem tekstu: Poverenik), kao samostalan državni organ, nezavisan u vršenju svoje nadležnosti.

Informacija od javnog značaja

Član 2.

Informacija od javnog značaja, u smislu ovog zakona, jeste informacija kojom raspolaže organ javne vlasti, nastala u radu ili u vezi sa radom organa javne vlasti, sadržana u određenom dokumentu, a odnosi se na sve ono o čemu javnost ima opravdan interes da zna.

Da bi se neka informacija smatrala informacijom od javnog značaja nije bitno da li je izvor informacije organ javne vlasti ili koje drugo lice, nije bitan nosač informacija (papir, traka, film, elektronski mediji i sl) na kome se nalazi dokument koji sadrži informaciju, datum nastanka informacije, način saznavanja informacije, niti su bitna druga slična svojstva informacije.

Organ javne vlasti

Član 3.

1) Organ javne vlasti (u daljem tekstu: organ vlasti) u smislu ovog zakona jeste: državni organ, organ teritorijalne autonomije, organ lokalne samouprave, kao i organizacija kojoj je povereno vršenje javnih ovlašćenja (u daljem tekstu: državni organ);

2) pravno lice koje osniva ili finansira u celini, odnosno u pretežnom delu državni organ.

Zakonske pretpostavke o opravdanom interesu

Član 4.

Smatra se da opravdani interes javnosti da zna, iz člana 2. ovog zakona, postoji uvek kada se radi o informacijama kojima raspolaže organ vlasti koje se odnose na ugrožavanje, odnosno zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine, a ako se radi o drugim informacijama kojima raspolaže organ vlasti, smatra se da opravdani interes javnosti da zna, iz člana 2. ovog zakona postoji, osim ako organ vlasti dokaže suprotno.

Sadržina prava na pristup informacijama od javnog značaja

Član 5.

Svako ima pravo da mu bude saopšteno da li organ vlasti poseduje određenu informaciju od javnog značaja, odnosno da li mu je ona inače dostupna. Svako ima pravo da mu se informacija od javnog značaja učini dostupnom tako što će mu se omogućiti uvid u dokument koji sadrži informaciju od javnog značaja, pravo na kopiju tog dokumenta, kao i pravo da mu se, na zahtev, kopija dokumenta uputi poštom, faksom, elektronskom poštom ili na drugi način.

Načelo jednakosti

Član 6.

Prava iz ovog zakona pripadaju svima pod jednakim uslovima, bez obzira na državljanstvo, prebivalište, boravište, odnosno sedište, ili lično svojstvo kao što je rasa, veroispovest, nacionalna i etnička pripadnost, pol i slično.

Zabrana diskriminacije novinara i javnih glasila

Član 7.

Organ vlasti ne sme stavljati u bolji položaj nijednog novinara ili javno glasilo, kada je više njih uputilo zahtev, tako što će samo njemu ili njemu pre nego drugim novinarima ili javnim glasilima omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja.

Ograničenja prava

Član 8.

Prava iz ovog zakona mogu se izuzetno podvrći ograničenjima propisanim ovim zakonom ako je to neophodno u demokratskom društvu radi zaštite od ozbiljne povrede pretežnijeg interesa zasnovanog na ustavu ili zakonu.

Nijedna odredba ovog zakona ne sme se tumačiti na način koji bi doveo do ukidanja nekog prava koje ovaj zakon priznaje ili do njegovog ograničenja u većoj meri od one koja je propisana u stavu 1. ovog člana.

II. ISKLJUČENJE I OGRANIČENJE SLOBODNOG PRISTUPA INFORMACIJAMA OD JAVNOG ZNAČAJA

Život, zdravlje, sigurnost, pravosuđe, odbrana zemlje, nacionalna i javna bezbednost, ekonomska dobrobit zemlje i tajna

Član 9.

1) Organ vlasti neće tražiocu omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja, ako bi time:

ugrozio život, zdravlje, sigurnost ili koje drugo važno dobro nekog lica;

2) ugrozio, omeo ili otežao sprečavanje ili otkrivanje krivičnog dela, optuženje za krivično delo, vođenje pretkrivičnog postupka, vođenje sudskog postupka, izvršenje presude ili sprovođenje kazne, ili koji drugi pravno uređeni postupak, ili fer postupanje i pravično suđenje;

3) ozbiljno ugrozio odbranu zemlje, nacionalnu ili javnu bezbednost, ili međunarodne odnose;

4) bitno umanjio sposobnost države da upravlja ekonomskim procesima u zemlji, ili bitno otežao ostvarenje opravdanih ekonomskih interesa;

5) učinio dostupnim informaciju ili dokument za koji je propisima ili službenim aktom zasnovanim na zakonu određeno da se čuva kao državna, službena, poslovna ili druga tajna, odnosno koji je dostupan samo određenom krugu lica, a zbog čijeg bi odavanja mogle nastupiti teške pravne ili druge posledice po interese zaštićene zakonom koji pretežu nad interesom za pristup informaciji.

Informacija od javnog značaja u posedu organa vlasti koja je već dostupna javnosti

Član 10.

Organ vlasti ne mora tražiocu omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja, ako se radi o informaciji koja je već objavljena i dostupna u zemlji ili na internetu.

U slučaju iz stava 1. ovog člana, organ vlasti će u odgovoru na zahtev označiti nosač informacije (broj službenog glasila, naziv publikacije i sl), gde je i kada tražena informacija objavljena, osim ako je to opštepoznato.

Osporavanje objavljene informacije od strane organa vlasti

Član 11.

Ako organ vlasti ospori istinitost ili potpunost informacije od javnog značaja koja je objavljena, saopštiće istinitu i potpunu informaciju, odnosno omogućiće uvid u dokument koji sadrži istinitu i potpunu informaciju, osim u slučajevima iz čl. 9. i 14. ovog zakona.

Razdvajanje informacija

Član 12.

Ako tražena informacija od javnog značaja može da se izdvoji od ostalih informacija u dokumentu u koje organ vlasti nije dužan tražiocu da omogući uvid, organ vlasti omogućiće tražiocu uvid u deo dokumenta koji sadrži samo izdvojenu informaciju.

Zloupotreba slobodnog pristupa informacijama od javnog značaja

Član 13.

Organ vlasti neće tražiocu omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja ako tražilac zloupotrebljava prava na pristup informacijama od javnog značaja, naročito ako je traženje nerazumno, često, kada se ponavlja zahtev za istim ili već dobijenim informacijama ili kada se traži preveliki broj informacija.

Privatnost i druga prava ličnosti

Član 14.

Organ vlasti neće tražiocu omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja ako bi time povredio pravo na privatnost, pravo na ugled ili koje drugo pravo lica na koje se tražena informacija lično odnosi, osim:

- 1) ako je lice na to pristalo;

2) ako se radi o ličnosti, pojavi ili događaju od interesa za javnost, a naročito ako se radi o nosiocu državne i političke funkcije i ako je informacija važna s obzirom na funkciju koju to lice vrši;

3) ako se radi o licu koje je svojim ponašanjem, naročito u vezi sa privatnim životom, dalo povoda za traženje informacije.

III. POSTUPAK PRED ORGANOM VLASTI

Zahtev za obaveštenje, uvid, izdavanje kopije i upućivanje

Član 15.

Tražilac podnosi pismeni zahtev organu vlasti za ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja (u daljem tekstu: zahtev). Zahtev mora sadržati naziv organa vlasti, ime, prezime i adresu tražioca, kao i što precizniji opis informacije koja se traži.

Zahtev može sadržati i druge podatke koji olakšavaju pronalaženje tražene informacije.

Tražilac ne mora navesti razloge za zahtev.

Ako zahtev ne sadrži podatke iz stava 2. ovog člana, odnosno ako zahtev nije uredan, ovlašćeno lice organa vlasti dužno je da, bez nadoknade, pouči tražioca kako da te nedostatke otkloni, odnosno da dostavi tražiocu uputstvo o dopuni.

Ako tražilac ne otkloni nedostatke u određenom roku, odnosno u roku od 15 dana od dana prijema uputstva o dopuni, a nedostaci su takvi da se po zahtevu ne može postupati, organ vlasti doneće zaključak o odbacivanju zahteva kao neurednog.

Pristup informacijama organ vlasti dužan je da omogući i na osnovu usmenog zahteva tražioca koji se saopštava u zapisnik, pri čemu se takav zahtev unosi u posebnu evidenciju i primenjuju se rokovi kao da je zahtev podnet pismeno. Organ vlasti može propisati obrazac za podnošenje zahteva, ali mora razmotriti i zahtev koji nije sačinjen na tom obrascu.

Odlučivanje po zahtevu

Član 16.

Organ vlasti dužan je da bez odlaganja, a najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema zahteva, tražioca obavesti o posedovanju informacije, stavi mu na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno izda mu ili uputi kopiju tog dokumenta. Kopija dokumenta je upućena tražiocu danom napuštanja pisarnice organa vlasti od koga je informacija tražena.

Ako se zahtev odnosi na informaciju za koju se može pretpostaviti da je od značaja za zaštitu života ili slobode nekog lica, odnosno za ugrožavanje ili zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine, organ vlasti mora da obavesti tražioca o posedovanju te informacije, da mu stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno da mu izda kopiju tog dokumenta najkasnije u roku od 48 sati od prijema zahteva.

Ako organ vlasti nije u mogućnosti, iz opravdanih razloga, da u roku iz stava 1. ovog člana obavesti tražioca o posedovanju informacije, da mu stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, da mu izda, odnosno uputi kopiju tog dokumenta, dužan je da o tome odmah obavesti tražioca i odredi naknadni rok, koji ne može biti duži od 40 dana od dana prijema zahteva, u kome će tražioca obavestiti o posedovanju informacije, staviti mu na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, izda mu, odnosno uputi kopiju tog dokumenta.

Ako organ vlasti na zahtev ne odgovori u roku, tražilac može uložiti žalbu Povereniku, osim u slučajevima utvrđenim ovim zakonom.

Organ vlasti će zajedno sa obaveštenjem o tome da će tražiocu staviti na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno izdati mu kopiju tog dokumenta, saopštiti tražiocu vreme, mesto i način na koji će mu informacija biti stavljena na uvid, iznos nužnih troškova izrade kopije dokumenta, a u slučaju da ne raspolaže tehničkim sredstvima za izradu kopije, upoznaće tražioca sa mogućnošću da upotrebom svoje opreme izradi kopiju.

Uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju vrši se u službenim prostorijama organa vlasti.

Tražilac može iz opravdanih razloga tražiti da uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju izvrši u drugo vreme od vremena koje mu je odredio organ od koga je informacija tražena.

Licu koje nije u stanju da bez pratioca izvrši uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju, omogućiće se da to učini uz pomoć pratioca.

Ako udovolji zahtevu, organ vlasti neće izdati posebno rešenje, nego će o tome sačiniti službenu belešku.

Ako organ vlasti odbije da u celini ili delimično obavesti tražioca o posedovanju informacije, da mu stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, da mu izda, odnosno uputi kopiju tog dokumenta, dužan je da donese rešenje o odbijanju zahteva i da to rešenje pismeno obrazloži, kao i da u rešenju uputi tražioca na pravna sredstva koja može izjaviti protiv takvog rešenja.

Naknada

Član 17.

Uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju je besplatan. Kopija dokumenta koji sadrži traženu informaciju izdaje se uz obavezu tražioca da plati naknadu nužnih troškova izrade te kopije, a u slučaju upućivanja i troškove upućivanja.

Vlada propisuje troškovnik na osnovu koga organ obračunava troškove iz prethodnog stava.

Od obaveze plaćanja naknade iz stava 2. ovog člana oslobođeni su novinari, kada kopiju dokumenta zahtevaju radi obavljanja svog poziva, udruženja za zaštitu ljudskih prava, kada kopiju dokumenta zahtevaju radi ostvarivanja ciljeva udruženja i sva lica kada se tražena informacija odnosi na ugrožavanje, odnosno zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine, osim u slučajevima iz člana 10. stav 1. ovog zakona.

Poverenik prati praksu naplaćivanja naknade i oslobađanja od naknade i upućuje preporuke organima vlasti radi ujednačavanja te prakse.

Stavljanje na uvid i izrada kopije

Član 18.

Uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju vrši se upotrebom opreme kojom raspolaže organ vlasti, osim kada tražilac zahteva da uvid izvrši upotrebom sopstvene opreme.

Organ vlasti izdaje kopiju dokumenta (fotokopiju, audio kopiju, video kopiju, digitalnu kopiju i sl) koji sadrži traženu informaciju u obliku u kojem se informacija nalazi.

Ako organ vlasti ne raspolaže tehničkim mogućnostima za izradu kopije dokumenta u smislu stava 2. ovog člana, izradiće kopiju dokumenta u drugom obliku.

Ako organ vlasti raspolaže dokumentom koji sadrži traženu informaciju na jeziku na kojem je podnet zahtev, dužan je da tražiocu stavi na uvid dokument i izradi kopiju na jeziku na kojem je podnet zahtev.

Prosleđivanje zahteva Povereniku

Član 19.

Kada organ vlasti ne poseduje dokument koji sadrži traženu informaciju, proslediće zahtev Povereniku i obavestiće Poverenika i tražioca o tome u čijem se posedu, po njegovom znanju, dokument nalazi.

Postupanje Poverenika po prosleđenom zahtevu

Član 20.

Po prijemu zahteva Poverenik proverava da li se dokument koji sadrži traženu informaciju na koju se zahtev odnosi nalazi u posedu organa vlasti koji mu je prosledio zahtev.

Ako utvrdi da se dokument iz stava 1. ovog člana ne nalazi u posedu organa vlasti koji mu je prosledio zahtev tražioca, Poverenik će dostaviti zahtev organu vlasti koji taj dokument poseduje, osim ako je tražilac odredio drugačije, i o tome će obavestiti tražioca ili će tražioca uputiti na organ vlasti u čijem posedu se nalazi tražena informacija.

Način postupanja iz stava 2. ovog člana, odrediće Poverenik u zavisnosti od toga na koji će se način efikasnije ostvariti prava na pristup informacijama od javnog značaja.

Ako Poverenik dostavi zahtev organu vlasti iz stava 2. ovog člana, rok predviđen članom 16. ovog zakona počinje da teče od dana dostavljanja.

Ostale odredbe postupka

Član 21.

Na postupak pred organom vlasti primenjuju se odredbe zakona kojim se uređuje opšti upravni postupak, a koje se odnose na rešavanje prvostepenog organa, osim ako je ovim zakonom drugačije određeno.

IV. POSTUPAK PRED POVERENIKOM

Pravo na žalbu

Član 22.

Tražilac može izjaviti žalbu Povereniku u roku od 15 dana od dostavljanja rešenja organa vlasti, ako:

1) organ vlasti, suprotno članu 16. st. 1. i 3. ovog zakona, odbije da obavesti tražioca o tome da li poseduje određenu informaciju od javnog značaja ili mu je ona inače dostupna, da mu stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, da mu izda, odnosno uputi kopiju dokumenta, ili ako to ne učini u propisanom roku;

2) organ vlasti, suprotno članu 16. stav 2. ovog zakona, ne odgovori u propisanom roku na zahtev tražioca;

3) organ vlasti, suprotno članu 17. stav 2. ovog zakona, uslovi izdavanje kopije dokumenta koji sadrži traženu informaciju uplatom naknade koja prevazilazi iznos nužnih troškova izrade te kopije;

4) organ vlasti ne stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju na način predviđen članom 18. stav 1. ovog zakona;

5) organ vlasti ne stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno ne izda kopiju tog dokumenta na način predviđen članom 18. stav 4. ovog zakona.

Protiv rešenja Narodne skupštine, predsednika Republike, Vlade Republike Srbije, Vrhovnog suda Srbije, Ustavnog suda i Republičkog javnog tužioca ne može se izjaviti žalba.

Protiv rešenja iz stava 2. ovog člana može se pokrenuti upravni spor, u skladu sa zakonom, o čemu sud po službenoj dužnosti obaveštava Poverenika.

Rešavanje Poverenika po žalbi

Član 23.

Na postupak pred Poverenikom primenjuju se odredbe zakona kojim se uređuje opšti upravni postupak, a koje se odnose na rešavanje drugostepenog organa po žalbi, osim ako je ovim zakonom drugačije određeno.

Član 24.

Poverenik donosi rešenje bez odlaganja, a najdocnije u roku od 30 dana od dana predaje žalbe, pošto omogući organu vlasti da se pismeno izjasni, a po potrebi i tražiocu.

Poverenik odbacuje žalbu koja je nedopuštena, neblagovremena i izjavljena od strane neovlašćenog lica.

Organ vlasti dokazuje da je postupao u skladu sa svojim obavezama predviđenim ovim zakonom.

Odlučivanje Poverenika u vezi sa merama za unapređenje javnosti rada

Član 25.

Poverenik može po prijavi ili po službenoj dužnosti da donese rešenje kojim utvrđuje da organ vlasti, osim organa iz člana 22. stav 2. ovog zakona, nije izvršio svoje obaveze predviđene ovim zakonom i da mu naloži mere za njihovo izvršenje, pošto prethodno omogući organu vlasti da se pismeno izjasni. Prijava iz stava 1. ovog člana ne može se podneti u slučajevima kada je ovim zakonom predviđeno pravo na žalbu.

Utvrđivanje činjeničnog stanja od strane Poverenika

Član 26.

Poverenik preduzima radnje za utvrđivanje činjeničnog stanja koje su neophodne radi donošenja rešenja iz čl. 24. i 25. ovog zakona.

Povereniku će, radi utvrđivanja činjeničnog stanja iz stava 1. ovog člana, biti omogućen uvid u svaki nosač informacije na koji se ovaj zakon primenjuje.

Pravni lek protiv rešenja Poverenika

Član 27.

Protiv rešenja Poverenika može se pokrenuti upravni spor.

Obaveznost rešenja i zaključaka

Član 28.

Rešenja i zaključci Poverenika obavezujući su. Izvršenje rešenja i zaključaka Poverenika, u slučaju potrebe, obezbeđuje Vlada Republike Srbije.

V. IZBOR, POLOŽAJ I NADLEŽNOST POVERENIKA

Sedište Poverenika

Član 29.

Sedište Poverenika je u Beogradu.

Izbor

Član 30.

Narodna skupština Republike Srbije (u daljem tekstu: Narodna skupština), bira Poverenika na predlog odbora Narodne skupštine nadležnog za informisanje.

Za Poverenika se bira lice s priznatim ugledom i stručnošću u oblasti zaštite i unapređenja ljudskih prava.

Poverenik može biti lice koje ispunjava uslove za rad u državnim organima, koje je završilo pravni fakultet i ima najmanje deset godina radnog iskustva. Poverenik ne može biti lice koje obavlja funkciju ili je zaposleno u drugom državnom organu ili političkoj stranci.

Poverenik se bira za vreme od sedam godina.

Isto lice može biti birano za Poverenika najviše dva puta.

Prestanak mandata

Član 31.

Povereniku dužnost prestaje istekom mandata, na lični zahtev, kad navrši šezdeset pet godina života i razrešenjem.

Odluku o prestanku dužnosti Poverenika donosi Narodna skupština.

Poverenik se razrešava dužnosti ako bude osuđen za krivično delo na kaznu zatvora, ako trajno izgubi radnu sposobnost, ako obavlja funkciju ili je zaposlen u drugom državnom organu ili političkoj stranci, ako izgubi državljanstvo Republike Srbije ili ako nestručno i nesavesno obavlja posao.

Postupak za razrešenje Poverenika pokreće se na inicijativu jedne trećine narodnih poslanika.

Odbor Narodne skupštine nadležan za informisanje utvrđuje da li postoje razlozi za razrešenje i o tome obaveštava Narodnu skupštinu.

Odbor Narodne skupštine nadležan za informisanje obaveštava Narodnu skupštinu i o zahtevu Poverenika da mu prestane dužnost, kao i o ispunjenju uslova za prestanak dužnosti zbog godina života.

Ako o zahtevu za prestanak dužnosti Narodna skupština ne odluči u roku od 60 dana, smatra se da je istekom tog roka Povereniku prestala dužnost.

U ostalim slučajevima Povereniku dužnost prestaje onog dana koji Narodna skupština navede u svojoj odluci.

Položaj Poverenika

Član 32.

Poverenik je samostalan i nezavisan u vršenju svoje nadležnosti. U vršenju svoje nadležnosti Poverenik neće tražiti, niti primati naloge i uputstva od državnih organa i drugih lica.

Poverenik ima pravo na platu jednaku plati sudije Vrhovnog suda, kao i druga prava po osnovu rada, u skladu sa zakonom, i pravo na naknadu troškova nastalih u vezi sa vršenjem svoje nadležnosti.

Poverenik se ne može pozvati na odgovornost za mišljenje koje je izneo ili predlog koji je dao u vršenju svoje nadležnosti, a u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u vršenju svoje nadležnosti ne može biti pritvoren bez odobrenja Narodne skupštine.

Zamenik Poverenika

Član 33.

Poverenik ima zamenika, koga bira Narodna skupština, na predlog Poverenika.

Poverenik predlaže za svoga zamenika lice koje ispunjava uslove za rad u državnim organima.

Zamenik Poverenika bira se za vreme od sedam godina.

Isto lice može biti birano za zamenika Poverenika najviše dva puta.

Zamenik Poverenika obavlja dužnosti Poverenika u slučaju njegovog odsustva, smrti, isteka mandata, razrešenja, kao i privremene ili trajne sprečenosti Poverenika da vrši svoje nadležnosti.

Zameniku Poverenika prestaje dužnost na način predviđen za prestanak dužnosti Poverenika.

Postupak za razrešenje zamenika Poverenika pokreće se i na inicijativu Poverenika.

Stručna služba Poverenika

Član 34.

Poverenik ima stručnu službu koja mu pomaže u vršenju njegovih nadležnosti.

Poverenik donosi akt, za koji saglasnost daje Narodna skupština, kojim uređuje rad svoje stručne službe. Poverenik samostalno odlučuje, u skladu sa zakonom, o prijemu lica u radni odnos u stručnu službu, rukovođen potrebom profesionalnog i delotvornog vršenja svoje nadležnosti.

Na zaposlene u stručnoj službi Poverenika shodno se primenjuju propisi o radnim odnosima u državnim organima.

Finansijska sredstva za rad Poverenika i njegove stručne službe obezbeđuju se u budžetu Republike Srbije.

Nadležnost Poverenika

Član 35.

Poverenik:

1) prati poštovanje obaveza organa vlasti utvrđenih ovim zakonom i izveštava javnost i Narodnu skupštinu o tome;

2) daje inicijativu za donošenje ili izmene propisa radi sprovođenja i unapređenja prava na pristup informacijama od javnog značaja;

3) predlaže organima vlasti preduzimanje mera u cilju unapređivanja njihovog rada uređenog ovim zakonom;

4) preduzima mere potrebne za obuku zaposlenih u državnim organima i upoznavanje zaposlenih sa njihovim obavezama u vezi sa pravima na pristup informacijama od javnog značaja, radi delotvorne primene ovog zakona;

5) rešava po žalbi protiv rešenja organa vlasti kojima su povređena prava uređena ovim zakonom;

6) obaveštava javnost o sadržini ovog zakona, kao i o pravima uređenim ovim zakonom;

7) obavlja i druge poslove određene ovim zakonom.

Izveštaji

Član 36.

U roku od tri meseca od okončanja fiskalne godine, Poverenik podnosi Narodnoj skupštini godišnji izveštaj o radnjama preduzetim od strane organa vlasti u primeni ovog zakona, kao i o svojim radnjama i izdacima.

Pored izveštaja iz stava 1. ovog člana, Poverenik podnosi Narodnoj skupštini i druge izveštaje, kada oceni da je to potrebno.

VI. MERE ZA UNAPREĐIVANJE JAVNOSTI RADA ORGANA VLASTI

Priručnik za ostvarivanje prava

Član 37.

Poverenik, bez odlaganja, na srpskom jeziku i na jezicima koji su, u skladu sa zakonom, određeni kao jezici u službenoj upotrebi izdaje i ažurira priručnik sa praktičnim uputstvima za delotvorno ostvarivanje prava uređenih ovim zakonom. U priručniku iz stava 1. ovog člana mora se naročito navesti sadržina i obim prava na pristup informacijama od javnog značaja kao i načini na koji se ova prava mogu ostvariti.

Obaveza je Poverenika da, putem štampe, elektronskih medija, interneta, javnih tribina i na druge načine, upozna javnost sa sadržinom priručnika iz stava 1. ovog člana.

Ovlašćeno lice organa vlasti

Član 38.

Organ vlasti odrediće jedno ili više službenih lica (u daljem tekstu: ovlašćeno lice) za postupanje po zahtevu za slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Ovlašćeno lice:

1) prima zahteve, obaveštava tražioca o posedovanju informacija i obezbeđuje uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno dostavlja informaciju na odgovarajući način, odbija zahtev rešenjem, pruža tražiocima neophodnu pomoć za ostvarivanje njihovih prava utvrđenih ovim zakonom;

2) preduzima mere za unapređenje prakse postupanja sa nosačima informacija, prakse održavanja nosača informacija, kao i prakse njihovog čuvanja i obezbeđenja.

Ako ovlašćeno lice iz stava 1. ovog člana nije određeno, za postupanje po zahtevu nadležan je rukovodilac organa vlasti.

Obaveza objavljivanja informatora

Član 39.

Državni organ, najmanje jednom godišnje, izrađuje informator sa osnovnim podacima o svom radu, koji sadrži naročito:

- 1) opis ovlašćenja, obaveza i organizacione strukture;
- 2) podatke o budžetu i sredstvima rada;
- 3) podatke u pogledu vrsta usluga koje neposredno pruža zainteresovanim licima;
- 4) postupak podnošenja zahteva državnom organu, odnosno ulaganja žalbi protiv njegovih odluka, radnji ili propusta;
- 5) pregled zahteva, žalbi i drugih neposrednih mera preduzetih od strane zainteresovanih lica, kao i odluka državnog organa povodom podnetih zahteva i uložених žalbi, odnosno odgovora na druge neposredne mere preduzete od strane zainteresovanih lica;
- 6) podatke o načinu i mestu čuvanja nosača informacija, vrsti informacija koje poseduje, vrsti informacija koje stavlja na uvid, kao i opis postupka podnošenja zahteva;
- 7) imena starešina državnog organa i opis njihovih ovlašćenja i dužnosti, kao i postupaka po kojima oni donose odluke;
- 8) pravila i odluke državnog organa koji se tiču javnosti rada tog organa (radno vreme, adresa, kontakt telefoni, identifikaciona obeležja, pristupačnost licima sa posebnim potrebama, pristup sednicama, dopuštenost audio i video snimanja i sl), kao i svako autentično tumačenje tih odluka;
- 9) pravila i odluke o isključenju i ograničenju javnosti rada državnog organa, kao i njihovo obrazloženje.

Državni organ će zainteresovanom licu, bez naknade, omogućiti uvid u informator, odnosno dati mu primerak informatora, uz naknadu nužnih troškova.

Uputstvo za objavljivanje informatora

Član 40.

Poverenik izdaje uputstvo po kojem se objavljuje informator iz člana 39. ovog zakona i pruža savete, na zahtev državnog organa, u cilju pravilnog, potpunog i blagovremenog ispunjenja obaveze objavljivanja informatora.

Održavanje nosača informacije

Član 41.

Organ vlasti će održavati nosače informacija tako da omogući ostvarenje prava na pristup informacijama od javnog značaja, u skladu sa ovim zakonom.

Obuka zaposlenih

Član 42.

Radi delotvorne primene ovog zakona, državni organ sprovodi obuku zaposlenih i upoznavanje zaposlenih sa njihovim obavezama u vezi sa pravima uređenim ovim zakonom.

Obuka zaposlenih iz stava 1. ovog člana, obuhvatiće naročito: sadržinu, obim i značaj prava na pristup informacijama od javnog značaja, postupak ostvarivanja ovih prava, postupanje sa nosačima informacija, njihovo održavanje i čuvanje, kao i vrste podataka koje je državni organ dužan da objavljuje.

Podnošenje izveštaja Povereniku

Član 43.

Ovlašćeno lice državnog organa podnosi godišnji izveštaj Povereniku o radnjama tog organa, preduzetim u cilju primene ovog zakona, koji sadrži podatke o:

- 1) broju podnetih zahteva, broju potpuno ili delimično usvojenih zahteva, kao i o broju odbačenih i odbijenih zahteva;
- 2) broju i sadržini žalbi protiv rešenja kojima se odbacuje ili odbija zahtev;
- 3) ukupnom iznosu naplaćenih naknada za ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja;
- 4) merama preduzetim u vezi sa obavezom objavljivanja informatora;
- 5) merama preduzetim u vezi sa održavanjem nosača informacije;
- 6) merama preduzetim u vezi sa obukom zaposlenih.

VII.NAKNADA ŠTETE

Član 44.

Organ vlasti odgovara za štetu nastalu time što javno glasilo nije moglo da objavi informaciju pošto mu je neopravdano uskratio ili ograničio prava na pristup informacijama od javnog značaja iz člana 5. ovog zakona, odnosno time što je novinar ili javno glasilo stavljen u bolji položaj suprotno odredbi člana 7. ovog zakona.

VIII.NADZOR

Član 45.

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši ministarstvo nadležno za poslove informisanja.

IX.KAZNE NE ODREDBE

Član 46.

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj ovlašćeno lice u organu vlasti ako organ vlasti:

- 1) postupi protivno načelu jednakosti (član 6);
- 2) diskriminiše novinara ili javno glasilo (član 7);
- 3) ne označi nosač informacije, gde je i kada tražena informacija objavljena (član 10. stav 2);
- 4) ne saopšti istinitu i potpunu informaciju, odnosno ne omogući uvid u dokument koji sadrži istinitu i potpunu informaciju (član 11);
- 5) tražiocu ne stavi na uvid dokument i ne izradi kopiju dokumenta na jeziku na kojem je podnet zahtev (član 18. stav 4);
- 6) odbije da primi zahtev, ne obavesti tražioca o posedovanju informacije ili ne obezbedi uvid u dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno ne uputi kopiju dokumenta na odgovarajući način, ne donese rešenje o odbijanju zahteva i odbije da pruži tražiocima neophodnu pomoć za ostvarivanje njihovih prava (član 38. stav 2. tačka 1).

Član 47.

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj odgovorno lice u državnom organu ako državni organ propusti da izradi informator sa propisanim podacima o svom radu (član 39).

Član 48.

Novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj ovlašćeno lice u državnom organu ako propusti da podnese godišnji izveštaj Povereniku o radnjama tog organa, preduzetim u cilju primene ovog zakona, sa propisanim podacima (član 43).

X.ZAVRŠNE ODREDBE

Član 49.

Organi vlasti imenovaće ovlašćena lica za rešavanje o zahtevima na slobodan pristup informacijama od javnog značaja u roku od 30 dana od stupanja na snagu ovog zakona.

Narodna skupština izabracé Poverenika u roku od 45 dana od stupanja na snagu ovog zakona.

Član 50.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u `Službenom glasniku Republike Srbije`.

USTAV REPUBLIKE SRBIJE
"Službeni glasnik Republike Srbije", br. 1/ 90

(IZVOD)

Član 45.

Jamči se sloboda savesti, misli i javnog izražavanja mišljenja.

Član 46.

Jamči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obaveštavanja.

Građani imaju pravo da u sredstvima javnog obaveštavanja izražavaju i objavljuju svoja mišljenja.

Izdavanje novina i javno obaveštavanje drugim sredstvima dostupno je svima i bez odobrenja, uz upis u registar kod nadležnog organa.

Organizacije radija i televizije osnivaju se u skladu sa zakonom.

Jamči se pravo na ispravku objavljenog netačnog obaveštenja kojim se povređuje nečije pravo ili interes, kao i pravo na naknadu moralne i materijalne štete nastale po ovom osnovu.

Zabranjena je cenzura štampe i drugih vidova javnog obaveštavanja. Niko ne može sprečiti rasturanje štampe i širenje drugih obaveštenja, osim ako se odlukom nadležnog suda utvrdi da se njima poziva na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog uređenja, narušavanje teritorijalne celokupnosti i nezavisnosti Republike Srbije, kršenje zajamčenih sloboda i prava čoveka i građanina, ili se izaziva i podstiče nacionalna, rasna ili verska netrpeljivost i mržnja.

Sredstva javnog obaveštavanja koja se finansiraju iz javnih prihoda dužna su da blagovremeno i nepristrasno obaveštavaju javnost.

**USTAVNA POVELJA
DRŽAVNA ZAJEDNICA SRBIJA I CRNA GORA
BEOGRAD - 6.12. 2002. godine**

(IZVOD)

LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA I GRAĐANSKE SLOBODE

Član 9

Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, koja je sastavni deo ove Povelje, usvaja se po postupku i na način predviđen za usvajanje Ustavne povelje.

Države članice uređuju, obezbeđuju i štite ljudska i manjinska prava i građanske slobode na svojoj teritoriji.

Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore neposredno se primenjuju.

Srbija i Crna Gora prati ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava i građanskih sloboda i obezbeđuje njihovu zaštitu, u slučaju kada ta zaštita u državama članicama nije obezbeđena.

Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava, individualnih i kolektivnih, i građanskih sloboda ne može se smanjivati.

POVELJA O LJUDSKIM I MANJINSKIM PRAVIMA I GRAĐANSKIM SLOBODAMA

(IZVOD)

Sloboda mišljenja i izražavanja

Član 29.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu da se govorom, pisanjem, slikom ili na bilo koji drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje.

Svako ima pravo na pristup podacima u posedu državnih organa, u skladu sa zakonom.

Pravo na slobodu izražavanja se može ograničiti zakonom, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih lica, očuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda, nacionalne bezbednosti, javnog zdravlja i morala ili javne bezbednosti.

Sloboda medija

Član 30.

Svako može da bez odobrenja osniva novine i druga sredsstva javnog obaveštavanja. Televizijske i radio stanice se osnivaju u skladu sa zakonom država članica.

U državnoj zajednici Srbija i Crna Gora nema cenzure.

Svako ima pravo na ispravku objavljene neistinite, nepotpune ili netačno prenete informacije kojom je povređeno njegovo pravo ili interes, u skladu sa zakonom.

Svako ima pravo na odgovor na informaciju objavljenu u medijima, u skladu sa zakonom.

Niko ne može sprešiti rasturanje štampe ili širenje obaveštenja i ideja putem drugih sredstava javnog obaveštavanja, osim ako se odlukom suda utvrdi da je to neophodno radi sprečavanja propagiranja rata, podstrekavanja na neposredno nasilje ili zagovaranje rasne, nacionalne ili verske mrznje koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

Krivični zakon Republike Srbije

(IZVOD)

KRIVIČNA DELA PROTIV ČASTI I UGLEDA

Kleveta

Član 92.

(1) Ko za drugog iznosi ili pronosi štogod neistinito što može škoditi njegovoj časti i ugledu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije, drugih sredstava javnog informisanja i komuniciranja ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti zatvorom do jedne godine.

(3) Ako je ono što se neistinito iznosi ili pronosi takvog značaja da je dovelo ili moglo dovesti do teških posledica za oštećenog, učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine.

(4) Ako okrivljeni dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da poveruje u istinitost onoga što je iznosio ili pronosio neće se kazniti za klevetu, ali se može kazniti za uvredu (član 93), odnosno za omalovažavanje prebacivanjem za krivično delo (član 95).

(5) Ko za drugog lažno iznosi ili pronosi da je učinio krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti kazniće se za klevetu iako je imao osnovanog razloga da poveruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio, ukoliko iznošenje ili pronosanje nije učinjeno pod uslovima iz člana 96. stav 2. ovog zakona. Istinitost činjenice da je neko učinio krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti može se dokazati samo pravosnažnom presudom, a drugim dokaznim sredstvima samo ako gonjenje ili suđenje nije moguće ili nije dozvoljeno.

Uvreda

Član 93.

(1) Ko uvredi drugog, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri meseca.

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije, drugih sredstava javnog informisanja i komuniciranja ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

(3) Ako je uvređeni uvredu povratio može sud obe ili jednu stranu kazniti ili osloboditi od kazne.

Iznošenje ličnih i porodičnih prilika

Član 94.

(1) Ko iznosi ili pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije, drugih sredstava javnog informisanja i komuniciranja ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti zatvorom do jedne godine.

(3) Ako je ono što se iznosi ili pronosi takvog značaja da je dovelo ili moglo dovesti do teških posledica za oštećenog, učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine.

(4) Istinitost ili neistinitost onog što se iznosi ili pronosi u pogledu ličnog ili porodičnog života nekog lica ne može se dokazivati, osim u slučaju iz člana 96. stav 3. ovog zakona.

Osnovni krivični zakon

(izvod)

Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti

Član 134.

(1) Ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, razdor ili netrpeljivost među narodima i nacionalnim manjinama koje žive u SRJ, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ko delo iz st. 1. i 2. ovog člana vrši zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usled tih dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda i nacionalnih manjina koji žive u SRJ, kazniće se za delo iz stava 1. ovog člana zatvorom od jedne do osam godina, a za delo iz stava 2 - zatvorom od jedne do deset godina.